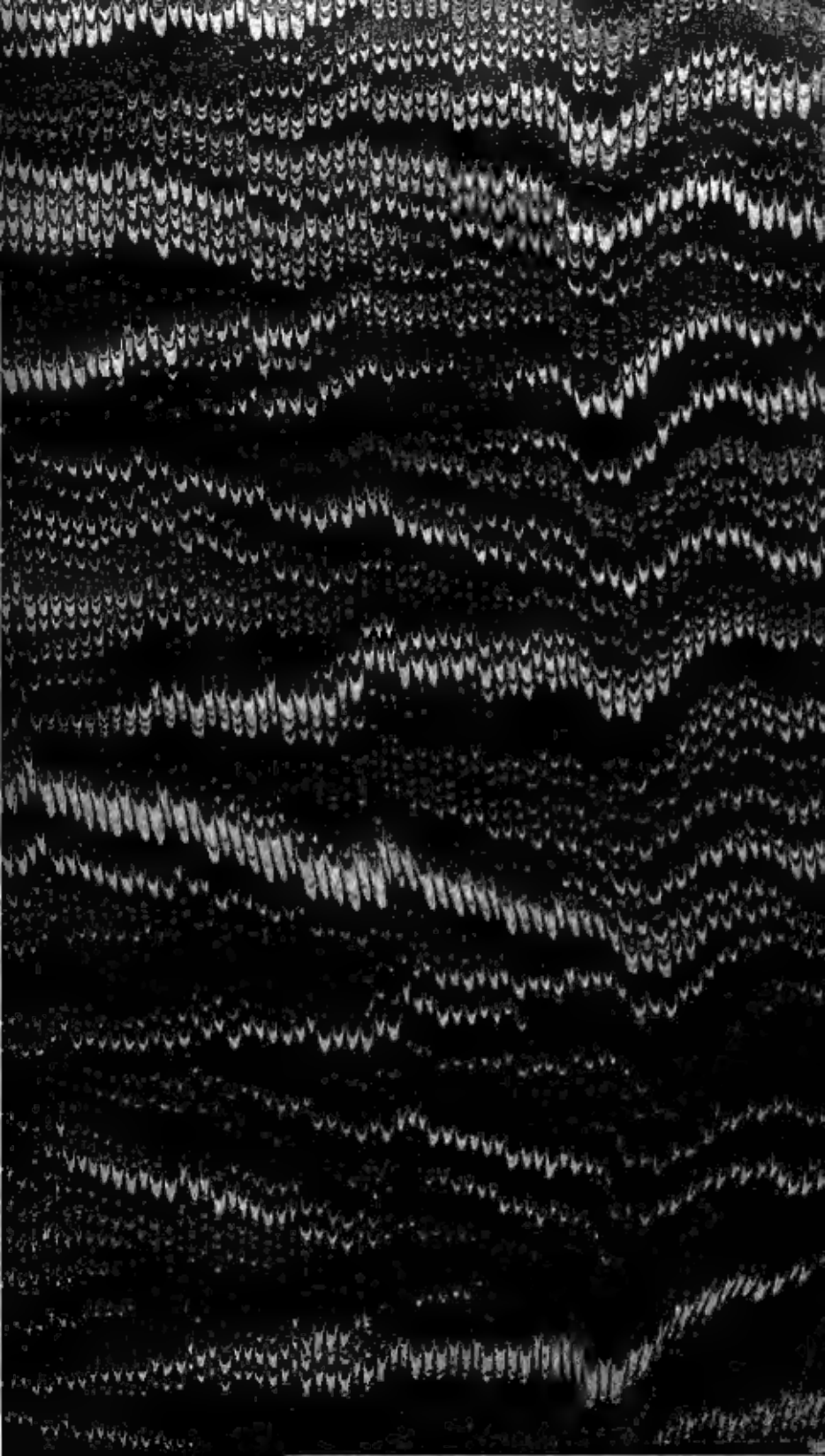

GOVERNMENT OF INDIA
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
CENTRAL ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

CALL No. *Sa2V31/Bau/cal*
ACC. No. *14446*

D.G.A. 79.

GIPN—84—2D. G. Arch. N. D./57.—25-9 58—1.00,000.

~~A 84~~
Vol 103
—

THE

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO THE

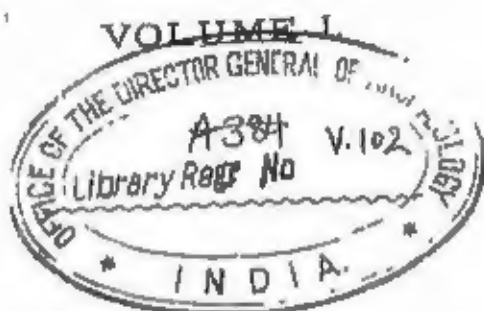
TAITTIRIYA SAMHITA

1443

EDITED BY

DR. W. CALAND.

CALCUTTA :

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1904

CENTRAL ARCHIVES
LIBRARY, NEW

14446

10-5-1961

SA 2 V.S. / Pam / Cal.

TO

MR. AUG. BARTH

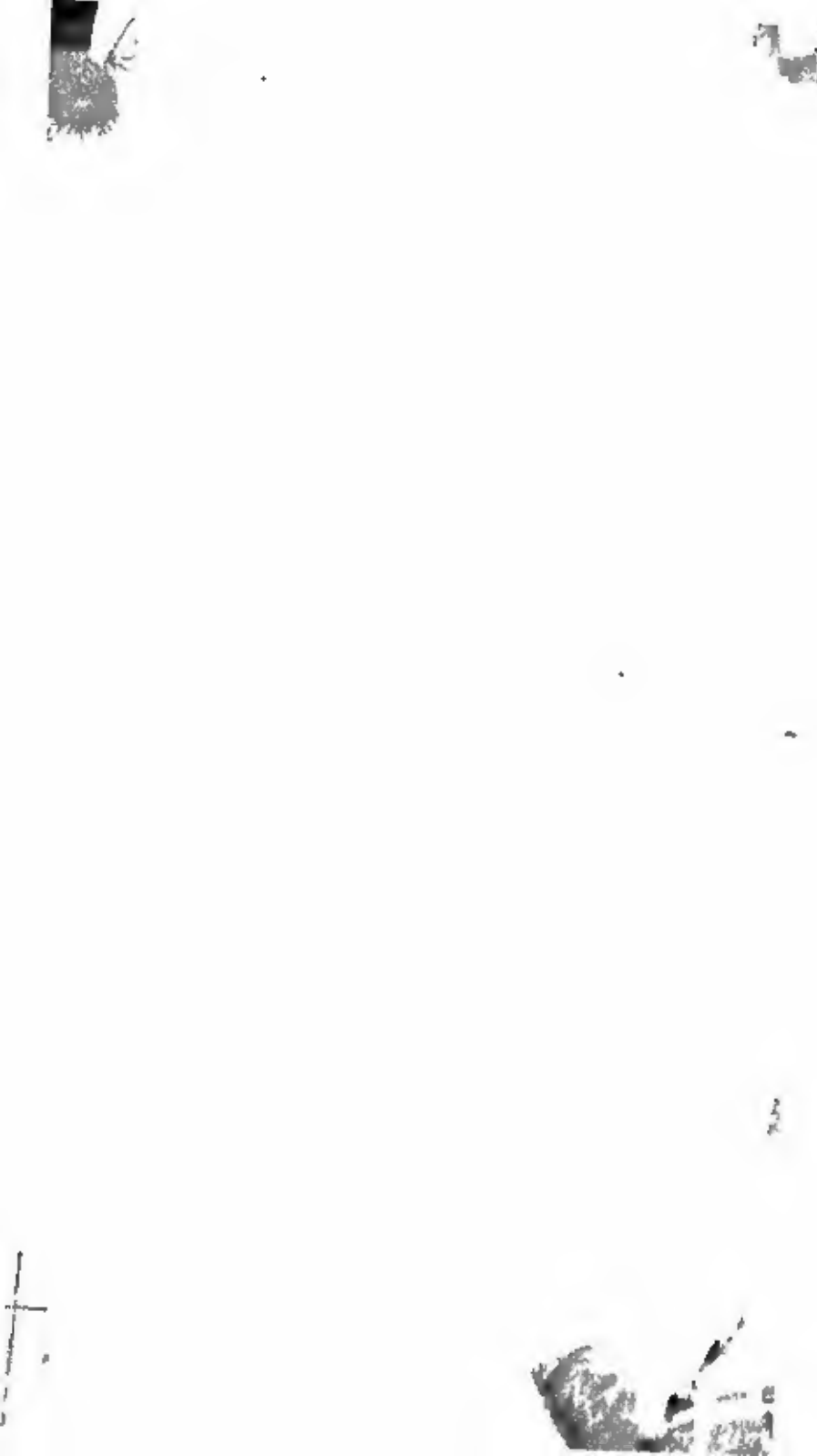
THE GREAT SANSKRITIST OF FRANCE

THIS EDITION IS INSCRIBED

AS A TOKEN

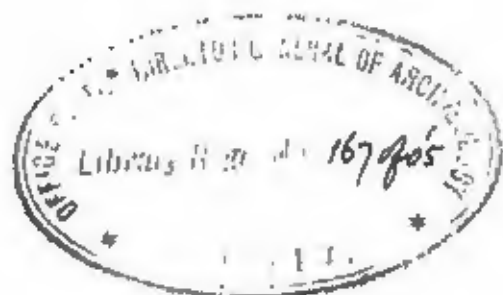
OF RESPECT AND GRATITUDE

BY THE EDITOR.

ERRATA.

- P. xi. l. 5. r. "The quotations.
P. xii. l. 38. r. r. i. s. o. v.
P. xii. l. 42. r. not always.
P. 44. l. 3. r. सर्व i. s. o. सर्व
P. 129. l. 18. r. "वर्द्धिदप"
P. 130. n. ९. r. प्रथम i. s. o. प्रथम
P. 145. l. 10. r. प्रदक्षिण i. s. o. प्रदक्षिण
P. 168. l. 5. r. वनदक्षत i. s. o. वनदक्षत
P. 176. l. 18. r. वृक्षी i. s. o. वृक्षी
P. 187. l. 11. r. प्राक्षी i. s. o. प्राक्षी
P. 190. l. 11. r. नक्षोदीर्घा i. s. o. नक्षोदीर्घा
P. 204. n. १. r. TS. III. 5. 8. h.
P. 218. n. १. r. r. i. s. o. y.
P. 223. l. 8. r. द्विजोद्गति
P. 235. n. १. r. वयोवृद्धे

PREFACE.

For this editio princeps of the Bauddhāyana Śrauta Sūtra the following MSS. have been used :

1. **B.** A modern copy in Devanāgarī writing made in 1868 by Vyākāṣi Nārāyaṇa, containing, in eight parts, an almost complete text of our Sūtra. Copied for the Government of Bombay and registered as Class I. B. 5 (Elphinstone College), cp. the list published by Georg Bühler in the Journal of the German Oriental Society, Vol. XLII, p. 552. The MS. is carefully written on blue paper, 18 lines on a page, and, if I am not mistaken, in some places corrected and completed by the hand of Bühler. The text is on the whole correct, especially in the first nine prāśnas. The later prāśnas are also very carefully written, but copied from an original that must have been corrupted. The original of the later prāśnas is probably a Grantha MS., as is shown by the nature of the clerical errors. The contents of this MS. are not those that have been given by Bühler in the Journal of the German Or. Soc., but:

(a) On 76 leaves the darśapūrṇamāsa, ādhāna, the daśādhyāyika, paśubandha, oṣṭurmāsa and pravargya, together 2,500 granthas.

(b) On 112 leaves the agnistoma, cayana, vājapaya, rājāsūya and iṣṭikālpa, together 4,000 granthas.¹

(c) On 22 leaves the aupānuvākya, 800 granthas.

(d) On 16 leaves the aśvamedha, 500 granthas.

(e) The uttarā tatih, on 81 leaves, together 3,000 granthas.

(f) On 22 leaves the last two dvaidha prāśnas, 675 granthas.

(g) The prāyaścittasūtra on 21 leaves, containing 700 granthas.

(h) On 15 leaves part of a bhāṣya (by Śāyaṇa ?) on the paśubandha; 500 granthas.

From this analysis it will be seen that this MS. is of the greatest value for the construction of the text of our Sūtra, as it enables us, with the aid of the other MSS., to reconstruct nearly the whole Sūtra.

2. **Ba.** A collection of texts belonging to the Government Sanskrit College, at Benares, No 116 (cp. Śālopatraṃ, page 70). It consists of 18 parts, written by different hands on paper in Devanāgarī.

(a) darśapūrṇamāsa, on 26 leaves, Śaka 1677.

(b) upavyāharanādhāne punarādhānādi hantṛāntar ca: the second and third prāśnas, on 30 leaves; modern, well written.

¹ The part containing the vājapaya, rājāsūya and iṣṭikālpa is called in this MS. in margin: रत्नपाद्यम्.

(c) *prāśastītra*, on 16 leaves, by the same hand as (a), on the same kind of paper; Sako 1073.

(d) *otturmāya*, on 17 leaves, by the same hand as (a) and (c) and on the same kind of paper; Sako 1060.

(e) *ayanaśāstra*, 21 leaves; Sako 1803.

(f) *vājapaya*, on 9 leaves, well written, no year, corrected.

(g) *rajaśāstra*, on 12 leaves, written by the same hand and on the same kind of paper as (f).

(h) *īṣṭikūpa*, on 14 leaves, Sako 1803; same hand and kind of paper as (e).

(i) *āyurvedha*, on 15 leaves, well written, apparently by the same hand as (f) and (g); corrected.

(k) *dvādaśāha*, on 16 leaves, corrected.

(l) *mahāvendra*, etc., called at the end: *स्वकारबौद्ध* on 17 leaves; the numbers of the *khaṇḍas* are corrected so as to continue the numbering of (k); apparently written, together with (k), by the same hand that wrote (f), (g), and (i); partly corrected.

(m) *kāṣṭhakasūtra*, on 8 leaves; same handwriting and paper as (e) and (h).

(n) *uttarā śāli*, on 41 leaves, well written, but containing a very corrupted tradition, just as B; happily the greater part of this MS. has been carefully corrected. The *khaṇḍa*-numbers have been partly effaced.

(o) *devaśāstra*, on 62 leaves, *Samantpāp* (no) 1825. Rather badly written.

(p) *first karmānta prāśna*, on 23 leaves, presents several lacunae.

(q) *second and third karmānta prāśna*, on 38 leaves; the second *prāśna* has been carefully corrected; the third is very corrupted and full of lacunae.

(r) *śāliśāstra*, on 17 leaves.

(s) *pravarasūtra*, on 7 leaves, written by the same hand as (e).

This valuable collection will be seen to contain a nearly complete *Bandhūyama Sūtra*. Missing are the *śoṇa*-, *pravarāya*-, *supānvaṅka*-, and *prāyascitta prāśna*. On every part the number of the *prāśna* (here called *adhyāya*) is written; sometimes the number found in the original handwriting is corrected. This (secondary) numbering of *Bouarea* 115 agrees wholly with the numbering of the *prāśna* in B.

S. H. belonging to the Court and State Library at Munich, registered as: MS. Sanskrit Cod. 107 (No. 163 of the "Verzeichnisse"). This MS. contains in Devanāgarī writing: *darśapāpamāsa*, *līdhāna*, the *daśādhyāyika*, *paśubandha*, *cāturmāsa*, *agniśoma*, *pravarāya*, *ayana*-, *vājapaya*, the *atirātra upatyaṅma* and *ekādaśīni* chapters, the *kāṣṭhakasūtra*, the *śāntarāmāṇi*, the first two *devaśāstra prāśna*, the *karmāntasūtra*, *prāyascitta*, *śāliśāstra*, and finally the *dharmasūtra*. Some parts of this MS. are very badly written.

4 J. A copy of the MS. belonging to the Maharaja of Jammu

and Kashmir, mentioned by M. A. Stein in his Catalogue of Sanskrit MSS. of His Highness the Maharaja of Jammu and Kashmir. The original MS. is written in Devanāgarī, has 125 leaves, 11 lines per leaf, the line 37 akṣaras; leaves 57-68 (the paśubandha) are wanting. This MS. contains the darśapūrṇamāsa, Adhāna, the daśādhyāyika, oṣṭurmāsa, agniṣṭoma, and pravargya. Professor Hillebrandt of Breslau, for whom this copy was made, allowed me with the greatest generosity the use of this MS. At the end of the copy we find the following notice:—

संवत् १८५१ बीकानेर १९१० ईश्वरसंवत् १८८१ माघशुद्धिदशमी अष्टमि
यक्षिणि दिने बीकानेरवाहक कोटिस् क्षेत्र वाणिवाचार्याध्याय तद्विहितक्रादिक-
व्यतिरिक्तव्यतिरेक जन्मपुरीयवत्तमादमन्दिरेक प्रवर्गावर्णनार्थं प्रवर्गावर्णनविषय-
५११० संख्यायुक्तादवतारितं बीकानेरवाहकपुस्तकनिर्देशोक्तिं च नूतनपुस्तकवाच्येन
वचनमस्तिवत्तम् ॥

In the handwriting of Stein follow these lines: "Jammu MS. No. 5127 abgeschrieben in Srinagar von Papdit Schajabhatta und Nārāyaṇabhatta, zum zweiten Male collationirt von Papdit Govind Kaul zu Lahore, 6-19 Febr. 1896. Das Original ist dem Papier und der Schrift nach zu urtheilen, etwa 150-200 Jahre alt. Schwer lesbare Stellen sind in der Abschrift durch eine Klammer bezeichnet. Abgewandt an Prof. Dr. A. Hillebrandt Breslau am 19. Februar 1896. (M. A. STEIN).

Although the MS. has been "corrected," the *secunda manus* proved to have no value and the *prima manus* to give generally the better reading.

5. T. A copy, in Grantha writing, apparently of the Tanjore MS., described by Burnell in his Classified Index of the Sanskrit MSS. in the Palace of Tanjore, page 18, No. 9147, leaves 180, written before 1700. For the use of this copy, too, I am greatly indebted to Professor Hillebrandt, for whom it was procured by Dr. Hultsch. This MS. contains: darśapūrṇamāsa, Adhāna, the daśādhyāyika, paśubandha, oṣṭurmāsa, pravargya with avāntaradikṣā and the agniṣṭoma. On the whole, the text is preserved tolerably well in this MS., but the numbering of the khaṇḍas is wholly unreliable.

6. F. The Fleet MS., belonging to the India Office Library, described by Eggeling in his Catalogue under No. 3186; the copy is modern and the tradition preserved in it is the least good of all the Baudhāyana MSS., known to me.

7. LO. The pravargyapraśna only, given by No. 3009, l. of the MSS. Collection of the India Office, cp. Eggeling, Catalogue, Part I, 49.

8. P. The Paris MS. D 199. To Mr. Aug. Barth I am indebted for the following description of this MS.: "78 feuillets, 10 lignes par feuillet; de 28 à 40 akṣaras à la ligne; écriture assez régulière d'aspect, mais peu soignée pourtant, et assez difficile à lire parce que les caractères sont menus et tracés avec un gros calame; 1 et

ê, par exemple, sont rarement distingués et pa et ya ne le sont pas d'avantage; l'annavāra se confond parfois avec l'e.—Des corrections faites, les unes dans la ligne, en surcharge, les autres à la marge, avec un crochet de renvoi, paraissent provenir en partie du scribe, mais sont dues le plus souvent à une autre main. Celle-ci, ou une troisième, a ajouté un grand nombre d'additions à la marge, en une écriture cursive et baciée, très difficile à déchiffrer.—Les mantras sont presque toujours accentués à l'encre rouge.—Le texte est écrit, d'un bout à l'autre, sans alinéa, ni distinction en sūtras, mais avec distinction de paragraphes plus longs, qui sont chiffrés. Ces séries de paragraphes chiffrés sont au nombre de quatre; mais à la fin de la première seulement se trouve l'indication que la série correspond à un prāna.—Le 1er feuillet recto est en blanc, et porte le titre, d'une autre main que celle du scribe: भौषधवीथमद्विहोमस्यमन्त्रं —This MS. contains the Somasūtra, the first prāna divided into 82, the second into 20, the third into 8, the fourth into 14 khaṇḍas; the pravargya (without the avāntarādīkṣā) consists of 17 khaṇḍas and closes with सवसन्निवृत्तं वा । To the greatest kindness of Mr. Aug. Barth I owe a collation of some doubtful or otherwise interesting passages.

9. Be 11. No. 11 of the collection of Sanskrit texts belonging to the Government Sanskrit College at Benares (see p. 73 of the Sūcīpatra), containing on 19 leaves the dvādaśāha, rājāsūya, and vājapeya; dated Sam. 1877, S. 1742.

10. Be 4. No 4 of the same collection; 10 leaves; containing the iṣṭīkalpa, written by the same scribe who wrote Nos. 9 and 11; on the last leaf the sahasrabhojanavidhi is added in the same writing.

11. Be 7. No 7 of the same collection (see Sūcīpatra, p. 71), gives on 34 leaves the uttarā tatih, viz., the same portion of our Sūtra as given by Be 1 and n. Well written, but preserving a very corrupted tradition.

12. T. A copy from No 3798 belonging to the collection of Sanskrit MSS. at the Palace of Tanjore, containing the rājāsūya only.

13. T. A copy from No. 3798 belonging to the same collection containing the dvādaśāha.

14. T. A copy from No. 359 belonging to the same collection, containing the pravarakhaṇḍa. These three copies have been prepared for me by Dr. Hultzsch.

15. Brl. No. xciii. of the Barnell collection preserved at the India Office in London. The pravarakhaṇḍa; cp. p. 35 of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS. by A. O. Barnell.

Other materials that have been used for the construction of parts of our text are:—

Bh. The vixarapa, of Bhavaśvāmin,

Koś. The *prayogasarā* of Keśavaśāmin.

Sāy. The commentary of Sāyana on the *darśapūrṣamāsa*.

Somapray. The *Baudhāyana-somaprayoga* by Rudradatta (I. O. 1232. S. A.).

Mādḥ. The 119 notations from Baudhāyana in Mādḥava's commentary on the *Taittirīya Saṃhitā*.

Mantramālā. The collection of Mantras used at the agniṣṭoma, I. O. No. 3009 (*agniṣṭomamantramālā*).

Śrautapadārtha. The *śrautapadārthanirvacana* by Nāgaśvara-Śilātri Somaya, printed at Benares Saṃvat 1944.

Although the number of complete MSS. used for this edition is rather small, this circumstance is counter-balanced to a certain degree by the fact, that all the MSS., which contain the text of this first volume, are wholly independent of each other. The independence of the various textual traditions contained in them shows itself particularly in the numbering of the *khaṇḍas* and even partly of the *prāśnas*, which in none of the MSS. is the same throughout. This fact increases not a little the difficulty of giving the right numbering. The division in *adhyāyas*, on the contrary, may be given with absolute security, at the hand of the Bhavaśāmin Viśarāṇa. The discrepancy of the *khaṇḍa* numbering might perhaps be explained from the fact that this division is obvious, of later times. Bhavaśāmin knows no division in *khaṇḍas*; at least he does not mention it, just as Rudradatta in his commentary on *Āpastamba* does not reckon with *kaṇḍikās*, but only with *pāṭalas*.

One of the greatest difficulties, if not the greatest of all, that presents itself to the Editor of the *Baudhāyana Kalpasūtra*, is the numbering and division of the *prāśnas*. Even at the time of Bhavaśāmin there existed more than one system of counting and dividing the *prāśnas* containing the agniṣṭoma ritual. Bhavaśāmin mentions a *threefold* numbering. *Firstly* he divides the agniṣṭoma portion into *five* *prāśnas*, the first of which contains 10 *adhyāyas* (comprising the agniṣṭoma up to the *prātaranuvāka* and closing with the words *राजानं शीघ्रायति*); the second *prāśna* comprises the *prāṭhasavana* (5 *adhyāyas*); the third comprises the *madhyandina savana* (2 *adhyāyas*); the fourth comprises the *trītiya savana* (also 2 *adhy.*); the fifth comprises the *yañjīyapancha* (also 2 *adhyāyas*). This number of five *somapraśnas* is also found in the Haag MS. *Secondly*, Bhavaśāmin knows a continuous numbering, according to which the whole agniṣṭoma consists of 21 *adhyāyas*. This system of numbering is also met with in the Haag MS., which gives no division in *adhyāyas*, but only in *khaṇḍas*, the numbers of the *khaṇḍas* being omitted towards the end. The third system of division known to Bhavaśāmin comprises two parts: (1) the first *prāśna* containing 10 *adhyāyas*; and (2) a *prāśna* containing 11 *adhyāyas*.

Now, as all the MSS. give different divisions, most of them not giving even any *prāsna* numbers, I had to choose that division which seemed to be most in accordance with the rest of the work. The difficulties mentioned above become still more complicated by the question, where the *pravargya* is to be put in. Bhavaśvāmin treats of it before the *agniṣṭoma* and the Bombay and Tanjore MSS. place it before; other MSS. (J, F, P, and the Benares MS. No. 53, mentioned Śūcīpatra, page 70) give it after the *agniṣṭoma*. As the analogy of the other *Sūtras* and the contents of the *pravargya* section itself seem to point to placing this *prāsna* after the *soma* *prāsna*s, I have not followed in this respect the Vivaraṇa and the Bombay and Tanjore MSS. Another consideration seems to stand for this arrangement; there is more chance that the tradition of the *pravargya* section became mutilated, when it was put at the close of the *agniṣṭoma* as it is actually found in most of our MSS., than when it was handed down at the beginning. As the *cayana* seems to be the 10th *prāsna*, the *vājapeya* being the 11th (this number is given to the *vājapeya* in the Haug MS.), there is room left for only four *prāsna*s between the *caturmāsa* and the *cayana* *prāsna*s. Now, if the *pravargya* section is to be taken as one of these, then the *soma* proper cannot have contained more than three *prāsna*s. The division adopted by me agrees, as to the 2nd and 3rd *soma* *prāsna*, with the order given by F and by Keśavaśvāmin in his *prayogasāra*, although in his numbering (according to the MS. of the India Office Library, at least) there are slight inaccuracies. A short note, communicated to me by Mr. A. Venis, found at the end of the *agniṣṭoma* MS. of the Benares Sanskrit College, gives as numbers of the *prāsna*s (here called *adhyāya*s) of the *agniṣṭoma* portion, including the *pravargya* at the end, the numbers 6, 7, 8, 9, thus agreeing with the arrangement accepted by me. The separate *pravargya* MS. No. 50 of the same collection bears also the number 9.

The collection of various readings in this edition does not aim at being complete. Whenever the comparison of the Vivaraṇa and the evidence of corresponding passages make the reading evident, I omitted to give the *varietas lectionum*. The *anuvāsaikā* I put only before sibilants and before *v* and *h*, although the MSS. do not all agree in this respect. In accordance with the common use in the MSS., I omitted the *visarga* before the combination of sibilant with *tennis*, although the MSS. are always consistent in this. The repetition of the words finishing an *adhyāya* and the anticipation of the words of the following *khaṇḍa* at the close of a *khaṇḍa* have not been taken into account, as these repetitions are only met with sporadically.

As the text of the *Bandhāyana Sūtra* has been handed down in *sandhi* form, without any trace of division into *sūtras*, I have not divided what the ancient Brāhmana had united, and not followed the example of other editors of ritualistic texts. I only separated

the sentences, by placing a little stroke above the line, without being sure, however, to have given always the right interpunction.

The first volume of this edition of Bandhāyana is intended to comprise :—

1. The darśanpūṛṇamāṇa.
2. The ādhāna.
3. The śaśādhyāyika prāśna.
4. The paśubandha.
5. The cāturmāsya.
6. The agniṣṭoma, with pravargya and avāntaradikṣā.

The second volume will, if the materials prove sufficient, contain the later prāśnas from the cāyana on, including the āśvamedha. The materials for the cāyana, vājapeya, and rājasthya are sufficient.

A third volume would contain the so-called uttarā tatīḥ, perhaps the most interesting part of the whole Sātra. I hope to be able to obtain enough MSS. to publish this text.

A fourth volume would comprehend the dvaidha, karmānta, and prāyścitta prāśnas.

In course of time I hope also to be able to publish the grhyasātra, for which I have collected already sufficient materials. Of the pravara khanda four copies are in my possession. The very useful and instructing Vivaraṇa of Bhavaśvāmīn I also hope to edit, at the advice of Professor Hillebrandt of Breslau not, as I at first intended, in extracts, but the whole of it, as far as it is extant or accessible.

Whether the promises here given will be fulfilled, depends chiefly on the materials I can have access to. Therefore, if there are European or Indian Scholars and Pundits, who might know of more MSS. containing text and commentary than those used by me, they will lay not only me, but also science under deep obligation by communicating to me what they know of them.

Finally, I have to express my thanks to the Trustees of the Libraries of the India Office and at Munich, who lent or caused Manuscripts to be lent to me, to Dr. Hultsch, Government Epigraphist at Bangalore, who kindly provided me with copies of some parts of the work, to Mr. Albin Venis, Principal of the Government Sanskrit College at Benares, who kindly permitted me the use of the most valuable Benares MSS., to Mr. Aug. Barth, who collated the MS. P, and above all to Professor Hillebrandt, who in the most generous way permitted me the use of the copies originally procured for him by Dr. Hultsch and Dr. Stein.

UTRECHT (HOLLAND),

Buy's BALLOTSTA. 17; September, 1908.

वैधायनश्रौतसूत्रम् ।

- शामावाद्येन वा पौर्णमासेन वा हविषा यज्यमाणो
भवति 'स पुरस्तादेव हविरातश्चनसुपकल्पयत ' एकाहेन वा
श्रुतेन वा चचर्त्तय वै ब्राह्मणं भवति दध्नातनक्ति चेन्मत्वाद्याग्नि-
होचोश्चेवमभ्यातनक्ति यज्यस्य संतत्या इति ' यद्भूमयं वा-
५ निर्घ्राथ संपूर्णं वा विज्ञायाग्नीमन्वादधाति ' नीषि पाठानि
गार्हपत्येऽभ्यादधाति नीष्यन्वाहार्यपचने नीष्याहवनीये ' परि-
समूहन्त्युपवसयस्य रूपं कुर्वन्त्यास्य अतोपेतस्य पर्षशास्त्रमा-
१० ष्येति ' प्राक्कोदङ्गा वाचयतो यय वा. वेक्ष्यमान्यते ' वा वा प्राची
वोदीची वा वज्रपर्णा वज्रग्रास्त्राप्रतिशुष्काया भवति तामा-
१५ ष्ठिनतीचे लोर्जे वेति ' तथा वस्त्रानपाकरोति वायव्य क्षोपायव
क्षेत्येषां मातुः प्रेरयति देवो वः सविता प्रार्पयतु ओडनभाष
कर्मण आयायध्वमग्निथा देवभागसूर्जस्त्रुतौः पश्चत्तौः प्रत्वा-
वतीरनमीवा अयच्छा मा व सोम ईदत माधग्रहो हृद्रक्ष
हेतिः परि वो हृद्रक्षिति ' भुक्वा अक्षिग्गोपतौ श्वात वज्रीरिद्धि

१ Thus Koś. Śāy. Darśapūṣa. prayoga by Vedāntasūtra (MS. Tübingen M.A. 1. 317) and Prayoga Burnell No. 82 (Grantha MS.); comp. आवाचने of the Dvaidha Sūtra and Bh.; आवाहः प्रसाह-
पाठ इति चेचित्. Most MSS. read आवाहेति or आवाहेति; आवाहति B.

यजमानमीयते । १ यैताः शास्त्रानघेणाश्वनीयं पचादित्य पूर्वेषा
द्वारा प्रपाद्य जघनेन मार्शपत्यमग्निडे जलधुनिरार्धं वाग्यगार-
कोद्भूयति यजमानस्य पशून्पाचोति । २ यदि संनयति । ३ धनु
वे न संनयति बर्हिः प्रतिपदेव भवति । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ जघनेन मार्शपत्यं तिष्ठन्नविदं वाग्यपशूँ वादने १
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्नोर्वाङ्मयां पूषो दक्षाभ्या-
मादद् इत्यादायाभिन्नमनयते मशस्य मोचदस्योति । २ मार्शपत्ये
प्रतिनपति प्रत्युष्टः रथः प्रत्युष्टा चरातस्य इति विर- ३ या-
श्वनीयमभिमेति प्रेथमगाद्विषया बर्हिर- ४ मनुना जाता
स्वधया वितुष्टा न भावदन्ति कवयः पुरसादिवेभ्यो जुह- ५
मितो ६ बर्हिरासद् इति वेदिं प्रत्यवेकते । ७ इय तां दिशमेति
यव बर्हिर्वैतस्यन्यते । ८ र्भक्ष्यं परिस्त्राति पावनामसं
प्रसाराय मन्यते देवानां परिपूतमसीत् यैनामूर्ध्वमुत्साहिं दर्व-
हमसीत् । ९ विदिनोपयच्छति देववर्हिमां वाग्यं तिर्थं
पदे ते राधासमित्याच्छिनत्याच्छेत्ता ते मा रिधमित्याच्छेद- १०
वाग्यमिच्छति देववर्हिः भगवत्प्रं विरोहेति । ११ सप्तसप्तश्या वि
रथः दहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिच्छते । १२ सर्वं एवेनः सत्यं
क्षुनोति । १३ कृत्वा प्रसरं निदधाति प्रथियाः संवयः पाचोति ।

१ Thus HT Say, Keā.; वाग्यागार= the other MSS.

२ Thus H Say. (acc. m.), the other MSS. पराद्

३ वि. on. Bo TF Say.; comp. III. 6.

४ Thus Bo BTH; जुनाति JF.

- दृष्टीमतं जर्ध्वमयुजो सुष्टीम्बुनोति^१ ' कीन्वा पञ्च वा यत्नं
 वा भव वैकादश वा चावतो वाचं मन्वते ' इव चिरन्वाहितः
 शुक्लं कृत्वापञ्चैरावेष्टयत्यदित्ये राक्षायीति ' तदुदीचीनायं
 निधाय^२ ' तस्मिन् प्रक्षरमभिसंभरति सुसंभता त्वा संभरामीति '
 ५ संनक्षतीन्नाथै संनक्षनमिति ' यन्त्रिं करोति पूषा ते यन्त्रिं
 यद्वाति ' व ते मास्तादिति पञ्चाभास्तुपगूह्यपैगदुष्-
 षत्^३ इन्द्रा त्वा वाज्रभास्तुपश्च इति ' श्रीर्वक्षधिनियते
 वक्ष्यतेर्गुंभ्रा वरामीत्युर्वनारिचमन्विहीत्येत्थोत्तरेण मार्ग-
 पत्यमनधः सादृष्टि देवंगममयीति ' तदुपरीय निदधाति
 १० यत्र तुष्टं मन्वते ' दृष्टीं परिभोजनीयानि कुनोति^४ ' वक्रहा-
 ण्डिषं पित्रभ्य आण्डिमत्स्यं तपेव चिरन्वाहितः शुक्लं
 कृत्वाकविः प्रतिदासमिषः संनक्षति वक्राचो रूपं कृत्वा प्रावि-
 षत्सं वनस्पतीन् । ततस्तमेकविः प्रतिधा संभरामि सुसंभतेति '
 वेदं करोति वसुधुं पशुकामस्य मृतकार्यमन्नायकामस्य चिरुते
 १५ तेजस्वामस्योर्ध्वायः कर्गकामस्य ' वेदं करोति प्रागुत्तरात्पदि-
 यादाद्यापराद्धे पिच्छपिष्टयज्ञेन चरति ' ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

अथैतस्य शास्त्रायै पञ्चानि प्रच्छिदापेय मार्गपत्यं निव-
 पत्यपैनामभस्तात्परिवाच्य अचनेन मार्गपत्यं सविमदुपवेवाय
 निदधात्तथास्ताः प्रादेयमायं प्रमाय दर्भनालीः प्रवेष्ट तन्नि-

१ Thus Bo DTH ; कुनोति JF.

२ Thus Bo DTH ; निदधाति JF.

३ Thus BH Say. ; अचनेन TFJ Bo.

सृष्ट्यापवित्रं करोति चित्तपक्षागे दर्भं इयान् प्रादिप्रसंमितः ।
 यज्ञे पवित्रं पोकृतमं यथो हव्यं करोतु न इत्यथ मायः
 उते अग्निहोत्रं सप्तरेण गार्हपत्यं तृणानि यः सौमं तेषु
 चतुष्टयः सप्तसादवति होत्रं पवित्रः सान्नाम्यतपन्यौ
 शास्त्रावित्येनान्यद्भिः^१ प्रोचति श्रुत्यां दैव्याय कर्मणे
 देवस्यैवाद्या इति चिरं जघनेन गार्हपत्यसुपविश्योपवेष्टो-
 दीचो अङ्गरान्निहति मातरिश्वनो घर्मो ऽसीति^१ तेषु
 सान्नाम्यतपनौमधिसवस्त्रि धौरसि प्रविशसि विश्वधाया असि
 परमेष्ठ भावा इह इह मा करारिति^१ तस्मां प्राचीनायः
 प्राक्षापवित्रं निदधति यस्मां पवित्रमसि प्रतधारं यस्मां
 पवित्रमसि यद्वसुधारमिति^१ तदन्वारभ्य वार्षम आसो^१ ऽव
 गा आसतीः प्रतीचत हता आचरन्ति मधुमहुधानाः प्रजा-
 यतीर्षप्रधो विश्वरूपाः । यज्ञीर्भवन्योरुपनायमाना इह य
 इहो रक्षवत् गाव इति महेन्द्र इति वा यदि महेन्द्रयानो
 भगवत्प्राचोपसृष्टां मे प्रभूतादित्युपसृष्टां प्राज्जदीक्षमानामसु-
 मन्त्रवते जत सौकी जतो इहो ऽग्ने सहते नाकाव
 साश्च चावापवित्रीभ्यासित्यथ पुरस्तात्प्रत्यगानयन्तं पृच्छति
 कामधुष इत्यसूमितौतरः प्रत्याह^१ तामसुमन्त्रवते सा विश्व-
 पुरिति^१ द्वितीयमानयन्तं पृच्छति कामधुष इत्यसूमितेवेतरः
 प्रत्याह^१ तामसुमन्त्रवते सा विश्वयथा इति^१ तृतीयमानयन्तं^{१०}

- प्रचक्षति कामधुष इत्यमूमित्येवेतरः प्रत्याह 'तामनुमन्वयते
 वा निश्चकर्मेति' तिसृषु दुग्धासु वाचं विद्वज्जते वज्रं दुग्धी-
 न्नाथ द्वेभ्यो चक्षमापायतां पुनः । वस्त्रेभ्यो मनुष्येभ्यः
 पुनर्देहाय कल्पतामिति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्राणी
 ४ भवति 'विद्वष्टवागन्धारश्च त्वष्ट्रीमुत्तरा होहधिया' होहने
 ऽप आनीय संवाक्यमानयति संवाध्वन्मतावरीकर्मिणी-
 र्मधुमन्मता मन्त्रा धनस्य सातथ इत्ययैकज्ञोदशुदास गीती-
 क्ता' तिरः पवित्रं दध्नातनक्ति सोमेन तातनश्चोन्नाथ
 दधीति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्राणी भवति 'यावता
 १० मूर्च्छयिष्यन्मन्यते तावदानयथ' अग्निहोत्रोपेक्षेणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य
 संततिरधि यज्ञस्य वा संततिमनुसंतनोमीत्ययैकदुद्व्यता
 कक्षेन वा चमसेन वापिदधात्यदक्षानधि विष्वक्त्वे वा यज्ञा-
 यापिदधान्यदम् । अक्षिररिक्तेन पात्रेण वाः पूताः परिश्रेत
 इति 'तदुपरीव निदधाति यच्च गुप्तं मन्यते विष्णो इत्यष्ट
 १५ रचक्षेयेतस्मिन्कासे रर्भेः प्रातर्देहाय वस्त्रानपाकरोति
 त्वष्ट्रीम्' ॥ ३ ॥ तृतीयः ॥

अथ प्रातर्जते अग्निहोत्रे चक्षौ संव्रजते कर्मणे वा द्वेभ्यः
 प्रक्षेपमिति 'नातं परिक्षीर्णां एवेति अग्र्यो भवन्ति' यषु वा
 अपरिक्षीर्णां भवन्त्याहवनीचमेवापे पुरस्तात्परिक्षृणात्पथ
 २० दक्षिणतो ऽप यज्ञादधीतरत 'एवमेवाप्याहार्यपचनं परि-

कृषात्वेन गार्हपत्यमेषाद्येन गार्हपत्यं त्वयानि सः सौख्यं तेषु
 इत्थं न्यक्षि यज्ञायुधानि सः स्यादयति ' एतं च कपाशानि
 चाग्निहोत्रवर्णौ च इदं च त्वयानिनं च ग्रन्थां चोक्तुम्
 च सुवत्तं च इवदं चोपसां च गुह्यं चोपभृतं च सुवं च भुवं
 च प्राग्निहोत्रं चोपसां च मेवत्तं च पिष्टोदपनीं च
 प्रणीताप्रवचनं चाव्यवस्थाकीं च वेदं च दादपनीं च योक्तं च
 वेदपरिवापनं च इष्टिं चोपमन्त्रनं चान्वाहार्यव्यवस्थाकीं च
 मन्त्रनीं च यानि चान्यानि यानाणि तान्येवमेव सः सः
 सः सः ' यज्ञायं दक्षिणत उपवेश्य ' यज्ञायः कृषाति संततं
 गार्हपत्यादाहवनीयाद्यज्ञस्य संततिरिति यज्ञस्य ता संतत्यै १०
 कृषामि संतत्यै ता यज्ञस्य कृषामीत्येष वरिधः पवित्रे कुरुते
 प्रादेशमात्रे एते अप्रतिष्ठिमात्रे अनवच्छिन्ने इतौ प्राचा-
 पानी यज्ञस्थानानि सर्वशः । आप्याययन्तौ संवरतां पवित्रे
 वयमगोधने इत्यथैने अक्षिरतुमाष्टिं पवित्रे एते वैश्वतो एते
 यज्ञिये एते वायुपूते एते विष्णोर्मनसा पूते एते यज्ञस्य ११
 पवित्रे एते इत्यथोक्तरेण गार्हपत्यमुपविश्य कः स वा चमसं
 वा प्रणीताप्रवचनं चायति ' तस्मिन्क्षिरः पवित्रमप आनय-
 माह यज्ञायपः प्रवेष्टामि यजमान वाचं यच्छेति ' प्रसृतः
 सन् प्राणैर्धारयमाचो ऽग्नियिज्ञान्मनोक्तरेणाहवनीयं दर्भेषु
 सादयित्वा दर्भैः प्रच्छाद्य ' [पवित्रमादाय] ' प्रदक्षिणमावृत्य १०
 प्रत्यङ्माहृत्यादत्ते दक्षिणेनाग्निहोत्रवर्णौः सव्येन शूर्पे वेवाय

लेति ^१ गार्हपत्ये प्रतितपति प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा चरातव
इति निरक्षः जघनेन गार्हपत्यमग्निधमनो भवति ^१ तस्योत्तरां
धुरमभिमृशति धूरधि धूर्ध्वं धूर्ध्वन्तं धूर्ध्वं तं यो ऽस्मान्मूर्ध्वंति
तं धूर्ध्वं यं वयं धूर्ध्वान् इत्यनो ऽभिमन्त्रयते त्वं देवानामग्नि
१. सक्षितमं पशितमं जुष्टतमं वज्रितमं देवज्ञतममद्भुतमग्नि
हविर्धानं दृष्टव्यं मा कारिति ^१ ॥ ४ ॥

अथ विष्णोः क्रमो ऽधीति दक्षिणमक्षपाणिं क्रमिताभ्या-
वृत्ता प्रवृत्ते शूर्पं निदधाति ^१ शूर्पे सुचं सुचि पवित्रे ^१ अथ
पुरोडाशीयाग्येषते मिषस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्षे मा भेर्मा
१. संविष्या मा त्वा हिःसिषमित्युह वातायेति त्वणं वा किःशाह
वा निरक्षत्येषाप उपसृष्ट्य दशहोतारं व्याख्याय हविर्निर्वि-
ष्यामीति यजमाननामभ्य पवित्रवत्याग्निहोचक्षवस्था निर्वपति ^१
यद्यु वै नाभो भवति ^२ जघनेन गार्हपत्यः स्रग्ं निदधाति
स्रगोपरि पानीं पात्र्या पुरोडाशीयानावपत्यथ पूर्वार्धे पात्र्या
१. अभिमृशति धूरधि धूर्ध्वं धूर्ध्वन्तं धूर्ध्वं तं यो ऽस्मान्मूर्ध्वंति तं
धूर्ध्वं यं वयं धूर्ध्वान् त्वं देवानामग्नि सक्षितमं पशितमं जुष्टतमं
वज्रितमं देवज्ञतममद्भुतमग्नि हविर्धानं दृष्टव्यं मा कारि-
त्यथ पुरोडाशीयाग्येषते मिषस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्षे मा भेर्मा
संविष्या मा त्वा हिःसिषमित्युह वातायेति त्वणं वा
१. किःशाह वा निरक्षत्येषाप उपसृष्ट्य दशहोतारं व्याख्याय
हविर्निर्विष्यामीति यजमाननामभ्य पवित्रवत्याग्निहोचक्षवस्था

निर्वपत्यो निर्वपेति यजमानो ऽनुजानात्यय निर्वपति । देवस्य
 त्वा सवितुः प्रथमे ऽग्निर्वाज्जम्बां पूष्यो वृक्षाभ्यामग्रये जुष्टं
 निर्वपामीति चिरेतेन वज्रपा । अक्षतूष्णीमेतामेव प्रतिपदं
 कृत्वाग्नीषोमाभ्यामिति पौर्वमास्यामिन्नाय वैश्वभावेति चेन्ना-
 ग्निभ्यामित्यमावास्यायामयंनयत इन्द्रावेति यंनयतो महेन्द्रा-
 वेति वा यदि महेन्द्राग्नी भवत्यय निवृत्तानभिष्टुतौदे
 देवानामितीदं नः सवेति ये ऽतिप्रिष्टा भवन्ति । ^१ स्यात्तौ
 त्वा नारात्या इत्यवाहवनीधमीचते सुवरभिविस्त्रेवं वैश्वानरं
 ऋतिरित्यय अक्षतूष्णीचते वृक्षज्जां दुर्वा वावाग्रथिवो-
 रित्यथैनानादायोपोत्तिष्ठत्यैत्युर्वन्तरिचमग्निर्हीत्येत्योत्तरेण गा-
 र्हपत्यमुपसादयत्यदित्याक्षोपस्त्रे सादयामीति । गार्हपत्यमभि-
 मन्त्रयते ऽग्रे चक्षुः रक्षतेति । ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथैतच्छास्त्रेव सुचि तिरः पश्चिमप आग्नीषोदीचीया-
 याभ्यां पवित्राभ्यां चिद्यत्पुनाति देवो वः सवितोत्पुनात्यग्नि-
 द्वेष पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पश्यो । ^१ ऽथैना १५
 अक्षद्वयमुपोत्तिष्ठत्यापो देवीरग्रेषुवो अग्रेषुवो ऽय इमं यज्ञं
 नयतामे यज्ञपतिं यत्त युष्मानिन्द्रो ऽवृषीत वृषत्सुर्थं यूयमिन्द्र-
 मवृषीध्वं वृषत्सुर्थं इत्यङ्घ्रिरेवापः प्रोचति प्रोक्षिता स्त प्रोक्षिता
 स्तेति चिरय धुरोकाग्नीषाण्योचति देवस्य त्वा सवितुः प्रथमे

१ Be J insert before स्यात्तौ the words : ताज्जात्यपति, / ताज्जात्यपत्ये ही-
 करोति ; BHT and Say. omit these words, comp. Sayana's remark :
 अक्ष मन्त्रस्य विविद्योगो ऽप्राकृतो ऽपि आहवमार्घं द्वैधीतकर्तव्यं ... गच्छते ।

- ऽग्निनोर्वाङ्मनां पूष्णो वसताभ्यामग्रये वो जुष्टं प्रोचान्मग्नीषो-
माभ्यामसुक्ता असुक्ता इति यथादेवतं चिरं तानानि पात्राणि
कृत्वा प्रोचति इत्यन्धं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इति
चिरंतिशिष्टाः प्रोचन्तीर्निधाय । अग्न्याग्निमवधूनोत्पूर्वसौव-
॥ सुदृष्टादृष्ट्यावधूतः रक्षो ऽवधूता अरातय इति चिरं येनपुर-
स्तामतीषीन्धीवसुत्तरकोमोपकुणात्यदित्यास्त्वगसि प्रति त्वा
इधिवी वेत्ति । तस्मिन्सुखस्तमधूत्तयधिवयमसि वानस्यात्
प्रति त्वादित्यास्त्वमेत्ति । तस्मिन् पुरोडाशीयानावपत्यमेतान्-
रसि वाचो विषर्जनं देववीतये त्वा गृह्णामीति । सुसक्तमव-
१० दधात्यग्निरसि वानस्यात्तः स इदं देवेभ्यो वयः सुग्रहि-
ग्रमिष्वेत्यथ च विष्कृतमाकलयति च विष्कृदेहि च विष्कृदेहीति
चिर । [चक्षैः समाहृतवा इति च] । अप इव दुपक्षे ह्यपारवे-
षोक्षैः समाहृतो धमावदोर्जमावद् शुमददत्त वयः संघातं
जेक्षेत्तव हृत्पुत्रान् कालोत्तरतः शूर्पसुपयच्छति वर्षद्वहमसीति ।
११ तस्मिन् पुरोडाशीयानुदपति प्रति त्वा वर्षद्वहं वेत्ति तयोदक्-
पर्णादृष्ट्य परापुनानि परापूतः रक्षः परापूता अरातय इति ।
अथेन तुवातुपयथेमां दिशं निरक्यति रक्षसां भागो ऽसी-
त्यपाप उपकुम्भ विविनक्ति वायुर्वी विविनक्ति । पाथां
तपकुम्भान् प्रस्तभ्यति द्वीवो वः सविता चिरक्यपाथिः प्रति-
१२ गृह्णामित्यवयवै प्रयच्छन्नाथ चिष्कसीकर्तव्यं चिष्कसीकृताये

प्रभृतादिति ^१ निष्कलीकृतान् प्राङ्निष्कलीकृत्यमाणानां यो
न्यङ्गो अवशिष्यते । रक्षणां भागधेयमापस्तम्बवचनादित इति
तच्छुक्तप्रचालनमन्तर्वेदि निमग्न्युत्करदेने वैतस्मिन् काले
प्रातर्दोहं धेनूर्दोहयत्युदगणेष पवित्रेष ^१ नापातनति ^१ ॥ ६ ॥
पञ्चमः ॥

अथ प्रोक्तेषु निष्कलीकृतेषु तथैव कृष्याजिनमवधूनात्पू-
र्ध्वधीवसुदङ्गावृत्यावधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इति चिरयै-
नत्पुरस्तात्प्रतीचीनधीवसुत्तरकोमोपसुण्णत्वादित्यास्त्वगधि प्रति
त्वा हविर्वी वेत्ति ^१ तस्मिन्नुदीचीनस्तुत्याः श्रव्या निदधाति
दिव स्तब्धानिरधि प्रति त्वादित्यास्त्वमेत्ति ^१ तस्यां प्राचीं १०
दृषदमभूदति धिषणाधि पर्वत्या प्रति ता दिव स्तब्धानिर्वे-
त्ति ^१ दृषदुपस्थामभूदति धिषणाधि पार्वतेयौ प्रति ता पर्व-
तिर्वेत्ति ^१ तस्यां पुरोडाशीयानधिषपति देवस्य ता सवितुः ।
प्रसवेऽन्विगोर्वाङ्म्यां पूष्णे हस्ताभ्यामग्नये जुष्टमधिवपामग्नी-
षोमाभ्यामसुक्ता अमुक्ता इति यथादेवतमधिषवदते धाम्य- ११
मधि धिनुहि देवान्धिनुहि यज्ञं धिनुहि यज्ञपतिं धिनुहि
मां यज्ञमियमिति ^१ पिप्पति प्राणाय स्वापानाय ता व्यानाय
वेति ^१ बाह्वश्चवेचते दीर्घामसु प्रसितिमाधुषे धामिति ^१
कृष्याजिने पिष्टानि प्रस्कन्दयति देवो वः सविता हिरण्य-

१ यथादेवतं most MSS.

१ Thus HB and Sāyaṇa, who comment: अधिवाय जपति; अधि-
वदते T; अधिवपते J, अधिवपतेऽभिपद्य जपति De Kś.; अधिपद्य जपति J.

पाणिः प्रतिगृह्णाति ' इविःपेक्षैः प्रयच्छन्नादासंवपन्ती
पिष्टपाणूनि क्षुद्रतादिति ' पिष्टवन्ति' पुरोडाशौया'न्नि चर-
न्धान्धधति ' यदि चरं करिष्यन्भवति प्रागधिवपनाच्चरुपुरो-
डाशौयाग्निभजेरन् ' ॥ ७ ॥ षष्ठः ॥

- ५ अथैतानि कपाक्षानि प्रक्षालितानि जघनेन गार्हपत्य-
सुपसादयत्यष्टौ दक्षिणत एकादशोत्तरतो ' इय जघनेन गार्ह-
पत्यसुपविष्य धृष्टिमादत्ते धृष्टिरसि मक्ष्म धच्छेति ' गार्हपत्य-
मभिमन्त्रयति उपान्ने इधिमामादं जहीति ' निष्कव्यादः वेधेति
दक्षिणाङ्गारं निरस्त्यथान्यभावर्तयत्या देवयजं वहेति ' तं
- १० दक्षिणेण कपाक्षानां मध्यमेनाभ्युपदधाति भुवमसि पृथिवीं
दृष्ट्वायुर्दृष्ट्वा प्रजां दृष्ट्वा सजातामसौ यजमानाथ पर्युहेत्य-
ङ्गारमधिवर्तयति निर्दग्धः रक्षो निर्दग्धा चरातश्च इत्यथ
पूर्वार्धसुपदधाति धर्ममक्षन्तरिचं दृष्ट्वा प्राणं दृष्ट्वापानं
दृष्ट्वा सजातामसौ यजमानाथ पर्युहेत्यथापरार्धसुपदधाति
- १५ धरणिमसि दिवं दृष्ट्वा चक्षुर्दृष्ट्वा श्रोत्रं दृष्ट्वा सजातामसौ
यजमानाथ पर्युहेत्यथ दक्षिणार्धसुपदधाति धर्मांसि दिशो
दृष्ट्वा घोरिं दृष्ट्वा प्रजां दृष्ट्वा सजातामसौ यजमानाथ
पर्युहेत्यथ पूर्वसुपधिसुपदधाति चित् एव प्रजामसौ रयिमसौ
सजातामसौ यजमानाथ पर्युहेत्यथापरमेवमेव ' दे उत्तरतः

१ Thus only Bh., Say., Keā.; T पिष्टवन्ति, the other MSS. पिष्टवति ।

२ Thus H Say.; इवमेवं F; एवं J; एव Bo BT.

यश्चष्टे उपदधाति चित्तं च प्रजामसौ रश्मिमसौ सज्जानानसौ
 सज्जमानाव पर्युहेत्येनाम्यज्ञा रैरभिवारयति धूमकासत्रिरक्षा
 तपसा तप्यध्वमित्यग्निं प्राणि धीमेन युमन्ति वानि चर्मं कपा-
 साभ्युपचिन्वति वैधवः । पूष्यशाम्वापि व्रत इन्द्रवाक् धुङ्गा-
 नित्येवमिषोत्तराणि कपासाभ्युपदधात्यभीन्वते कपासाभ्युपेन्वते ५
 चैरक्षासौमध्वमिति^१ मपयामि^१ तपन्ति पिङ्गसंधवनीया
 थापः^१ ॥ ८ ॥ सप्तमः ॥

अथोत्तरेश्वराचार्येणानुपविष्टा नार्चयन्तश्चिरः कर्मिणं पाश्चा-
 त्कल्पयन्ति तस्मिन्निष्ठमिति^१ संयुतिः^१ शिवस्य^१ भा-^१ चरितम् । प्रथमे
 ऽग्निर्गोर्वाङ्मर्मा पूष्यो चक्षुःश्रवणमग्निं जुह्वे^१ संपरान्मदीधोमाभा- १०
 मनुष्मा अनुष्मा इति यथादेवतमेष परिकर्मिणमाद्याचक्षुष
 श्रवणचेत्याचरति प्रेषकारः प्रवीताभ्यः क्षुणेणोपचक्षुष वेदेनोप-
 चक्षुष पाणिं वाक्पार्श्वे^१ मदनतीभ्यस्तौ अभवीरानीयमानाः
 प्रतिमन्त्रयते समस्यो अङ्गिरस्यत समोवधयो रसेन यश्च
 रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः^१ इत्यध्वमित्युपचि- १५
 श्रवणवत्यज्ञः परि प्रजाता च समन्तिः इत्यध्वमिति^१ संधीति
 जनयत्यै ता संधीमोति^१ संयुत्य धूङ्गाभिरुग्रत्यग्नये लाग्रीवो-
 माभ्यामनुष्मा अनुष्मा इति यथादेवतं^१ पिङ्गं करोति मन्त्रया
 शिरो ऽपीति^१ तं दक्षिणेक्षा कपासाणां मत्सूयाङ्गाराः^१ स्ते-
 व्यधिषृण्वति भर्मा ऽसि विद्याधुरिति^१ प्रथयत्युह प्रथकोह ते २०

१ Thus Be J Sāy. The other MSS. more or less corrupt.

यज्ञपतिः प्रयत्नामिति ^१ तं तन्वन्तं कूर्मप्रकारं करोति ^१ सर्वाणि
कपास्तान्यभिप्रवयतीति ब्राह्मणम् ^१ ॥ ६ ॥

- अथ तिरः पवित्रमाख्यस्याख्यामाख्यं निर्वपति महीनां
पयो ऽख्योवधीनाः रसस्तस्य ते ऽख्योवमाणस्य निर्वपामि
५ देवधव्याथा इत्यथोत्तरतो भस्मनिशानङ्गरान्निरुद्धा तेष्वधि-
अयत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशमधिप्रशस्त्य इदमय दध्यय पाद्या-
मय आनीय दक्षिणस्य पुरोडाशस्य त्वं याचयति त्वं
ऋक्षीस्य त्वं ऋक्षीञ्चेति चिरथोत्तरस्याथ पथञ्चि करोत्यन्त-
रितः रथो ऽन्तरिता अरातय इति चिरथ दक्षिणं पुरो-
१० डाशः अपचति देवस्या सविता अपचतु वर्षिष्ठे अधि नाके
ऽग्निस्ते तनुवं माति धागिति ^१ मार्चपत्यामभिमन्त्रयते ऽग्ने
इत्यः रथस्तेत्येवमेवोत्तरं पुरोडाशः अपचत्य दक्षिणं
पुरोडाशं भस्मनाभिवास्य वेदेनाभिवाचयति सं ब्रह्मणा पृथक्का
थं ब्रह्मणा पृथक्कोति चिरथोत्तरमविद्वन्तं ^१ अपचतेति वारं
१५ विस्मृतं ^१ ऽधैतत्पात्रीसंज्ञाजनं मार्चपत्यादङ्गारेणाभितप्त्य इत्या-
नर्वेदि प्रतीचीनं तिसृषु लोकासु निगयत्येकताथ स्वाहा
दिताथ स्वाहा पिताथ स्वाहेत्यथ वेदमादत्ते ऽयं वेदः
पृथिवीमन्विन्दुहा सतीं महने गङ्गरेषु । स विस्मृत
यजमानाय लोकमच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोमिति ^१ वेदेन
२० वेदिं पिः संमार्ष्टि वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीः सा पप्रये

इधिवी पार्थिवानि । गर्भे विभर्ति भुवनेज्जगत्सतो यज्ञो
जायते विश्वदानिरिति ^१ ॥ १० ॥ अष्टमः ॥

अथ जयनेन देवैः तिष्ठन्स्त्वमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः
प्रथमे ऽधिनोर्वाज्जन्ता पूष्यो इत्याभ्यामादत्त इत्यादायाभि-
मन्त्रयत इन्द्रस्य वाङ्मरसि दधिपः सप्तसप्तष्टिः अततेजा ५
इत्येचनं वर्ध्निवा सप्त्याति^१ वायुरसि तिस्रस्तेजाः अतश्चष्टिरसि
वानस्यत्यो द्विषतो यध इत्येचान्तर्वेधुदीचीनायं वर्ध्निर्मिदधाति
इधिवी वर्माधि वर्मे यजमानाय भवेति ^१ तस्मिन् स्पृगेन प्रहरति
इधिवि देवयजन्मोवध्यासो मूखं मा विश्विषमिदपहतो ऽरुहः
इधिव्या इत्यादत्ते ^१ अजं गच्छ गोक्षानमिति चरति ^१ वेदिं १०
प्रत्यवेचते वर्धतु ते द्यौरिति ^१ जलोत्करे निवपति यधान देव
सवितः परमस्यां परावति अतेन पार्थिवीं ऽस्मान्देष्टि यं च
यधं द्विजस्रमतो मा मौगिति ^१ द्वितीयं प्रहरति इधिवि
देवयजन्मोवध्यासो मूखं मा विश्विषमिदपहतो ऽरुहः इधिवी
देवयजन्म्या इत्यादत्ते ^१ अजं गच्छ गोक्षानमिति चरति ^१ वेदिं १५
प्रत्यवेचते वर्धतु ते द्यौरिति ^१ जलोत्करे निवपति यधान देव
सवितः परमस्यां परावति अतेन पार्थिवीं ऽस्मान्देष्टि यं च
यधं द्विजस्रमतो मा मौगिति ^१ द्वितीयं प्रहरति इधिवि देव-
यजन्मोवध्यासो मूखं मा विश्विषमिदपहतो ऽरुहः इधिव्या
अदेवयजन्म इत्यादत्ते ^१ अजं गच्छ गोक्षानमिति चरति ^१ वेदिं १०

- प्रत्यवेक्षते वर्षतु ते शौरिति ^१ हलोत्कारे निवपति यधान देव
 सवितः परमस्यां परावति गतेन पाशैर्योऽस्मान्नेष्टि यं च
 वर्षं दिशस्तमतो मा मौगरुसो दिवं मा स्कानित्यन्तात्-
 वर्तयति ^१ तृष्णीं चतुर्थः हरति सप्त वर्षिवाय पूर्वं परिपाहं
 ५. परिगृह्णाति वसवस्त्वा परिगृह्णन्तु गायत्रेण हन्द्सेति
 दक्षिणतो वद्रास्त्वा परिगृह्णन्तु वैष्टुभेन हन्द्सेति पश्चादादि-
 त्यास्त्वा परिगृह्णन्तु जागतेन हन्द्सेत्युत्तरतो ^१ ऽथ करणं
 जपतीमां नराः कण्ठ वेदिमेत्य वसुमतीः वद्रवतीमादित्य-
 वतीं वर्षन्दिवो नाभा प्रथिव्या यथायं यजमानो न रिखे-
 १०. दित्यथ प्राचीः स्थेन वेदिसुद्धन्ति देवस्य सवितुः समे कर्म
 कृण्वन्ति वेधस इत्यप्राग्नीध्रमाह्नीदितस्त्रिहरेति ^१ ततस्त्रि-
 राग्नीध्रो हरति ^१ यदाग्नीध्रस्त्रिहरेत्यथ संमेषमाह मृच्छानुत्तरं
 परिपाहं परिपक्षीव्यामीति ^१ प्रसूत उत्तरं परिपाहं परि-
 गृह्णात्युत्तरमसीति दक्षिणत उत्तरमदनमसीति पश्चादुत्तरीरसी-
 १५. त्युत्तरतो ^१ ऽथ प्रतीचीः स्थेन वेदिं योद्ययति धा अचि
 स्तथा अक्षुर्वी चाचि वक्षी चाचि पुरा कूरक्ष विष्टपो
 विरष्टिषुदादाय प्रथिवीं नीरदात्युत्तरमैरयस्त्रमसि स्तथा-
 भिक्षां धीरासो अनुदृष्ट यजन्त इत्ययान्तर्वेदि तिर्यक्षः
 मयः स्तन्मा संमेषमाह प्रोक्षणीरासादेषामवर्षिषपादय
 २०. सुवं च सुवस्य संवद्धिं पक्षीः संमृष्टाव्येनीदेवीत्याहरन्त्येताः

१ यजमानवर्तते BH ; ■ omits these two words.

२ Thus HBT Say. Madh., प्राचीः RJ.

ग्रीवणोरभिपूर्व^१ दक्षिणेनाध्वर्युसा^२ सप्य उपनिनीय सप्यस्य
वर्त्मसादसत्योत्करे सप्यं निचनित्ति यो मा चदा मनसा यद्य
वाचा यो ब्रह्मणा कर्मणा वेष्टि देवाः । यः भुतेन चदधेने-
ष्यता च तस्यैकपक्षेण शिरश्चिह्नसीति^३ इक्षौ प्रसास्य
संज्ञं च प्रकाशयत्युपसादयन्नेतद्विभाषार्थिर्देविशानिभसुत्तरं^४ ॥
वर्हिः^५ ॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथैताः क्षुपः समादत्ते दक्षिणेन क्षुवं शुक्लपशूतौ सप्येन
भुवं प्राग्निचक्षुर्यं वेदपरिवाकनानीति^१ गार्हपत्ये प्रतितपति
प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा चरातयो ऽग्नेर्वस्तेजिडेन तेजसा निष्ट-
धामीत्यव क्षुवः संमाष्टिं गोष्ठं मा निर्मृच्छं वाजिनं ता १०
सपत्नसाक्षीः संमावर्मीति^२ चिरन्तरतस्त्रिर्वाङ्मातस्त्रिरेवं^३ सूक्ष्म-
दैव्यः संमृज्याङ्गिः सः सः सः^४ प्रतितप्योऽग्रयण्यत्यथ जुह्वः
संमाष्टिं वाचं प्राणं मा निर्मृच्छं वाजिनीं ता सपत्नसाक्षीः
संमावर्मीति^५ तथैव संमृज्याङ्गिः सः सः सः^६ प्रतितप्योऽग्रयण्यत्य-
थोपश्रुतः संमाष्टिं चक्षुः श्रोत्रं मा निर्मृच्छं वाजिनीं ता ११
सपत्नसाक्षीः संमावर्मीति^७ तथैव संमृज्याङ्गिः सः सः सः^८ प्रति-
तप्योऽग्रयण्यत्यथ भुवाः संमाष्टिं प्रजां योनिं मा निर्मृच्छं
वाजिनीं ता सपत्नसाक्षीः संमावर्मीति^९ तथैव संमृज्याङ्गिः
संमृज्याङ्गिः प्रतितप्योऽग्रयण्यत्यथ प्राग्निचक्षुर्यः संमाष्टिं रूपं वर्षं
परुशो मा निर्मृच्छं वाजिनं ता सपत्नसाक्षीः संमावर्मीति^{१०}

१ अध्वर्युसा JF Say., अध्वर्युः सा Ba, अध्वर्युः सा HBT.

२ Thus BJ Say.; सव HFT Be.

३ Here and further on the MSS. have 'सप्य' and 'क्षुप'.

- तथैव संस्तुवाङ्गिः सः सः सः प्रतितप्तोऽग्नयश्चाद्यैतानि शुक्ल-
 मार्जगान्यङ्गिः सः सः सः गार्हपत्ये ऽनुपहरति दिवः शिष्यमवततं
 पृथिव्याः ककुभिः श्रितं तेन वयः सः सः सः सः सः सः सः सः
 माश्रयामसि स्नाहेत्यथारोपित्करं दृष्ट्वा मि सः सः सः सः सः
 १० सादधित्वायैतां पत्नीमन्तरेण वेद्युत्तरौ प्रपाद्य जघनेन
 दक्षिणेन गार्हपत्यमुदीचीमुपवेष्ट्य धोक्त्येव संस्तुत्यान्नापाना
 धौमनसं प्रजाः सौभाग्यं तनूमग्नेरनुव्रता भूत्वा संस्तुते सुकृताय
 कर्मिति [अथैनां वारधति युक्तं क्रियाता आग्नीः कामे
 युष्याता इति]^१ अथैनां तिरः पवित्रमप आचामयति पय-
 १० क्षतीरोवधयः पयस्सद्वीरुधां पयः । अपां पयसो यत्पथस्तेन
 मामिन्द्र सः सः सः सः सः सः सः सः सः सः सः
 व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छ्वेधं तन्मे राधताः सः सः
 वाधो व्रतपत आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतं चरि-
 ष्यामि तच्छ्वेधं तन्मे राधताः स्नाहेत्येव जघनेन गार्हपत्य-
 ११ सुपसीदति सुप्रजसस्ता वयः सुपत्नीरुपवेदिमः । यथे
 सपत्नदम्भनमदम्भायोः अदाभम् ॥ इन्द्राणीवाविधवा भुवा-
 धमदितिरिव सुपुत्रा । अक्षूरि ता गार्हपत्योपनिषदे
 सुप्रजास्तथा ॥ मम पुत्राः ब्रह्मणो ऽवो मे दुहिता विराद्
 उताहमस्मि संजया पत्युर्मे श्लोक उक्तम् इति [अथैनां

१ The passage enclosed in brackets is only found in BP; Sāyana remarks about it: अथ सुकृताय कर्मिण्यस्मान्तरं युक्तं... युष्याता इत्यस्मादि धाम्ना माचमे अक्षय्यपत्रायकम् ।

माचयत्यूने ऽतिरिक्तं धीयाता इति च) १ । अथैनां गार्हपत्य-
 मीचयत्यग्रे गृहपत उप ना कृत्वा देवानां पत्नीरुप मा
 कृत्वाध्वं यन्नि पत्न्येव ते लोको नमस्ते चक्षु मा मा वि-
 शीरित्येनामाप्यमनेचयति महीनां ययो ऽकोवधीनाः रघो
 ऽद्वयं ता चक्षुषावेवे सुप्रजास्त्वाद्येत्येनद्वाहपत्ये ऽभिभयति २
 तेजो ऽधीति १ समिधसुपयत्य प्राङ् हरति तेजो ऽनु प्रेषीत्येन-
 दाचवनीचे ऽभिभयत्यग्निस्ते तेजो मा विनैदित्येनाः समिधं
 मयत आचवनीयस्याभ्यादधाति [आचेति] १ । अथैनद्वेष
 प्रोचणीः पर्याचत्य दक्षिणार्धं वेष्टे निधाय वनमानमाव्य-
 मनेचयति निमीच्यावेष्टेतेति १ आह्वयमथैनदध्याहृतं प्रति- १०
 पर्याचत्योत्तरार्धं वेष्टे निधायाध्वर्युरवेष्टते ऽग्नेर्मिहापि सुभ-
 र्देवानां धामेधाक्ते देवेभ्यो यजुषेयजुषे भवेत्येनदुदौचीना-
 पाभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारं विदुपुनाति सुप्रमचि ज्योति-
 रिति तेजो ऽधीत्यथ प्रोचणीदपुनाति देवो वः सवितोऽपुना-
 तश्चिद्रेण पवित्रेण वशोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति पञ्चः ११
 प्रोचणीदु पवित्रे अवधायादत्ते दक्षिणेन सुव सव्येन जुहं

१ The sentence enclosed in brackets is found in EJ Be and B (here however without अथैनां गार्हपत्यं), omitted by TH Sây., op. Sâyana's remark: अथापि अतिरिक्तं धीयाता इत्यने कथः पूर्ववत्प्रसादकः जीवराक्षसः ।

२ Be TB Sây. om.

३ Thus only H Sây. ; the other MSS., are here corrupt.

४ यति om. Be BJ, read by TH Sây., Mādā.

वेदे प्रतिष्ठाप्य तस्मां गृहीते गुरुं वा गुरुणा धावेधावे
 देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृहामीत्येतेन यजुषा चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
 संसृज्योत्प्रयच्छत्यपोपमृति गृहीते ज्योतिष्का ज्योतिषि
 धावेधावे देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृहामीत्येतेन यजुषा गृहमीतं
 ५ गृहीत्वा भृगवो यज्ञान्तराजः कनीय आज्वं गृहीते ' तथैव
 संसृज्योत्प्रयच्छत्यथ भुवार्थां गृहीते ऽर्चिस्कार्चिषि धावेधावे
 देवेभ्यो यजुषेयजुषे गृहामीत्येतेन यजुषा चतुर्गृहीतं गृही-
 त्वाभिपूर्य तथैव संसृज्योत्प्रयच्छति ' ॥ १२ ॥ दशमः ॥

अथैतामाव्यस्तासीष्ट यजुर्वा लघनेन वेदे निधाप्य
 १० प्रोक्षणीयमयजुषोन्निष्ठत्यापो देवीरमेसुवो अयेगुवो ऽथ इमं
 यज्ञं नयतामे यज्ञपतिं धत्त युष्मान्त्रो ऽवधीत वृषत्वं
 यूथमिन्द्रमवधीत्वं वृषत्वं इत्यङ्गिरेवापः प्रोक्षति प्रोक्षिता स
 प्रोक्षिता स्वेति चिरंथेभं विसृष्ट प्रोक्षति कणो ऽस्त्रास्त्रेष्ठो
 ऽग्रये ता स्त्राहेति ' वेदिं प्रोक्षति वेदिरसि बर्हिषे ता
 ११ स्त्राहेति ' बर्हिः प्रोक्षति बर्हिरसि सुग्भवस्ता स्त्राहेत्यादरन्ते-
 तद्बर्हिरनरेण प्रधीतास्त्रावनीयं च ' तदन्तर्वेदि पुरोधस्त्रा-
 वाय प्रोक्षति दिवे त्वेयथास्त्रानरिचाय स्वेति मध्यानि प्रविश्यै
 त्वेति सूक्तानि ' १३ च सुचा पुरस्तात्प्रत्यक्षं यन्निं प्रत्युक्ष्यति-
 शिष्टाः प्रोक्षणीर्विनयति दक्षिणायै ओषेरोनराये ओषेः
 १० स्त्राधा पितृभ्य ऊर्गभ्य बर्हिषज्ञ ऊर्जां पृथिवीं गच्छतेत्युद्गच्छ
 प्रोक्षणीधानं बर्हिर्विस्त्रय पुरस्तात्प्रसारं गृह्णाति विष्णो

सूपो ऽवीति ^१ तस्मिन्पिबे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ
 दधामौति वा दूष्णीं वा ^१ तं यजमानाय वा मध्याये वा
 प्रयच्छत्यैतानि बर्हिःसंनहन्त्याथातपति दक्षिणायै ओषे-
 रोत्तरादध्वादव दक्षिणे वेद्यन्ते बर्हिर्मुष्टिः सृणाति देव- ५
 बर्हिर्मुष्टिदधं ता सृणामि स्वावक्षं देवेभ्य इति ^१ तां
 बद्धतां पुरस्तात्परीची चित्तमनतिद्वयः ^१ सृणात्यय प्रसार-
 पातिः प्राकभिसृज्य परिधीम्परिदधाति प्रत्यर्वा ऽसि विद्या-
 वसुर्विद्यादीवती यजमानस्य परिधिरिड ईक्षित इति
 मध्यममिन्द्रस्य बाह्वरसि दक्षिणे यजमानस्य परिधिरिड १०
 ईक्षित इति दक्षिणं मिथावक्षौ ओत्तरतः परिधत्तां भुवेण
 धर्मणा यजमानस्य परिधिरिड ईक्षित इत्युत्तरमथ सूर्यस्य
 पुरस्तात्परिदधाति सूर्यस्या पुरस्तात्पातु कक्षाशिदभिग्रस्या
 इत्यूर्ध्वं समिधावादधाति वीतिद्वेषं ता कवे युमन्ताः धमि-
 धीमन्त्ये दृक्षन्तमध्वर इति दक्षिणां दूष्णीमुत्तरामभाधाया- १५
 नर्वेद्युदीचीनाये विधत्ते तिरस्त्री सादयति विश्वो एन्ते स
 इति ^१ विधृत्योः प्रसारं वसुताः इन्द्राणामादित्यानां सदसि
 वीदेति ^१ प्रसारे शुभ्रं जुह्वरसि हताची नाञ्चा प्रियेण नाञ्चा
 प्रिये सदसि वीदेत्युत्तरासुपश्चतसुपश्चदसि हताची नाञ्चा
 प्रियेण नाञ्चा प्रिये सदसि वीदेत्युत्तरां भुवां भुवाधि २०
 हताची नाञ्चा प्रियेण नाञ्चा प्रिये सदसि वीदेत्यय सुभः
 सञ्चा अभिसृजत्येता असदमसृजतस्य कोने ता विष्णो पाधि

पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनिबन्धितयो
विष्णुनि स्य वैष्णवानि धामानि स्य प्राजापत्यानीत्यान्व-
न्वभिमन्त्रयते ' ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

- अथादत्ते दक्षिणेनाव्यक्षाखीः सस्रुवाः सव्येन पात्री
५ वेदमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्य वचनेन
गाहपत्यमुपविश्य पात्र्यां देधोपसृणीते स्योनं ते सदनं
करोमि हतस्य चारया सुग्रेवं कल्पयामि । तस्मिन्मौदावृते
प्रतिष्ठितं श्रीक्षीणां मेधं सुमनस्यमान इत्यथ दृष्टिमादाय
दक्षिणस्य पुरोडाशस्याङ्गारारामपोहतौदमहः सेनाया अभौत्वर्थे
१० सुखमपोहामौत्वर्थेन विदर्शयति सूर्यं व्योतिर्विभाहि सद्यत
इन्द्रियायेति ' वेदेन विरजसं कृत्वाभिचारयथायाधतां
हतस्योनिरग्निर्हृत्वातुमन्वताम् । समकृत्स लक्षमकृत्स सूरुपं ता
वसुविदं पशूनां तेजसाश्रये जुष्टमभिचारयामीति ' यदेवत्यो
वा भवत्यथैनमुदासयति इत एतन्नाति जनिता मतीनामि-
१५ त्याज्येन सुसंतर्पयत्यार्द्रः प्रथमुर्भुवनस्य गोपा इत्युपरिष्ठादभ-
व्याधस्तादुपावति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टस्तमकृत्सेत्येव-
मेवोत्तरं पुरोडाशमुदासयत्यथ इतमथ दर्शय सानाज्ये
अक्षं करोति यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टो देवानां विष्टामह
यो वितस्ते । आत्मन्वान्मघोम हतवान्नि भूत्वा देवाग्गच्छ
२० सुवर्विन्द धजमानाथ मध्ममिति ' प्रत्यज्य कपाक्षान्मुदासव-
तीरा भूतिः प्रविष्टौ रथो मोक्षमीदिति ' संख्यायोदासयति

वचमानस गोपीवाचेति ग्राह्यधर्मदेनः^१ सुवमाव्यस्य धूरयि-
 तान्तरेष पुरोडाशाववदधात्येनानि^२ संपरिगृह्यान्तर्व्या-
 सादयति भर्तुषः सुवरित्येताभिर्वाचतौभिर्मध्यतः पुरोडाशा-
 वासादयति दक्षिणतः इत्युत्तरतो दक्षदेनः^३ सुवमेष
 सुवः पर्वान्तस्य दक्षिणेन जुगं प्रसारे वादयति सोमो मे ५
 सोद सुवदः इषिणां प्रवधि प्रवधा पशुभिः सुवर्गे कोके ।
 दिवि सोद इषिभ्यामन्तरिचे ऽस्युत्तरतो भूवाचमधरे मसपभा
 इत्येनं ववाचत^४ प्रतिपर्वान्तस्य भूवाचमवदधात्युवभो ऽसि
 ग्राहरो इताचीनाः स्रुतः प्रिषेव नात्वा प्रिषे वदधि
 सोदेति^५ ॥ १४ ॥ द्वादशः ॥

अथेभ्रातृमिधमाददान आहवाचे वनिधमानायातुमूही-
 त्यथ अथ सोदुरभिजाताति म जो वावा अभिधव इति
 तत्प्रवमाभवाद्धारति^१ प्रववेप्रवदे ऽभवाद्धारत्यथ अथ सोद-
 रभिजाताति वमिहो अथ आह्वतेति तदन्ततो ऽभवाद्धारति^२
 परि वमिधः प्रिनर्वाय अथ सोदुरभिजातात्याजुहोतादुवध- १५
 तेति तदेतेन^३ वेदेन चिराचवभीषसुपवाचवत्यनूनासु वामि-
 धेनीषु भुवाव्यात्सुवेधोपहत्य वेदेनोपयस्य प्राजापत्यं तिर्दक्ष-

१-१ रमः all MSS., also Prayoga Burnell, Keā the second time and Sāyana.

२ Thus Be HT Sāy. (so. चरीः); अवेतावि J, अवेनं B,

३ Thus Be JF; अवेनसया B; अवेनसया TH.

४ तदेतेनैव Be J Sāy. (so. m.)

- भाषारभाषारयति प्रजापतये स्वाहेति मनसा च समैव-
 भाषाभीदभीष्टस्त्रिभिः संस्तुतौतथैव भाषीभ इत्यसंभ्रमानि
 स्म्य उपसंस्तुय परिधीन्संमार्ष्टि विर्मध्यमं विर्दक्षिणार्धं
 विरुत्तरार्धं चिराद्वनीयमुपदानयत्यग्ने वाचजिह्वात्वं त्वाग्ने
 १० सरिद्यन्तं वाजं जेद्यन्तं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यावै
 संमार्त्तमग्निमन्नादमन्नाशायेत्यथैव जुहपश्यतौ प्राक्षमक्षसि
 करोति सुवनमसि विप्रचक्ष्वाग्ने षष्टरिदं मम इत्यादादने
 दक्षिणेन जुहं जुहोमिस्त्रा ऋचति देवचक्ष्वाया इति ।
 सथेनोपश्रुतमुपश्रुदेचि देवक्ष्वा सविता ऋचति देवचक्ष्वाया
 १० इति । सथेनात्याक्रामक्षपत्यग्नाविष्णू मा वामवक्त्रमिषं विजि-
 हाया मा मा संताप्तं लोकं ते लोकस्ततौ क्षपुतमिति । स्नानं
 कक्षपते । विष्णो स्नानमसीत्यन्वारब्धे यजमाने मध्यमे
 परिधीं षष्ट्यर्धसंभाषारभाषारयति । संतप्तं प्राक्षमक्षवक्त्रि-
 न्दक्षित इन्द्रो अक्षपोक्षीर्वाणि समारभ्योर्ध्वं अध्वरो दिवि-
 १५ स्तुष्टमहृतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रावाजस्त्राहेति । इष्टह्वा इति
 सुचमुद्रुत्वात्यथा षष्ट्यर्धसंस्तुयावुदङ्गत्याक्रामक्षपति पाहि माग्ने
 सुचरितादा मा सुचरिते भजेति । जुहा ध्रुवाः समनजि
 मक्षस्य गिरो ऽसि सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाभिति विर्य
 यथायतनः सुचौ सादयिमा प्रवरं प्रवृणीत । उत्कर इत्य-

१ कक्षपति F Be Mād., the other MSS., also Sāy. have the
 Atmanepadam.

१ Thus BH; षष्ट्यर्ध Be TJ Kā., संस्तुय F.

- चिद्विधं मा ते तेको ऽप्यमोदित्येनमभिचरति भरतसुह-
 रेमनुविद्यावदानानि ते प्रत्यवदास्यामि नमसो चक्षु मा मा
 चिद्वीरिति । पूर्वाधादवदाद्यापरार्धादवक्षत्यभिचारयति प्रत्य-
 नक्ति चदवदानानि ते ऽवक्षयिष्योमाकार्यमात्मानः । आद्येन
 ५ प्रत्यनज्ज्जेनत्तन्नाप्यायतां पुनरित्येत्थाक्कम्याआवाहाश्रिं यवेति ।
 वषट्कते जुहोत्येव चतुर आवाह्यस्य यजमान आह प्रयापय इत्युपा-
 श्रुतुमूहीत्युचैरित्याक्कम्याआवाह प्रयापतिमित्युपाश्रुतं यजेत्युचै-
 वषट्कते जुहोत्यपोपस्त्रीर्वीनरस्य पुरोडाशस्यापरार्धादवक्ष्या-
 द्वाग्नीषोमास्यामिति पौर्णमास्यामिन्द्राय वैश्वधावेति चेन्नाश्रि-
 १० भ्यामित्यमावास्यायामसंभवत इन्द्रायेति संवधतो महेन्द्रायेति
 वा यदि महेन्द्रायाजी भवति ॥ १६ ॥

- समान उपस्थानः । समानो ऽभिमर्धनो । परार्धादवदाद्य
 पूर्वाधादवक्षत्यभिचारयति । समानः प्रत्यक्षनो । इत्याक्कम्याआ-
 वाहाग्नीषोमौ यवेति । वषट्कते जुहोत्यपोपस्त्रीर्व द्विः पुरोडाश-
 १५ स्थावक्ष्यन्महेन्द्रायानुमूहीति महेन्द्रायेति वा यदि महेन्द्रायाजी
 भवति । द्विः पुरोडाशस्यावक्षति द्विः श्रुतस्य दिर्दध्नो । ऽभि-
 चारयति । प्रत्यनज्ज्जेत्थाक्कम्याआवाहेन यवेति महेन्द्रमिति वा
 यदि महेन्द्रायाजी भवति । वषट्कते जुहोत्यपोपस्त्रीर्व दधि-
 स्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवक्ष्याद्विश्वे विष्टकते ऽनुमूहीति ।
 २० सकृदधिपस्य पुरोडाशस्योत्तरार्धादवक्षति सकृदुवाप्यासकृदुत्त-
 रस्य पुरोडाशस्य सकृद्वृत्तस्य सकृदध्नो । द्विरभिचारयति । न
 प्रत्यनज्ज्जेनो विष्टकति सुवेष्ट पावंचौ होमौ जुहोत्यृषभं वाजिनं

यत् पूर्णमासं यजामहे । स नो दोहताः सुवीर्यः रायस्रोवः
 सहस्रिणम् । प्राणाय सुराधवे पूर्णमासाय स्वाहेति पौर्णमा-
 साममावास्या सुभगा सुशेवा धेनुरिव भूय ज्ञाप्यायमाना ।
 सा नो दोहताः सुवीर्यः रायस्रोवः सहस्रिणम् । यदासाय
 सुराधवे ऽमावास्यायै स्वाहेत्यमावास्यायामत्याजस्याप्राच्याह्नाग्निः
 सिद्धकृतं यजेति ^१ वषट्कृतं चत्तरार्धपूर्वार्धं ऽतिहाय पूर्वा
 आहुतीर्भुक्षोत्थयेत्तन्नेक्षणमाहवनीये ऽनुप्रहरत्यधैनवः स्वाधेया-
 भिर्भुक्षोत्थयोदङ्कृत्याक्रम्य जुहामप आनीय संघातनमन्तःपरिधि
 भिनयति वैशानरे हविरिदं जुहोमि साहस्रसुक्तः प्रतधारमे-
 तम् । स कः पितरं पितामहं प्रपितामहः सुवर्गं लोके गच्छतु
 विष्णुमानः कृधा नम इति ^१ निर्णय्य सुचं निष्टयाद्भिः पूर-
 यित्वा बहिःपरिधिं भिनयतीमः असुद्रः प्रतधारसुक्तं यज्य-
 मानं भुवनस्य मध्ये । इत्तं दुष्टानामदितिं ननायाद्ये मा विश्वोः
 परमे योमन्त्रित्येतेदौपथ्यतमाज्यः सर्वत्र एव जुहाः समान-
 यते ^१ ऽथ यवायतनः सुधी सादयित्वा प्राक्षिपन्मदधति हवि- १५
 यथा पुरोडाशसोऽन्यार्धाश्वमाचमय्याथो यवमाचादायाधात्ता-
 त्यतामिदम् । मा हृदयाम यज्ञस्य इडङ्कः सिद्धमिदः हवि-
 रित्यधैनवत्सुवदखेनाभिचार्यं जघनेन प्रक्षीताः सादयिमाद्भिः
 सुवदङ्कः सः सार्धमावदधाति ^१ ॥ १७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथ कः स वा चमसं वेडोपह्वनं याचति ^१ तमन्तर्वेदि निधाय १०
 तस्मिन्नुपसीर्षं दक्षिणस्य पुरोडाशस्य दक्षिणार्धात्प्रह्वयावद-

- धाति मनुना दृष्टां दतपदीं मित्रावदणसमीरिताम् । दक्षि-
 षार्धादसंभिन्धवपशाम्बेकतोमुखाभिति । दिनीवनवहानानि
 संभिन्धवदधात्यर्थः दक्षिणस्यैव पुरोडाशस्य पूर्वार्धात् व्यङ्ग्यं वा
 चतुरङ्ग्यं वाक्येन सुसंज्ञम् । संतर्प्यादिषु भुवां यजमानभानं
 १० निदधाति । दिर्भुवाव्यादवधति दिक्षतरस्य पुरोडाशस्य दिः
 श्रुतस्य दिर्दंष्ट्रो । मिधारयत्यर्थः होतुर्द्विरङ्गुत्तावगति । मित्रेषु
 भवयित्वा । चतुरवाक्यरेकामवद्यत्पुपसृणाति । दिरादधात्यभि-
 चारयति । समन्वारभन्ते । ध्वर्युस्य यजमानस्य मद्धा चाग्नीध्र-
 स्याथ यज होतुरभिजायति दैव्या चध्वर्येव उपहता उपहता
 १० मनुष्या इति तद्विधिः । पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा दक्षिणदं करो-
 त्यर्थः यज होतुरभिजायत्युपहृतोऽयं यजमान इति तर्हि
 यजमानो होतारमीचमाथो वाचं मनसा ध्यायेदित्युपहृतस्य
 मित्राणामग्नीध्र आदधाति यजन्तसुपसृणात्यादधात्यभिचारय-
 त्युपसृणात्यादधात्यभिचारयति । प्राश्नन्ति । मार्कयन्ते । एवाह
 १५ ब्रह्मणे प्राश्निचं परिहरेति । परि प्राश्निचः । हरन्त्यन्वपी
 ऽसु वेदेन ब्रह्मभागमथान्वाहार्थं वाचत्युदासयत्येतद्विद्वि-
 ष्विष्टम् ॥ १८ ॥ पञ्चदशः ॥

अथ संश्रवमाह ब्रह्मन् प्रकाश्यामः समिधमाधावाग्नीदग्नीन्
 सक्तसक्तसंस्तुतीति । प्रसूतो ज्वेताः समिधं मध्यत आहवनी-

१ संभिन्धवपदं Sây.; अथ om. JT.

२ Thus Bc BH Sây., the other MSS. are more or less corrupt.

३ Thus H Sây.; तद्विधिं TJF; तदातद्विधिं B; अथ दक्षिणं Bc.

यथाभ्यादधात्यैष चाग्नीध्रो ऽस्फैरेवेधसंनयनैः परिधीन्
 संमार्ष्टि सक्तस्यध्वजः सक्तदक्षिणार्थः सक्तदुत्तरार्थः^१ सक्तदा-
 हवनीचसुपवाज्यतदग्ने वाजजिह्वानं त्वाग्ने सक्तवाः सक्तं वाजं
 जिगिवाः सक्तं वाजिनं वाजजितं वाजजित्यायै संभोज्यैश्चिमका-
 दमकाद्यायेत्यैतानीधसंनयनान्यद्भिः सक्तस्यस्यचवनीये^२ ऽनुपह-
 रति यो भूतानामधिपतौ रुद्रस्तानिचरो वृषा । पशुमस्मानं
 मा हिः सौरेतदस्तु उतं तव स्वाहेत्यथ जुहुपश्चतावादायात्या-
 क्रम्याभ्याव्याह देवान्यमेति^३ यधुहते जुहोति यज यजेति^४
 चीन् मतीचो ऽनूयाजान्वजति^५ प्राचान्ततः संभिनत्स्योदङ्गत्या-
 क्रम्य यथायतनः सुचौ सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ ब्यूहति ।
 वाजस्य मा प्रसवेनोद्गमेषोदयभीदिति^६ दक्षिणेन जुहुसुहुवा-
 त्यंथा सपत्न्याः इन्द्रो मे निगामेषाधराः अकरिति सव्येनो-
 पश्रुतं निदृष्टात्पुद्गलं च निगामं च मद्या देवा अचीवृषमिति
 प्राचीं जुहुसुवत्यंथा^७ सपत्नानिन्द्राग्नी मे विषूचीनान् अक्षता-
 मिति मतीचीसुपश्रुतं प्रत्यूहति^८ प्राच्या^९ परिधीनजति वसु-
 भ्यस्वेति मध्यमं रुद्रेभ्यस्वेति दक्षिणमादित्येभ्यस्वेत्युत्तरमघो-
 पश्रुतमद्भिः सक्तस्यस्य यथायतनः सुचौ सादयित्वा सुक्तु प्रस-
 रमनत्वंकः रिहाणा इति जुह्वामयापि विदधु वय इत्युपश्रुति
 मध्यानि प्रज्वा योनिं मा निर्मृशमिति भुवाथा सूक्ष्माभ्यं प्रस-

^१ Thus Sây., संधुष्ट or संधुष्ट MSS.

^२ Thus Be T Sây.; [वचनं HJ Keā, in BF this whole passage is wanting.

^३ Instead of प्राच्या (thus TP Be Sây.) the other MSS. have जुह्वी ।

- रान्तृषं प्रच्छिद्य जुह्वामवदधात्यथाश्रवयत्यो आववास्त औष-
 डिषिता दैव्याहोतारो भद्रवाच्याय प्रेषितो मातुषः सूत्रवाकाच
 सूक्ता ब्रूहीति^१ तन्नुपरीव प्राञ्चं प्रहरति नात्ययं प्रहरति न
 पुरस्तात्प्रत्यस्थति न प्रतिप्रत्यस्थति न विष्वच्चं^२ विद्यौत्यूर्ध्वं सुद्यौ-
 १ त्याप्याचन्ताभाप ओषधयो भक्ततां शृण्वत्य स दिवं गच्छ
 ततो नो दृष्टिमेरयेत्यथाग्नीप्रसीचते ऽग्नीदिति^३ तमाहाग्नीध्रः
 संवदस्तेत्यंगानग्नीदित्याहाध्वर्युरंगमित्याहाग्नीध्रः^४ आवयेत्याहा-
 ध्वर्युः^५ औषधित्याहाग्नीध्र^६ इदं ब्रूहीत्याहाध्वर्युरनुप्रहरेत्याहा-
 ग्नीध्रो^७ ऽनुप्रहरति^८ सूक्ता दैव्याहोदभ्यः स्तुतिर्मानुषेभ्यः श्रियो-
 १० ब्रूहीत्यथोपोत्यायाहवनीयसुपतिष्ठत आयुष्या अग्ने ऽस्यायुर्म
 पाहि चयुष्या अग्ने ऽसि चयुर्म पाहीत्येवमाभिमन्त्रति भुवा-
 सीति^९ मध्यमं परिधिमनुप्रहरति धं परिधिं पर्यधत्ता अग्ने देव
 पणिभिर्वीथमाणः । तं त एतमनु जोषं भरामि नेदेष मद-
 पचेतवाता इत्यथेतरादुपसमस्यति यज्ञस्य पाय उप शमितमि-
 १५ त्यथैनान्शः स्वावेष्टाभिजुहोति^{१०} जुह्वानुपश्रुतः^{११} संप्रसावयति
 शः स्वावभागा स्तेषा दृष्टन्तः प्रसूरेष्टा नर्हिषदस्य देवा इमां
 वाचमभि विभे श्रुष्टन्त आववास्तुभिर्नर्हिषि मादयध्वः स्वाहे-
 त्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गावृत्य धुरि जुहौ विमुञ्चत्यग्नेर्वाम-
 पक्षगृहस्य नदक्षि मादयामि सुवाय सुविनी सुवे मा धनं
 २० धुरि धुर्यौ पातमिति^{१२} यद्यु वै नानो भवत्युत्कर एवैने स्पे
 विमुञ्चत्येतेनैव मन्वेज^{१३} ॥ १८ ॥ षोडशः ॥

१ Thus (ब्रूहीति) Bo JH Say. Mādḥ., ब्रूहति B, ब्रूति H, जहति T.

अथादत्ते दक्षिणेनाप्यध्यासीः५ सक्तुवाः५ सव्येन कुक्षं होषे
 वेदं प्रदाय१ प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यक्षावाह्वतो१ दक्षिणेनाध्यर्चु-
 र्गार्हपत्यं परिक्रामान्युत्तरेण होता१ तौ अचनेन गार्हपत्यं पक्षा-
 त्माह्वानुपविशतो दक्षिण एवाध्यर्चुदत्तरो होता१वाध्यर्चुर्विद्वत्प-
 श्तं कृत्वा चतुर एवाव्यस्य मृकान आह सोमाधेत्युपाः५चतु-
 र्हीत्युचैराभाष्याह सोममित्युपाः५३ यजेत्युचैर्विपङ्कते जुहोति१
 चतुर एवाव्यस्य मृकान आह तत्र इत्युपाः५चतुर्हीत्युचैरा-
 भाष्याह तद्वारमित्युपाः५३ यजेत्युचैर्विपङ्कते जुहोति१ चतुर
 एवाव्यस्य१ मृकान आह देवानां पत्नीभ्य इत्युपाः५चतुर्ही-
 त्युचैराभाष्याह देवानां पत्नीरित्युपाः५३ यजेत्युचैर्विपङ्कते १०
 परिश्रिते देवानां पत्नीर्जुहोत्यय चतुर एवाव्यस्य१ मृकान
 आवाग्रथे मृकपतय इत्युपाः५चतुर्हीत्युचैराभाष्याहाग्निं मृक-
 पतमित्युपाः५३ यजेत्युचैर्विपङ्कत चत्तरार्धपूर्वाग्निं इतिचत्तय पूर्वा
 आजतीर्णहोत्र्यापेय होतास्वपातीत्य होतुर्द्विरङ्गवावगति१
 जिज्ञेच अथयिता१ चतुर्वेदेवाः५१ अंपादस्यत्याज्यसीक१ समन्वा- १२
 रभेते अध्यर्चुस्यैव पत्नी चोपज्ञतायामिडायाजग्रीध आहधाति
 सक्तवत्१ प्राप्नोती१ मार्जयेते१ अथ कुचि चतुर्ग्रीवं मृही-
 लापसस्यैः पर्यादृत्याम्वाहार्यपचने प्रायश्चित्तं जुहोत्युसूयस्ये सुसवे

१ Thus BT Sāy., the other MSS. omit ev; Be throughout चतुर्वाव्यस्य ।

१ Thus ■ Be JH Kōl. Sāy. (pr. m.); चतुरस्ये TH; चतुर्वेदे-
 Sāy. sec. m.

१ Omitted; मार्जयेते Be JFHT; मार्जयेते B.

यच्च यूपं आग्निंश्च दृषदि कृष्णालिने यत्कपास्ते । अथमुषो
विमुषः संयजामि दिशे देवा हविरिदं पुषन्ताम् । यज्ञे वा
विमुषः सन्ति बह्वीरग्नौ ताः सर्वाः स्त्रियाः यज्ञता जुहोमि-
स्त्राहेत्यपरं चतुर्थ्यधीतं गृहीतान्वाहार्यपचन एवेष्टप्रत्यसना-

१. न्यभाधाय क्लीकरक्षानोष क्लीकरक्षहोमं जुहोत्यग्रे
ऽद्भाधो ऽग्नौततो पाहि मास दिवः पाहि प्रथित्यै पाहि
दुरिष्यै पाहि दुरघ्नस्यै पाहि दुररितादविषं नः पितुं क्षपु
क्षपदा धोनिः स्त्राहेत्यैतेनैव यथेतमेत्य [वेदे यजमानं
वाचयति वेदो ऽसि विस्तिरणीत्यान्नादह्नुवाकच]१ होत्रे वेदं
१० प्रदाय पत्नीं१ विव्यतीमं विव्यामि वक्ष्यन् पात्रं यमवध्रीत
सकिता सुमेतः । पातुश्च योनीं सुकृतश्च योत्रे योमं ते
सह पत्या करोमीत्यन्वास्ते ओम्नमक्षसावाधाजोद्व्याकृतममिति
समायुधा सं प्रवथा यमग्रे वर्षथा पुनः । सं यज्ञी प्रात्यङ्ग-
गन्धे यन्मात्मा तनुवा ममेत्येव सुखं विष्टष्टे यदपु ते
११ सरस्यति गोम्येषु यक्षधु । तेन मे वाजिनीयति सुखमर्द्धि
सरस्यमीत्यपो निषक्यवधपक्षैव रूपं कृतोत्तिष्ठतीति ब्राह्मणम् ।

॥ २० ॥

अथैर्मा तचैर्१ तिरः पवित्रमप आचमयति प्रवसतीरोष-

१ The words enclosed in brackets found only in BH; om. Be
JBT Say.

१ Śāyana has यज्ञी and defends this reading, but knows also the
reading पत्नी ।

१ om. J Be; तचैर् B.

धयः पथस्वदीर्घा ययः । ययां पयसो यययस्तेन भामिन्
 सः सुजेत्येनां^१ गार्हपत्ये यमिध आधाययत्यग्ने जतपते जतम-
 चारिवं तदग्रत् तन्मे ऽराधि स्नाहा वायो जतपत आदित्य
 जतपते जतानां जतपते, जतमचारिवं तदग्रत् तन्मे ऽराधि स्ना-
 हेत्येव ययामपक्षं निष्कामयत्यप^२ प्राङ्मेत्य भुवामाप्याययत्यास्मा-
 यतां भुवा एतेन ययययं प्रति देवयज्ञः । सूर्याया ऊधो
 ऽदित्या उपस्य उदधारा इधिवी यज्ञे अक्षिन्नित्रयाप्यास्माद्याः
 सुवेकोपजातं प्रायश्चित्ताग्निं जुहोत्याभावितमत्याभावितं यय-
 तमत्यनूतं च यज्ञे । अतिरितं कर्मणो यय चीनं ययः ययांति
 प्रतिरजेति कल्पयन् । स्नाहाकृताञ्जतिरेतु देवानस्नाहेत्यप यय- १-
 ययदीर्घोत्तोतोहेभ्यः स्नाहा ययद्विहेभ्यः स्नाहा भेवजं सुरिष्यौ
 स्नाहा निष्कृत्य स्नाहा दीराक्षौ स्नाहा देवोभ्यस्तनूभ्यः स्नाहा
 ययौ स्नाहा यय्यौ स्नाहा यययय्यौ स्नाहा भूः स्नाहा भुवः
 स्नाहा ध्रुवः स्नाहा भूर्ध्रुवः सुवः स्नाहेमं मे ययय तथा
 यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने ययास्त्वयावमानसा- १४
 क्षितः । ययाययययययिषे ऽया नो धेहि भेवजः स्नाहापायाग्ने
 ऽस्मन्भिग्रक्षीय सत्यमिजमया अग्नि । अयसा मनसा एतो
 ऽयसा ययययिषे ऽया नो धेहि भेवजः स्नाहा यदक्षिन्
 कर्मयन्मरगाम मन्त्रतः कर्मतो वा । अयसाञ्जत्या तच्छमयामि
 ययं द्रव्यन्तु देवा आरुधन्ता एतेन स्नाहा यदस्य कर्मणो ऽय- १-

१ TF insert तयैव.

२ निष्कामयत्यप Bo Say.; तमयत्यप J.

- रीरिषं यदा मूत्रनिष्काकरम् । अग्निष्टम् क्षिष्टकदिदाप्तर्षः
 क्षिष्टः सुजतं करोतु मे । अग्रे क्षिष्टकते सुजतजत चाज-
 तीनां कामानाः समर्धयिषे स्वाहा । प्रजापते न त्वदिताम्यस्यो
 विशा मातानि परि ता बभूव । यत्कामस्यो जुञ्जमस्तस्यो अस्त
 ५ यस्तः क्षाम पतयो रयीणाः खाहेत्यथ बर्हिषो धातूनाः
 संप्रक्षुध्य भुवायाः समनक्ति समङ्गा बर्हिषेविषा हतेन समा-
 दित्यैर्वसभिः सं मरुद्भिः । समिन्ध्रेण विषेभिर्देवेभिरङ्गामित्य-
 येनदाहवनीये ऽतुप्रहरति दिव्यं नमो नक्षत्र सखाहेत्यथो-
 पोत्वाय इक्षिषेन यदा वेदिमवकस्य^१ भुवया समिष्टयजुर्जुशेति
 १० इवा मातृविदो मातुं विष्वा मातृमित मनसस्त इमं नो देव
 देवेषु यस्तः खाहा वाचि खाहा वाते धाः खाहेतुं हवति
 कुषं^२ निगयति प्रवीता^३ उपोत्वाय यजमानो इक्षिषेन यदा
 विष्णुक्रमान्कमते^४ संतिष्ठत यामावाकं वा^५ पौर्यमाकं वा
 हविः^६ ॥ २१ ॥ सप्तदशः ॥

इति प्रथमः प्रश्नः ॥

१ अतिक्रम्य Bo H, चाक्रम्य T.

२ om. JB, वा om. both times Bo.

‘अयोपयाहरणं’ विज्ञायते क्रमादौ कतुकामं कामधीनं
 यज्ञाङ्गादौ यज्ञाङ्गकाममिति^१ प्राक्तूक्षान्दभांश्च^२ कौशं तेषु
 प्राप्नुवो यजमान उपविश्य जपति याः पुरस्तात्प्रवक्ष्यन्त्युपरि-
 छात्स्वर्तश्च याः । ताभौ रश्मिपवित्राभिः अर्द्धा यज्ञमारभे ॥
 देवा गातुविदो गातु यज्ञाय विन्दत । मनसस्ततिना देवेन
 याताश्चक्षुः प्रयुज्यतामिति^३ अद्भ एहि^४ अथेन ता कृपामीत्या-
 क्रुत्या वेदनं करोत्याकृत्यै ता कामाय ता समृधे ता पुरो
 दधे । समृतत्वाय जीवसे ॥ आकूतिमस्यावसे काममस्य समृधे ।
 इन्द्रस्य युज्यते धियः ॥ आकूतिं देवीं मनसः पुरो दधे पश्यस्य
 माता सुहवा मे अस्तु । यदिच्छामि मनसा सकामो विदेध- १
 मेनद्रुदधे निविष्टमिति^५ मनसा चिः संकल्पयते चिरस्यैः^६ सर्व-
 कामो ऽग्नीनाधास्य इत्यम्याधेधे^७ स्वर्गकामो दर्शपूर्णमासाभ्यां
 यज्य इति दर्शपूर्णमासधोः^८ स्वर्गकामदातुर्मांश्चैर्वज्य इति
 यातुर्मांश्चोषु^९ स्वर्गकामः पशुना यज्य इति पशुवन्धे^{१०} स्वर्गकामः
 सोमेन यज्य इति सोमे^{११} स्वर्गकामो ऽग्निं वेध्य इत्यग्निधे^{१२} ॥ १५
 / ऽहीने ऽवर्गये वा यथाकामो यत्कामो वा यजते^{१३} तन्म
 आध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे संपद्यतां काम इत्यपमिजां^{१४} प्रति-
 वचनं तन्म आध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे संपद्यतां काम इत्येते
 तथेति प्रतिवचनम्^{१५} ॥ १ ॥

१ Thus Go JF Kod. ; जानयेत BT ; H corrupt.

२ After इति B line यज्ञाङ्गपते.

३ Thus HBT ; एहीति JF ; एहि इति Go.

४ Thus HBT, अथ अग्निना the other MSS.

- अथर्त्विजो^१ देवयजनं याचते^१ ऽध्वर्यो देवयजनं मे देही-
 त्याध्वर्युर्मादित्यो देवो देवो ऽध्वर्युः स ते देवयजनं ददाति^१
 तथेति प्रतिवचनं^१ ब्रह्मदेवयजनं मे देहीति ब्रह्मायं^१ चन्द्रमा
 देवो देवो ब्रह्मा स ते देवयजनं ददाति^१ तथेति प्रति-
 ५ वचनं^१ शीतर्देवयजनं मे देहीति शीतारमर्गिर्देवो देवो शीता
 स ते देवयजनं ददाति^१ तथेति प्रतिवचनमुद्गातर्देवयजनं मे
 देहीत्युद्गातारं^१ पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स ते देवयजनं
 ददाति^१ तथेति प्रतिवचनं^१ सदस्य देवयजनं मे देहीति
 सदस्यमाकाशो देवो देवः सदस्यः स ते देवयजनं ददाति^१
 १० तथेति प्रतिवचनं^१ शोचका देवयजनं मे ददोति शोचकानापो
 देवो देवा शोचागः^१ शिष्यसाक्षो देवयजनं ददाति^१ तथेति
 प्रतिवचनं^१ समसाध्वर्यो देवयजनं मे ददोति समसाध्वर्यु-
 र्मायो देवा देवासमसाध्वर्यवक्षो^१ ते देवयजनं ददाति^१ तथेति
 प्रतिवचनमपि वा न देवयजनं याचत^१ आदित एव तीर्थं
 १५ कालोदेत्याचतं याचः परिधाव^१ इन्द्रो देव इन्द्रिः पूतो मेधो
 विपाश्वा ब्रह्मचारी सवकारिप्रत्यय आ चतुर्थात्कर्मणो ऽभिष-
 मीक्षमाचो वेदकर्माणि प्रयोजयेत्प्राणपवर्गाण्युदगपवर्गाणि वा
 प्राप्नुयुः मद्विचं यज्ञोपवीती देवानि कर्माणि करोति^१
 दक्षिणामुखः प्रसव्यं प्राचीनावीती पिब्यादि^१ तिष्ठमासीनः
 २० प्रहो वर यथान्धार्यं^१ हृन्मोगब्राह्मणं यथा वै दक्षिणः पाथिरेवं

१ Thus BJT Be, अथ अर्त्विजो BJ.

१ Thus T, देवाच= the other MSS.

देवयजनं^१ यथा सव्यस्रवा पित्रयजनं^२ यथा पित्रयजनं तथा
 यज्ञानकरणं^३ यथा यज्ञानकरणं तथाभिचरणीयेन्विष्टि-
 पशुबोमेष्वाहित एव^४ पुरोदकं देवयजनं यस्मादन्यपुर-
 शात्ममन्त्रिकं देवयजनं न विन्देयुह^५सरतो देवयजनमाचमति-
 त्रिनष्टि^६ ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथर्विणा वरणं^१ विज्ञायते ब्राह्मण^२ अतिको योनिगोच-
 सुतदृक्तसंपन्ना^३ अविगुणज्ञा^४ अचिकिचिनो^५ न परिज्ञाति-
 क्रान्ता मान्तमा मान्यजा मानमूचाना^६ हासेवमासेयपुत्रि-
 कापुत्रपरसेषसहोक्तानीनासुजावरदिप्रवरान्परिहायाङ्गिरसो^७
 ऽध्वर्युर्वाषिष्ठो ब्रह्मा वैश्वामित्रो होतायास उद्गाता कौषीतकः १०
 सदर्शो^८ ऽवशिष्टा^९ भगवो ऽङ्गिरसो वा^{१०} योनिर्दत्तं विद्या च
 प्रमाणमित्येके^{११} ताः सहेतुषीताव्यापसाङ्गानेव दृशीतास्तुनखिनम-
 ध्वर्युमकिसाधिनं ब्रह्माचमसच्छ^{१२} होतारमकराकसुद्गातारम-
 त्रिपिविष्ट^{१३} सदर्शमय^{१४} प्रतिप्रस्थाता नेहोक्तेत्यध्वर्युपुत्रा^{१५}
 ब्राह्मणश्च^{१६} षाश्वीभः पोतेति ब्रह्मणो^{१७} नैषावरणो ऽप्यावाको १५

१ चादित एव found only in Be F, but commented on by Bh.

२ Thus H Be BF, = चान् the other MSS.

३ Thus Be BHF; संपन्ना T; संपन्नान् J.

४ Thus all except J which has = चान्नाम् ।

५ Thus H Be BT, मानमूचानान् J, मानमूचाना F.

६ Thus, or परिहाया Be HFJ, परिहाय T, परिहाय B.

७ Thus Vonk. in his bhāṣya on the Karmānta; the MSS. have वशिष्टा or वशिष्ट except F, which has वशि ।

८ Thus BT and J (see, m.); चर्चं Be HFJ (pr. m.)

९ चय om. BT Be.

यावद्वदिति होतुः^१ प्रकृता प्रतिवर्ता सुमन्त्रा इत्युद्गातरभि-
 नरो भुवमोषः सः स्याव इति^२ सद्यस्य^३ सप्रधाना^४ सस-
 प्रधाना^५ इत्येके^६ इम वैकादम वा समसाध्यवो^७ इन्द्रचि-
 षाभिः परिक्रौता भवन्तीति विज्ञायते^८ तस्मादग्निहोत्रस्य
 ५ यज्ञकतोरेक अन्विग्दग्मैर्पूर्वमासयोस्तुलार अन्विषो ऽध्वर्युर्नद्या
 होताग्नीम इति^९ चातुर्मासेषु प्रतिप्रस्थाता पञ्चमः^{१०} पशुवन्धे
 नैवावद्वदः पठः^{११} सर्वं सौम्ये ऽध्वरे^{१२} तात्कर्मणः कर्मणो वृषीते^{१३}
 कैकमुपसंष्ट्य चोदयेदवावदमाध्वर्यवेण त्वा मन्त्रानि ध्याययतु
 मा भवानिति^{१४} मन्त्रत्वेन होत्रेणोद्गात्रेण सादृशेनेति^{१५} न सद्यसो
 १० विद्यत इत्येके^{१६} स्वेनस्वेन कर्मणा होत्रकार्क^{१७} होत्रकामित्येके^{१८}
 तत्पुनरा होत्रकासमसाध्यवर्षाध्वर्युर्वा अन्विषा प्रथमो युज्यते
 तेन सोमो योज्य इति^{१९} ॥ ३ ॥

आदित्यो देवो देवो ऽध्वर्युः स मे ऽध्वर्युरध्वर्यो ऽध्वर्यु^{२०}
 मा वृष इत्यध्वर्युर्मादित्यो देवो देवो ऽध्वर्युः स मे ऽध्वर्युस्ते-
 १५ नानुमतः कर्मवाहं करिष्यामीत्यर्थो तथेति प्रतिवचनं^{२१} सप्रमा
 देवो देवो मद्या स मे मद्या मद्यन् मद्याणं मा वृष इति
 मद्याणं^{२२} सप्रमा देवो देवो मद्या स मे मद्या तेनानुमतः
 कर्मवाहं करिष्यामीत्यर्थो तथेति प्रतिवचनमग्निर्देवो देवो होता

१ सः स्याव B Be JH, संभावयति T, सः स्यावयति F, with a Bh.

२ Thus Be, सप्रधाना सप्रधाना इत्येके J; सप्रधाना असप्रधाना इत्येके B;
 सप्रधाना असप्रधाना इत्येके F; सप्रधाना इत्येके H; असप्रधाना इत्येके T.

३ Thus B; बीषाखजौतका इत्येके T; बीषाखजौतकानित्येके JH F; Be
 om. च बीषाखम् ।

म. से होता होतर्होतारं ता वृण इति होतारमग्निर्देवो देवो
 होता स ते होता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यौ तथेति
 प्रतिवचनं^१ पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स म उद्गातोद्गातवद्गा-
 तारं ता वृण इत्युद्गातारं^१ पर्जन्यो देवो देव उद्गाता स त
 उद्गाता तेनानुमतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यौ तथेति प्रतिवचन-
 माकाशो देवो देवो सदस्यः स मे सदस्यः सदस्य सदस्यं ता
 वृण इति सदस्यमाकाशो देवो देवः सदस्यः स ते सदस्यतेनानु-
 मतः कर्मैवाहं करिष्यामीत्यौ तथेति प्रतिवचनमापो देवो
 देवा होचाग्रश्चिन्वसा मे होचाग्रश्चिन्वो होचका होचकान्यो
 वृण इति होचकान्यो देवो देवा होचाग्रश्चिन्वसास्ते हो- १०
 चाग्रश्चिन्वसाभिरनुमतः कर्मैव वयं करिष्याम इत्यौ तथेति
 प्रतिवचनं^१ रश्मयो देवा देवाश्चमसाभ्यर्चयस्ते मे चमसाभ्यर्च-
 यमसाभ्यर्चयश्चमसाभ्यर्च्युन्वो वृण इति चमसाभ्यर्चयश्चमयो देवा
 देवाश्चमसाभ्यर्चयस्ते ते चमसाभ्यर्चयस्तेरनुमतः कर्मैव वयं करि-
 ष्याम इत्यौ तथेति प्रतिवचनं^१ हुतोदतो जपति मद्यन्ते ऽवोचो ११
 यशो मे ऽवोचो भगो मे ऽवोचो भर्गो मे ऽवोचन्नापो मे
 ऽवोच क्षोमं मे ऽवोचः क्षृप्तिं मे ऽवोचो भुक्तिं मे ऽवोचो
 विश्वं मे ऽवोचः सर्वं मे ऽवोचः सर्वं मे कक्ष्याणमवोचस्तन्मावतु^१
 तन्माविशतु तन्मा जिन्वतु तेन भुचिषीय देवो देवसेतु^१
 क्षोमः क्षोमसेलित्यौ तथेति प्रतिवचनम् ॥ ४ ॥ १०

१ Thus only T, the other MSS. : तन्मावतु ।

१ Thus only T, the other MSS. have here and farther on जनि
 instead of वृ, TB omit the whole passage; cp. Pāṇi. Br. I. 1. 2.

१ चिह्ने से मन्त्रोच्चे से अकारामयो ' वृके से सुदंभे से
 चविर्धन्वि से पिपासा ' रावग्रहे से अनाथायामि से तन्त्रि-
 गैर्दमे से अयोः^१ ' गच्छके^२ से श्रौरक्षत्वे से वेपथुः^३ ' कूर्मे से
 अङ्गरोमो^४ ' वसे से अपर्याप्रिवे से मृत्युर्भाक्ष्ये से पासा^५
 ५ वपजे से निर्वन्ति^६ कुक्कौतो^७ से कृद्धिः^८ ' परस्वति से अस्वद्धिः^९
 कृजे म चातिर्गवये म चान्ध^{१०} ' गौरे से चाभिर्धन्वे से
 शोको^{११} ' गोधारा से खेदो^{१२} ' जराया से रिमः^{१३} ' कथ्यप्रसुनौ
 से भीक्षता^{१४} ' कसे से पापो गन्ध^{१५} ' वसूके से कथ्यः^{१६} ' कोके
 म ईया^{१७} ' मर्कटे से दुर्वाद्धिः^{१८} ' कुलसे से मरुचोक्तसे से
 १० प्रथोह^{१९} ' से कथ्यर्थ^{२०} से मनो^{२१} ' अया म चाथ^{२२} ' कोसे से
 गन्धः^{२३} ' कुमाधी से अकारः^{२४} ' कृकरे से कद्वः^{२५} ' इदाकृनि^{२६}

१ The construction of the text of this khaṇḍa is extremely difficult. I compared also the printed *Prayogamāṇī* of Venkaṭācārya (Vol. II, fol. 38), the MS. I. O. 288, fol. 12, a very old MS., corrected, and the *Ghṛyaprayoga* according to the MS. of Barnell's collection. The MSS. have, of course, nowhere the *avagraha*.

१ Thus only B and *Pray. Māṇī*, विरिः the other MSS.

२ Thus Bo, मत्पके IO, मत्पके H, मत्पके FT, मत्पके J, मत्पके B, मत्पके *Pray. M.*

३ Thus Bo, the other MSS. खेदोः

४ Thus all except T which has मत्पः ।

५ प्रथोह TB, IO, प्रथो F, प्रथो Bo, प्रथो H, प्रथो J. Perhaps अथा is to be read ?

६ Thus H ; कद्वः IO, मत्पके *Pray. M.* ; कद्वः the other MSS.

७ Thus all except *Pray. M.* : इदाकृनि. Probably इदाकृनि is to be read.

ने स्रग्भो^१ ऽनगरे ने दुस्रग्भो^२ विद्युति ने स्रग्भो^३ सोभाषां
 ने होदः^४ श्रक्भो^५ ने पाप्रासकी^६ स्त्रीषु ने ऽनृतमंजासु ने
 कर्कशो^७ मात्ये न रीत्या^८ शूद्रे ने सोषं^९ वैधे ने ऽकार्मकतय^{१०}
 राजन्यवन्धुनि ने ऽज्ञानं^{११} नैवादे ने मञ्जुहत्या^{१२} कुञ्जिने
 सवयुक्तो^{१३} ने विष्ठाव^{१४} वद्रिणि ने वमतिः^{१५} किमुधने ने
 रोहो^{१६} रीयिनि ने निष्टपहंशिनि ने किष्ठाव^{१७} श्रुनि ने
 दुरिम^{१८} सावन्धे^{१९} ने सेन्धो^{२०} विदेवे^{२१} ने ग्रीयषो^{२२} मरा-
 र्षेषु ने स्त्रीभूजवत्सु ने तन्ना^{२३} दुन्धुभौ ने काचिके^{२४} सासु^{२५} ने
 पित्तं^{२६} कश्चिहे^{२७} ने ज्ञेयमंशतथै^{२८} ने ऽमनसा^{२९} सुश्रवणां ने
 दुश्चरितमाशुनि ने दन्तरोमो^{३०} मचिवाथां ने सक्तशः^{३१} १०
 शूके ने चरिमा^{३२} मयूरे ने नक्ष्त्रा^{३३} हवे ने जरा^{३४} चावे ने
 पापवाहो^{३५} ऽधु ने जमो^{३६} नक्षोभो ने किञ्चिदमयेधि पाप-
 न्मुनरपमाश्रितो भवा नः पापभुजतया लोके पापभेदाविदतो^{३७}

१ Thus Bo BHT, स्रग्भो F, दुस्रग्भो J, स्रग्भो Pray. M.

२ Thus BJT Pray. M., Prayoga Burnell; स्रग्भो B, नरुने Bo F, IO.

३ Thus (without avagraha) Bo BHJT; कर्कशो F, Pray. M.

४ Thus Bo BJHT, IO, Pray.; स्रक्भो F; शूद्रे Pray. M.

५ वमतिः Bo BHFT, IO, Pray.; वमति J, Pray M. Is the word वमतिः or a subat. connected with वमति ?

६ Thus Bo BHFT, Pray., Pray. M.; साव० J, IO.

७ Thus Bo JT; ग्रीयषो F, ग्रीयषु B, II uncertain, निष्टप Pray., स्रक्भो IO, स्रक्भो Pray. M.

८ Thus BT Pray., the other MSS. काचिके० ।

९ Thus Bo BJHT, स्रग्भो T, स्रक्भो Pray. M.

१० Without the least doubt the tradition of these verses according to the Baudhāyana is corrupt. A comparison with Ath. Samh. VI, 26 proves that we ought to read स्रक्भुजतया (comp. नः) instead of स्रक्भुजती and नक्षत्रि instead of नक्षत्रि ।

यो नः पापघ्नं कुरुति तस्य तां कश्चिन्मो वयमन्यथास्मिन्-
विद्यताः^१ सहसा^२ प्रमत्तो यो नो देष्टि स रिक्तस्तु तस्य
दिग्गन्तुं कश्चित्प्राप्तः^३ अप उपहन्ति सुमित्रा न चाप
मोक्षधयः सन्ति^४ तां दिग्गन्तुं^५ अप उन्निवृत्ति^६ यस्यामस्य
५ दिग्गि देव्यो भवति दुर्मित्रास्तस्यै भूधासुर्योऽस्मादेष्टि यं च वयं
दिग्ग इत्यथाप उपसृज्य धयेतं प्रविशन्ति^७ ॥ ५ ॥ द्वितीयः ॥

अवेदमन्त्राधेयं^१ तस्य कः कर्मण उपकरो भवतीत्युक्ता-
न्यतुनश्चाप्युक्तमात्मनः पुरस्करणं^२ कथमपानुपूर्व्यं^३ भवति^४
ज्ञानपवनमन्त्राचमनमन्त्रप्रोचणपुष्पाद्यवाचनानि अद्वाभाहवा-

- १० कृत्या वेदं कलोपयात्यर्त्विजो^५ वृत्तार्हयित्वा देवकर्मन
वाचित्वा देवपूजनमादाय स्मृमादायान्तरेण वेषुत्करावुद्देशेन
प्रपद्य कथमेन मार्हपत्यं तिष्ठन्माचीनः^६ स्मरेण मार्हपत्यस्याप-
तनसुदूतदूतन्यमानमस्या अमेधमप पापानं यजमानस्य हन्तु ।
श्रिवा नः सन्तु प्रदिशस्तसः^७ ग्रं नो माता प्रथिवी तोकसा-
१५ तेत्यथेनदक्षिरवोचति ग्रं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु
पीतये । ग्रं योरभिष्टवन्तु न इत्येवमेवाव्याहार्यपचनस्यापतन-
सुदूतयेवमेवावनीयस्यै^८ वमितरयोर्धदि करिष्यम्भवत्यथान्तरेण

१ Thus Be HF, 10 ; the other MSS. - वाचिषि or वासादि ।

२ Thus only B Be and partially T, cp. Pray. M. loc. cit. the other MSS. have this passage as infra IV. 7, & 2.

३ Thus all except H, which has पूर्व ।

४ Thus BTJ, इत्यर्त्विजो F, इत्यर्त्विजो Be H.

५ Thus BT, the other MSS. प्राचीनः ।

वेपुत्करावुद्देशेनोदङ्गुपनिष्कृत्य तां दिशं यन्ति यथास्य संभारा
 उपकुता भवन्त्यपि योनरेण शाखायाः सर्वे संभारा उपकुता
 भवन्त्यपि वान्तर्वेदि प्राचीनं ताः शाखास्तुपुन्यमिषैकः संभारने-
 यैकेन यजुषा संभरति । योनरेण रूपं इधियां परिष्ठा ।
 योनभाविग्रहः न इति शिकताः संभृत्य निदधात्येवमेवोत्तर-
 सुत्तरः संभारसुत्तरेयोत्तरेण यजुषा संभृत्य संभृत्यैव निद-
 धात्यैवाथ शिकतासाधूत्करं च वल्मीकवर्षा च सूदं च वरा-
 हविहतं च पुष्करपर्षं च शर्करास्येत्यष्टौ पार्ष्विका । योनरेण
 यजुषा पङ्क्तिरथशस्त्राणाहरत्यैव वानसत्याभिर्वागसायाः
 शाखा आर्द्राः उपसाशाः समारोहाः प्रादेशमाचीरमतिशृङ्गायाः
 आहरत्यपि वा यथाकामं पर्षं दाम्भा । विभियस्यान्त्यस्य
 तिष्ठः समिध आर्द्राः उपसाशाः समारोहाः प्रादेशमाचीरम-
 तिशृङ्गाया आहरति विभिधादन्त्यासंभृता इत्यतः अरीर-
 ममिषः स्रज्जता च । मजापतिना यज्ञसुखेन संमिताक्षिसखि-
 दन्निर्मियुनाः मजात्या इत्यथ सुखसुखायमाहरति या न यज्ञः
 योजस्विनी तनूरोपधीषु प्रविष्टा । तां न इह संभरामौत-
 धासा अरणी आहरत्यान्त्यौः शमीगर्भीमथशमीगर्भी वा

१ Thus only BJ; संभृत्यसंभरति Bo; the other MSS. omit the
 second संभृत्य ।

२ Thus B Bo, मज्जन् T, मजापि B, मज्जान् HJ.

३ Thus Bo B, Bh., Keā.; JTH both times with long vowel
 (यामौ.); B the first time with short, the second time with long
 vowel.

चतुरश्रसुखेधां द्वादशाश्रुक्तं विकीर्णां षोडशाश्रुक्तमाव-
तामपि वा प्राद्वेग्रमाचौः सर्वतः सर्वा चतुरश्रसुखेवोत्सेधाः^१
तस्मा उक्तानाया चतुस्त्रोममभशात्प्रतीचीमप्रवर्षं प्रजननं
सुर्वन्ति^२ तावतीमेवोत्तरारश्मिर्नैवे^३ आचरत्यसत्वाद्भुववा-

- ५ चाद्वि जातान्नेक्षन्^४ यश्चियाः संभरामि । शान्त्योनिः
अमौगर्भमग्रे प्रजनयितवे ॥ यो अमृत्यः अमौगर्भ आचरोह
ते यथा । तं ते चरामि ब्रह्मणा यश्चियैः केतुभिः सहेत्यै-
ताम्सुसंभृताम्संभाराण्युनरेव संभरति यं त्वा समभरं जातवेदो
यथा शरीरं भूतेषु न्यक्तम् । स संभृतः सोऽहं शिवः प्रजाभ्य
१० सवं नो लोकमनुमेपि विदामिति ॥ ६ ॥

अथ वै भवतीहो हवः सत्वाचुराण्यराभाय सोऽमावास्या
प्रत्यनर्चते पितरः पूर्वेषुरानर्चन्निर्पितृन्यन्नोऽमर्च्यं देवाः
पुनरथाचन्त^५ तसेभ्यो न पुनरददुक्ते जुवन्तं^६ हवामहा अथ
वः पुनर्दास्यामोऽध्वभ्यतेव पूर्वेषुः क्रियाता इति^७ तसेभ्यः
१५ पुनरददुक्ताध्वपितृभ्यः पूर्वेषुः क्रियते^८ यत्पितृभ्यः पूर्वेषुः
करोति पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः प्रतनुत इति
ब्राह्मणमथ यदि ना न जभते मेघमनं वा जभते^९ ऽपि वा
धूतमोर्ध्नं पक्ता तस्मोपरिष्ठात्प्रभूतमाख्यं पथी वानीय तस्मा-
देतत्सर्वं करोति यद्वा कार्यं^{१०} विद्यायते च धेनौ वा एतद्देवो

१ MSS. द्वादशाश्रुक्तिकी- but cp. Rudradatta on Āpast. śra. V. 1. 2.

२ स om. BT.

३ अरवीसः PJT.

अदायं यथो दानकुपसपुष्पा इति^१ गौरेवाङ्गसामान्यात्प्र-
 षङ्गा^२ अन्वरीयं वीतपनीयं वाभिप्रमज्जन्यपि वीपावनमेवा-
 भिप्रमज्जन्यर्धमौपावनं कुर्वन्ति सर्वे वा^३ 'नास्मौदनिकमौपा-
 वनं कुर्वन्ति' यो ऽत्र वैव हि ज्ञयत इति^४ समानं कर्मा
 संभारनिवपनादेव तृतीयः संभाराणां चेधा विभज्य सन्भाव-
 सख्योराद्वनीये वा सन्भावसख्ययोः संकल्पः^५ समानं कर्मा
 समिदाधानात्पक्षपक्ष नानादृष्टीयाः समिधो ऽभ्यग्राहधाति^६
 कथमचानुपूर्व्यं भवत्यस्यत्यस्योदुम्बरस्य पर्यक्ष शमी च विकस्यत-
 सेत्तेतदचानुपूर्व्यं भवति^७ कचसु सन्नेद्राग्रादित्यधोरना इत्यै-
 ऋग्रादित्यधोरना^८ सदस्यपदिकः सृजेततो ऽयं दशहोचर्च-
 सुद्वरेदिति^९ तन्मममास^{१०} एवैतदुपपद्यते नाम्नश्च प्रणीतस्त्राग्ने-
 र्लौकिकत्वात्सिन्धोच ऊतः^{११} 'स्त्रासो ऽग्निः' कर्मान्^{१२} तस्य
 धारणमित्यपह्ने कर्मणि लौकिकः संपद्यते^{१३} प्रसिद्धानि तनू-
 चवीः^{१४} प्रसिद्धा अन्वाधेयदक्षिणा ददाति^{१५} तास्तेषाधिम-
 ष्केदावाः^{१६} सोतावन्ति मन्वाभौदनात्पैतावतो दद्यात्तेनो ह्येतं^{१७}

१ Thus HTJ; गौरेव सामान्यात् B; गौरेवाङ्गसामान्यात् F; गौरेव/अङ्गसामान्यात् Be.

२ Thus only T; Be 'धीरेत्य' (the first time); J कचमर्षेद्राग्रा etc. as T; B om. इत्यैः; H incomplete here; F र्नीद्रा instead of इत्यैः.

३ त्वं or त्वम् Be BTJ; त्वम् HF.

४ Thus HB Be; आत् om. T.

५ अग्निकर्मा. HT.

काममवाप्नोतीत्येकां गां दक्षिणां दद्यादिति पैङ्गवावनि-
 भाष्यं भवति ^१ न तेवानाहिताग्निः आदिष्यायते ^२ च देशानां
 वा एषोऽग्न्यतमो च आहिताग्निरित्ययं चदद्याग्निसुहृरिति
 सप्तसं तेन कामदुषोऽवबद्धे ^३ अथ चदग्निचोचं जुहोति
 ५ सप्तसं तेनेत्यपरिमितमेवेदमुक्तं भवति ^४ ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

अथान्याधेयस्योपबस्य इत्युपकल्पयते गां माऽवसामहन्
 वाचसतुर उदस्तुभाऽस्त्रीनौदुम्बराऽङ्गुक्षानौदुम्बरी ^५ दक्षिणेकां
 वषाअपक्षौमविशालामौदुम्बरीमेव चानेधाम्नाम्यासौपाकात्यै-
 त्वयशिकासंभारानेरकोपवर्षणे ^६ आध्वनाभ्यक्षने आज्यं त्वय-
 १० सुष्टिः स्पर्शः सूचमिति ^७ दक्षिणत एतत्परिमितं भवति ^८
 तस्यैतस्मिन्परिमिते प्राकादृतस्य भेषजानां करोति तृष्णी ^९ नौवि
 दर्भमुक्षौक्षान् उपनिषत्य वपति वपे ^{१०} प्रवपे ^{११} देवेन सविषा
 प्रसृतो नक्षत्रा सःप्रितोऽहं धामि न इत ऊर्ध्वं कोमानि
 तानि मे क्षणये सन्निवर्त्यैनमुग्रकोग्रमुखं ^{१२} निक्षतनक्षमुदस्तु-

१ The words नने... आत् are omitted by BT.

२ Be HPJ repeat the last clause: चदरि... भवति; BT om.
 अपरिमितं:

३ Thus Be H; *नरावसाम् T; *नरावसूक्ष्मम् BJ; *नरावसाम् F.

४ आसौपाकात् corrected acc. = Bh.; MSS. *कात्.

५ Thus T, दक्षे the other MSS., also Ket.

६ Thus F, वपे the other MSS. except H, which omits the
 syllable व. The yajus seems to begin with वपे.

७ Thus only Be, विक्षत the other MSS.

श्रेणाभ्यगमयन्वाचयतीमा मं चापः श्रिताः यन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु
 मे । श्रुताः प्रवृत्तौमहि कद्रुमिति । चातः प्राकुत्सृष्याचतं
 वासः परिधावाचकृत्याक्ते । ज्येष्ठमेकविंशत्या दर्भपुष्पीसैस्तेषां
 विभक्तेः सप्तभिःसप्तभिस्तृष्णी^१ पवधिलोदपाचमादाचैमी दिभं
 नीत्वा चतुर्थ्य एतस्मिन्नेवोदपात्रे ज्येष्ठमात्रं पात्रनी विनि-
 धीन्वाचयति विश्वे मे मय्युत्थात्रे मे उत्तरामथ इत्यान्तमे-
 तमनुवाकं निमग्नं निनीचापः परास्य पात्रमनज्येष्ठमात्रा
 चायति^२ इक्षुपादाग्रचाक्रीतेनैव चयेतमेतत् पवमानः सुवर्जं
 इत्येतमनुवाकं यजमानं वाचयन्निर्माणयत्या^३ मात्यादिच-
 मादौषान्वाचार्थपचनवेसावा^४ चादधित्वा प्रोधधित्वा कर्षित्वा^५
 परिक्षीर्षाज्यं विद्यापोत्पूयोत्तरत एतादुपचादयति^६ चतुर
 उद्वुत्था^७ स्त्रीनौदुम्बराब्जुत्तानौदुम्बरी^८ दर्भीमेकां दपाम-
 पक्षीमविशाहामौदुम्बरीमेव दक्षिणतः सर्गनिदाम्याचदाक्षी-
 पाकात्पैत्रवज्रिकाभ्यंभारानेरकोपवर्षये^९ चाक्षनाभ्यक्षने चाज्यं
 त्रयक्षुष्टि^{१०} इत्य^{११} सूत्रमिति । दक्षिणतो ऽग्निदेवं करोति^{१२}
 तदेकाक्षपद्याग्रतो^{१३} । इवाग्निपत्य^{१४} स्पृशनादाय यजदेव

१ Before दृष्णी T Be ins. विद् ।

२ Thus Be HBT; न चात्मा JP.

३ *चादधीनि BT.

४ Thus BTH Be; चक्षुत्तान् J; दक्षुत्तान् F. ५ op. page ३१, note ४.

६ Thus Be YJ and Kś. sen. m.; एकक्षपदं चा BT and Kś.
pr. m.; एकक्षपदं चा H.

७ Thus JFH; *चक्षुत्तान् BT Be.

दक्षिणोद्धृत्यपश्चात् असुरा रथाऽपि पिशाचा ये स्यन्ति
 पृथिवीमसु । अन्येतेतो गच्छन्तु यथैषां नतं मन इत्यथैनदङ्घ्रि-
 रवोऽप्युदीरतामवर सत्यरास सन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।
 असुं य इयुरदृका सतश्चासो नो ऽवन्तु पितरो
 १ इवेमिति १ ॥ ८ ॥

अथोल्लुकमादत्ते य आददानाः सध्वया नवानि पिशाचि
 रूपाप्यसुरासरन्ति । परासुरो निपुरो ये भरन्त्यग्निष्टानक्षा-
 भयुनोक्तु^१ यथादिति^१ तेनोद्धृतमभितपत्यग्निः पावकः
 सुदिनानि हस्तक्षितो ऽसुराभुदतादूरभोकथः । पितृषां ये
 १० वर्षे क्षमेह भागमिच्छन्त इति^१ तदैव व्यक्तं करोति ।
 तस्मिन्नुल्लुक आन्वस्योक्तं प्रक्षोतयति^१ तद्विषयायं बर्हि
 क्षुणाति सकृदाष्टिकं बर्हिरूपान्मुदु क्षोनं पितृभ्यश्चा भरा-
 म्यहम् । अस्मिन्सौदन्तु मे पितरः सोम्याः पितामहाः
 प्रपितामहाश्चातुर्गैः सहेत्यथ पितृनावाहयत्युदीराणा इह
 ११ सन्तु नः सोम्याः पितरः पितामहाः प्रपितामहाश्चातुर्गैः
 सह । असुंगमाः सत्ययुजो ऽदृकास आ नो हवं पितरो
 ऽधागमन्तु ॥ एह गच्छन्तु पितरो हविषे अन्तमे । अस्मिन्यग्ने
 बर्हिष्यानिवथ मा वीरः प्र मा युमगित्यथैभ्य एरकोपवर्हणे
 निवेदयत आसवः शयनं चेमे तयोः सोम्यास आगताः ।
 १० प्रिया जनाय नो भूत्वा शिवा भवत प्रकरा इत्यथैभ्यः

पानान्वाहरति^१ मधुपानं क्षीरपानं यक्षुपानं यद्वा भवत्यन्व-
 द्वाद्यन्वदुपनिगद्येतद्वाः पितरः पितामहाः
 प्रपितामहाः पानमित्येकेनोदक्षुभेन मार्जयति तृण्यौ^२
 तद्वान्वसुपविशन्ति चत्वारः पितामहाः^३ पिता सुरस्यान्वेनो
 दक्षिणतोऽनुजः पश्चात्कनिष्ठोऽक्षरतो^४ द्वादशाश्वपिता
 मच्छिनति^५ तद्विजयते^६ द्वादश ज्येष्ठश्चदिजयते^७ द्वादश-
 शुभश्चदिजयते^८ एव ये इतिश्रियन्ते तान्कनीयाऽयसुप-
 समूचनव्य^९ यदि द्वौ भवतो द्विराश्वानः पिताय पथेको
 जाया इतीयाय यदि नैव भवन्नुभौ द्विराश्वानौ जायापतौ^{१०}
 एव एव चित्तु न्याय^{११} एव एव^{१२} द्यौः^{१३} कृतं कृतमित्येव^{१४}
 अपगच्छति^{१५} धूता गौरित्युक्तेतिष्ठन्त्येभ्यो वर्चिरादाय
 शाकुपाकरोति पित्रभक्ष्या पितामहेभक्ष्या प्रपितामहेभक्ष्या
 जुहासुपाकरोतीति^{१६} तृण्यौमित्येके^{१७} एषेनामङ्गिः प्रोचति
 पित्रभक्ष्या पितामहेभक्ष्या प्रपितामहेभक्ष्या जुहा प्रोचा-
 नीति^{१८} तृण्यौमित्येके^{१९} तानपैव प्रतीचीनशिरवी^{२०} दक्षिणा- १५
 पदौऽंशपयति^{२१} तस्यैवंशभाया चक्षिरभिषेकं प्राप्तामा-
 प्याययति तृण्यौ^{२२} तृण्यौ वपासुम्बिष्य ददयसुहरति प्रश्ना-

^१ Thus BF and Keś. sso, m.; वाचारयति Be HJ, Keś. pr, m.;
 वाचःरानयति T.

^२ Thus B Be J and Keś.; कश्चिद् H; कनीयान् the other MSS.

^३ Thus THJ, the other MSS. more or less corrupt.

^४ एव only in B Be H Bh.

^५ एव B Be HF, एवं TY.

^६ Thus all the MSS.

तानि चावदानानि प्रजातौ च मतसू^१ तान्येतेष्वेव शूसेषूप-
निष्कैतस्मिन्नेवाग्नौ^२ अपयन्ति^३ इत्याद्यां तथायां पञ्च सुवा-
कतीर्जुहोति ॥ ६ ॥

- याः प्राचीः संभवन्वाप सत्तरतश्च याः । अग्निर्विष्णुश्च
५ सुवमश्च धर्मीभिरन्तरन्यं पितुर्दधे स्रधा नमः स्नाहा ॥
अन्तर्दधे परितैरन्तर्मन्वा इधिया । दिवा दिधिर्मन्वाभि-
रुतिभिरन्तरन्यं पितामहाद्दधे स्रधा नमः स्नाहा ॥ अन्तर्दधे
अतुभिः सर्वैरहोरात्रैः सुधन्विकैः । अर्धमाभैश्च मासेष्वात्तरन्यं
प्रपितामहाद्दधे स्रधा नमः स्नाहा ॥ यन्मे माता प्रबुसोभ
१० चरत्यननुमता । तस्मे रेतः पिता छङ्गामाधुरन्योपपद्यताः
स्रधा नमः स्नाहा ॥ यदः कथ्यदङ्गमदह्नोकाभयप्रशयज्ञात-
वेदाः । तद्वो ऽहं पुनरावेशयामरिष्टाः सर्वैरङ्गैः संभवन् पितरः
स्रधा नमः स्नाहेति^४ चेधा वपां विष्णिद्यौदुम्यां दृष्यां
जुहोति सोमाय पितृभते इतिषे जुहुमो इविः । वाजि-
१५ मिदं जुवस नः स्रजा इत्थं देवेभ्यः पितृभ्यः स्रधा नमः
स्नाहा ॥ अङ्गिरश्चन्तभूतये यमं पितृमन्तमाहुवे । वैवस्वते
दमद्वि नः स्रजा इत्थं देवेभ्यः पितृभ्यः स्रधा नमः स्नाहा ॥
यदग्ने कथ्यवाहनं पितृन्वच्छृताह्वयः । प्र देवेभ्यो यथा^५ इत्थं
पितृभ्यश्च स्रजा इत्थं देवेभ्यः पितृभ्यः स्रधा नमः स्नाहेति^६

१ Thus all the MSS.

२ Thus only TJ, the other MSS. corrupt; comp. Bandh.

grhs. I. I.

३ यच BF.

तुष्यीं दर्वीमन्धाधाय पिण्डानामाहुतेतान्यवदानानि ददाति
 हृदयमेवाये ऽय सद्यं मतश्चमय दक्षिणमेतत्ते ततासौ ये च
 त्वामनु याऽश्च त्वमचान्वस्तेषां ते तम स्थाचिदितिर्वावती
 पृथिवी तावती ते माता तावतीं त एतां मातां भूतां
 ददामि हृदिस्था मितमधि तताच मा चेष्टा इति ^१ द्वितीयं
 ददात्येतत्ते पितामहासौ ये च त्वामनु याऽश्च त्वमचान्वस्तेषां
 ते पितामह स्थाचिदितिर्वावदन्तरिक्षं तावती ते माता
 तावतीं त एतां मातां भूतां ददाम्यन्तरिक्षे मितमधि
 पितामहाय मा चेष्टा इति ^१ तृतीयं ददात्येतत्ते अपिता-
 महासौ ये च त्वामनु याऽश्च त्वमचान्वस्तेषां ते अपितामह १०
 स्थाचिदितिर्वावती द्यौस्तावती ते माता तावतीं त एतां
 मातां भूतां ददामि दिवा मितमधि अपितामहाय मा चेष्टा
 इत्यथ पितरो यथाभागं मन्धश्चमित्युक्ताचैकेनोदकुक्षेन
 मार्जयति त्वक्षीमधैभ्यो गान्धुपपरेत्य स्रोहितसुपप्रवर्तयति
 यानि रचाऽश्चसृग्भागानि ये चापि पितरो हरन्तां १५
 विहरन्तां त्वयन्तु दधिरस्य ते ॥ ये नः पतिता गभां
 चसृग्भाज उपपातते । तेभ्यः स्त्रिया स्त्रधा नमस्तृणुवन्तु मदन्तु
 च ॥ य चामा ये च^२ पक्षा ये च दुष्टाः पतन्ति नः । तेभ्यः
 स्त्रिया स्त्रधा नमस्तृणुवन्तु मदन्तु च ॥ ये कुमारो वा स्त्रियो

^१ Here and in the corresponding passages further on the MSS. have *न्वस्तेषां instead of *न्वस्तेषा ।

^२ om. BT and two MSS. of the gṛhyasūtram.

ये ऽविद्याताः पतन्ति नः । तेभ्यः स्वना स्वधा नमस्तृणुदन्तु
मदन्तु चेत्यागत्याञ्जनं ददात्यर्थाभ्यञ्जनं ददात्यर्थं प्रसादं चि
ददात्यर्थं वद्विर्गमस्कारैर्विपर्ययसमुपतिष्ठते । ऽय वीरं धाचते ।
ऽयैमादुत्थाप्य प्रवाह्य तिसृभिर्मन आह्वयते मनो आह्वयामह

५ आ न एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यथैतदहन्तं
वाच एवंविदे प्राज्ञापाय दत्तान्यदसनीयं वाचः परिधाय
दक्षिणोपपरेत्याङ्गिर्भर्जयते ॥ १० ॥

धासु गन्धा रसा वर्णा वस्त्रं च निहिते^१ कर्मे । ता न
आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु मे ॥ या ऊर्जमभिविद्यन्ति

१० देवप्रेविता महीम् । ता न आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं
प्रवहन्तु मे ॥ यासां निष्क्रमणे सर्वमिदं जायते जगत् । ता
न आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु मे ॥ याचामिमे जघो

शोकासोजया यज्ञसाहताः । ता न आपः शिवाः सन्तु दुष्कृतं
प्रवहन्तु मे ॥ याः प्राचीर्षा दक्षिणा वाः प्रतौचीर्षा उदौचीर्षा

११ ऊर्ध्वा रेवतीर्मधुमगीरापः स्वन्ति शुक्राः । ता न आपः
शिवाः सन्तु दुष्कृतं प्रवहन्तु म इत्यथैतदसनीयं वाचो
विमुच्यान्यत्परिधाय प्राजापत्ययज्ञिरेवेति प्राजापते न
नदेतान्वन्य इत्यथोष्णुकमपिसृजत्यभ्युतो^२ हविषो जातवेदा

१ Thus H Be J; वसनीयं the other MSS.

२ Thus Be HTF; निविष्टि B; निविष्टे J.

३ Thus HDTJ Be; F reads with Āp. Hir. Bhār. the mantra
with नोः ।

अवाङ्मुखाणि सुरभीषि कृत्वा । प्राहाः^१ पितृभ्यः कथया ते
 अथगप्रजानमग्ने पुनरप्येहि देवानित्येतैराम्यवदानानि ब्राह्मणेभ्यो
 ददाति ददणमेवाप्ये एव सव्यं मतश्चमय दक्षिणं ययामङ्गमकं
 कुर्वते । आमेतामङ्गमग्नेः कृत्वा ब्राह्मणेभ्यो वरं^२ ददाति । वरं^३
 ये ह के चैतस्यै माङ्गं कमन्ते सर्वे ह वा चस्यै ते नोभाजशो
 भवन्त्यामात्ये^४ नवभानभ्यतानावाप्रभत इति ज्ञानामात्यचोमा-
 न्नुचोत्येष ह वा उपवसथ । उप वाक्षिन्धेवा वसन्ति प्रात-
 र्नीयामो नामं वक्षित्येतद् वै देवानां वामं वसु यदाग्नेयो
 ऽहोन्नपाक । उप चैनं वामं वसु गच्छति यक्क ह वा यता-
 मेवंविदाग्नाः कल्पयते^५ । सर्वं पाप्मानं तरति । तरति नद्वा- १-
 चत्वार्यप पुनर्नैतुं नयतीति होवाच प्रजापतिर्वाणि ह वा
 एतानि ब्रूयाच्छानीत्यावचते काजवानीति^६ वामात्यचोमा
 इति वातीमोवा^७ इति वा । च यत्किं वाक्षिन्धोषि पापं

१ प्राहाण Be only.

२ om. Be H.

३ Thus T only; F ददाति च ये केचैतस्यै; B Be H: ददात्येवके-
 चैतस्यै; J ददातिदेवकेचैतस्यै; Bli. reads with B.

४ Thus T; B: नोभाजशो भवन्त्यामे; FH: नोभाजशोभ (or व) त्वमासि;
 J: नोभाजशोभस्त्रिवादीभवंत्यामेतामे; Be presents the same reading
 as T, but कमन्ते instead of वामात्ये।

५ Thus B Be TH, the other MSS. कल्पयति।

६ Uncertain. The above given is the reading of T; काजवानीति
 J; काजवानीति F; काजवानीति HB Be; probably Maitr. S. II. 1. 4
 काजवं is to be compared.

७ Thus TJF; वातीमोवा B Be H.

कर्म करोति सर्वज्ञानसाक्षिर्बुधानुषः स्वर्गं लोकमेतीति
होवाच प्रजापतिः ' ॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥

- अग्नीमाधायमानो भवति च उपकल्पयत ऊवाच विष्-
तासास्त्रकरं च वल्लीकवर्षा च सूदं च वराहविहृतं च
१ पुष्करपथं च शर्करास्येत्यष्टौ पार्थिवा ' अथ वानसाद्या
अथत्वष्टोदुम्बरस्य पर्णस्य शमी च विकल्पतस्याग्निहस्तस्य
शमीगर्भावरक्षी ' सुमसुकायं विचित्रकल्पत्वक्षं तिस्रः समिध-
आर्द्राः उपजाग्राः समारोहाः प्रादेशमाभीरप्रतिशुष्कायाः
चक्षुरण्यशक्ताः स्त्रीग्वीवर्षाः स्त्रीवाजतानयं पूर्ववाचः रथचक्रं
१० ब्राह्मौदनिकाग्नीषीम्बर्वैवधः रोहितं चर्मनपुङ्गं नवानि
चक्रपात्राण्योत्पासा ' अरक्षी आहरति यो अयत्यः शमीगर्भं
आहरोह ते यथा । तं ते वरामि ब्रह्मणा यज्ञियैः वेतुभिः
वहेत्यपातो नक्षत्राणामेव मीमांसा ' क्षतिकाक्षयिमा-
दधीत ' रोहिष्यामग्निमादधीत ' पुनर्वसोरग्निमादधीत '
११ पूर्वयोः फल्गुक्षोदत्तरथोः फल्गुष्णोश्चिवाचामित्यथात चातूना-
मेव मीमांसा ' वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ' सीमे
राजस्यः ' अरदि वैष्णो ' वर्षासु रथकार इत्यथो चक्षु
यद्वैवैमः ' सङ्क्षोपनमेदयादधीत ' वैवास्वर्द्धिरिति ' तदेतदा-

१ Thus B Bo HF ; मसी • TJ.

१ इति om. JF (H is defect here).

१ Thus BT Keā. : यद्वैवैमः JIF Bo, but cp Sāyana on T. Br. I.

1 2. 8 (page 13 of the commentary).

नैकातिवेकं वा अद्वायुक्तस्याप^१ वै माह्वणं भवति यो
 रोहिष्यामग्निमाधत्त^२ अद्भोद्वेव सर्वापोवावोदतीति^३ वा या
 वैशाखाः पौर्णमास्या अपरिष्टादमावास्या भवति सा सप्तमं-
 वत्सरस्य रोहिष्या संपद्यते तस्यामादधीतेत्यवाख्येतपुरसादेव
 जुष्टे देवयजने ऽगारं वा विभितं वा कारितं भवति^४ तस्य
 द्वे द्वारौ कुर्वन्ति प्राचीं च दक्षिणां च^५ मध्ये गार्हपत्यस्यापि
 तर्णं कुर्वन्ति^६ पुरसाद्वादशसु विक्रान्तेष्व^७हवनीषस्यापि वा
 चकुर्निमित्ते^८ दक्षिणतो विधुषत्यन्तार्चपचमस्यापि वा यथा
 दौ भागौ प्राक् स्नातामेकः पश्चादित्येवं^९ वेधोद्भूत्यावोच्छ्र
 केशक्यु हपते^{१०} नद्यानि निज्जनात्^{११} एवं पक्षौ केशवर्जसु^{१२}भी
 मासुपेशाकृद्दारेणाकृतौ भवतो ऽवतवाचस्यवथाभ्यां जतौ-
 पाधनीयं पाचयति^{१३} तस्याग्नितौ भवतः सर्पिर्मित्रस्य
 पयोमित्रस्य^{१४} ॥ १२ ॥

अवाधितसमूर्णे वाचति सर्वैषधमाव्यस्याकौः वसुवाः
 कुवं बर्हिर्वाधो दीप्याच्छकलाग्नित्थेनसमादाय संप्रच्छन्ना १५
 अमरीषं वोलपनीयं वाभिप्रजज्जति^१ तस्मिन्दीप्याच्छकलाग्धं-
 प्रकीर्यं बर्हिषा परिसीषीष्यं विस्वाप्योत्पूथाभ्रजिनोयनी-

१ Thus J (omitting यमकु) and H; T: चार्हस्यनातिवेकंवापद्वायुक्तस्यापः
 B Be F: *तिवेकं (or सावा) नवायुक्तस्यापः ।

२ Thus HJT; चादधीत the other MSS.

३ Thus BJT (the last विक्रान्ते); निज्जमे. FH Be.

४ Thus Be HJ; वाचयति T (grantha l) and F; वाचयति B.

- र्वाभिधारितः सर्वोपधं जुहोत्यग्रये सर्वोपधाथ पुन्यै प्रजन-
नाथ स्नाहेत्यथ जयानभ्यातानावाहृत इति अत्रामात्य-
धोमाश्रुहोत्यथ सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा प्राजापत्यां जुहोति
प्राजापते न मदेतान्यन्य इत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सुखां
* जुहोत्यन्वशिरुषसामयमस्यदन्वशानि प्रथमो जातवेदाः । चतु-
सूर्यस्य पुरुषा च रश्मीनस्तथावापृथिवीं चाततान स्नाहे-
त्यथैतानङ्गाराश्वते वा गरावे वा यजमानो गृह्णात्यायुषे
वो गृह्णामि तेजसे वो गृह्णामि तपसे वो गृह्णामि^१ वीर्याय
वो गृह्णामि मद्भुवर्चसाय वो गृह्णामीत्यथैतानादायोपोत्तिष्ठ-
१० त्यायुर्माभाविशतु भूतिर्माभाविशतु ब्रह्मपर्वसं मामाविश-
त्विति^२ तानध्वयंवे संप्रदायोदायन्वत्पारमे यजमान^३ एतेनैव
यथेतमेत्योत्तरेणागारं परीत्य^४ पूर्वधा द्वारा प्रपाद्य मार्ग-
पत्यस्यायतने न्युयोपसमादधाति^५ परिकृण्वति^६ दक्षिणत
उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्याथैतद्गोहितं चर्मनिबुहं जघने-
१५ माग्निं प्राचीमधीवमुत्तरकोभोपशृण्वति^७ तस्य वहसः काले
चतुरः पाचाग्नीहीन्निर्वपति^८ मद्भुवे जुष्टं निर्वपामीति वा
तृष्णीं वाच निदहानभिमुग्रत्याकृत्यै त्वा कामाच त्वा वन्दधे^९
नेत्यथैताग्नीहीन्जुष्टं बभ्रुष्याद्विरभुक्त्वा चर्मोदूषत्यथैतस्मिन्नेव^{१०}

१ DeZore नीशेय ■ ins. : जोषवी वो गृह्णामि । १ प्रतीत्य B Be.

२ T and Ko's, perhaps rightly, नीशेवा i. s. of नीशेन ।

३ Thus all except T, which has उच्यते, but cp. T. Br. II. 5. 8. 2.

४ उच्यते B.

सर्वाङ्गुलानामुपसृष्टे निधायादङ्गुलैर्धैतेनैव पात्रेण चतुर स्र-
पाभानामपति यदि दीक्षिता आसी भवति । यद्यु वा
अदीक्षिता पक्ष वा भूयसो वा । स समोदकः संपद्यते ॥१३॥

तं च एव कक्ष^१ कुग्रसः परीक्षेन^२ अपचित्वाभिजाद्यै-
दक्षसुदासमर्थ्यैर्नमाधतिगव^३ कलिग्भ्यः प्राञ्जदपसंगच्छन्त ५
एनमेत कलिजो^४ । उवैतां पात्रौ निर्णिव्योपसृष्टौ तच्छानेन-
मसंप्रभिवोद्धरति । सर्पिरासेचनं कला प्रभूतमाव्यमानौघाद्यै-
तक्षौद्वेदकोपघातं^५ मुक्षोत्पुपतिवते वा प्र वेधसे कक्षे
सेधाथ वक्षो वन्द्याद हवभाय हण्ये । यतो भयमभयं तक्षो
कक्षव देवाभ्यजे देवाभ्याचेत्येताः चतुर चार्वेयानुत्तरतो १०
ऽऽदिग्रसुपवेक्ष ताननुपूर्वमाचमय्य^६ तेभ्य एनं भूमिः कुग्रकनु-
च्छिन्नाभिवोपोदति । पिः प्राञ्ज प्रग्र^७धभि^८राद्धो मङ्गौद्वेद
इति । तेभ्यः साखं वक्षतरं ददात्यैव उभरत चाधीनो
माह्वयः क्षामकारं प्राप्नोति । तक्षौ धदकोपकक्षते^९ तद्ददात्यैव

१ कक्ष B Be and Keś.; कक्षि T; कक्ष the other MSS.

२ Thus HJ Be; परीक्षेन B; परिक्षेन T; परिक्षेन F.

३ Thus H Bh., Keś.; आपतिमक्ष B; आपतिमक्ष the J; आपतिमक्ष
काक्ष F; आपतिमक्ष T.

४ Thus Be F; एतदभिवो HBJ; T om. एत.

५ Thus H; 'मौद्वेद' the other MSS.

६ अनुपूर्वेन J.

७ Thus H Be T F, Keś.; प्रग्रधभि the other MSS.

८ Thus ■ only; the other MSS. 'कक्षधभि'.

यदाव्यसुच्छिद्यते तेन समिधो ऽभ्यव्यादधाति समिधाग्निं
 सुवसत एतैर्बोधयतातिथिम् । आसिन्धव्या जुहोतम स्वाहा ॥
 उप त्वाग्ने हविष्मतीर्धृताचीर्यन्तु हव्यं । जुषस्व समिधो मम
 स्वाहा ॥ तं त्वा समिद्धिरङ्गिरो हतेन वर्धयामसि । हव्यकोशा
 ॥ यविष्य स्वाहेति ^१ गायत्रीभिर्नाष्टपुष्ट चित्रुग्भी राजन्यस्य
 जिघर्म्यग्निमा त्वा जिघर्माद्युदा अग्ने हविषो जुषाण्य इति
 जगतीभिर्वैश्वस्य जमस्य गोपा अजनिष्ट जाग्रद्विस्त्रांमग्ने
 भानुषीरीर्यते विद्यः सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति ^१
 समित्यु वत्सनीरौ ददाति ^१ ॥ १४ ॥

- १० अथास्मा अरणौ प्रथच्छन्नाह वाचंयमो भविष्यसि
 सङ्गाधि यत्ते सङ्गिष्यमिति ^१ स आह नाष्टपुष्टानां यथाश्वं
 गोपायत संभाराजिधत्तेति ^१ तस्य सुभिन्नमभ्याधेयं भवति ^१
 साम्याधेयस्य समृद्धिस्तदाङ्गनांभ्याधेये गां कुर्वीत घोररूप-
 मिति ^१ कुर्वीतेवापि ^१ स्वेन न कुर्वीतापि वङ्गीरपि कुर्वीतास्तु
 १५ सैतस्य भवेत्पुष्टा प्रगृह्येति कात्थो ^१ अथास्मा अरणौ
 प्रथच्छति ^१ ते प्रतिगृह्णाति मही विष्पञ्ची सद्ने चतस्या-
 वाची एतं धरूपे रथीणम् । अन्तर्वञ्ची ज्वनं जातवेदसम-
 ध्वराणां जमवयः पुरोनाम् ॥ चारोहतं द्रवतः शक्ररौर्मम-
 र्तिनाग्र आयुधार् वर्धसा सह । ज्योऽजीवन्त उत्तरासुत्तराः समा
 १० दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं यथा यज्ञा इत्यधेने उपनिगृह्णात्कृत्वलिच-

१ Thus JFH Ho; कुर्वीतेवापि B; T totally corrupt.

१ op. Desidha I, 16.

यतो यो अग्निरेतसौ नमं दधाचो ते वामचं ददे । तत्सत्यं
 यदीरं विस्वयो वीरं जगविज्जयः । ते मग्रातः प्रजनिस्तेषे
 ते मा प्रजाते प्रजगविज्जयः । प्रजया पशुभिर्जङ्गमर्षेण
 सुवर्गे लोक इत्यर्थेनमनृताश्चत्यसुपनयति मानुषाद्वैत्यसुप-
 नयतीदमहमनृताश्चत्यसुपैमि मानुषाद्वैत्यसुपैमि दैवीं वाचं
 यच्छामौति ^१ तं वाचंयमः राचिं जागरयन्त आसते ^२
 प्रक्षैसाः राचिमग्निमिन्धते प्रक्षौरग्निमिन्धान उभौ लोको
 यनेमहम् । उभयोर्लोकयोर्ध्वधाति सत्यं तराम्बहमित्युत्तरेण
 माहं पत्युश्चायतनं कक्षावमनं यद्भाति तेनैवमाधात्यमानः
 संस्थापयति प्रजा अग्ने संवासवाग्नाश्च यशुभिः सह । रात्रा-
 यक्षा आधेहि चान्द्रावमयवितुः अत्र इति ^३ ॥ १५ ॥
 यच्चमः ^४ ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्वारयो निष्टपति जातवेदो
 सुवनस्य रेत इह विद्य तपसो यज्जनिज्यते । अग्निमशत्यादधि
 च्यवाहः प्रमौगर्भाज्जगच्चन्दो मयोभूः ॥ अयं ते सोमिर्चमियो
 यतो जातो अरोचयाः । तं जानयश्च आरोहाथा नो वर्धया
 रविमित्यथैतमग्निः सते असुष्य दक्षिणतो व्यसृजन् आसते ^५

^१ According to Bhavarasvāmin, who divides our second prāśna in two parts (the second beginning after khaṇḍa 11), the adhyāya number is प्रश्नः; the khaṇḍa number according to T, which has the same division, is 4, in B: 16, but the adhyāya number here also is प्रश्नः.

- ५ ऐतान्यन्वायतनानि श्रद्धास्त्रिष्वेन परिवेषयत्यथ इतीधः
 संभाराणामादाय गार्हपत्यं स्थापयतने निवपति चतुर्विधा
 अनामृतः संभृतः ते सथा । तदग्निरग्रे ऽददान्तस्त्रिधा-
 धीयतामथमिति । स यजोवानुपाधिगच्छति तज्जपति यद-
 ५ दस्यन्नमसि कृष्णं तदपीहेत्यैनामादधाति दिवस्ता वीर्यं
 इयिष्ये नक्षिः । अन्तरिक्षं पोषेत् धर्वपशुमाध इत्यैना-
 मप्रसूति सं वः सृजामि इदयानि सःसृष्टं मनो अस्तु वः ।
 सःसृष्टः प्राणो अस्तु वः ॥ सं वा वः प्रियास्तुवः संप्रिया
 इदयानि वः । आत्मा वो अस्तु संप्रियः संप्रियास्तुवो
 १० ममेत्यैनामकल्पयति कक्षेतां आवापृचिवी कल्पन्तामाय
 ओषधीः । कल्पन्तामग्नयः प्रवक्ष्यन्त व्यैज्याय समताः ॥ ये
 ५ ऽग्नयः समनधो जतरा आवापृचिवी । वायन्निष्कावृत्तं अभि-
 कल्पन्तामा इन्द्रमिव देवा अभिसंवित्सन्वित्येवातिप्रिष्टानाः
 संभाराणामर्धानादाय दक्षिणा दारोपनिर्हत्यान्वाहार्धपचन-
 १५ स्थापयतने निवपति यदन्तरिक्षं स्थापयतः संभृतः ते सथा ।
 तदायुरग्रे ऽददान्तस्त्रिधाधेयतामथमिति । स यजोवानु-
 पाधिगच्छति तज्जपति यददस्यन्नमसि कृष्णं तदपीहेति ।
 तथादधाति । तथा संप्रसूति । तथा कल्पयत्यैतेनैव चचेत-
 सेत्यातिप्रिष्टान्संभाराणादाय पूर्ववा दारोपनिर्हत्याहवकीय-
 २० स्थापयतने निवपति यद्विवो ज्ञास्तः संभृतः ते सथा ।
 तदादित्यो ऽग्रे ऽददान्तस्त्रिधाधेयतामथमिति । स यजो-
 वानुपाधिगच्छति तज्जपति यददस्यन्नमसि कृष्णं तदपीहेति ।

तथादधाति ' तथा संप्रवौति ' तथा कल्पनत्वेन गोभारं
 कमादिशति ' स आह विचिता भग्नयो मा कस्मान्नरेण
 संसारोदित्यवाधर्तुः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य^१ गार्हपत्य-
 स्थायतन उपरि संभारेषु कुम्भकुशाद्यं निदधाति ' तस्मिन्प्रती-
 चीनप्रजननामरक्षिं^२ निधाय दग्धोषोत्तरारणिसदधाति ' १
 स आह मन्वतेति ' धनभागः प्रथमो मन्वति ' यजमान
 उत्तमो मन्वति ' कनधति ' जाते वरं ददामोति वारं
 विस्तृजते ' ऽप्येनसुपतिष्ठते ऽजीवनकश्चतं मर्त्याषो ऽप्तेमार्थं
 तरयिं वीदुवश्चम् । दग्धं खासारो ययुवः धमीचोः सुमा^३सं
 आतमभिसह्रभन्तामित्यप्येनमभिप्रायिषिषि मजापतेक्षा प्राप्ये- १०
 नाभिप्रायिषि पूषः पोषेच मङ्गम् । दीर्घायुताय प्रत-
 प्रारदाय प्रतः प्ररद्वा आयुवे वर्षे चोदात्ते पुष्पाय ॥ प्राणे
 तान्मृतादधात्यन्नादमजायाय गोभारं गुक्ता रत्यचोभ्रातार-
 नाह रयन्तरं ब्रूवोत्यप्येनमादधाति ' भर्तुवो धर्मः शिरस्त-
 दधमग्निः संमित्रः पशुभिर्भुक् । हृदिस्तोत्राय तनयाय ५
 वयः ॥ अमृतां जाङ्गिरसां प्रतपते प्रतेनादधामीति भवन्नि-
 रसाभादध्वादादित्याणां ता देवानां प्रतपते प्रतेनादधामी-
 त्यन्यासां जाङ्गलीनां प्रजानां ' वदस्य ता राक्षो प्रतपते
 प्रतेनादधामीति राक्ष ' इन्द्रस्य जेन्द्रियेण प्रतपते प्रतेना-
 दधामीति राजन्यस्य ' मनोक्ता यामस्यो प्रतपते प्रतेना- १०

१ After चावृत्य HPJ int. वाधर्तुः

२ Instead of अरक्षिं || has अरारक्षिं, Bo अरारक्षिं, H अरक्षिं

दधामीति वैश्वस्य 'अभूषां ता देवानां प्रतपते प्रतेना-
 दधामीति रथकारश्चेति ' यथर्षिं यथागोचं ' गायत्रेण
 हृन्वेत्युत्तरतो हिरण्यगस्तुपास्वति स्त्रया तनुवा संभवेत्य-
 धैतः राजतं हृषसाय वाङ्माताय वातिप्रयच्छत्यातिमेवाति-
 प्रयच्छतीति ब्राह्मणमप्येवमुपतिष्ठते अहं मदस्मि मदसि
 तमेतन्ममसि धोमिस्त्व धोनिरस्मि । ममैव सम्पद इत्या-
 न्वग्रे पुत्रः पित्रे लोकलज्जातवेदः ॥ सुगार्हपत्यो विदश्च-
 रातीहवधः अघसीःअघसीर्दधत् । अग्रे यथाऽऽपवाधमानो
 रायस्योषभिषमूर्जमस्मासु धेहीति ' ॥ १६ ॥

- १० अथैतन्ममिमाददते य एष सते समुप्तो भवति ' तं
 दक्षिणया वारोपनिर्हत्यान्वाहार्यपचनमादधाति भूर्भुवो वातः
 प्राणसद्यमग्निः संमिथः पशुभिर्भुवत् । स्त्रितं तोकाय
 तनयाय पितुं पच ॥ अमीषां ता देवानां प्रतपते प्रतेना-
 दधामीति ' यथर्षिं यथागोचं ' गायत्रेण हृन्वेत्युत्तरतो
 १५ हिरण्यगस्तुपास्वति स्त्रया तनुवा संभवेत्यधैतः राजतं
 हृषसाय वाङ्माताय वातिप्रयच्छत्यातिमेवातिप्रयच्छतीति
 ब्राह्मणमपि वा गार्हपत्यादेवान्वाहार्यपचनमादधाति ' प्रजा-
 पतिरग्निसृजत सो ऽविभेन्न मा धच्छतीति तस्य चेधा
 महिमानं व्यौहङ्गान्या अपदाशयेत्येताम्ब्राह्मणादप्येवमुप-
 २० तिष्ठत इमा उ मासुपतिष्ठन्तु राय आभिः प्रजाभिरिह
 संवसेष । इहो इहा तिष्ठतु विशरूपी मध्ये वधोर्दीर्घि
 जातवेद इत्यधैतेनैव यथेतमेत्याभादधातीषां प्रयथनीयं ' तं

तथाभ्यादधाति यथा मन्वते ऽर्धोदिते सूर्ये आश्वनीयः
 आधीयमानः संपत्सत इति ' तस्य तथा संपद्यत ' उपोष-
 मनीः कल्पयन्त्यश्च एष पूर्ववाट् पशूक्षितः पुरस्तात्तिष्ठत्यपो-
 ह्नातारमाह वांसदेयं मूर्ध्नीत्येनमुद्यच्छत ओजसे यथाय
 तीक्ष्णो हृष्यो शुभावायुषो वर्षसे । यथाजहूरसि दृजहः ॥ ४
 यथो देवेषु मन्त्रिमा सुषणो यथा आत्मा पशुषु प्रविष्टः ।
 सुष्टिर्षा ते मनुष्येषु पश्ये' तथा नो जग्ने जुषमाण एषि ॥
 दिवः इधियाः पर्यन्तरिचादातात्पशुभ्यो अधोवधोभ्यः । यच-
 यच जातवेदः संपभूय ततो नो जग्ने जुषमाण एषीतीत्य-
 त्पथे हरत्येचत्येचार्धधोऽधः जिरो हरतीति ब्राह्मणमाह- १०
 दान एषेता माता अभिसंपादयेदित्येतदपरमं पूर्वं नयन्ति ।
 तमनुमन्त्रयते प्राचीमनु प्रदिशं प्रेषि विद्वानग्नेरग्ने पुरो
 अग्निर्भवेह । विद्या आग्रा दीधानो विभाक्षूमी नो धेषि
 दिपदे चतुष्पद इति ' त्रिषुवत्युपरमन्ति त्रिक्रमस्तु महाः
 अथि वेदिवन्मातुषेभ्यस्त्रिषु लोकेषु जागृहीत्यपोपातिषण्यन्- १५
 त्रिदिवसामग्रमस्मदन्वहानि प्रथमो जातवेदाः । अतु सूर्यश्च
 पुष्ट्या च रक्षीमनु आवाहयिषी आततामेत्यथैतेनाग्नेन
 प्राचीत्तरतः पार्श्वतः संभाराणामाक्रमयति यथाहितस्त्राग्नेर-
 ह्नातरा अभ्यवर्तैरजित्येनं प्रदक्षिणमावर्त्याद्विरभ्युक्षोदक्ष-
 सुत्सुमन्ति' १ स एषो ऽध्वर्योर्भवत्यस्य ब्रह्मणे ददात्यथ २०

- प्रदक्षिणमावृत्त्येवं प्रतिष्ठापयति यदिदं द्विवो यददः पृथिव्याः
 संविदाने रोदसी संवभ्रवतुः । तद्योः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः
 शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवे ज्योतः ॥ प्राणं लास्यत आदधान्यन्नाद-
 मन्नाद्याय गोमतरं शुष्मा इत्यथोद्गातारमाह वृहदारवन्तीषः
 १ ज्योतमिति^१ गयेति^१ सर्वाणि संप्रेष्यति^१ वृहति गीयमान
 आहवनीयमादधाति भूर्भुवः सुवरकंश्चक्षुस्तदसौ सूर्यस्तदध-
 मग्निः संप्रियः पशुभिर्भुवत् । यन्ते शुक्र शुक्रं वर्धः शुक्रा
 तनूः शुक्रं ज्योतिरजस्रं तेन मे दीदृहि तेन लादधे
 ऽग्निमासे जह्या अमीषां त्वा देवानां प्रतपते प्रतेनादधा-
 १ सीति^१ यथर्वि यथागोचं^१ गायत्रेण हृन्दसेत्युत्तरतो हिरण्य-
 शक्नुमुपास्यति स्त्रिया तनुवा संभवेत्येतत्^१ राजतं वृषलाय
 वाज्रासाय वातिप्रयच्छत्यार्तिमेवातिप्रयच्छतीति ग्राह्यमर्थेन-
 सुपतिष्ठत आनये व्यानये सर्वमायुर्मानस इत्येतावन्ती
 आदधाति सभ्यं चावमथीयं च^१ रयचक्रं प्रवर्तयति संततं^१
 ११ गार्हपत्यादाहवनीयात् ॥ १७ ॥

सर्वेष्वधेन व्याहृतीभिरग्नीज्जमयित्वा^१ पञ्चपञ्च गाना-
 वृषीयाः समिधो ऽभ्यज्याभिदधाति समिधमानः प्रथमो तु
 धर्मं इत्येताभिः पञ्चभिरायुर्दा अग्ने इतिषो जुषाण इत्येता-

१ B Bo inx. जात before गयेति, T : ज्योतसीतसामगावत

२ Thus B Bh. ; the other MSS. संप्रेष्य

३ BIL चाय ४ Thus IIB Bo J ; संततं the other MSS.

५ Thus only J, the other MSS. व्याहृतिभिः

सपोद्धृत्याय प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य लघनेन गार्हपत्यं
 तिष्ठः स नूभिर्हपतिष्ठते ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विराट् च
 खराट् च ते मा विग्रतां ते मा जिघ्रताम् । ये ते अग्ने शिवे
 तनुवौ सघाट् चाभिभूय ते मा विग्रतां ते मा जिघ्रताम् ।
 ये ते अग्ने शिवे तनुवौ विभूय परिभूय ते मा विग्रतां ते
 मा जिघ्रताम् । ये ते अग्ने शिवे तनुवौ प्रभूय च प्रभूतिषु
 ते मा विग्रतां ते मा जिघ्रताम् । यास्ते अग्ने शिवास्तनु-
 वस्ताभिस्तादध इति 'सर्वाभिर्गार्हपत्यः' 'सर्वाभिरन्वाहार्य-
 पचनः' 'सर्वाभिराहवनीयम' च घोरास्तनूरनुदिग्रति यामो
 अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरस्तुं गच्छेत्येव यं यजमानो वेष्टि तं १.
 मनसा ध्यात्यथाप' उपस्थस्य विराजन्मैर्हपतिष्ठते 'गर्गः'
 प्रजां मे गोपाय । अमृतत्वाय जीवसे । जातां लभियमाणा
 च । अमृते सद्ये प्रतिष्ठितामिति गार्हपत्यमर्थव्यं पितुं मे
 गोपाय । रघमन्महिहायुषे । अदन्वाधो ऽशीततनो । अदिवजः
 पितुं कक्षित्यन्वाहार्यपचनः' 'गृह्य' यज्ञो गोपाय । द्विपादो १.
 ये चतुष्पदः । अष्टाग्रपाद य इहाग्ने । ये सैकग्रपा आशुना
 इत्याहवनीयः' 'सप्रथ सभां मे गोपाय । ये च सभाः
 सभासदः । तानिन्द्रियायतः क्षुद्र । सर्वमायुक्ष्यामतामिति
 सभ्यमहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय । अमृतपयस्तथिविदा विद्ः ।
 अथः सामानि यजूंषि । सा हि श्रीरमृता सतानित्यव- १०

१ आरेक्षित्वाय B Bo.

१ Of those mantras I give only the protikus.

- अथौचमेव गार्हपत्यं श्राव्यं विष्ठापोत्पूष कुचि चतुर्मेहीतं
 ४ महीत्वा समिधत्याचवनीये पूर्णाञ्जतिं कुक्षीति यत्न ते अग्ने
 समिधः यत्न निज्जा इति ' पूर्णाञ्जतौ परं ददात्यथैताम्यग्नि-
 होचपाचाणि प्रकाशितान्युत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति कुर्वं
 ५ वा सूनायां वा श्वासीः१ सक्तुवाः२ सुचमभिद्योतनः३ समिध-
 मित्यथैतामग्निहोत्रीं दक्षिणत उदीसीः४ आपयित्वा ब्राह्मणोः
 दोग्धि ' पूर्वं दुग्धादपरौ दुग्धाच्च संश्लेष्टोर्दुग्धात्पशुकाम-
 स्तेत्यधिश्रित्योत्तरमानयत्यथैतदग्निहोचमघोकाचवनीयं पर्यादृत्य
 पूर्वया द्वारा प्रपाद्य जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्य तस्मिन् अग्नि-
 ६ होचविधिं वेष्टित्वा समिधमुपयत्य प्राक् इति ' जघनेनाच-
 वनीयमुपसादयति कुर्वं ' ऽवेताः५ समिधं मध्यत आचवनीव-
 श्वाभ्यादधामि तृणी ' तस्यामादीप्रायां प्रतिमुखं विर्णुहोत्युचः६
 मार्श्वः७ च मार्श्वुभयमवाप्नोतीति ब्राह्मणं ' द्विरकुक्ष्या
 प्राक्षोदक् पर्यादृत्य प्राचीनदण्डया सुधा भक्षयति ' निर्णिष्य
 ७ कुचं निष्टयाङ्गिः पूरयित्वा दग्धुद्दिशति ' भग्नर्षीनेव८ प्रीण्यातीति
 ब्राह्मणः९ ' ऊनोपममिच्छे मध्वावर्चमस्य समिध्या१० यपो
 निजयत्यवमयस्यैव रूपमकरिति११ ब्राह्मणम् ॥ १८ ॥

१ श्वासीः H.

२ Thus BT; ब्राह्मणे B; ब्राह्मणे B; ब्राह्मणे J; ब्राह्मणे H.

३ Thus JT and Yank. on Karmānā I. 17; ऊर्ध्वमादि B; ऊर्ध्वमादि JIB; ऊर्ध्वमादि F.

४ Thus B Bo HP; सक्तुवादीनेव TJ.

५ Thus corrected; समिध्या चवो B Bo HP; समिध्या चवो J; समिध्या चवो T.

६ Thus only B Bo, cp. Taish. Br. II 1 4. 9. The other MSS. have ऊनोतिहोतीति instead of अकरिति.

अथ परिकर्मिणं नर्हिर्वाचं प्रविशोत्थातं^१ वा धनुषा
 करोत्यथ वृक्षाश्च स्त्रीर्नायः प्रणीषाद्येवमष्टाकपाकं निर्वप्य-
 न्द्रोतारं व्याचक्षीत^२ 'सामिधेनीरनुषङ्गान्द्रोतारं व्याच-
 क्षीत^३ अपत्तिनासादयति^४ तस्याः पञ्चदश सामिधेयः पञ्च
 प्रयाजा वार्षज्ञावाज्यभागार्थं चविषो ऽग्निर्मूर्धा सुव^२ इति^५ ।
 विष्णुभौ संवाज्ये^६ 'अन्नाहार्यमावाद्यान्याधेयदक्षिणा इहाद्या
 द्वादशभ्यो ददाति^७ कामं भूधरोर्ददाति^८ संतिष्ठत एवेष्टिः
 सपूर्वपात्रविष्णुक्ता^९ विष्टुजते व्रतमथ तदानीमेव वृक्षाश्च
 स्त्रीर्नायः प्रणीषेन्नाग्नमेकादशकपाकं निर्वपत्यादित्यं चरं^{१०} इत
 एव चरमभवति^{११} इते नेदोचक्षि^{१२} वाज्यमागधति^{१३} अपत्तिना- १०
 सादयति^{१४} तस्याः पञ्चदश सामिधेयः पञ्च प्रयाजा वार्षज्ञा-
 वाज्यभागार्थं चविषोरिन्द्राग्नौ रोचना द्विः अथहवमित्ये-
 न्नाग्नकादितिर्न चरन्त्यतु मधीम् पु मातरमित्यादित्यञ्च^{१५}
 विष्णुभौ संवाज्ये^{१६} 'अन्नाहार्यमावाद्याचैतं चरं युद्धृत्य चत्वार
 आर्षिणाः प्राग्नन्ति^{१७} दिग्गमेव ज्योतिषि जुषोतीति माह्वच^{१८} । १५
 संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्वपात्रविष्णुक्ता^{१९} विष्टुजते व्रतम्^{२०} ॥ १६ ॥

अथैतद्वादशाहं व्रतं चरति^{२१} तस्मैतद्गतं^{२२} नानुतं वदति^{२३}
 ॥ माह्वचमग्नान्ति^{२४} न क्षिप्यसुपैति^{२५} नास्य पशून्क्षमेन वासः
 पशून्क्षयन्त्यस्यपाश्वशुश्रोक्षिही^{२६} सद्य पादौ प्रकाशयते^{२७}

१ अन्नाहार्यं Be H.

२ Instead of सुव B; अथमग्निना चरति B.

३ Thus BJ; नेदोचक्षी Be TF.

- न अथमभ्यस्यति । न कौश्रीधान्यमन्यत तिस्रोभ्यः । प्राकुमारः
 कथम् । समिध आहरमाधो ऽग्नीनामग्नौ संविशत्यनघा चक्षेत्रे
 दादशमभ्यस्यति । नास माहाधो ऽनाम्यामृष्टे वय-
 त्ताग्निहोत्रोच्छेषमती वा यजमानो भवति । भक्तसु^१ पन्था^२
 ५ आहरमथ^३ दादशसु व्युष्टासु पृथ्वाः क्षीर्त्वापः प्रणीषाग्रये
 यजमानाय पुरोडाशमष्टाकपात्रं निर्वपति । अपचित्वासादयति ।
 तक्षाः पञ्चदश सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्षज्ञावाव्यभागावथ
 हविषो ऽग्न आधू^४वि पवसे ऽग्ने पवसेति । चिष्टुभौ संवाक्ये^५
 अन्वाहार्यमावाद्य चिष्टग्रन्थान् चिरणं ददाति । संतिष्ठत
 १० एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा । विष्टवते प्रतमं तदानीमेव
 पृथ्वाः क्षीर्त्वापः प्रणीषाग्रये पावकाद्य पुरोडाशमष्टाकपात्रं
 निर्वपत्यग्रये दृश्ये^६ । अपचित्वासादयति । तक्षाः पञ्चदश
 सामिधेन्यः पञ्च प्रयाजा वार्षज्ञावाव्यभागावथ हविषोरग्ने
 पावका स नः पावकाग्निः दृष्टिमततम उदये दृश्यसावेति ।
 १५ चिष्टुभौ संवाक्ये^७ अन्वाहार्यमावाद्य चिष्टग्रन्थान् चत्वारिष्ट-
 ग्रान्ते चिरणं ददाति । संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा ।
 विष्टवते प्रतमं ॥ २० ॥

अथातो ऽन्तरमक्षैव मौमा^८धान्यारवं पौर्वमावाः
 समानोपवस्यं करोत्यथ प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणव-
 २० माङ्गार्हपथ आख्यं विज्ञाप्योत्पूय सुचि चतुर्दशीतं दृक्षीता

१ Thus JF, cp. Rājasekhra 20; भक्तसुपन्थावरति B; -पन्थावरति T;
 भक्तसुपन्थावरति(२)ति B० H.

चतुर्धितारं मनसातुद्रुत्याचवनीये जुहोत्यन्वारम्भे यजमाने
 स्नाहेत्यपरं चतुर्धितारं गृहीत्वा वारस्यतो होमौ जुहोति ।
 पूर्वा पश्चादित्यतुद्रुत्याग्रीषोमाविति जुहोत्यपरं चतुर्धितारं
 गृहीत्वा निवेशनौ संगमनौ वसूनामित्यतुद्रुत्य यजे देवा
 चक्षुर्भोगधेयमिति जुहोत्यथ इच्छाः सौर्त्वापः प्रणीयाद्वा- १०
 वैष्णवमेकादशकपासं निर्वपति सरस्यथै चक्षुः सरस्यते
 द्वादशकपासमिति । अपचिन्वासादयति । तस्याः पञ्चदश
 सामिधेयः पञ्च प्रयाजा वार्ध्नावाज्यभागार्थं हविरामग्राविष्णू
 चग्राविष्णू प्र हो देव्या नो दिवः पौषिवाः चक्षुः सरस्यत क्षमं
 चे ते सरस्य कर्मय इति । त्रिष्टुभौ संयाज्ये । अन्वाहार्थ- ११
 मासाच्च त्रिष्टुभौ गावौ ददाति । संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्वपात्र-
 विष्णुक्रमा । विष्टुजते व्रतमथ पौर्वमासवैष्टुधाभ्यां यजते ।
 संतिष्ठते जन्वाधेयः संतिष्ठते जन्वाधेयम् ॥ २१ ॥ षष्ठः ॥ ✓

॥ इति द्वितीयः प्रश्नः ॥

१ 'The numbering of the khaṇḍas differs materially in the different MSS. The one accepted in this edition is found in J and, up to kb. 18, also in HF.' The numbers of the last two adhyāyas have been added after the Bhāṣya, which however commences, as does also T, a new prāśna after khaṇḍa 11. According to B the whole second prāśna comprises 22, according to J (where the last but one, though marked, is not numbered) 20, according to F and H 19 and according to T 21 (10+11) khaṇḍas. No numbers 22 khaṇḍas, but as one number is omitted, viz., kb. 14, there are in fact only 21 khaṇḍas also in this MS.

वनीये ' समानं कर्मा रचयन्तावदेव नागा ' चदसुच
 द्वाप्योमशिशोः तदिह सत ते चये समिधः सत जिज्ञा इति
 जुहोति ' यो ऽनुवाग्यो ऽष्टकपाकः च द्वाप्योः पञ्चकपाक-
 कस्य प्रयागेषु चतस्रोः विभक्तौर्दधात्यत्र आवाचि वीतये
 समिधोः अथ आवाक विपक्षमिं दूतं वृणीमहे मनुनपादय
 आवाक वेनप्रिनाधिः समिधत इतो अथ आवाक विपक्षमि-
 र्दधाचि मनुनद्विरेय आवाक वेति ' सप्तः संपन्न कनमः
 प्रयाजो ' एतत् आवाकभाजयोरेव लोमाः चार्धप्रावाक-
 भागौ आतामित्येके ' दधन्नावाकभाजौ आतामित्येके ' १०
 ऽग्निः लोमेन बोधय तं नः बोधयेत्येता आतामित्येके ' ११
 आवाः चि पथे ऽग्ने पथयेत्येता आतामित्येके ' दत्तवमानं
 तस्योमहर्षं ' पञ्चलौ ' इविवो ऽग्ने तमसाधा अथ इत्यप
 पुनरुवा ॥ एवेत्यभिः पुरोवागमाह्वनी जुहोत्यग्निं प्रति
 विहृतं निरावाभिहे चय एभिर्नो चर्चैरिति संवाच्ये ' १२
 चन्वाहर्चमावाच ॥ २ ॥

पुनराधेयद्विचार् ददाति पुनर्निष्कृतः एवं पुनरुवाकृतं
 करः पुनरुवाकृतमन्वाचं ' तन्वागुवागेषु विभक्तौर्दधात्यत्रा
 यो मर्त्या हुवो धियं जुजोव धीतिभिः । भवन्तु च प्र पुष्यं

१ BH insert जुहोति ।

२ om. TJ.

३ इतिभः इतिभो BH.

४ Thus BH, आवाक the other MSS.

५ Thus BJ Be; पञ्चो T; पञ्चो BH; F totally corrupt.

६ इतिभो JF.

७ अनुवाग्यो all except T Be.

८ Thus HB; विभक्तौर्द the other MSS.

इवं हुवीतावदे । इवं चर्चैर्वसुवने वसुधेवस्य वेनग्रे लोमं
 मनामहे विप्रमथ इविष्युः । इवस्य इविष्यन्ती इयो
 वराग्यो वसुवने वसुधेवस्य वेति ' सप्तः संपन्न कनमो
 ऽनुवाजः ' संतिष्ठत एवेहिः सपूर्वपाचविष्णुकमा ' विष्णुमते
 १ मतमथ तदानोमेव दृष्ट्याः लोमाः प्रयोषाधिवाहपमेका-
 द्यकपाकमनुनिर्वपति ' अयधित्वावाहयति ' तस्याः पञ्चदश
 वासिधेयः पञ्च प्रयाजा चार्धप्रावाकभाजोऽप्येव इविष्यन् नो
 अग्ने च तं नो चय इति ' विष्टुभौ संवाच्ये ' चन्वाहर्च-
 मावाचान्वाचं ददाति ' संतिष्ठत एवेहिः सपूर्वपाचविष्णु-
 १० क्रमा ' विष्णुमते मतः ' संतिष्ठते पुनराधेयमिति ' इहि-
 पुनराधेयमथ ' वे भवति यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमाह-
 र्णीतं च एतावन्मात्रमुवाहति ' इतीव ' आवाक ' आग्नेयक
 पञ्चकपाकस्य पुरोवाग्विहृतः पुनराह्वनीयपुनरोति ' वेः
 वदेकः सुवेकस्ये न आदित्या आवां जुधाया विष्णु आवा ।
 १५ वेतः इकेतः सुकेतस्ये न आदित्या आवां जुधाया विष्णु
 आवा । विष्वाः अदितिर्देवजुतिषो न आदित्या आवां
 जुधाया विष्णु आचेति ' संतिष्ठते इतीवमाधानमथाप-

१ With a Be JF.

२ अनु om. BH.

३ इहि B Be JF; इधि H; om. T; BH seems to have read
 (perhaps rightly) अवि (var. 18. बुधि), comp. TS. I 5. 4. 4.

४ Thus B Be H; इतीवाधान T; इतीवमाधान J; इतीव आधान F.

५ Thus H Be JF; इतीवाधेयन T; इतीवाधान B.

हताग्नेर्नहारणीकश्च न तद्धौदमेनेव प्रतिपद्यते ^१ विद्वसन्धा-
धेयम् ^१ ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥

पुरादित्यश्चाक्षमवाहार्चपत्यसुपसमाधाधान्वाहार्चपचनमा-
हत्य ^१ ज्वलन्तमाचवनीयसुहूरति सायमाहुतये ^१ पुरादित्य-
श्वोदवाहार्चपत्यसुपसमाधाधान्वाहार्चपचनमाहत्य ^१ ज्वलन्तमाच-
वनीयसुहूरति प्रातराहुतये ^१ वावा त्वा होवा प्राथेनोद्वावा
चपुवाध्वर्चुषा मनसा नक्ष्त्राणा मोषेणाग्नीधेतैस्त्वा पञ्चभिर्देवै-
र्वाग्निभिश्चहूरामि भर्तुषः सुवचद्विधमाच उहूर पाचनी मा
सद्विद्वान्वाच विद्याश्चकार । अज्जा यदेनः क्षतमक्षि पापः
सर्वज्ञानोद्भूतो सुख तस्मादिति सायः ^१ रात्रिषा ^१ यदेनः १०
क्षतमक्षि पापः सर्वज्ञानोद्भूतो सुख तस्मादिति प्रातरग्निं
निष्धात्यहताहुतिसमृतायां जुहोमग्निं प्रथियाममृतमन्नमित्यै ।
तथाजन्तं काममितो जधेम प्रजापतिर्वै प्रथमो जिगाधाग्नि-
मग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि छात्रेति सायः ^१ सूर्यमग्नौ
वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि छात्रेति प्रातः ^१ सायंप्रातरेवैवा १४
पत्न्यवाक्षे ^१ सायःसायमित्येके ^१ ऐतान्यग्निहोत्रपात्राणि
मथाक्षितान्मुत्तरेण गार्हपत्यसुपसादयति कूर्चं वा सूनायां वा
आशीं ससुवाः सुचमभिस्तोतनः समिधमित्यैतान्मग्निहोत्रौ

१ Thus Be T, op. Būdradatta on Āpast. V, 20, 12. The other MSS. insert प्रथमं before तद्धौद* and BH om. च ।

१ चपुष्य F.

१ रात्र्या T.

१ Thus BH, तेन instead of तया the other MSS.

दक्षिणत उदीचीः सापविना नाङ्गको होमि^१ पूर्वो दुष्पा-
 ५ क्कमेवश्च अग्निनेवश्च चो वा मतवीः सादपरौ दुष्पात्कनिष्ठश्च
 कामिष्ठिनेवश्च चो वा नुभूवेश्च^२ संस्त्रेष्ट्योदुष्पात्पशुकामस्ते-
 त्वाधिष्ठित्योत्तरमागवत्येतदग्निशेषमपेक्षाहवनीयं पर्याहृत्य
 १५ पूर्वचा^३ दारा प्रपाद्य अघनेन गार्हपत्यसुपवाद्याच^४ परिवि-
 क्षति^५ ॥ ४ ॥

अतं त्वा सत्येन परिविज्ञामौति वाचं परिविज्ञति^१ सत्यं
 सतैनं परिविज्ञामौति प्रातरैवमेव ऊत्ता परिविज्ञत्यथ प्रद-
 क्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्य अघनेन गार्हपत्यसुपविश्योदीचीः ऽङ्गा-
 २० राक्षिरुक्ता यन्तारुक्ता तेभ्यधिष्ठित्याभिद्योतनेनाभिद्योतयत्य-
 ग्नितो तेजो मा प्रतिधाचोदिति^२ सुवेद्यापः प्रत्यागयत्यमृतम-
 वीति^३ पुनरेवाभिद्योत्य विः पर्यग्निं करोत्यभारितः रक्षो ऽभ्य-
 रिता अरातव इति^४ वर्तं सुर्वेषुदगुदास्य प्रत्युक्षाङ्गारानादन्ते
 दक्षिणेन सुर्वः सभिधं च सत्येनाग्निहोत्रहवनीं देवस्य त्वा सवितुः
 १५ प्रसवे ऽग्निहोर्वाऊर्ध्वा पूर्वो हस्ताभ्यामादद इति^५ गार्हपत्ये
 प्रमितपति प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा अरातव इति चिरं कूर्चं
 सुवं निधाय यजमानमामन्त्रयत ओमुषेयामीत्योमुषधेति^६
 यजमानो ऽनुमानात्यथ चतुरः सुवानुमन्त्रयति पूर्वान्वागूचो वा
 भूरिका सुवं रक्षा सुवरिका भूर्भुवः सुवरिभेति^७ स्थाक्याः सुवं
 २० प्रत्यवधायाचने संस्तृमति सजूर्देवीः सायंपादभिः भायंपादागो

१ अथ om J P.

२ संयजये चोदुक्ता • TP, • संयजयोदुक्ता • J, • संयोदुक्ता • B B H.

मा देवाः स्वसि संपारयन्तु पशुभिरिति वायश्^१ यजूर्देवैः
 प्रातर्यावभिः प्रातर्यावाणो मा देवाः स्वसि संपारयन्तु
 पशुभिरिति प्रातर्येताश्च समिधश्च जुगद्व्यश्च^२ उपसंग्रह्य
 जघनेन गार्हपत्यमुपसादयति कूर्चं नम ईशानाय प्रजाः
 पशवो जे वर्धन्तामहं यजमानो मा रिचमिति^३ दृशदोचोद्भृत्य
 प्राक् हरति भ्रुवुर्विः सुवद्वन्तारिचमन्विह्यं पश्चाद्विततो
 देवयानो येनायकवयः स्वर्गकामास्येन गच्छामि परमं ध्योम
 धवा न होवे सुकृताश्च वक्षाणादिति^४ जघनेनाश्वनीयमुप-
 सादयति कूर्चं नम ईशानाय प्रजा जे वर्धन्तामहं यजमानो
 मा रिचमित्येताश्च समिधं तथान्वाश्वनीयस्याभ्यादधाति ॥
 ५॥

एजतां ताम्रिण्योतिषं वायुमतीश्च सगर्गाश्च सगर्गं लोकाध-
 रादिमचितिभिष्टकासुपदधे ऋतं प्राप्ते दधामि प्रजापतिव्या-
 सादयन्निति^१ तथादेवतं करोति तथा देवतवाङ्मिरसुदुवा
 योदेत्येष सुददोहं करोति ता अक्ष सुददोहः ध्योमश्च ॥
 यीणन्ति इन्द्रयः । सन्ध्यादेशानां विश्वसिध्या रोचने दिव इति
 वाचमथ प्रातर्येरिणौ ता सूर्य्योतिषं वायुमतीश्च सगर्गाश्च
 सगर्गं लोकाधरादिमचितिभिष्टकासुपदधे ऋतमयाने दधामि
 प्रजापतिव्यासादयन्निति^२ तथादेवतं कृत्वा सुददोहं
 करोति^३ तस्माद्देवतायां प्रतिमुक्तं^४ मुद्योत्यग्निर्व्यातिर्व्यातिः ॥

१ Thus BT; जुगद्व्य the other MSS.

२ The yajes nam...मा रिचमिति is found only in BT.

३ Be JF ins. हर ।

सूर्यः साहेति वाचः^१ सूर्यो ज्योतिर्व्योतिरग्निः साहेति
 प्रातरिति तु वरुहमन्वाचः वरुहमग्निर्व्योतिर्व्योतिरग्निः सा-
 हेति वाचः^२ सूर्यो ज्योतिर्व्योतिः सूर्यः साहेति प्रातरं^३
 वरुहमन्वाचः कूर्चं कुचं निधाय दक्षिणाह्नकार्धपथं प्रतीचत
 ४ उपमेत संनक्षत्रं मा भागिनी भागधेयं प्रमायि^५ । वसुधैवकु-
 लकुली यच्च लोकः सचेमं यच्च यजमानं च भजेत्यतिवाच
 पूर्वामाह्वतिस्तुरा भूयः समिधेव^६ जुहोति प्रकापतये साहेति
 मनवाच चिरतिवाचः कूर्चं कुचं निधाय दक्षिणमवमन्व
 प्रतीचा नीचा पाणिनीयधीषु शेषं निमाद्योवधीभ्यस्तेवधी-
 १० र्जिनेत्येवसेव द्वितीयमवमन्वधीष्वधौमेव निमाद्ये दक्षिणतः
 प्राचीनानीती पित्रभ्यस्मा पितृभ्यस्तेति वाचमय प्रातरध्वमु-
 क्थम् प्राचोत्तमेन पाणिनीयधीषु^७ शेषमुक्तार्धोवधीभ्यस्तेवधी-

१ The textus receptus is read in T; traces of this reading, which I believe to be the original one, are found in the confusion of the *agnihotrāyajus*. Thus Bc HFJB read: अग्निर्व्योतिर्व्योतिरग्निः साहेति वाचः^१ सूर्यो ज्योतिर्व्योतिः सूर्यः साहेति प्रातरिति तु (om. J) च (om. Bc) वरुहमन्वाचः (or वचः) वरुहमग्निर्व्योतिर्व्योतिरग्निः (JB Bc H सूर्यः) साहेति वाचः^२ सूर्यो ज्योतिर्व्योतिः सूर्यः (HJ B Bc वाग्निः) साहेति प्रातरं ।

२ Thus all, except B, which has वसति ।

३ वसुधैव कुलभुक् ।

४ From शेषम् on, T differs from the other Mss. It has: शेषं निमाद्येव दक्षिणतः प्राचीनानीती पित्रभ्यस्मा पितृभ्यस्तेति एवमेव द्वितीयमवमन्वधीष्वधौमेव निमाद्येव दक्षिणतः वरुहमन्वाचः etc., as the others, only दक्षिणं ज्योतिर्द्वि-
 twice.

र्त्विजेत्येवमेव द्वितीयमवस्तुष्वैवधौमेव^१ निमार्ष्टि^२ दक्षिणतः
प्राचीनावीती पितृभ्यस्तु पितृभ्यन्तेत्येषा उपसृष्टा द्विरङ्गुला
प्राप्नाति प्रजा व्योतिरित्यथोदङ् पर्याहृत्य प्राचीनदण्ड्या जुषा
भवयति ॥ ६ ॥

इदङ् हविः प्रजननं मे यस्तु दशवीरङ् सर्वगणङ् स्वस्तये । ५
आत्मावनि प्रजावनि पशुसन्तभववनि लोकवनि सृष्टिवनि ॥
अग्निः प्रजां वज्रतां मे करोत्वथं पथो रेतो अस्मासु धत्त ।
राघस्योषमिवमूर्जमस्मासु दीधरत्वाहेति वाचङ्^३ सूर्यः प्रजां
वज्रतां मे करोत्विति प्रातर्निर्णिव्य सूर्यं निष्टयाद्भिः पूरयि-
त्योदगुद्ध्यति सप्तर्षींभीषीहि सप्तर्षींश्चिन्^४ सप्तर्षिभ्यः स्वा- १०
हेति^५ सप्तर्षीमेव प्रीणातीति मास्त्रणमथ अधनेन नार्हपत्य-
मपो निगद्यतीदमद्यमशौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्य-
चित्यामचिताहुतिं जुहोमि स्वाहेत्यनर्वदि निगद्यति^६ ऊतोप-
वमिष्ट्वे नद्यावर्चसस्य वमिष्ट्वा अपो^७ निगद्यत्यवधयस्वैव रूप-
मकरिति मास्त्रणम्^८ ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥ १५

अथ वाचङ् ऊते ऽग्निहोत्रे यशोपवीत्यप आचम्य^९ यज-
मानावतमे तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठत उपप्रयन्तो अन्वरमिति
वज्रभिरनुच्छन्दसङ्^{१०} वज्रभिरवोत्तराभिराग्निपावमानौभिराह-

१ उक्तुम् (rightly?) JF Be.

२ निमार्ष्टि Be J.

३ सप्तगणः everywhere instead of सप्तर्षेः B Be JF.

४ अथा अपो BB Be HJ ; वमिष्ट्वा टी.

५ Be TF ins. अथेवाचमनौपं परीत ।

- वर्णीयमेवोपतिष्ठते^१ अथ चावुष्ट्वि पवसे अग्रे पवसाग्रे पावक
 य ना पावकाग्निः द्युधिमनतम सद्यो द्युधयसवेत्यथाहवनीय-
 सेवोपतिष्ठत चावुर्दा अग्रे अथायुर्मे देहि वर्षादा अग्रे अग्नि
 वर्षा मे देहि तनूपा अग्रे अग्नि तनुवं मे पाक्यसे यन्मे तनुवा
 ५ खलं तन्म आग्रयेत्यथ रात्रिमुपतिष्ठते चिवावसो खल्लि ते
 पारमग्रीयेत्यथाहवनीये धमिधमादधातीन्भानास्मा शतः
 हिमा शुमन्तः धमिधीमहि वयस्सन्तो वयस्कृतं धशस्कन्तो
 वयस्कृतः सुवीरावो अदाभ्यम् । अग्रे नृपमदभ्यनं वर्षिणे
 अधि नावे साहेत्यथाहवनीयमेवोपतिष्ठते^२ स तमग्रे सूर्यस्य
 १० वर्षवागधाः धन्वीणाः सुतेन स मित्रेण धाया ॥ तमग्रे
 सूर्यवर्षा अग्नि स मामायुषा वर्षसा प्रजयः सजेत्यथ वै भवति
 यथा वै पुरुषो अथो गौर्जीर्वत्सेवमग्निरुहितो जीर्यति सं-
 स्तरक परसादाग्निपावमानीभिःपतिष्ठत इति^३ यं संवत्सरक
 परसादाग्निपावमानीभिर्गर्ह्यत्यहुपतिष्ठते^४ पुनर्वसेवैनमकारं
 १५ करोतीति आहवण्यं च सद्यः स पशुः उपतिष्ठते संवत्सामि
 प्रजा अहनिप्रजयो भानवीः । यन्म भवन्तु नो सद्ये ॥ यथा
 काम्यो वो भवीथ मय का मर्षो वो भवीथ यय-का यशो
 वो भवीथोर्ज स्तोमं वो भवीथ । रेवती रमभ्रमस्मिन्लोके
 अस्मिन्लोके अस्मिन् चवे अस्मिन्लोकाविहैव स्तोतो मायगात वल्लीर्मे

१ य (after चाहवनीयं) only Bs/B JH.

२ य om JH Bs.

३ य only in Bs.

भूवाशेषाग्निहोत्रियैः वत्समभिन्वयति च॥ चितादि विच-
रूपोरा मोक्षां दिश गौपत्येन राघस्योपेय । चक्षुषोषं वः
पुत्र्यासं भवि वो राघः अयनाभित्यं च द्विपद्विपदाभिर्गार्ह-
पत्यमुपतिष्ठते१ उप तान्ने दिवेदिवे होवावस्तर्धिया वधम् ।
नमो भरता एमधि ॥ राजन्तामभराणां गोपान्मृतका दीदि- ५
विम् । वर्धमानः५ सो हमे ॥ च नः पितेव सूत्रवे ओ सुपायनो
भव । वत्सका नः वत्सये ॥ अग्ने तं गो पत्नम वत पाता
शिवो भव वत्सयः ॥ तं ता गोविह दीदिवः पुत्र्याय नूनमी-
महे वत्सिभः ॥ वत्सुरग्निर्वत्सवा वत्सा नहि पुनस्तनो रधिं
हा रत्येव गवाः५सैव१ पद्मः५सैनोपतिष्ठते ॥ ८ ॥

ऊर्णां वः पद्मास्मूर्णां मा पश्यत राघस्योपेय वः पश्चामि
राघस्योपेय मा पश्यते॥ का मधुजानः कोना माविग्रतेरा महः ।
चक्षुषोषं वः पुत्र्यासं भवि वो राघः अयनाभित्यं वाहवनीच-
मुपतिष्ठते१ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवक भीमधि । शिवो वो
नः प्रचोदयादित्याहवनीयसेवोपतिष्ठते सोमानः५ वरुणं वजु- १५
दि मज्जायसते । कवीकनं च चौघ्नितमित्यं च राघिसुपतिष्ठते
कदा चन सरीरधि मेन्द्र वत्सवि दासुये । वयोपेयु मयवभूव
वजु ते दानं देवक वत्सक रत्येव गार्हपत्यमुपतिष्ठते परि

१ Thus BHJ; - होत्रियै T Ba-

२ द्विपदा T.

३ हव om T.

४ वत्सादित्यं BH.

नाम्ने पुरं वधं विप्रः वदन् धीमवि । इदं दिवेदिवे
 भेत्तारं भङ्गुरावत इत्येव नार्हपत्यमेवोपतिष्ठते ॥ गृहपते
 सुगृहपतिरहं तथा गृहपतिना भूषावः सुगृहपतिर्मेधा लं
 गृहपतिना भूषाः गतः हिमास्मान्माघिषमाघाये मध्वमनुमे
 ५ योतिस्ततो तामाघिषमाघाये सुभा चसुभा इति १ धावन्तो
 एष पुत्रा जाता भवन्ति तन्वव इत्यन्ततो १ एव वै भवति यो
 वा अग्निं प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोवति यः पराङ् विन्वक् प्रजया
 पद्भिरिति कवातिर्यङ्मुपतिष्ठतेति १ स कवातिर्यङ्मुप-
 तिष्ठते नैव प्रत्यङ् न पराङ् ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥

- १० पिण्डपित्रयज्ञं करिष्यन्मुपकल्पयते सन्नदाच्छिन्नं वरिर्दे-
 भाः च परिसरणीयान्नीचीः च गृहं च प्रधाकिते सोमूच-
 सुसखे छाकीः चसुवाः चमेवणामेरकोपवर्धये चाक्षनाभ्यन्ते
 दग्नाः स्पर्शसुदकुम्भं चक्षायुधानोत्पान्वाद्याद्यपचनं परिकु-
 शाति १ तसुत्तरेयेनैकाः सः सः दग्नामेरकोपवर्धये चाक्षना-
 ११ भ्यन्ते दग्नाः स्पर्शसुदकुम्भं चक्षायुधानोत्पान्वाद्याद्यपचनं प्राचीनावीतं
 क्षत्वा जवनेनान्वाद्याद्यपचनमुपविश पविचक्ष्याः छाजा
 ग्रीहोन्निर्वपति पित्रभ्यो यो जुष्टं निर्वपामीति वा त्वन्वी
 नोपवर्ध्याः छाकीं ज्वेतस्मिन्नेव समंशुकुक्षसुसखे निधाया-
 वदन्ति सन्नदेव दक्षिणासुको १ यैनामविधिनाधैतस्यामेव

१ Thus Be HPJ ; तान्न T ; B omits the passage.

२ Uncertain ; thus BH ; •चीमेनाभिविधा• Be ; •चीमेनाभि त्वा• F ;
 •चीमविदे (or वे) विधा• JT ; for the reading of BH (चविचिष)
 op. Ap. I. 7.10 : चविचिषम् ।

स्वास्ता तिरः पवित्रमय आनीयाधित्रित्य तिरः पवित्रं
तच्छ्रुत्वा नावपत्यथाप्यं निर्वपत्यथाप्यमधिभयत्युभयं पर्यङ्गि कृत्वा
मेचयः सुवं च संमार्ज्येति चरः अपधित्वाभिघार्येदक्षमुद्रा-
सयत्येव यज्ञोपवीतं कृत्वा न्याहार्यपचनसुपचभाधाय मेचयेनोप-
धातं तिस्र आहुतीर्गुह्येति सोमाय पितृषीताय स्वाधा नमः ॥
स्वाहा यमायाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाधा नमः स्वाहाग्रये
कश्ववाङ्गनाय स्निष्टकृते स्वाधा नमः स्वाहेति दक्षिणार्धपूर्वार्धं
तूष्णीं मेचयमभ्याधाय प्राचीनावीतं कृत्वा दक्षिणेनान्याहार्य-
पचनः स्येनोद्धृत्यावोच्य दक्षिणां वरिषीं सौत्वाङ्गिर्मार्जयति
मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां प्रपितामहा १०
इत्यथ भुवेषोपक्षीर्वाभिघारिताः स्त्रीभिश्चान्द्रदात्येतत्ते ततासौ
ये च त्वामन्वेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्वेतत्ते प्रपितामहासौ
ये च त्वामन्वित्यथ पितरो यथाभारं मन्वन्धमित्युक्तोदक्
पचाद्विन्दोषयो व्यावृत्त सपासो व्यावृत्त ऊमेति प्राञ्जराभि-
पचाद्विन्देति चरमवजिप्रति ॥ १० ॥

ये समानाः समनसः पितरो यमराज्ये । तेषां लोकः
स्वाधा नमो यज्ञो देवेषु कल्पताम् ॥ ये सजाताः समनसो जीवा
जीवेषु भामनाः । तेषां श्रीर्मधि कल्पतामस्मि लोकं प्रतः
समा इत्यथ तथैवाङ्गिर्मार्जयति मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां
पितामहा मार्जयन्तां प्रपितामहा इत्यथाञ्जनं ददात्याञ्जतां १०
पितर आञ्जतां पितामहा आञ्जतां प्रपितामहा इत्यथाभ्यञ्जनं
ददात्यभ्यञ्जतां पितरो अभ्यञ्जतां पितामहा अभ्यञ्जतां प्रपिता-

- महा इत्येव वाचाऽपि ददात्येतानि वः पितरो वाचाऽस्तेतानि
 वः पितामहा वाचाऽस्तेतानि वः प्रपितामहा वाचाऽस्तेत्युत्तर
 आकृतिं कोन हिन्वीतेति ब्राह्मणमथ वक्षिर्ममस्कारैर्विपद्या-
 बहुपतिष्ठते नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः इत्याद्य
 १ नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वाधायै नमो वः
 पितरो मन्त्रवे नमो वः पितरो चोराय पितरो नमो वो य
 एतस्मिन् लोके स्य युष्मास्ते ऽनु ये ऽस्मिन् लोके मां ते ऽनु
 य एतस्मिन् लोके स्य यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त ये ऽस्मिन्
 लोके ऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासमित्यथ वीरं वाचते वीरं मे
 १० पितरो दत्त वीरं मे पितामहा दत्त वीरं मे प्रपितामहा
 दत्त पित्रमानसं पुत्राभिर्भूषासः सुप्रजसो मया यूयं भूया-
 स्तेत्येवानुत्थापयत्युत्तिष्ठत पितरः प्रेत शूरा यमस्य पन्था-
 मनुयाता पुराणम् । धत्तादक्षासु इविषां यच्च भद्रं प्र णो
 भूताङ्गागधान्देवतास्त्रित्येनाम्सःसाधयति यन्तु पितरो यथा-
 १५ लोकं मनसा जवेन परेत पितरः सोम्या गभीरैः पथिभिः
 पूर्यैः । अथा पितृन्सुविदधाः अपीत यमेव ये सधमादं
 मदनीत्यथ तिसृभिर्मन साङ्गयते मनो स्वाङ्गयामह मा न
 एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्येतामिच्छाम्यस्य
 वक्षिषाग्रावन्नुपरत्येतैसाः शस्त्राणां वेदे उदाहरन्त्यथ यज्ञो-

१ J has the following passage thus : वीरं मे दत्त पितरः पित्रमानसं भूयास्तेत्यथ वीरं मे पितामहा दत्त पित्रमानसं भूयास्तेत्यथ वीरं मे प्रपितामहा दत्त पित्रमानसं भूयास्तेत्यथ ।

१ Thus B; •साधयति Be; •सादयति the other MSS.

पवीतं कृत्वा प्राजापत्ययज्ञं गार्हपत्यसुपतिष्ठते प्रजापते न
तदेतान्यन्य इत्येतां द्वितीयां जपति चदकारिणं इत्येवमुक्त
यामिति' संतिष्ठते पिच्छपिच्छयज्ञः' ॥ ११ ॥ चतुर्थः ॥

यज्ञाच्च व्यामाकामायायज्ञं करिष्यन्भवति' तस्य प्रज्ञात
उपवस्यो' इय प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे वृक्षाः सौत्वापः प्रणीय ५
सौम्बः व्यामाकं चदं निर्वपति' हविष्कृता वाचं विद्वन्व
गार्हपत्य आच्यं विज्ञाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा हव-
नीचे ऽव्यानीर्जुहोति अतायुधाय अतवीर्यायेति पक्ष' अप-
थित्वासादयति' तस्याः पञ्चदश सामिधेयः पक्ष प्रजाया
वार्चज्ञावाच्यभागवय हविष आयायस्य सं त इति' त्रिष्टुभौ १०
वयाये' अन्वाहार्यमासाद्य वासो ददात्यथ यजमानभागं
प्राप्तात्यग्निः प्रथमः प्राप्तातु स हि वेद यथा हविः । त्रिमा
अश्वम्भमोषधीः कृणोतु विश्ववर्षणिरिति' संतिष्ठत एषेष्टिः
सपूर्वपाचविष्णुकमा' विद्वज्जते अतमय अरदि मीहीषामाया-
यज्ञं करिष्यन्भवति' तस्य प्रज्ञात उपवस्यो' इय प्रातर्जते १५
ऽग्निहोत्रे वृक्षाः सौत्वापः प्रणीयेन्नामं द्वादशकपाचं निर्वपति
वैश्वदेवं चदं आवाप्रचिक्वमेककपाकमिति' हविष्कृता वाचं
विद्वन्व गार्हपत्य आच्यं विज्ञाप्योत्पूय सुचि चतुर्गृहीतं
गृहीत्वा हवनीचे ऽव्यानीर्जुहोति अतायुधाय अतवीर्यायेति
पक्ष' अपथित्वासादयति' तस्याः पञ्चदश सामिधेयः पक्ष २०
प्रजाया वार्चज्ञावाच्यभागवय हविषामिन्द्राग्नी रोचना दिवः
सप्तहवमित्येन्द्राग्नय' विश्वे देवा विश्वे देवा इति वैश्वदेवस्य'

प्रजया भूषाव मः परास्तेषु मत्पथ इत्यथोद्योत्याय दक्षिणेन
पदा विष्णुक्रमात्क्रमते ॥ २० ॥

- विष्णोः क्रमो ऽस्माभिमातिहा गाधवेष्ट इन्द्रया प्रविद्वी-
मनु विक्रमे निर्भक्तः स च द्विज इति चतुर्भिरनुचक्रन्दसं ।
५ तृतीये चतुर्यमनुवर्तयति । न चतुर्थाय प्रक्रामति । नाहवनीय-
सुपात्योद्योत्यायैव तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते ऽगस्त्यः सुवरगन्त
संकुशलो मा हिसि यत्ते तपसासौ ते माहवीर्यपादित्य-
मुपतिष्ठते सुभरसि ओहो रक्षोनामाधुर्भा अस्त्रायुर्म धेहि
वर्षाधा अहि वर्षा मयि धेहीत्यवैभ्यो ओमेभ्यो भाव्य
१० निर्भक्तोदमदमसुं भाव्यमाभ्यो दिग्भ्यो ऽसौ द्विषो ऽस्मा-
दन्तरिणादसौ इयिष्या अस्मादस्त्रायाभिर्भजामि निर्भक्तः स
च द्विज इत्यथाप उपसृष्टं । स ज्योतिषाभुवमित्युरः प्रत्या-
त्मानं प्रत्यभिष्टुते । ऽथ दक्षिणामः समभि पर्यावर्तत ऐश्वरी-
माहृतमन्वावर्त इत्यथोदक् पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया
१५ प्रजा समहः रायस्योषेण सं मया रायस्योष इत्यथाहवनीये
समिधमादधाति समिद्धो अग्ने मे दीद्विषि वमेद्वा ते अग्ने
दीधावः । आहोत्यथाहवनीयमुपतिष्ठते वसुनाम्यसौ वसौ-
थाभूत्यासमित्याग्निपावमानीभां गार्हपत्यमुपतिष्ठते ऽग्न
आहूः वि पवसे ऽग्ने पवसेत्यथ गार्हपत्यमेवोपतिष्ठते ऽग्ने
२० गृहपते सृष्टपतिरहं तया गृहपतिना भूषावः सृष्टह-
पतिर्भवा तं गृहपतिना भूषाः व्रतः हिमास्त्रामाश्रिष-
माश्रये मन्त्रमनुचै ज्योतिस्तृतीं तामाश्रिषमाश्रये ऽमुषा

अनुष्ठा^१ इति^२ यावन्तो ऽस्य पुत्रा जाता भवन्ति तन्तव
इत्यन्ततः^३ ॥ २१ ॥

अथ वे भवति धो वे यच्च प्रपुण्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो
वे स भवति^४ कक्षा पुनक्ति स त्वा विमुञ्चति^५ कक्षो
कपाक्षानि विमुञ्चति यानि चर्म कपाक्षान्मुपचिन्वन्ति वेधसः ।
पूष्यक्षान्यपि मत इन्द्रवायू विमुञ्चतामित्यथैतेनैव ध्येतमेत्य
धजमानायतन उपविश्य तथैव^६ तिरः पवित्रमप आचामति
पयस्वतीरोवधयः पयस्वदीरभा पयः । अपा पयसो यत्पयस्तेन
मामिह सः सुमेत्यथाहवनीये समिध आदधात्यग्ने ऋतपते
ऋतमचारिषं तदग्रकं तन्मे ऽराधि स्थाथा वायो ऋतपत १०
आदित्य ऋतपते ऋतार्ता ऋतपते ऋतमचारिषं तदग्रकं तन्मे
ऽराधि स्थाचेत्यथोपोत्वाथ^७ यज्ञस्य पुनरात्मनं जपति यज्ञो
यभूव स आयभूव स प्रजज्ञे स वासुधे । स देवानामधिपति-
र्भूव सो अस्माः अधिपतीकरोतु वयः स्नाम यतयो रथो-
षामित्यथ प्राहुन्मस्य जपति गोमाः अग्ने ऽधिमाः अथो १५
यज्ञो नृवत्सवा सदमिदमस्यः । इडावाः एषो असुर प्रजा-
यान्दीर्घो रथिः प्रपुनुभः सभाकमित्यथ आह्वयाः सार्पयित्वा
इति संप्रेक्षति^८ ॥ २२ ॥ अष्टमः ॥

१ If अनुष्ठा once. I has this passage thus : तन्मे सङ्गमसुचो व्योतिष्ठतीं
तामाभिरमायाथै तुक्षा अनुष्ठा इति etc., as above, but at the end ; भवन्ति
यावन्त इत्यन्ततः ; J is corrupt towards the end of the chapter.

२ Om. TJFBs.

३ यथोक्ताय om. JT.

अथ सभा मे गोपायेति सम्मर्हे दुग्धिषु मन्त्रं मे गोपाये-
त्यावसथीयं^१ सो ऽपरिमितं प्रवसति^२ पुनरावसथये समिधः
कुर्वते^३ ऽग्नीन्पराख्याय वाचं यच्छत्यागत्यैतेनैकोपतिष्ठते^४ ।
समानौ प्रायश्चित्तिः^५ ॥ १४ ॥ अष्टः ॥

- १ अथोपवसथीये ऽहन्यन्नोपवीत्यप आचम्यासेषाहवनीयं
परीत्य^६ सजमानायतन उपविश्य तिरः पवित्रमप आचामति
पथस्ततोरोषधयः पथस्तद्वीरधा पथः । अर्पां पथसो यत्पथसोन
मामिन्नु सष्टसृजेत्ययाहवनीये समिध आदधात्यग्ने व्रतपते
व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तग्ने राध्यताः स्नाह्य वायो व्रतपत
१० आदित्य व्रतपते व्रतानां व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छ्रेयं तग्ने
राध्यताः स्नाहेत्यप^७ सो भूते हविर्निक्षयमायमभिमन्त्रयते
ऽग्निः सोतरमिह तः ऊवे देवान्यश्चिधानिह धाह्वामहे ।
आयन्तु देवाः सुमनस्कमाना विद्यन्तु देवा हविषो मे अष्ट्येति^८
तदुदित्वा वाचं यच्छत्या हविष्कृतो^९ हविष्कृता वाचं विदुष्य
१५ यच्चं योगेन युनक्ति कस्त्य युनक्ति य स्वा युनक्ति^{१०} काले
कपास्तानि युनक्ति धानि घर्मे कपास्तान्युपधिष्वमि वेधवः ।
पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू युक्तामिति^{११} तेषां यमुष्कृतानां
यद्विधते तदुत्तर सदृष्ट्यभिषो घर्मे वीरदासुर्यत आत-

१ Thus Be BH ; T: आतनोदेनैवीयः ; J: आतत्याहवनीयवैवीयः ; F:
आतत्य आहवनीयसुपः

१ Be JF om. these three words.

१ अथ om. JF.

सदगन्धुनरित्यथ नार्हपत्य आख्यं विज्ञापोत्पूय सुचि चतुर्दशीतं
 गृहीताहवनीये संतनीं^१ जुहोतीभ्यो वेदिः परिधयश्च सर्वे
 यज्ञस्याधुरनुसंचरन्ति । यद्यस्मिन् यज्ञतन्त्रो ये वितन्त्रिरे य
 इमं यज्ञः स्रग्धया ददन्ते तेषां क्षिप्तं प्रत्येतद्भूमिं स्नाहे-
 त्वयान्वदपिबुजति यमो देवाः अप्येतित्यय वै भवति यदि
 नमोदाक्षिणं विकपाक्षं निर्वपेद्यावाप्रथिव्यमेकपात्रमिति
 वा प्रथिद्वेष्टिः संतिष्ठते^१ । अथ तथैव नार्हपत्य आख्यं विज्ञा-
 पोत्पूय सुचि चतुर्दशीतं गृहीताहवनीये संतनीं^१ जुहोतीभ्यो
 वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्याधुरनुसंचरन्ति । यद्यस्मिन् यज्ञतन्त्रो
 ये वितन्त्रिरे य इमं यज्ञः स्रग्धया ददन्ते तेषां क्षिप्तं ।
 प्रत्येतद्भूमिं स्नाहेत्ययान्वदपिबुजति यमो देवाः अप्येतित्यय
 यथाव्यस्य वा सांजाव्यस्य वात्यथ नर्हियः पुरोक्तमाप्रधा-
 नाकृत्कृति तस्य स्रग्धया संभरति ॥ १५ ॥

सं तां विज्ञामि यजुषा प्रजामायुर्धनं च । दृष्टव्यमिति-
 प्रसूतो यजमानः ॥ मा रिषदिति^१ स्नातमनुमन्त्रयते भूपतये ।
 स्नादा भुवनपतये स्नादा भूतानां पतये स्नाहेत्ययं यावत्परि-
 शिष्टेन प्रचरत्यथ यजमानमाख्यमवेक्ष्यत्यख्यमसि सत्यमसि
 सत्यस्याख्यमसि हविरसि वैश्वानरं वैश्वदेवमुत्पूतः स्रग्धया
 यमो ऽसि यजमानमसि यज्ञकारातीः यज्ञकारातीयतः यज्ञ

१ संतनीं BEHJ ('the second time'); संतनिं Be; संतनं T; संतनीय
 F (the sec. time).

- पुतनाः सहस्र पुतन्यतः सहस्रवीर्यमसि तन्मा जिह्वाव्यक्ता-
 न्मसि सत्यस्य सत्यमसि सत्यायुरसि सत्यद्रुममसि सत्येन
 ताभिचारयामि तस्य ते भवोयेत्यथान्यथाया^१ । गृहीत-
 गृहीतमनुमन्त्रयते पक्ष्माणां ता वाताणां यन्माय धर्माय
 ५ गृह्णामि पक्ष्माणां तर्दनां यन्माय धर्माय गृह्णामि पक्ष्माणां ता
 दिग्मां यन्माय धर्माय गृह्णामि पक्ष्माणां ता पक्ष्मजनाणां यन्माय
 धर्माय गृह्णामीति चतुर्भिर्भुवः^२ अभिरुपभृतं^३ करोत्या पक्ष-
 विस्त्रस्य यन्माय धर्माय गृह्णामि ब्रह्मणस्या तेजसे यन्माय
 धर्माय गृह्णामि सचस्य लौकसे यन्माय धर्माय गृह्णामि विद्ये
 १० ता यन्माय धर्माय गृह्णामि सुवीर्याय ता गृह्णामि सुप्रजा-
 स्त्राय ता गृह्णामि राघवोवाय ता गृह्णामि ब्रह्मवर्षाय ता
 गृह्णामीति^४ चतुर्भिर्भुवः^५ भूरसाकः^६ इतिर्देवानामाग्निवो
 यजमानस्य देवानां ता देवताभ्यो गृह्णामीत्यभिपूर्यमाणमनु-
 मन्त्रयते^७ कामाय ता गृह्णामीति^८ परिधीन्यपरिधीयमाना-
 १५ ननुमन्त्रयते भुवो ऽसि भुवो ऽस्य^९ सजातेषु भूयासं धीरसेता
 वसुविदिति मध्यममृपो ऽसुपो ऽस्य^{१०} सजातेषु भूयासमुपसेता
 वसुविदिति दक्षिणमभिभूरस्यभिभूरस्य^{११} सजातेषु भूयासमभि-

१ Thus B; सचस्य TF; सचसा J; सचसर्ग H, Mdh.; सचसा Be; सच
 not found in B Be HF.

२ Thus (accusatives) all MSS., except F, which has पुत्रायां.
 Mdh. cites every time with locatives. Rightly P

३ यूपमायनम् Be F.

भूयैता वसुविदित्युत्तरमेषाग्निं योगेन युनक्ति युनक्ति वा
 नष्टया दैवेन हवायासौ धोक्ते जातवेद इति । समिधोर-
 भाधीयमानयोर्गोपनीन्यानास्ता सुप्रजसः सुवीरा ज्योत्स्नीयेन
 वसिष्ठतो ययं त इत्येवान्तर्वेदि हवीः॥ व्यासमान्यभिमन्त्रयते
 यस्मै अग्ने यस्त यज्ञस्त रिव्यासदा स्तन्वादाव्यस्योत विष्णो ।
 तेन हन्ति सपत्नं दुर्मरायुर्नैनं दधामि निर्वृत्या सपत्न
 इति ॥ १६ ॥

अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्वाहतीभिरेवसादये-
 श्वसुखं वा अग्निहोत्रं ब्रह्मैता व्याहृतयो । यज्ञसुख एव ब्रह्म
 कुरुते । संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवसादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः ।
 संवत्सरं परिगृह्णातीति ब्राह्मणमथ वै भवति दर्शपूर्णमासावा-
 लभमान एताभिर्वाहतीभिर्हवीः॥ व्यासादयेद्यज्ञसुखं वै दुर्य-
 पूर्णमासौ ब्रह्मैता व्याहृतयो । यज्ञसुख एव ब्रह्म कुरुते ।
 संवत्सरे पर्यागत एताभिरेवसादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं
 परिगृह्णातीति ब्राह्मणमथ वै भवति चातुर्मासान्यालभमान ।
 एताभिर्वाहतीभिर्हवीः॥ व्यासादयेद्यज्ञसुखं वै चातुर्मास्यानि
 ब्रह्मैता व्याहृतयो । यज्ञसुख एव ब्रह्म कुरुते । संवत्सरे पर्यागत
 एताभिरेवसादयेद्ब्रह्मणैवोभयतः संवत्सरं परिगृह्णातीति ब्राह्म-
 णमथ वै भवति यद्वा यज्ञस्त साक्षा क्रियते रात्रं यज्ञस्या-
 ग्रीर्गच्छति यद्वा विद्यं यज्ञस्याग्रीर्गच्छत्येव ब्राह्मणो ऽना-
 ग्रीर्गच्छ यज्ञेन यजते । समिधेनीरसुवस्त्रमेता व्याहृतौः पुर-
 सादध्याद्ब्रह्मैव प्रतिपदं कुरुते । तथा ब्राह्मणः सानीर्कं य यज्ञेन

- यजत इति ब्राह्मणमर्थं वै भवति यं कामयेत यजमानं भ्रातृ-
 यमस्य यज्ञस्याग्नीर्गच्छेदिति तस्यैता व्याहृतीः पुरोतुवाक्यायां
 दध्याह्नाक्यदेवत्या वै पुरोतुवाक्या^१ भ्रातृयमेवाक्य यज्ञस्याग्नी-
 र्गच्छतीति ब्राह्मणमर्थं वै भवति याक्कामयेत यजमानान्व-
 १ मावत्येनाम्यज्ञस्याग्नीर्गच्छेदिति तेषामेता व्याहृतीः पुरोतु-
 वाक्याया अर्थेच एकां दध्याह्नाक्याये पुरसादेकां याक्याया
 अर्थेच एकां^१ तयैनाम्यमावतो यज्ञस्याग्नीर्गच्छतीति ब्राह्मणमर्थं
 वै भवति यथा वै पर्जन्यः सुष्टुष्टं वर्षत्येवं यज्ञो यजमानाय
 वर्षति^१ यज्ञयोदकं परिगृह्णन्वाग्निं वा यज्ञं यजमानः परि-
 १ गृह्णातीति ब्राह्मणं^१ व्याहृतीभिर्ब्राह्मणस्य प्रतिपद्यते विद्वारेण
 राजन्वस्रसां वैश्वस्य सर्वमेवेतज्जपं कुर्यादित्येतदपरमिधमभा-
 धीयमानमनुमन्त्रयते ॥ १७ ॥

यजुसो अग्ने यजमानायैधि मिष्टुसो अभिदायते । अग्ने
 देवेह मन्विह मन्त्रजिह्वेति^१ प्रवरं प्रविशमाणमनुमन्त्रयते^१
 १५ इमर्त्यस्य ते शीतमूर्ध्नाजिघर्षिं रायस्योवाय सुप्रजास्त्राय
 सुवीर्यायेति^१ कुक्षेणाचारमाचार्यमाणमनुमन्त्रयते^१ मनो इमि
 प्राजापत्यं मनसा मा भूतेनाविजेति^१ कुक्ष्यमाचारमाचार्यमाण-
 मनुमन्त्रयते वागक्षेत्री सपत्न्ययसी वाचा सेन्द्रियेणाविजेति^१
 प्रथाजानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते^१ वसन्तस्तूनां प्रीणामि स मा

१ Thus Be; प्रवीचमाचसं BJ, Bhav.; प्रहयसाचं F; प्रहवीचमाचं T;
 प्रवीचसाचं H.

१ Thus all MSS.; वीचसाचारमं Madh.

१ इष्टं twice Be HT, once the other MSS. and Madh.

प्रीतः प्रीणातु यौचस्वत्तनां प्रीणामि च मा प्रीतः प्रीणातु
 वर्षां चत्तनां प्रीणामि ता मा प्रीतः प्रीणन्तु शरदस्वत्तनां
 प्रीणामि सा मा प्रीता प्रीणातु हेमन्तशिशिरास्वत्तनां प्रीणामि
 तौ मा प्रीतौ प्रीणोतामित्याज्यभागाविष्टावधुमन्मथते ऽग्नौ-
 बोमयोरहं देवयज्यया चतुष्पाभ्युयासमिद्यंमिष्टमनुमन्मथते ४
 ऽग्नोरहं देवयज्ययाधादो भूयासमितुपाश्रुयाजमिष्टमनुमन्मथते
 दम्भिरश्वदभ्यो भूयासमशुं दभेयमित्याच यं यजमानो देष्टि तं
 मनसा ध्यायत्यपापं उपसृष्टाग्नीषोमादिष्टावनुमन्मथते ऽग्नौ-
 बोमयोरहं देवयज्यया वृषहा भूयासमितौत्राग्नी रष्टावनु-
 मन्मथत इन्द्राग्निबोरहं देवयज्ययेन्द्रियाज्यसादो भूयासमि- १०
 तौत्रमिष्टमनुमन्मथत इन्द्रसाहं देवयज्ययेन्द्रियावौ भूयास-
 मिति १ महेन्द्रमिष्टमनुमन्मथते महेन्द्रसाहं देवयज्यया जेभानं
 महिमानं गमेयमिति १ स्विष्टकृतमिष्टमनुमन्मथते ऽग्नौः स्विष्ट-
 कृतो ऽहं देवयज्ययायुष्मान्यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयमिति १ प्राग्निषे १५
 ऽवदौघमाने जपत्यग्निर्मां दुरिष्टात्पातु सविताधशश्चादिति १
 यजमानभागे धो ने ऽन्ति दूरे ऽरातीथति तमेतेन जेयमितौ-
 त्रामाग्निवमात्रामनुमन्मथते सूरुपवर्षवर्षं एहीति १ प्रतिपद्य
 मधोनीत्यातो १ ऽवान्मरेडां प्राश्नमानामनुमन्मथते जुष्टिरधि
 जुषस्व नो जुष्टा नो ऽधि जुष्टिं ते गमेयमित्यान्तर्वेद्यङ्घ्रि- १०

१ चत्तना उपसृष्ट om. TJ.

२ Thus Be HT; *वर्षेति J; वर्षेति B; वर्षं एहीमिति R.

मन्त्रयते^१ मनी व्योतिर्गुप्ततामायं विच्छिन्नं यज्ञः समि-
 दधातु । इहस्यतिसन्तुतामिमं नो विधे देवा इह माह्वयता-
 मिति^१ वर्चिषदं पुरोडाशमभिमन्त्रयते ब्रह्म यिषस्त इदतो
 मे मा वाधि कुर्वतो मे मोषदसदित्यावावाचार्थं वाचति^१
 १ तमन्त्रवैद्यायज्ञमभिमन्त्रयते प्रजापतेर्भागो ऽसूजंक्षान्वयक्षा-
 नित्यान्तादनुवाकश्च^१ ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

अनुधाजानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते^१ वर्चिषो ऽहं देवयज्यया
 प्रजावाभूवांसं नराग्रः सत्याहं देवयज्यया पशुमाभूयासमग्नेः
 क्षिष्टकृतो ऽहं देवयज्ययायुधान्वज्जेन प्रतिष्ठां गमेयमित्यथ यव
 १ होतुरभिजानात्यग्निरिदं हविरनुषतेति तद्यजमानमुज्जिति^१
 वाचयत्यग्नेरहमुज्जितिमनूष्वेयमिति यषेष्टसूक्तं वाजयत्योर्ध्वमर्मय
 यव होतुरभिजानात्याग्रास्ते ऽयं यजमानो ऽवाविति तद्यजमानं
 यजत्य दौहं वाचयत्येमा अग्नेभ्राश्रिषो दौहकामा इह्यवन्तो
 वनामहे धुधौमहि प्रजामिषमिति^१ प्रक्षरं प्रह्वियमाषमनु-
 १ मन्त्रयते रोहितेन त्वाग्निर्देवतां गमयातु हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां
 गमयतेतज्जेन मा सूर्यो देवतां गमयत्विति^१ परिधीन्पिसुव्य-
 मानाननुमन्त्रयते वि ते सुक्षामि रश्मना वि रश्मोन्नि योक्षा
 यानि परिचर्तनानि । धत्तादक्षासु ब्रविषं यव भद्रं प्र णो
 मूताङ्गागधाद्देवताक्षिति^१ शंभुवाकसुक्तमनुमन्त्रयते विष्णोः

१ Thus BHT; मनीयति Be BJ.

१ इहं twice T Be, once the other MSS.

१ Thus TF Mādih.; उज्जितौर् or उज्जती the other MSS.

ग्रथोरहं देवयज्याया यज्ञेन प्रतिष्ठां गजेयमिति' पत्नीसंया-
जानामिष्टमिष्टमनुमन्त्रयते' ॥ १८ ॥

सोमस्याहं देवयज्याया सुरेताः रेतो धिनीष त्वष्टुरहं
देवयज्याया पशूनाः रूपं पुषेनमित्येतैरायुषसमन्त्रयति देवानां
पत्नीरग्निस्त्वपतिर्यज्ञस्य मिथुनं तथोरहं देवयज्याया मिथुनेन
प्रभूषासमिति' वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽग्निं विस्तिरसि
विदेयेत्यान्नादनुवाकस्य' भुवामाद्यायमानामनुमन्त्रयत आथा-
यतां भुवा इतेन यज्ञं यज्ञं प्रति देवयज्ञः । सूर्याया ऊधो
ऽदित्या उपस्य सवधारा वृषिर्वी यज्ञे अस्मिन्नित्ययं यजमान-
भागं प्राप्नोति प्रजापतेर्विभाक्ताम लोकसस्त्रिःस्ता दधामि १०
यज्ञं यजमानेनेति सं यज्ञपतिरात्रिणेति वाचैतत्पूर्वपात्रं
वाचति' तमन्त्रर्वेदि निधाय पूर्वपात्रे यजमानं वाचयति
सदसि सन्नो भूयाः सर्वमसि सर्वं ते भूयाः पूर्वमसि पूर्वं ते
भूया अस्मिन्नसि मा ते चेठा दत्तं दिशो हुन्त्रयति प्राच्यां
दिशि देवा अस्मिन्नो मार्जयन्तां इक्षिणां दिशि माघाः १५
पितरो मार्जयन्तां प्रतीच्यां दिशि अश्विनः पञ्चवो मार्जयन्ता-
मुदीच्यां दिक्षाय ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्तामूर्ध्व्यां
दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्तामित्यथैना निनयति
समुद्रं वः प्रक्षिपेन्मरुताः स्तां धोनिमपिमन्त्रत । अग्निः

१ १८ twice Be T, once the other MSS.

२ Thus Be J, Madh.; the citation ends with विस्तिरसि in BH,
with विदेय वसति in FT.

- यावा नः इयिवौ प्र पूर्वजे पितरेति यावाइयिवत्तु^१ विद्युभौ
 संयाज्ये^२ यन्मायायमायास प्रयमनं वत्सं ददात्यप यजमानभागं
 प्राश्नाति भद्राक्षः जेवः समनैह देवास्तथावसेन समग्रीमसि
 ता । स नो मयोभूः पितो या विद्यत्तु ग्रं तोमाय तसुमे
 ५ स्थीन इति^३ संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्वपाचविष्णुकमा^४ विद्यजते
 प्रतमं य यमनो यवानाभाययत्वं करिष्यन्भवति^५ तस्य प्रज्ञात
 सपदययः^६ यमानं कर्म यया नोद्यायययत्वेतायदेव नानाय
 यजमानभागं प्राश्नात्येतसु त्वं मधुना संयुतं यवः धरस्वद्या
 अग्नि मनावयसंयुः । इन्द्र यावोऽस्योरपतिः प्रतकतुः कीनाभा
 १० आयन्नाहतः सुदानव इति^७ संतिष्ठत एवेष्टिः सपूर्वपाचविष्णु-
 कमा^८ विद्यजते प्रतम्^९ ॥ १२ ॥ एवमः ॥

- अग्निभः प्रवक्तव्यमोपवीत्यप आचम्यायेकाहवनीचं परीत्य^१
 यजमानायतने तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते मम नाम प्रचम
 जातवेदः पिता माता च दधत्तुर्धदये । तत्त्वं विध्वंश्च पुनरा
 १५ मदैतोक्तवाचं नाम विभराक्ष्य इत्यप वाचंधमो ऽभिप्रमज
 त्वाग्रीनामवकात्रे^२ वाचं विद्यजते^३ यो ऽधःसंवेष्टमाहवाय-
 स्तुपाची प्रवसति^४ न दादग्रीमतिप्रवसति^५ नोपवधचक्षुपात्ये-
 त्याथप्रपये समिधः क्षुधते^६ ऽग्रीन्यराक्षस वाचं यन्मायायव-
 नीयमेमोपतिष्ठते मम नाम तव च जातवेदो वाचपी इव
 २० विवसानौ जे चरावः । चायुषे नं जीवसे वत्सं यथायत्नं विपरि-

१ JF om. these three words.

२ Thus BH Bb (Grantha Ma.), Kef.; •नामवकात्रे Ho F.

दधायै पुनस्त इत्यथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते नमो ऽग्रये ऽप्रतिवि-
 द्वाय नमो ऽनाष्टष्टाय नमः चत्वारि । अवाढो अग्निर्हृदया
 विश्वजित्पुत्रः खेढो गन्धर्व इत्यान्वाहार्यपचनमुपतिष्ठते
 तत्पितारो अग्ने दिवास्वामाजुतयस्त्रिवाचनाः । सं मामाधुवा
 सं गोपायेन सुहिते मा धा इत्यन्वाहवनीयमुपतिष्ठते ॥ १३ ॥

अथमग्निः खेढतमो ऽयं भगवन्तमो ऽथऽ सप्तसप्ततमः ।
 अस्मा अस्तु सुवीर्यमिति^१ व^१ चक्षसी चक्षत्रेणमाचरते न ते
 ऽवीचीदिति तद्गार्हपत्य आभ्यं विस्वाथोत्पूथ कुचि चतुर्गृहीतं
 गृहीत्वाहवनीये संतनी^२ कुचोति नमो व्योमिर्गुप्ततामाभ्यं
 विच्छिन्नं चक्षः समिन् दधातु । या इहा उवचो निमुदथ ।
 ताः संदधामि इविवा इतेन आहृत्यचामये तन्नुमते पुरो-
 वाग्रमहाकपासं निर्वपति^३ गरावं दक्षिणां दक्षति^४ या
 प्रक्षिद्धेष्टः संतिष्ठते^५ ऽयातिपक्वाः प्रतिगुचोत्थेतेन ह का वै
 पूर्वं ओचिषा अतापयसेनस्ताना यशस्ताना तद्गवर्षयकामा
 उपतिष्ठते^६ तदितदुत्पन्नं अतस्तेव नरिण्याचातो वैराजसेवोप- १५
 क्षामं^७ नर्वं प्रजां नो गोपायेति गार्हपत्यमर्षवं^८ पितुं नो
 गोपायेत्यान्वाहार्यपचनः^९ गऽथ पशुमे गोपायेत्याहवनीयः^{१०}

१ om. BH.

२ संतनि H; संतनी B; संतनी Be; संतनि J; संतनीध F; चतन T;
 अथनि Kcd.

३ Before तदेतदु Be J ina. च, F वा ।

४ After माचेपचन JF ina. उपतिष्ठते ।

- ब्रह्मणं करिष्यम्यद्योपवीत्यप आचम्यायेणाचमनीयं परीत्य
 दक्षिणत उदङ्मुखश्चिह्नमङ्गसदनमुपतिष्ठते नमो ब्रह्मणे नमो
 ब्रह्मपदनायेत्यवासनान्त्यं निरस्त्यथै दैधिवस्योदतक्षिह्नाम्यस्य
 सदनं सौद धो ऽस्मत्पाकतर इत्युपविशत्युक्त्वित्त उदुदतस्य
 ५. नेवमित्यथैने समीक्षते पातं मा यावावृथिवी अद्यान् इत्युपविश
 जपति भूर्भुवः सुवः क इदं ब्रह्मा भविष्यति स इदं ब्रह्मा
 भविष्यति प्राणः प्रजापतिपुत्रो ऽहं धुन्ये ब्रह्मवार्षेव वाणी सुधुर
 इव वज्रिर्बलीवर्द इव पुत्रो ह्यं वक्ष्याम्यहं देवताभ्यो भूः प्रपद्ये
 भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्ये ब्रह्म
 १०. प्रपद्ये चक्षुः प्रपद्ये ऽस्मानमाक्षयं प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं प्रपद्ये
 ऽजातां देवतां वाचं प्रपद्य ओं प्रपद्य इति 'तं यजमानो ब्रह्माणं
 दृषीते भूपते भुवनपते महतो भूतस्य पते ब्रह्माणं त्वा दृष्टी-
 महे वीतह्ये पुरोहितं येनायजुतमः सुवर्देवा अत्रिरषो
 दिषमिति' इतो ब्रह्मा जपत्यहं भूपतिरहं भुवनपतिरहं महतो
 १५. भूतस्य पतिर्देवेन सविता प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि ब्रह्माणं
 माहवा वीतह्ये पुरोहितं येनायजुतमः सुवर्देवा अत्रिरषो
 दिवं देव सवितरेतं त्वा दृषते दृष्टयति दैव्यं ब्रह्माणं तदहं मनसै
 प्रजवोमि मनो गावचिये गावणी विष्टुभे विष्टुजगत्यै जग-
 त्यनुष्टुभे ऽनुष्टुणक्त्यै पङ्क्तिः प्रजापतये प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यो
 २०. विश्वे देवा दृष्टयतये दृष्टयतिर्ब्रह्मणे ब्रह्म भूर्भुवः सुवर्ददस्यति-
 र्देवानां ब्रह्माणं मनुव्याणां दृष्टयते यज्ञं गोपायेति 'स यथाह
 ब्रह्मजपः प्रपेक्षामि यथमान वाचं यच्छेति तद्ब्रह्मा प्रवीति ॥ २५ ॥

देव सवितः प्रणय यज्ञं देवता वर्धयैता नाकस्य वृद्धे
 सुवर्गे लोके यजमानो यस्तु । यप्रर्वीणाः सुकतां यत्र लोक-
 सक्षेमं यज्ञं यजमानं च धेह्यो प्रणयेति^१ च वाचंयमो भवति
 प्रणीतास्तु प्रणीयमानास्तु च विष्कृतः^२ सानाये होह्यमान चा
 ततो यदाह वज्र कुम्भीनाय देवेभ्यो हव्यमिति महेन्द्रायेति^३
 वा यदि महेन्द्रायामी भवत्यधिवपने वाचं यच्छत्या कपःक्षीप-
 धानात्तद्वपने वाचं यच्छत्या 'समभिवारसनात्सम्यक्पुण्याद्विध-
 माण'^४ चा प्रोक्षणीनामावाहनात् यथाह ब्रह्मजुनरं परिघाहं
 परिगृहीत्वामीति तद्ब्रह्मा प्रवीति हव्यसते परिगृहाण वेदिं
 ब्रह्मया यज्ञं परिगृहीहीमम् । यप्रर्वीणाः सुकतां यत्र १०
 लोकसक्षेमं यज्ञं यजमानं च धेह्यो परिगृहाणेत्याग्रेषु गृह्य-
 माणेषु वाचं यच्छत्या 'युवावाहनात्सामिधेभीष्वनूयमानास्तु
 प्रवराहंनूनायां पुरोनुवाक्यायामा वषट्कारात्प्राचिने ऽवहीष-
 मान चा प्रववार्परिचरन्त्यस्तु एतन्माशिवमयेणाहवनीयं'^५
 तदाद्विधमाणं प्रतिपश्यति ॥ २४ ॥

१५

सूर्यस्य ता चक्षुषा प्रतिपश्यामीत्येनदुमाभाः चक्षुषा
 प्रतिगृह्णाति देवस्य ता सवितुः प्रवदे ऽग्निनीर्वाह्यं पूज्यो

१ भस्मभिवारसनात् Be T.

२ Thus Be H; 'यजुष्याद्वि' F, the other MSS. more or less corrupt.

३ युवावाहनात् Be H, युवावाहनात् B; समवाहनात् T; JT totally corrupt. Hb. has in some copies युवा-; in others युवा- ।

- सहाभ्यां प्रतिपद्यमानौर्ध्वेनसादयति प्रविधायाः नाम्नौ
सादयामौर्ध्वेनदेवते सुपर्णं ता मरुतस्तत्सुपर्णावेव इत्ये-
नद्वुष्टेन च मरुतानाख्या चोपसंयच्छातिषाव दतः पूर्वं विज्ञाये
निदधात्यग्रेस्त्राप्तेन^१ प्रात्रामीति^१ प्राच्याप आश्वत्थ वृक्षाद्विर-
५ गिरति प्राच्यापसोदरेण वृक्षसतेर्नक्षत्रेत्वाङ्गिर्माज्येधिया
प्राच्यापसंस्तवते वाक्त्र आश्वत्थोः प्राचो ऽङ्गोऽस्युः कर्षथोः
श्रोत्रं वाङ्मरोर्बलमूहवोरोमो ऽरिष्टा विश्वान्मृगानि तनून्वातुवा
ने वह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति^१ मधि प्राच्या मधि
प्राच्या इति वाह्यं ब्रह्मभानं प्राग्निचरणे निदधात्यग्रेस्त्राप्ते
१० वाचति^१ तमन्तर्वेद्याश्वत्थमभिमन्त्रयते ॥ २५ ॥

- ब्रह्मन्मन्त्राधि नमस्ते ब्रह्मन्मन्त्राधि पाहि मामङ्गताश्च चर्धे
मह्यं ऊतो नवेत्यवाक् चान्वापमवदाव प्राग्निचरणे निद-
धाति श्रीरक्षेहि मामभ्यवधानसादो भूयासमित्येनमयेव सुव
चदहं नीयमानमनुमन्त्रयते यज्ञो दिवः रोहसु यज्ञो दिवं
१५ मन्त्रस्तु यो देवयानः पन्थासेन यज्ञो देवाः अणेमिति^१ च
यवाह ब्रह्मन्मन्त्राद्यामः समिधमाधायाद्यौदधीन्सकलस्रत्वं-
सक्रीति तद्ब्रह्मा प्रचौति देव सवितरेतत्ते प्राह तस्य च सुव
प्र च यव वृक्षसतिर्ब्रह्मा च यज्ञं पाहि च यज्ञपतिं पाहि
च मां पाक्ष्यो प्रतिहेति^१ प्रहरतेति प्रवर्ग्ये^१ यो ऽपैवाश्व चा
२० समिष्टयजुषो होमाद्भुते समिष्टयजुषुपोत्वावाहयनौथमुपतिष्ठते
ऽवायश्वाह रविषो जातवेदा ऋद्ध्यो अन्ततः पूर्वे अग्नि-

१ विधाय instead of निदधाति Bo F, विधायति J

मिवच । यन्मन्त्रिः सुविमुखा नो विमुक्त भेद्यसास इविण
जातमेदो यच्च भद्रमिति^१ च एतेनैव^२ नद्या भवति दर्शपूर्ण-
मासयोरिष्टीनां चातुर्मास्यानां पशुबन्धस्य सौचामण्या इति^३ ॥
२६ ॥ नवमः ॥

इतीह आवाच चोत्तरमात्मन्यपते^४ च यद्योपवीत्यप
चाचस्य चसौ संवृजते कर्मणे वा देवेभ्यः प्रजेयः प्रजै वाः
सुहृताय वामित्यथ द्वाभ्यामात्मन्यग्निं गृहीते मयि गृह्णाम्यघे
अग्निं यो नो अग्निरित्ययान्तरेण वेदुत्करौ प्रपद्यते सत्यं प्रपद्य
अतं प्रपद्येऽक्षतं प्रपद्ये प्रजापतेः मिथां तत्तुवमनामौ प्रपद्य
इदमहं पशुद्वयेन वक्ष्येण दिवन्तं भ्रातृव्यमवकामामि यो
ऽक्षानेष्टि यं च यथं दिवो भूर्भुवः सुवर्षिणो ह्याने तिष्ठ-
मीति^५ इक्षिणेन प्रपदेनोत्तरं वेद्यन्तमवकम्य तिष्ठति^६ यदा
जानात्यमये समिधमाणायास्तुष्टीति तदिदं^७ सौमं^८ जपति कं
प्रपद्ये तं प्रपद्ये अतो प्रजापते शरणं ब्रह्मसामपद्ये यावन्ते
विष्णो वेद तावन्ते ऋरिष्यामि देवेन सविता प्रसूत आर्तिव्यं^९
ऋरिष्यामि नमोऽग्नये उपहृते नमो वायवे उपशोभे नम
आदित्यायास्तुत्याने जुष्टामघं^{१०} देवेभ्यो वाचस्तुष्टायः शुश्रूषेणां
मनुष्येभ्यः सधावतीं पितृभ्यः प्रतिष्ठां विश्वसौ भूताय भूर्भुवः

१ यव om Be JF.

२ वाक्य only B Be.

३ Thus B H; तदेनं TBs; तदेनं J; इदेनं F, the last three omitting चोने।

४ Thus J; चो F, the other MSS. omit च ।

सुवः प्रयास आत्मना प्रजया पशुभिः प्रजापतिं प्रपद्ये ऽभयं मे
 अथ प्रजापत्यमनुवक्ष्यामि वाचं प्रपद्ये वागार्षिण्यं करिष्यति^१
 यशसे ता युवायं लेन्निधाय ता भूयै ता यज्ञो यज्ञाय नहि
 ग्रमे यज्जतामिदं^२ चिरमिद्विद्वत्यानवानमभि विद्वाःरादृच-
 ५ सुपसंद्धाति^३ । प्र वो वाजा अभिद्यव इति चिः प्रथमाम-
 नाह^४ विद्वत्ताः^५ सर्वा अर्धर्षयो ऽपानित्यनुतापु^६ यामि-
 धेनीषु देवता आवाह्य भूमौ प्राद्विं ह्योपविशतीदमचं
 गायत्रेण हृन्दसा विद्यता सोमेन रयनरेण याथा वषट्कारेण
 वक्ष्ये दिवन्तं भाटव्यमववाधे ऽववाको दिवच्चिति^७ । स आह-
 १० ववीथं प्रेषमाण आसौ^८ प्रणीता वोभयं वास्तरेण वा वीचते^९
 ऽनग्रगभो ह्यस्माज्जायते^{१०} । यदा जामात्यमिद्वो होतेत्ये-
 तज्जपति देव सवितरेतं ता वृणते ऽग्निहोत्राय सव पित्रा
 वैशानरेकेत्ययोपोत्याथ^{११} दक्षिणेन हस्तेन दक्षिणे ऽष्टौ ऽध्वर्यु-

१ JBe ina. अन आर्षिण्यं करिष्यति ।

२ Thus JBT; अभिसंद् = the other MSS.

३ Thus (अवापिति) only J; •यामित्य• Be; the other MSS. more or less corrupt.

४ As I am not sure about the original reading of this passage, I give the var. lect. of all my MSS.; प्रवीता वोभयं वास्तरेण वा वीचते वजनवती ह्यस्माः B; thus also H, but वास्तरेणवती and वास्ता; प्रवीता वोभयं वास्तरेण वेतिद्वौचते वजनवतीह्यस्माः Be; प्रवीता वीमयानरेवेति वेतिवावीचते वजनवतीह्यस्माः T; प्रवीता वोभयं वास्तरेण वेति वेति वीज्यतनग्रगभज्जपतिह्यस्माः J; प्रवीता वोभयं वास्तरेवेति वेति वेवेनेनग्रगभज्जपतिः F.

५ अथ om. ■ Be H.

मन्वारमते एवमेव दक्षिणे ऽथ चाग्नीम^१ ययु वै स्वयं प्रत्या-
 जावधेसौविदेश एनं दक्षिणस्याः शोषामन्वारभेताग्रिमन्वार-
 भासके होतृपूर्वं पुरोहितम् । येनाययुत्तमः स्वर्देवा अङ्गिरसो
 दिवम् ॥ देवा देवेषु पराक्रमध्वं प्रथमा द्वितीयेषु द्वितीया-
 तृतीयेषु त्रिरेकादशा अनुसहरमध्वमित्थं धाध्वर्धने नाम प्रजुते ।
 ३५ दक्षिणमः समभि पर्यावर्तन्त ऐश्रीमाहृतमन्वाकृतं इत्यथ
 होतृवदनमभिप्रजज्जपति^२ ॥ २७ ॥

यज्ञोर्वीरः हवस्थान्नु सौख्यं प्रथिवी शवस्य राक्षसाप-
 यौषधस्य ता मा रचन्तु ता मा गोपायन्तु ताभ्यो नम
 इत्यवाचमानां निरस्यति शुक्लं वा प्रतिष्ठाप्य वा दक्षि- १०
 णायै च सन्निभन्तु प्रतीच्यै च निरसाः परावसुरित्वापाप
 उपसृज्योपसौर्योपविशतीदमहमर्वावसोः^३ सद्ने सौदामोति
 दक्षिणोत्तर्यथ दक्षिणाह्वार्धपत्यं प्रतीचते विश्वकर्मा^४स्तनूपा^५
 अथि तत्तुवं मे पात्रीत्युभौ समीक्षत आहवनीयं चाग्राविष्णू
 मा वामवक्त्रमिवभोजो ऽग्रिह^६ विजिह्वायां मा मा संताप्तं १५
 लोकं मे लोककृतौ ह्यपुनमित्येष वा लोक इति मन्वाग्नि-
 मोदकं वर्षत्यथ तिष्ठ^७ अचो^८ अपति विश्वे देवाः प्रास्तन मा

१ Thus BPH ; अभिप्रजज्जपति Be ; अभिप्रजति the other MSS.

२ संश्लेष्य instead of उपसृज्य B Be H.

३ Uncertain reading. •वर्मेवतनूपा B ; •वर्मेवतनूपा H ; •वर्मेवतनूपा Be ; •वर्मेवतनूपा TF ; •वर्मेवतनूपा J ; comp. Śākṣ. āra. I. 6. 11.

४ Thus BPH ; तिष्ठ B ; तिष्ठ Be ; तिष्ठ H.

५ Thus Be FT ; तिष्ठो J ; वमवक्त्रो H ; B om. the number.

यथेव होता इतो भजये वक्षिष्य । म मे भूत भागधेवं
 यथा वो येन यथा हव्यमा वो वहाति १ तद्वत् वाचः प्रथमं
 महीच येनासुराः अभि देवा अवाप्त । जगाद उत वक्षि-
 षाचः पक्ष जना मम होचं जुवध्वम् ॥ नमो मध्व्यो नमो
 ५ अर्भकेभ्यो नमो युवध्वो नम आशिनेभ्यः । यजाम देवाभ्यश्चि
 शक्तवाम मा व्याचक्षः प्र॥ यमा उचि देवा इत्यथ जुगादापनेन
 जुषावादाय यथादिवमं॥ इविषो यजत्यथ वषट्कारायामनु-
 मन्त्रणो१ वषट्कार मा मे मरुण्यो अहं त्वा१ इहता मन उप-
 क्रये मातरिच्यता प्राणाय मे वाच॥ इव्यं देवेभ्यो ऽभिवक्षा-
 १० म्योजः सहः सह ओजो वागिति१ यद्यु१ वा१ आभवा१
 वषट्काराः१ स्युरेतावतैवानुमन्त्रयत ओजः सह ओजो वागित्यथ
 होतुर्द्विरङ्गुसावनक्ति१ अत्यूर्वाकं१ तदुत्तरोष्ठे प्रोहति वाचसतये
 मा ऊतं प्राञ्जामीधे प्राणायेति१ सद्वसतये त्वा ऊतं प्राञ्ज-

१ After वहाति B Be H T have one or more, viz. RV. X. 58. 2. Is the number (तिच or चतस, P. 100, l. 17) an interpolation ?

१ अर्भकयो Bo BJ.

१ भातिवद्वती अर्चमा BH (but मा H) ; नमिप्रवर्तनी अर्चमा Bo ; वष-
 ट्कारोत्तर्चवा J ; F totally corrupt; comp. Ap. XXIV. 14 19.

॥ Uncertain reading, comp. Ap. l.c., Ath. RV. III. 8 ; Ath. S. V. 10. ॥ प्रावाचमेवाच॥ ॥ Bo and ॥ pr. m. ; B sec. = महीचमी ; प्रावाचे-
 वाचं J ; प्रावाचवाच F ; प्रावाचमीवाचं T.

१ Uncertain reading. यद्युवा अथवा वषट्कारा T ; यद्युवातेवाचवद्वता J ;
 यद्युवाअशिववद्वता F ; यद्युवा आभवावद्वता B Be H.

१ Thus BJ ; पूर्वोक्तं H Bo ; पूर्वोक्तिं (i. e. पूर्वोक्तं ?) F ; पूर्वार्धं T.

सूत्रे ऽपानाघेत्यधरोष्ठे ऽपोहत्यवाप उपसृज्य चतुरवाप्तरैका-
भवापयते ऽप्रकृतेन पाणिना समसेनैकां मुखसंमितामुपपन्नयते^१
॥ २८ ॥

उपपन्नः^१ रथन्तरः सह प्रविश्या सहाग्निना सहाभाधेन
सह वाचोप मा रथन्तरः सह प्रविश्या सहाग्निना सहाभाधेन
सह वाचा कथतामुपपन्नं वामदेव्यः सहान्तरिक्षेण सह
वायुना सह प्राणेन सह पशुभिर्हप मा वामदेव्यः सहान्त-
रिक्षेण सह वायुना सह प्राणेन सह पशुभिर्ज्ञयतामुपपन्नं
दृक्त्वा दिवा सहादित्येन सह चक्षुषीप मा दृक्त्वा दिवा
सहादित्येन सह चक्षुषा कथतामुपपन्नः स्वासु भुवनमुप मा :
स्वासु भुवनः कथतामुपपन्नं चरिष्यु भुवनमुप मा चरिष्यु
सुवर्णं कथतामुपपन्ताः सप्त होत्रा उप मा सप्त होत्रा कथन्ता-
मुपपन्ता गावः सहाग्निरूप मा गावः सहाग्निरा कथन्ता-
मुपपन्ता धेनुः सहर्षभोप मा धेनुः सहर्षभा कथतामुपपन्तेका
दृष्टिर्हप माभिदा दृष्टिर्ज्ञयतामुपपन्नो भक्षः सखीप मा भक्षः

१ Bc: *दापयत रतेन प्रकृतेन पाणिनीकामुपपन्नये मुखसंमितामुपपन्नः; D:
*दापयत रतेन प्रकृतेन पाणिनीकामुपपन्नये मुखसंमितामुपपन्नः; J: *दापयतेप्रकृतेन
पाणिना समसेनैकां मुखसंमितामुपपन्नय उपपन्नः; H: *दापयत रतेन प्रकृतेन पाणि-
नीकामुपपन्नये मुखसंमितामुपपन्नः; F: *दापयते प्रकृतेन पाणिना समसेनैकां मुख-
संमितामुपपन्नये । उपपन्नः; T: *दापयते प्रकृतेन पाणिना समसेनैकां मुखसंमितामुप-
पन्नय उपपन्नः ।

२ Instead of दृष्टिर् JBT have तदुदिर comp. Sāśākh. Ars. I. 11. 1:
अदृष्टि ।

४ अथा 'अथतामुपपन्नता' चो रदोपपन्नता चे वाचि जुषस मेव
 इत्युपाङ्गश्रुत्तोरैर्निदनामुपपन्नयते । य यदि सर्वा प्राशिव्यभ्या-
 त्पायौ कृतानि प्राशय चमसादेव प्राशोयादय यदि द्विसेदा
 निधिक्षेत् वा पुरोडाशप्रकलमवच्छिद्यैव प्राशोयादिवाचि
 ५ शोनाचि शोनकसा नो रायसोवे सुप्रजास्ते धा मुकथा त्वा
 युवाय सुरभ्यासात्वाय प्राश्रामोति । प्राश्राप आचन्त प्राची
 वोदीची वोदकराणि निनयति ह्यथीमिति गेवाव्यक्त
 यचो । अथायेतं जपं जपति मनो व्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिद्यं
 यज्ञः यमिमं दधातु । दृष्टयतिस्तुतामिमं नो दिशे देवा
 १० इह भादयन्तामित्यनुयाजानिहा शंयुवाकसुक्तां बर्हिष्यन्नधि

१ The following passage runs thus in the MSS.: अथतामुपपन्नताचो
 उपपन्नता । चो रदोवाचिजुषस मे चरुत्पुपाङ्गः Be; अथतामुपपन्नता चो रदो-
 पपन्नताचो वाचि जुषस मेव इत्युपाङ्गः B; अथतामुपपन्नता चोपपन्नताचेवाचिजुषस-
 मेवात्पुपाङ्गः J; अथतामुपपन्नता चोरदोपपन्नताचेवाचिजुषस इत्युपाङ्गः F;
 अथतामुपपन्नतंचोरदोपपन्नताचेवाचिजुषस मेवा इत्युपाङ्गः T; अथतामुपपन्नता चो
 उपपन्नताचोरदोवाचिजुषस मे व मे इ इत्युपाङ्गः H.

२ Thus T; दिशेता Be J H F; दिशेता B.

३ निधिक्षेत् B; विधिक्षेत् H; दिशेत् T; विधिक्षेत् Be; विधिक्षेत् J; निधिक्षेत् F.

४ Corrected acc. to B&Ak. ३. १. १३. ४; B: सुप्रजासा, the other MSS. more or less corrupt, some omit the word.

५ Thus Be T; वाचय B; वाचय HF; वाचय J; Bh. seems to read name of the ṛṣi: वाच ।

६ Thus T; वाचय F; वाचीवा ■■■ Be; वाचाया J.

७ Be om. these two words; इहा instead of यज्ञा BHF.

कामा निमुते यज्ञं अं च म उप च मे प्रजापते यज्ञं यत्ते नूनं
यद्यु ते ऽतिरिक्तं कर्म प्रजापतौ^१ यज्ञं तदित्ययं दक्षिणार्ध^२
वेद्यं वेद^३ निधाय^४ यजमानं वाचयति ॥ २६ ॥

येन त्वं ईव वेद^५ देवेभ्यो वेदो ऽभवसोमास्यभ्यं वेद
एधि । वेदो ऽसि विन्निरसि विदेवाहं प्रजां पशुष्वर्गं लोकम् ।
कर्मांसि कद्वक्षामसि क्रियासमहं पुण्यं कर्म । अनिरसि अनि-
तासि अनेयमहमदो एतवन्तं कुक्षाधिग^६ राधस्योष^७ सह-
स्रिणं वेदो ददातु वाजिनमिति^८ पशौसंधाजानिहा कक्षी-
करशोमे ऊते वेदे पशौ वाचयति वेदो ऽसि विन्निरसि
विदेवाहमदः । कर्मांसि कद्वक्षामसि क्रियासमहमदः अनिरसि १.
अनितासि अनेयमहमदो एतवन्तं कुक्षाधिग^६ राधस्योष^७
सहस्रिणं वेदो ददातु वाजिनमिति^८ विश्वस्य वेदस्यार्धमिति
पशौ प्रथयति^९ तन्नि यजमानरोक वा न्यस्यति^{१०} दक्षिणेन

१ Thus BT (only with यदतिरिक्तं instead of यदुवेतिरिक्तं T); तदप-
यत्त प्रजापते यज्ञयते नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापतौ Be ; तदपययते प्रजापते यज्ञयते
नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापतौ ■ ; यपयतउपयत्त प्रजापते यज्ञयते नूनं यदतिरिक्तं
कर्मप्रजापते J ; यपयतउपयत्त यत्ते नूनं यदतिरिक्तं कर्मप्रजापते F.

२ Thus BTJ ; दक्षिणार्धे F ; दक्षिण H ; दक्षिणविधे B (which omits
वेद्यं) ।

३ Thus BTBF ; वेदं om. J Be ; वेदे ins. after निधाय TB ; वेदं ins.
after निधाय Be.

४ Thus (ईववेद) Be H ; BJ om. ईव ; F om. ईव ।

५ Conjectural reading. अंतरोक्षपाश्वर्य J ; अंतरोक्षपाश्वर्य Be ; अंतरी-
क्षपाश्वर्य H ; अंतरोक्ष पाश्वर्य B ; अंतरीर्षोक्षपाश्वर्य T ; तदन्तोक्षपाश्वर्य F.

बोद्धव्योपनिमृच्छीते^१ । एतेनराधि प्राकृत्युत कृष्णमेति तन्तुं
 तन्वज्जसो भानुमन्विधि व्योनिज्ञतः पथो रश्मि धिवा कृतान-
 तुष्यत्वं यथत जोगुवानपो मनुर्भव जनथा देव्यं जनमित्यथ
 धान्वतिप्रियन्ते तानि बर्हिषि संयच्छाद्यापृथो ऽधि संहृष्य
 प्रजया मा पशुभिराशुतेत्यथ यथाप्रपञ्चं निष्कम्याशेषाहवनीयं ५
 परीत्य दक्षिणत उदङ्मुखस्तिष्ठन्नाहवनीयमुपतिष्ठते । व्यासश्च
 हविषो जातवेदा अदम्भो अज्ञातः पूर्वो अस्मिन्विषय ।
 सन्त्यग्निः सुविशुषा नो विशुष्य धेहासासु द्रविणं जातवेदो
 यश्च भद्रम् ॥ एतेनाग्ने प्रक्षुषा वातुधक्ष ग्रन्थी वा यत्ते पक्षमा
 विदा वा । उत प्रयेष्यन्ति वक्षो अस्मात्पञ्च नः सृज सुमत्या १०
 वाजवत्या ॥ ये ते ग्रन्थं वक्ष्य ये वक्ष्यन्ते यज्ञियाः पाशा
 वितता महान्तः । तेभिर्नो अग्निरिन्द्रो वृक्ष्यतिर्विचे^१ सुक्षन्तु
 महतः स्पर्का इत्येतवैष जपा दर्शपूर्णमासयोरिष्टीनां चातुर्मा-
 स्थानां पशुबन्धस्तु वौचामस्या इति^१ ॥ ३० ॥

अथ पशुपधोयन्ते^१ यदा जानात्यग्ने मध्यमाभावात्सु- १५
 ब्रूहीति तदेते अथो जयति यदो वयं प्रभिनाम प्रतानि ॥
 यत्पाकया ममसा दौनदद्या न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यायः ।
 अग्निष्टुतोता क्रतुविद्विजामन्यजिष्ठो देवाः अतुष्टो यजातीति^१
 नैवावदृशदृष्टे ऽध्वर्युयजमानं वाचयति त्वां गावो ऽष्टयत राक्षसा

१ विवेकिनः B Be H, but comp. Kauā. sū. 97. B, Kśty. sū. XXV.
 I. 11.

ताः चक्षुः सद्यः स्पर्शः । अर्पणवत् कक्षुभिः शिनिषाव-
 क्षतो न वयो विभक्ता मनुनौति । तमये गृहीता मैवावस्था
 मयच्छति निषावद्वयोस्ताः प्रशास्त्रोः प्रशिषा मयच्छामीति ।
 ताः च क्षुरतः प्रतिगृह्णाति निषावद्वयोस्ताः प्रशास्त्रोः
 ५ प्रशिषा प्रतिगृह्णातीति दक्षिणोत्तरीयेनमूर्ध्वमुखान्मार्गवतो ऽविभुरो
 भूषावमिति । तमादाय संमेष्यति चोता यच्चद्विः चमिषा
 सुवमिषा चमिद्वितीयाणां यशोः । ॥ २१ ॥ दृष्टम् ॥

इति तृतीयः प्रश्नः ॥

पशुना व्ययमाणी भवति । स उपकल्पयते वीतद्रव्यान्परि-
 धीम्यवगुणं सुगन्धितेजसः शुक्लामूर्णान्धुकां वा पेलान्नागरा
 इदमे दे रमणे दिगुणां च चिगुणां च दे वपात्रपणी विद्याकां
 चाविद्याकां च चदवगुणं कार्यधर्मयाम्परिधीनौदुम्बरं तैचा-
 वक्ष्यदृष्टं सुखेन संमितमिच्छावर्धिरिचं प्रलयनोयं वचशाखा-
 मिच्छुनं चवात्सवमतीभ्यः सन्नुत्तुदीमात्र इवदाव्याय दधि
 शिरस्थमिच्छायामावासेन वा इदिमेहा नचरे वा नार्हपत्य
 चाप्यं विद्यायोत्पूय कुचि चतुर्दशीतं गृहीत्वा नकुतारं
 मनवानुद्गुत्याचभीष्टे. कुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने काशेत्यपरं
 चतुर्दशीतं गृहीत्वा पूषाऊतिं कुहोत्युह दिग्धो विक्रमलोच
 कमाय नः कधि । इतं सम्योमे पिब जप वक्षपतिं निर
 काशेत्यपरं चतुर्दशीतं गृहीत्वा चान्ताव्यकासीः वकुवा
 वर्धिरिचस्तुदपाचः । जवन्ति तकाचः सपरश्रमादेहि यज-
 मानेति पूर्ववा हारोपनिष्कन्व तां दिग्धं वन्ति यचास्य पूष
 साद्यो भवति चच वा वेक्ष्यभन्वते । स यः यमे भुञ्जे साधोमे
 वही वक्षपणो वक्षपणो अग्निहोत्रायः प्रत्यहुपनतस्तुपतिहते
 अत्यन्तानवा नान्वासुषामामवीक्षा परैरविदं परो अवेक्षं ता
 कुमे वेक्ष्यं देवपण्यावा इत्येनमन्त्येनानति देवता यविता
 मन्वानक्रियुर्ध्यायं वर्धिरनूच्यत्योवधे चाथखेनमिति । कधि-

१ Thus Kōd; गुगु B; नूनु Be H; नूनु T; वकुनु J.

२ Thus only Be H; the other MSB. om. चाच ।

- निजा तिर्यक्षं प्रहरति सधिते नैनः सिद्धीरिति^१ यः प्रथमः
 शकः परापतति तं प्रज्ञातं निदधाति^१ तमपरिभिन्दन्नस्य
 ह्यति^१ प्राक्षं बोद्धं वा प्रधानतस्तुमन्वयते दिवस्येण मा
 सौख्योरनारिषं मध्येन मा सिद्धीः इति या संभवेत्प्राप्त्यने
 ५ विरक्षं निधाय संपरिक्षीर्याभिजुहोति वनस्यते अतवद्यो
 विरोह साधेति^१ सचक्षवश्या वि वयः हृद्येमेत्यात्मानं प्रत्य-
 भिमृशते^१ एवमः प्राचाः प्रसूदयति यं सायः सधितेति-
 जानः प्रथिनाथ मयते सौभगाधेति^१ पक्षारजिं तस्यै हृद्येदि-
 त्येव प्राक्षुणवतामवमसं परिवृत्तपरमं^२ प्रादिशावमं चवाकसा
 १० काले परिवाचयत्यन्धिको रायः सुवीर इति^१ यत्परं भवति
 तस्य चतुरङ्गुलं चवाकसाय प्रवेदयति^१ तं चतुरभिं वाह्याभिं
 वा कला वा हरत्या^३ वा हारयत्योय निक्षिप्त्यवतचरणामेव
 स्रवं कुरुते^१ एवास्मैवा पूर्वपुदेव पाशुदन्धिको वेदिर्विमिता
 भवति दशपदा पञ्चानिरखी द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरसा-
 १५ निरखी^१ तां परिस्तीर्य समपगुर्वरति^१ ॥ १ ॥

इदमेव मसिद्धं पौरोडाशिकं^१ त्रिधनुषा दूष्णीं चतुर्थी^१
 पूर्वं परिपाचं परिगृह्णाति^१ करं जपयुद्धमुद्धतादाश्रीप्र-
 स्तिर्वरति^१ यदाश्रीप्रस्तिर्वरत्यथ चाचति स्वयमुदपाचं त्रिधः

१ Thus H Bc T ; परिचंनमपरं B ; परिचंनपरं F.

२ Thus Bc H and the Aptoryāma-Sūtra ; समवाचयत्यवाचारयत्युक्त
 T ; समवाचयत्यवाचारयत्योय B ; समवाचयत्यवाचारयत्योय F.

श्रम्यामित्येतत्समादायाद्वेदिं यजमानेतुंत्तरेण वेदिं दधोर्वा
 विषु वा प्रक्रमेणु स्वेनादृत्यावोष्णं श्रम्यथा चालाखं परिमि-
 मोते' वित्तायनी मे ऽसीति पुरसादुदीचीनकुम्भयान्नरत
 स्वेनाक्षिपति' तिन्नायनी मे ऽसीति दक्षिणतः प्राचीन-
 कुम्भयान्नरत स्वेनाक्षिपत्यवताया नापितमिति पश्चादुदी-
 चीनकुम्भयान्नरत स्वेनाक्षिपत्यवताया अपितमित्युत्तरतः
 प्राचीनकुम्भयान्नरत स्वेनाक्षिपत्य चालाखे बर्हिर्निधाय
 तक्षिष्यत्वेन प्रहरति विदेरग्निर्भो नामाग्ने अङ्गिरो यो ऽस्यां
 पृथिव्यामसीत्यादन्न आयुषा नाचेहीति' हलोत्तरवेद्यां निव-
 पति यत्ने ऽनाष्टष्टं नाम यज्ञियं तेन सादध इति' द्वितीयं १०
 प्रहरति विदेरग्निर्भो नामाग्ने अङ्गिरो यो द्वितीयकां पृथि-
 व्यामसीत्यादन्न आयुषा नाचेहीति' हलोत्तरवेद्यां निवपति
 यत्ने ऽनाष्टष्टं नाम यज्ञियं तेन सादध इति' तृतीयं प्रहरति
 विदेरग्निर्भो नामाग्ने अङ्गिरो यस्तृतीयकां पृथिव्यामसीत्या-
 दन्न आयुषा नाचेहीति' हलोत्तरवेद्यां निवपति यत्ने ऽना- ११
 ष्टष्टं नाम यज्ञियं तेन सादध इति' चतुर्थं प्रहरति
 यत्नं बर्हिषावाध्वं स्वेन चालायात्पूरीषमुद्रम्वयाग्नीध्र-
 मादाग्नीदितक्षिर्हरेति' तत्क्षिराग्नीध्रो हरति' यदाग्नीध्रस्त्रि-
 र्हरत्यवाध्वं उत्तरवेद्ये पुरीषः सप्रचौति क्षिप्रोरसि मचिषी-
 रसीति' प्रचयत्युह प्रचसोह ते यज्ञपतिः प्रचतामिति' स्वेन १०
 यज्ञ इति भुवासीत्येनामङ्गिरसोचति देवेभ्यः इत्यस्तेति'
 देवेभ्यः इत्यस्तेति चिकताभिरनुगङ्गिरति' तां प्रादेशमाचीं

- चतुर्धा^१ भिन्नाय शब्दना परिनिमोत^१ उत्तरनाभिमुखाया-
 मेना प्रतिष्ठायाभिमादने देवस्य त्वा समितुः प्रसवे ऽचिनो-
 र्वाङ्गभा पूषो वसुधाभ्यामादद इत्यादायाभिमन्वयते ऽभिरधि
 नारिरसीति^१ तथा यूपावटं परिक्षिपति अद्यान्तर्वेद्यर्धः
 ५ अद्यद्विर्वेद्यर्धं परिक्षिपति^२ रचः परिक्षिपिता अरातय
 इदमद्य^२ रचसो यीवा अपिक्कन्तामि यो ऽस्मान्नेष्टि यं य
 यत् दिव इदमद्य यीवा अपिक्कन्तामीत्य^३याग्रीभमाद्याग्रीदेयीमं
 यूपावटं यमोपरयन्तिनं प्राक् पुरौवसुदपतास्तुरङ्गुणेनोपरमति-
 क्यतादिति^१ तः य कनति वा कानयति वा^१ वायदेवा-
 १० वाधर्मुखेदति तावदेव प्रतिप्रक्ताताभ्यादभातीर्षं यणयनोय-
 सुशोकयमनीः ककरयति^२ यामाकाहात्मनेत्रचोयमनीः प्रोचसी-
 रधर्मुरादने^१ परिकर्मिणे पञ्चमहीतमानं प्रयच्छति^१ यज्ञवि
 संभारा भवन्त्ययं यैवमाकाशये प्रकीयमानाजतुङ्गुसीदेक-
 स्मत्वाद्युच्येतीति^१ विद्वत्वाद्युच्यन्ते^१ होतुर्वं यन्तुनरेय
 १५ वेहिं प्रतिपद्यते^१ भारवरन्तेनमिन्माधर्मुवित्रचोयकीभिः
 मीयकीभिरत्तरवेहिं शोचति^१ ॥ २ ॥

इन्द्रचोयका यज्ञविः पुरसात्प्राप्तिरिति पुरसात्कर्त्तव्योअवाक्षर
 विद्वद्भिर्देविपतः जालिति दक्षिणतः^१ प्रोक्तस्य सदैः पञ्चात्मा-
 लिति पञ्चाद्विचक्षणं तदित्येदत्तरतः पामित्युत्तरतो^१ ऽय
 २० यज्ञोचयीनामुच्यन्ते तद्विपत्त उत्तरवेये विनयति^१ अद्वि

१ Thus B T; चतुर्धा the other MSS.

२ Thus B Be T F; कनयति H.

तत्र कूरं तस्मै प्रमथतीति आह्वयमर्थेनाऽऽहिरक्षमन्तर्धा-
 द्याह्वयधा पक्षग्रहीतेन व्यापारयति । विऽहीरक्षि सपत्नसाक्षी
 आह्वेति दक्षिणे ऽह्वे । विऽहीरक्षि सुप्रभावनिः आह्वेतु-
 न्तरस्याऽऽह्वे । विऽहीरक्षि रायसोषवनिः आह्वेति
 दक्षिणस्याऽऽह्वे । विऽहीरक्ष्यादित्यवनिः आह्वेतुन्तरे
 ऽह्वे । विऽहीरक्ष्यावच देवान्मेवयते यजमानाय आह्वेति मध्ये ।
 एव भूतेभ्यस्तेति सुषुप्तदृक्कात्त्यं पीतद्रव्यान्परिधीन्परिदधानि ।
 विद्यापुरवि इविवीं दृष्ट्वेति मध्यमं । भुवचिदक्षानरिचं दृष्ट-
 व्वेति दक्षिणमंशुतचिदक्षि दिवं दृष्ट्वेत्सुन्तरमंशानि शिष्टांश-
 भाराक्षिपयति सुषुप्तं । सुगन्धितेनऽह्वे यज्ञान्मूर्षांशुकामग्रे-
 र्भसाह्वेः पुरीषमपीत्यर्थेनाह्वेत्सावेवाभिचारार्थं । मद्-
 विद्यमाह्वयेति प्रतिज्ञापयति यज्ञं प्रतिष्ठितं समती सुमेवा वा
 ता वसुनि सुवधा विप्रान् । दीर्घमायुर्वज्रमानाय कस्तनवा-
 न्मतेन मदितारमद्भीत्यर्थेन विद्वत्प्राज्ञनिषाहं कत्नाभराजति-
 भिरभिलुहोत्प्रियं न यत् प्रजापत्यैव यज्ञह्नो विद्वत् । १५
 द्वेभ्यः प्रकृताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं तिर काशा ॥ वायुर्व्यं न यत्
 प्रजापत्यैव यज्ञह्नो विद्वत् । द्वेभ्यः प्रकृताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं
 तिर काशा ॥ सूर्यो यज्ञं यत् प्रजापत्यैव यज्ञह्नो विद्वत् ।
 द्वेभ्यः प्रकृताद्यज्ञं प्रम यज्ञपतिं तिर काशा ॥ यज्ञो यज्ञं

१ Thus F; सुषुप्त ॥ Bo H; सुषुप्त T (Granthal).

२ •मिषचीत्यत्र Bo F.

- नमस्तु प्रजापत्येनं यज्ञज्ञानो विदन् । देवेभ्यः प्रमृताद्यज्ञं प्रम
 यज्ञपतिं तिर स्वाहेत्येता यजमान एव ज्ञत्वं जुहोत्यग्निरन्नादो
 ऽग्नपतिरन्नस्रोत्रे स मे ऽन्नं ददातु स्वाहा । वायुः प्राणदाः
 प्राणस्रोत्रे स मे प्राणं ददातु स्वाहा । आदित्यो भरिदा
 १. भरिष्ठानां पशूनामीशे स मे भरिष्ठान्यह्नन्ददातु स्वाहेत्यग्नि-
 वस्तुतरं परिवाहं परिग्रह्य योद्युपिता त्रिवर्धः स्वः सन्धा
 संव्रैयमाह प्रोचषीराशदयेभानर्हिदपसादय जुवः सधितिः
 सुवस्य^१ संवृष्टिं तृणीं पृषदाज्यपक्ष्णीं पक्षीः संनद्याज्येन च
 दध्ना चोदेहोत्याचतासु प्रोचषीसूदस्य स्वः मार्जयित्तेभानर्हि-
 २. दपसाय मदश्चिचमाहृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य जुवः सधितिः^२ सुवस्य
 संमार्ष्टिं तृणीं पृषदाज्यपक्ष्णीं^१ पक्षीः संनद्याज्येन च दध्ना
 चोदेहोत्याचं च प्रोचषीसोत्पूय मविह्रमाज्यानि गृहीत्वा पृष-
 दाज्यपक्ष्णासुपक्ष्णीते महीनां पयो ऽपीति^३ विश्वेषां देवानां
 तनूरिति द्वितीयं^४ बर्हिषी जन्तुर्धात्रे दधानयत्युध्यासमस्य
 ३. पृषतीनां घसं पृषतीनां घसो ऽसोत्पपोदृत्य बर्हिषी अथाभि-
 चारयति विष्णोर्हृदयमसीत्येकमिव विष्णुस्मात्तुविचक्रम इति
 द्वितीयम्^५ ॥ ३ ॥

अथ प्रोचषीभिर्दपोत्तिष्ठतोषं प्रोचति^१ वेदिं प्रोचति
 बर्हिः प्रोचति^२ बर्हिराससं प्रक्षोपनिगीच पुरस्तात्प्रसारं

१ Thus B Be T; जुवेह instead of जुवः H; जुव च सधिति च F and
 Srantapad. p. 161.

२ घसं च सधिति च F.

- ४ गच्छति^१ पञ्चविधं बर्हिं क्षीर्मां^२ प्रक्षरपाणिः प्राकभिक्षय
कार्त्तवर्ममन्त्रपरिधीन्यरिद्धात्पूर्ध्वं समिधावाद्धाति^३ पिष्टतौ
तिरस्त्री सादयति^४ विष्टत्योः प्रक्षरं^५ प्रक्षरे गुहं^६ बर्हिषीतरा^७
एता असदसिति समभिमृश प्रदक्षिणमावृत्त प्रत्यङ्मावृत्त
५ याचति यवमतीः प्रोक्षणीर्वर्हिर्हिसमाव्यसाक्षीः^८ यक्षुवाः^९
क्षरग्रनं मैत्रावरुणदण्डं यूपशकलः^{१०} हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्सं-
निधाय यूपं प्रक्षालयति यस्मै शिखः परावधीनका हस्तेन
वाष्ठा । आपस्ते तदनस्यते उपसुदन्तु^{११} शुभ्रनौरिति^{१२} यूप एव
प्रचाक्षितः प्रपन्नः संपन्नपवाकः प्रागवटादुपगते^{१३} तक्षुभरेण-
१० ह्वनीयं तिष्ठन्पराश्वं प्रोक्षति हविष्यै ताम्भरिचाय मा दिवे
मेत्यवटे उपो ज्वनयति शुभ्रतां श्लोकः पित्रवदन इति^{१४}
यवाग्रप्रस्फन्दयति यवो ऽपि यवथाकाक्षेधो यवपारातीरिति^{१५}
वर्हिर्पुत्रं व्यतिष्व्यावस्तृणाति पित्रथाः^{१६} सदनमधीत्येनद्वि-
रक्षमन्तर्धाय^{१७} सुवाकृत्याभिजुहोति पित्रभ्यः स्वाहेति^{१८} यूप-
१५ शकलमवाचति स्वाधेशो ऽष्टपेगा नेष्टणां वनसतिरधि मा
क्षाचति तस्य विप्तादित्यवादत्त आच्यस्वाक्षीः^{१९} यक्षुवाः^{२०}
क्षरग्रनं मैत्रावरुणदण्डमुदपात्रमित्येतत्समादावादैहि यजमा-
नेत्यव्यजमानो ऽनूची धम्यसेव यूपं परीत्य दक्षिणत खदन्तु-

१ यव ins. H Be (see m.)

२ Thus B; यवस्यवेरपनु० the other MSS.

३ Thus (एवम्) all, see Bh.

साक्षिष्यति पूर्वं एवाध्वर्गुरपरो वज्रमानोऽपरा पञ्चमं प्रवृत्तं
 चकारं यूपस्याग्रमगतिं देवस्या सविता मध्यागच्छित्यनारतस्य
 शास्त्रतश्च^१ सभक्तं कृत्वा चकारं प्रतिबुद्धति सुपिण्डसाभ्यस्तौ-
 वधीभ्य इत्यप्यं जुषेत्साग्निहोममिममिषारवन्नाह यूपयाज्य-
 मावावातु नूहोत्यां नमनःकृतमेव यजमानं तेजयानति^१ नोप- ५
 रमनति^१ पशुपरमनति^१ सर्वतः परिश्रुत्यपरिवर्गमेवास्मिन्नेजो
 दधातीति माहायजुश्च यथाहोत्रीयमावावातु नूहोत्युच्यते-
 द्विष्टः सभानान्तरिक्षं पृथ प्रविशेत्सुपरेच दृष्ट्वेत्येनं वेधवी-
 भक्तमग्नीं कल्पयति ते ते धामगनि विष्णोः कर्माणि पश्यतेति
 दाम्भाः^१ वः सप्ताग्निहोममिमाश्चनीयेन संपादयति तदुच्यते १०
 चकारं परेकयति तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यति सूरयः ।
 द्विषीव चक्षुराततमिदमेनं प्रदक्षिणं पुरीषेण पर्युचति ब्रह्मवनिं
 ता चनयति सप्तमयनि रावसोषवनिं पर्युचामीति^१ सैवा-
 वदन्त्येनं दृष्टवति ब्रह्म दृष्ट्वा चर्षं दृष्ट्वा प्रजां दृष्ट्वा
 रावसोषं दृष्ट्वेत्यमूमनगतिरिक्तं परिवन्कोदपाचमुपनिनीचा- १५
 यैतां विष्टवाः रज्ज्वा पिः संभुज्य मयसेन गुप्तेन नाभिदग्ने
 परित्यजन्नाह परिवीषमावावातु नूहोति^१ पिः प्रदक्षिणं परि-
 कल्पति परिवीरवि परि ता देवीर्विष्णो अयनां परीमः
 रावसोषो यजमानं मनुष्या इत्युपाको व्यतिवर्तयान्तं प्रवेष्ट-
 यत्यचिमति सविमप्रवर्तयकोत्तरेसाग्निहोममग्निं मध्यमे गुप्ते २०
 सारमवगूह्यन्तरिक्षं ता सामावंगूहामीति^१ सर्वन्तं यूप-
 सुत्सुजति^१ ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

- अथैतं पशुं प्रकृष्टितमन्त्ररेण सात्वाकोत्तरौ प्रपाद्यसेव
 ७० पूषं पुरस्तात्पुनश्चपुनश्चापयति^१ तमिषे जेति नर्चिषी
 आदापोपाकरोत्युपवीरन्मुपो देवान्देवीर्विंशः प्राश्वर्वाञ्चोदग्निषो
 दहस्यते धारथा वसूनि दद्या ते स्रज्जनां देव तद्वर्षसु
 ८० रण रेवतो रमध्वं प्रकापतेर्जायमाना^२ इमं पशुं पशुपते ते
 अश्वेऽग्निभिर्वा ता जुष्टमुपाकरोमीति^३ यदेवत्यो वा भवति^४
 प्रकाते नर्चिषी निधायाधिमन्त्रनः प्रकसं^५ मिदधात्यग्नेर्जनिष-
 मधीति^६ दध्यावन्धौ दध्यायै स इत्यचारसौ आदत्त सर्वश-
 षापुरवि सुह्रवा इत्यथैने आश्वकाद्याः समनक्ति इतेनाक्ते
 ९० दध्यां दधायामित्यथ प्रकातीर्वापयति नाध्वं हन्ते ऽतु
 प्रजायस्य वैशुभं हन्ते ऽतु प्रजायस्य आगतं हन्ते ऽतु प्रजा-
 यक्षेत्यपाहाप्रथे मध्यमानायातुनूहीति^७ जात आह आता-
 यातुनूहीति^८ प्रहरकाह प्रत्रियमायायातुनूहीति^९ प्रहरति
 मयतं नः समनसाविति^{१०} महत्याभिजुहोत्यग्नेऽग्निहरति^{११} प्रविष्ट
 १० इत्यथ रजनानादत्ते देवस्य ता सवितुः प्रथये ऽग्निर्वाञ्जभां
 पूषो दक्षाभामादह इति^{१२} तथाच्छाया पशुमभिदधाति
 दक्षिणमधर्धशीर्षमृतस्य ता देवस्यविः पात्रेनारभ इति^{१३} दितु-
 लायै च विशुषायै चान्तौ संदधाति धर्वा मातुषामिति^{१४}
 नियुक्तत्थैनमग्निः प्रोक्त्यज्ञस्त्वौषधीभ्य इन्द्राग्निभ्यां ता जुष्टं
 १० प्रोक्षामीति^{१५} यदेवत्यो वा भवति^{१६} पावथत्यपां पेररसीति^{१७}

१ These mantras are given sakalopāthens only in E Be.

२ Thus BT Kōś अग्निर्जननस्यसं II F Be.

ज्ञानं विमदेवः चमभापो देवोः कदत्तेनमितुपरिहापोध्या-
धकाकुपोचति^१ वर्तत एवेनं मेचं करोतीति माध्यापुष्टुध
प्रोचकोधानम् ॥ ५ ॥

अवेभाः समिधमाद्दान आचामवे समिधमानायातुनूद्योत्य-
भादधातीशं^१ परि समिधः प्रिनष्टि^१ वेदेनोपवाकयत्यनू- ५
तासु समिधेनोषु कुवेचाचारमाचारयति^१ संयुष्टे सुग्भा-
सुत्तरमेवाद्यः संप्रत्यक्षुषासुदङ्गत्यात्मन् जुहा पश्यः समनति^१
सं ते प्राप्नो वायुना नक्षतामिति सहाटे^१ सं वज्रैरङ्गानीति
यदुदि^१ सं वज्रपतिराग्निवेति इक्षिष्याः ओष्ठाभेच चचा-
पतनः कुबौ वादयिमा प्रवरं ग्रहणीते^१ प्रयिष्टः चोत्तरं १०
हवीते^१ ऽवाभावक्त्यो आववाद्य औषधिनवावद्वौ प्रमाक्षारौ
प्रमाक्षादित्यौ^१ मातुव इति मैवावद्वक्त्य नाम दृष्टात्यवा-
वावयति^१ यद्यवात्यावावक्त्यो^१ आववाद्य औषधभिर्देवीनां
विष्ठां दुरण्ताचं वक्त्रमानो मतुवाचां तथोरक्षुरि गार्धपत्यं
दीदधक्त्यः इमा दा नू राधाः वीर्यं दानावर्द्धयानो तन्व १५
इति^१ वीदति होता^१ प्रवमानाहति^१ प्रसृतः कुषावादा-
वात्यात्मवाभावाद्य समिधः प्रेक्षेति^१ यद्युते जुहोति प्रेक्ष
प्रेक्षेति^१ चतुर्चाहमचोः समानवमानो ऽहते यमः समानयते^१
परि आशक्तोभः यद्वानः प्रिनष्टि^१ इन्न प्रमाजानिहो-

१ Thus all MSS. and Kēd. except Bc, which has प्रमाजादि० ।

१ Thus B; the words 'वावयति यद्यवात्य' om. TF; H Bc am. यति,
but comp. Bb.

- दक्षत्याकृत्य स्रष्टं च श्रावं च याचति^१ तौ जुष्टामङ्गा^२ ताम्नां
 पशुः समनक्ति हतेनाक्तौ पशुं चावेयामिति^३ प्रयच्छति
 श्रावमवगूहति स्रष्टमथ यथायतनः सुचौ सादयित्वाह पर्यङ्गधि
 क्रियमाणायानुगूहीत्यथैव आग्नीध्र आश्वनीयादुक्तुक्मादा-
 १ यान्तरेण आत्मासोत्करादुत्तरेण श्राविषदेशमयेण पशुं लघनेन
 सुच इत्येवं हिः प्रदक्षिणं पूर्वैत्युत्तुपरिभरणमपाद्यानि
 जुहोति प्रमानन्तः प्रतिशृङ्गन्ति पूर्वैषेयामीशे पशुपतिः पशुना
 ये वध्यमानमनु वध्यमाना य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः
 प्रमुष्यमाना भुवनस्य रेत इति^४ निधायाग्नीध्रं उक्तुकं यचेतं
 १० हिः पुनः प्रतिपर्यङ्ग्योक्तुकप्रथमाः^५ प्रतिपद्यन्ते^६ अन्तुकमिता^७
 पशुना^८ पशुमध्यर्धुर्वपाक्षपणौभ्यामन्वारभते^९ वपाक्षपणौ यत्न-
 मानो^{१०} इवाश्वस्य संप्रेक्षत्युपप्रेक्ष्य होतर्हथा देवेभ्य इत्यथैत^{११}
 पशुमन्तरेण आत्मासोत्करादुदक्षं नीयमानमनुमन्त्रयते मातरा
 प्राणो यजमानस्य पशुना रेवतीर्धञ्जपतिं प्रियधाविशतेति
 ११ दाम्नाः^{१२} स^{१३} यचैतदाग्नीध्रं उक्तुकं निदधाति तदघेण वोनरेण
 वा पशवे निद्वन्यमानाथ वर्हिर्दपासति वृचिव्याः संष्टयः पाहोति^{१४}
 तदेतं पशुं प्रतीचीनगिरसमुदीचीनपादं निग्नन्यकृत्स्नं मायुः
 संश्लेषतेत्युक्तेनैव यचेतसेत्य इष्टदाभ्यावकाश आसत इह

१ Thus all (F. चवज्जा) ।

२ FH om प्रति० ।

३ Thus Be; अन्तुकमिता B; अन्तुकमिता the other MSS.

४ Thus T Be; अथैव the other MSS.

५ om. BF.

- स्वरिचाः शमस्तः शमोक्थीभ्यः शं प्रथिव्या इति^१ शमहोभा-
 मित्यतिग्रिष्टा दक्षिणतो ऽनुप्रष्टं मिनयति^१ नयति पञ्चोमुत्तमं
 पशुं प्रथेयन्ति^१ तस्य दक्षिणस्य पार्श्वस्य विद्वत्तमसु प्राचीनासं
 बर्हिर्निदधात्योषधे चाधस्तेनमिति^१ सधितिं तिर्यक्षं निदधाति
 १ सधिते मैत्रः द्विषीरिति^१ किमिति बर्हिर्वि लचं कृण्वत्यधै-
 तस्यैव बर्हिषो ऽणिमस्यते^१ सविमदुभयतो लोहितेनाङ्गेमां
 दिशं निरक्षति रक्षसां भागो ऽधीदमहः रक्षो ऽधमं तमो
 नयामि यो ऽस्मादेष्टि यं च वधं द्विष इदमेनमधमं तमो
 नयामीत्येषाप उपसृष्ट्य वरीय आच्छायेधे वेति वपासुत्तिष्ठ-
 १ इति^१ तथा वपाप्रपणौ प्रोर्षेति एतेन छावाप्रथिवी प्रोर्षा-
 यामित्यविश्राखयोपलक्ष्याधस्तात्परिवासयत्यच्छिन्नो रायः सुवीर
 इत्येनां प्रदक्षिणमावृत्त्याङ्गिरभ्यधुः^१ ग्रामिणे प्रतिपत्यथोस्तुक्-
 प्रथमाः प्रतिपद्यन्ते ॥ ६ ॥

- अन्वगध्वर्युर्वपयाञ्च वपाप्रपणौ पुनरन्वारभते यजमान^१
 १ ऐत्युर्वन्तरिस्मन्विहीत्येत्याहवनीयस्थानमेवङ्गारेषु वपायै प्रति-
 तप्यमानायै बर्हिषो ऽधसुपासति वायो वीहि लोकानामि-
 त्येनामन्तरेण यूपं चाहवनीयं चोपातिहृत्य तां दक्षिणत
 उदङ्मुखः प्रतिप्रस्थाता अपयत्येनाः सुवाङ्मयाभिजुहोति
 त्वासु ते दधिरे हव्यवाहमित्यथाह स्तोत्रेभ्यो ऽनुमूहीति^१
 परिहितासु स्तोकीयासु इत्याद्यां वपायां जुह्वपश्चतावादाध-

१ कति Bo F.

१ Thus all, except Bo which has 'माहतां'; are we to correct
 प्रदक्षिणमावृत्त्यं ?

तदाकृत्वाभावात् साक्षात्कृतोक्तः प्रमेयेति ^१ वयङ्कृते जुहोत्य-
 योदङ्कृताक्रम सङ्काशेष इवदान्वयमभिधाय वयामभिधार-
 यत्यपोपक्षीयै^२ हिः सुवेद्य वपाः समस्तसुखादेःशान्तिभां
 सागच्छ वपाया मेदसो ऽवहीयमानसातुङ्गुहीति ^१ हिरभि-
 भारवत्साक्षात्कृत्वाभावादेःशान्तिभां सागच्छ वपां मेदः प्रक्षितं २
 प्रमेयेत्येष पुरस्तात्साक्षात्कृतिः सुवाङ्मतिं जुहोति साक्षा
 द्वेवेभ्य इति ^१ वयङ्कृते वपां जुहोति ज्ञातवेदो वयसा गच्छ
 देवान् २ चि होता प्रथमो बभूव । इत्येव तं तदुचो वर्धयन्
 साक्षात्कृतः चकिरदन्तु देवाः साहेत्यपोपरिहात्साक्षात्कृतिः
 सुवाङ्मतिं जुहोति देवेभ्यः साहेत्येष वपायपक्षी चतुमधरति १०
 प्राचीं विशाखां प्रतीचीमविशाखाः साहोर्ध्वमभ्यं भादतं
 गच्छतमित्येने सङ्काशेषाभिजुहोत्योदङ्कृताक्रम वपाय-
 तनः सुचौ वादयिमा वसुत्वम् चालाखे भार्जयने ^१
 क्वयन्ति पत्नीः क्वयन्ति होतारः क्वयन्ति प्रजापतः क्वयन्ति
 प्रतिप्रजातारः क्वयन्ति प्रजाक्षारः क्वयन्त्यासीप्रमेचि यज- ११
 मानेतीदमापः^२ प्रवहतावधं च मयं च यत् । वयामिदुहो-
 हानृतं यच्च ज्येष्ठे अभोदयम् । निर्मां भुञ्जामि त्रययाकिर्मां
 वदधादुत । निर्मां यमस्य पृथ्वीमासर्वसाहेवकिस्निवात्क्षो
 मनुष्यकिस्निवादिद्यपाश्चक्षिमाप उपयन्ति सुमित्रा न चाप
 योषधयः सन्ति ^१ तां दक्षिं निदधन्ति वयामस्य दिशि १०

१ After अविधारयति Bo H F ins. वपायदे चीनवेत्यान्वयायां चरति ।

२ The words इति वयमानेति only in B.

येको भवति कुर्मिणास्यौ भूवाप्तौऽन्वेष्टि यं च क्वं विप्र
इत्येषां उपसृष्टं यथायतनमुपविशति ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

- अथ समैवमाहासीत्यश्वपुरोडाशं निर्वप्य प्रतिप्रस्थातः पशुं
विश्राधीति १ निर्वपत्येव आसीत् ऐन्द्राग्रमेकादशकपालमथ
प्रतिप्रस्थाता पशुं विश्राक्षि अमितर्द्धं मित्रां वषस्त्राणि
सार्धं कुरुतामनिम मतस्यौ २ तानि सार्धं ३ यत् दोरेकशरं
कुरुतामना पार्श्वं अवधत्ताद्विषाः ४ ओषिमधुद्विं कुरुता-
द्विषं दोः ५ यथाः ६ ओषिमधिमदुदस्य तानि अङ्गानि कुरु-
तादनिष्टं ७ वाचनीं वावधत्ताद्विषं ८ यः कुरुतामिः पशुं
९ प्रधावधत्तामिः प्रयुतस्य पशोर्द्धद्वसुत्तमं कुरुतादिति १ इते
पशौ पशुपुरोडाशं वाचति १ तदुपसृष्टीर्षामिचारितमुदाश्रान्त-
वैद्यासादयत्येव वृद्धपशुनोरुपसृष्टवान् आहेन्द्राग्निर्षां पुरो-
डाशस्त्वावदौयमानस्यानुमूचीति १ पूर्वार्धादवदायापरार्धादवध-
त्यमिधारयति १ प्रत्यनन्तपोपद्यति स्निग्धकृते यत्तदुत्तरार्धा-
२ दवद्यति १ द्विरभिधारयति १ च प्रत्यनन्तत्याजम्वाभ्यामाहेन्द्रा-
ग्निर्षां पुरोडाशं प्रक्षितं प्रेष्येति १ वषदृते जुहोत्येव समावप-
मान आहाग्रयेऽनुमूचीत्याग्राभ्याहाग्रये प्रेष्येति १ वषदृत
चत्तरार्धपूर्वार्धं इतिहाव पूर्वां आङ्गनीर्जुहोत्यथोदङ्गत्याजस्य
यथायतनः ३ जुषौ सादविला प्राश्निचमवदायेवामवधत्युप-
१० कृतायामिहायामग्नींश्च आदधाति यजवत्तं १ प्राश्रन्ति १ मार्ज-

१ Thus Bo HF, the Prayoga cited by Schwab, das altind. Thier-
opfer, page 131, Śrautopadārtha page 175 and Mantramālā,
अथसू B; यतश्च T.

यन्मिं ५५ संप्रैवमाहाप्रौकुत्तरवर्हिदपचादय प्रतिप्रख्यातः पञ्चौ
 संवदक्षित्यैव चाप्रीभः सचशाखायामिदमूनमुपगूहति^१ तदु-
 त्तरवर्हिभैवत्यय प्रतिप्रख्याता इवदाण्यं विहत्य जुह्याः
 संमानौघान्तरेण चात्माकोत्कराबुदङ्गुपनिष्कम्य इच्छति इदतः
 इवीहः^२ श्रमिन्नरिति^१ श्रमिन्तैव उत्तरतो इदयशूकं धारयः-
 क्षिप्रति^१ स इदतमिति प्रत्याह^१ तं तथैव द्वितीयमुत्कम्य
 इच्छति^१ तं तथैवेतरः प्रत्याह^१ तं तथैव तृतीयमुत्कम्य इच्छति^१
 तं तथैवेतरः प्रत्याह^१ श्रमितुर्इदयशूकमादाय तेन इदय-
 सुपण्यं तः श्रमिणे संप्रदाय इवदाण्येन इदयमभिचारयति
 से ते मनसा मनः सं प्राणेन प्राणो जुहं देवेभ्यो हव्यं हत-
 यत्नाहेति^१ विभूः कृत्वा हरतेत्युक्तेनैव यथेतमेत्य चतस्रवृष-
 कृषीते जुहपद्यतोदिवाधाने यस्मिः^१ स वचाहोमं यज्ञीयम्भ-
 यज्ञाहरन्ति तं पशुमन्तरेण चात्माकोत्करावन्तरेण शूषं
 पाहमनीयं चोपातिहत्य तं^१ दक्षिणतः पञ्चहोनादादयत्येतेनैव
 पूरावरन्तेनैवेकसूत्रमयं सचशाखायाः इदयं निधाय १५
 सधितिना तस्यागे इवसभाह ॥ ८ ॥

मनोताये इविषो इवदीयमानकासुगूहीति^१ इदयकोवाये
 हिरेवस्तयं जिह्वाया अथ वक्षसो ५५ तनिषो ५५ वृक्षधो-
 रथ सव्यस्य होष्ठो ५५ दक्षिणस्य पार्श्वस्याथ सव्यस्याथ दक्षिणाये
 ओषेरधुक्षी^१ वैधं शुद्धं कृत्वाणिमस्त्रिष्टकते निदधाति १०

१ With pluti sign only Be.

२ H om.; Be ssa. m. del.

- स्वविमदुपपन्नो मय^१ देवं कृत्वा बुद्धासवदधात्वा^२ ब्रह्ममेदो
यूपसवधाय तेन जुहुं प्रोक्षति^३ यूपोपसिञ्चत्यभिचारयत्य^४
चोपसृतिं सिद्धकृते सर्वेषां अङ्गाणां सङ्गसङ्गमवसृति^५
सङ्गदक्षिणस्य दोषः पित्रितं प्रच्छिद्यावदधाति सङ्गस्यैव
५ ओषेरणिमहुदखाय ब्रह्ममेदो यूपसवधाय तेनोपसृतं
प्रोक्षति^१ यूपोपसिञ्चति^२ द्विरभिचारयत्यथ चदयं निजं
वचसनिम सतसौ^३ धनिष्ठुमितीडापाद्या^४ समवधाय यूपोप-
सिञ्चत्यभिचारयत्यथ^५ कश्यपे वा यमसे वा वषाहोमं सङ्गाति^६
यूपोपसिञ्चत्यभिचारयत्यथ पञ्चोर्वदानामि संसृज्यैष्टः प्राप्नो-
१० अग्नेऽग्ने मिदेभ्यदेष्टो ऽपानो अग्नेऽग्ने विबोधुवदेव सङ्ग-
भूरि ते सङ्गमेतु विषुक्कपा यमसङ्गातो भवथ । देवता
यमसवसे सङ्गातो ऽनु ना माता पितरौ मदन्विताश्च
दक्षिणेन पार्श्वेन वषाहोमं प्रचोति कुम्भतः शीरश्चक्षिणा
श्रीषात्वापः समरिचन्वातश्च ना भ्रज्ये यूपो रश्म्या अपा-
१५ मोषधीनां रोहिण्या इति^१ संसृष्टस्य पञ्चोः प्रतीचीं जाघ्रचीं
हरति^२ प्रतिपरिहरति पशुमथ जुहुपसृतावाद्दाय आरे-
क्ष्यशिक्षां कामस्य हविषो ऽनुजुहीत्यत्राकम्पायाथाग्नेक्षा-
शिक्षां कामस्य हविः प्रक्षितं प्रेष्येति^३ प्रतिप्रक्षितैव क्षत्तरतो

१ Thus Be H T Kō.; मयं BF.

२ यय ins. Be FH.

३ Thus Be H F Kō. (sec. m.); यय BF.

४ BH Be; इति पाद्या; F इक्षिणा; T totally corrupt.

५ यय after 'सिञ्चति' ins. Be F.

वसाक्षोभं धारयश्छिद्यति^१ सो ऽर्धेन धाव्यायै वसाक्षोभं
 जुहोति इतं इतयावानः पिबत वसां वसापावानः पिबताम्न-
 रिषस इविरसि स्वाहा माम्नरिषाय स्वाहेति^२ वषट्कृते
 इविर्जुहोत्येतस्य होममसु प्रतिप्रस्थाता वसाक्षोभोद्देशेण दिग्गो
 जुहोति दिग्गः प्रदिग्ग आदिग्गो विदिग्ग इदिग्गः स्वाहा ५
 दिग्गो नमो दिग्गः स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमाहृत्य प्रवदाव्यात्
 सुषेणोपग्राह्य वनस्यतये ऽनुमूहोत्याभावात् वनस्यतये
 मेवेति^३ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वां चाज्जतीर्जुहो-
 त्यथ समावपमान आहास्यये छिद्यते ऽनुमूहोत्याभावात्
 छिद्यते मेवेति^४ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वां १०
 चाज्जतीर्जुहोत्यथोदङ्मन्त्रं वसावतनश्च जुषौ वादधिया
 होच इवासुपोचन्मनो मेदच^५ उपहृताभामिवायामग्नीध
 वादधाति वनस्यतमर्धेनितुमर्धेनितुं^६ मेदस्यप्राभ्रमि^७
 मार्जयन्ते^८ ऽवाच नक्षत्रे वचः परिहरेति^९ तद्वा प्रति-
 मृच्छति ॥ ८ ॥ १५

वषट् सोम तते तव मनसगुपु विधतः । प्रजावक्तो
 अग्नीमहोत्यथ सप्रेवमाहाग्नीदौपयजानङ्गारानाहरोपपट्टपपीद
 नक्षत्र्यक्षाक्षामः समिधमाधाग्नीदग्नीचक्षस्रस्रसंघुतीत्याह-
 रन्तेताव्यामिवादौपयजानङ्गाराः सान्येष होतारं निवपत्युप-
 पीदत्युपपट्टा गुदहतीयेर्नापाध्वरुः प्रवदान्वं विहत्य^{१०} जुह्वत् १-

१ Thus B B; धारयं निहति H; the other MSS. corrupt.

२ Thus H T; निहति B B; निहति F.

- समानौचात्याकम्वात्रायाह देवेभ्यः प्रेक्षेति^१ वषट्कृते जुहोति
 प्रेक्ष प्रेक्षेत्येवमेवोपयहोपयजति गुदस्य प्रक्षेदः ससुत्रं गच्छ
 स्नाहेत्येतैरेकादशभिरग्निं वैश्वानरं गच्छ स्नाहेति सर्वमन्ततो
 ऽमुप्रहरत्येष बर्हिषि हस्तौ निमार्श्यास्त्वौषधीभ्यो मनो मे
 ५ हार्दि यक्षेत्येषास्य धूममग्नौकते तनू त्वचं पुचं नभारमग्नौ-
 चेत्येकादशानूयामानिहोदस्तथाकन्य जुहाः स्वहमवधाद्य पुर-
 स्नात्प्रत्यह् तिष्ठञ्जुहोति दिवं ते धूमो गच्छतन्नारिषमर्षिः
 पृथिवीं भस्मना वृणस्व स्नाहेत्येष यथायतनः सुचौ साद-
 यित्वा वाक्वतीभ्यः सुचौ व्यूहति^२ ग्रंथुना प्रस्तरपरिधि
 १० संप्रकीर्षं संप्रस्तास्य सुचौ^३ विमुच्य जाघन्त्या पत्नीः संयाजय-
 न्ताव्यस्यैव सोमं च त्वह्वारं च यजत्युत्तानाथै जाघन्त्यै देवानां
 पत्नीर्यजति^४ नीच्याः अग्निं^५ मृहपतिसुत्तानाथै जाघन्त्यै शेष
 इडाभवधति^६ नीच्याः अग्नीधे^७ पञ्चवत्तं^८ प्राग्नीतो^९ सार्धयेते^{१०}
 अथ सुचि चतुर्गृहीतं मृहीलापसमैः पर्याहृत्यान्वाहार्यपचने
 १५ प्रायश्चित्तं जला^{११} न पक्षीकरणदोमेन चरत्येष प्राकेत्य
 भुवामाथास्य बीषि समिष्टयजूषि^{१२} जुहोति यज्ञ यज्ञं गच्छ
 यज्ञपतिं गच्छ स्नां योनिं गच्छ स्नाहेति^{१३} सुवेष्टेय द्वितीय-
 मेव ते यज्ञो यज्ञपते सदसूक्तवाकः सुवीरः स्नाहेति^{१४} सुवा

१ सुचौ Be H.

२ Thus only Be; the other MSS. have नीच्याग्निं and नीच्याधीधे ।

३ जुहोति Be.

४ T ins. पञ्चवत्तिकाणि ।

द्वितीयं देवा गतुविदो गतुं विना गतुमिति । मनसस्त
 इमं नो देव देवेषु यज्ञः स्वाहा वासि स्वाहा वाते धाः
 स्वाहेतुदूषति सुचर्मस पावति स्फुटमुदपावः इदमश्व-
 मित्येतत्समादायादैश्च यजमानेत्यन्यजमानो ऽग्नौ पत्यन्त-
 रेष आमास्तोत्तराशुदङ्गुपनिष्काम्योषेण दूषः स्तोत्रोदृत्यावोष्य
 इत्यक्ष शर्द्धश्च य मन्वो इदमश्वसुदामयति ॥ १० ॥

इति तन्मिश्रोच यो ऽस्मान्हेति यं च यथं द्विष
 इत्येवाह्निर्माजिघन्ते धान्नोधान्नो राजन्ति वदण नो सुख
 यदायो अग्निषा वदन्तेति प्रपामहे ततो वदण नो सुखेत्या-
 प्रतीक्षमायन्ति वदणस्यान्तर्हितौ' प्रपचे समिधः कुर्वत एधो १०
 ऽग्नेभिर्वीमहीत्येवाहवनीये ऽभ्यादधाति समिदसि तेजो
 ऽसि तेजो मसि धेहीत्येवाहवनीयेऽमुपतिष्ठन्ते ऽपो आन्वारिवः
 एतेन समस्यन्ति । पयसाः अग्न आगमं तं मा सः सज्ज
 वर्णसेत्यौपमन्त्रिकेः ऽग्नौ वर्धिरपोवति यत्कुसौदमप्रतीक्षं मसि
 केन यमस्य वज्रिणा चरामि । इहैव वज्रिरवदधे तदितत् ११
 इमे यगृहो भवान्मौत्येवाह्निनीपक्षीर्णाभिचारितान्सकृत्प्रदाये
 जुहोति विश्वकोप विश्वदावस्य मासजुषोमि ध्याहेति । यसौ
 प्रध्वः सयते ऽग्नादेको ऽज्जनादेकः समनसादेकसो नः कक्षास्तु
 भेषजः सदः सहो वरेषामिति' द्वितीयं जुहोति यान्त्वपा-
 मित्याम्यप्रतीक्षान्यसि यमस्य वज्रिणा चरामि । इहैव अन्तः १०
 प्रति तद्यातयामो जीवा जीवेभ्यो निहराम एतत्स्वाहेति'

- हस्तौ प्रध्वंस्यते ऽघादेको ऽज्जतादेकः समनसादेकस्तौ नः
 हस्तानु भेजजः सदः सशो वरेण्यमिति^१ इतीथं जुहोत्यनुषा
 अस्मिन्ननुषाः परस्मिन्सृतीथे कोने अनुषाः स्याम । ये द्वे-
 याभा उत पित्रयाणाः सर्वान्यथो अनुषा आचीयेम स्यादेति^१
- ५ हस्तौ प्रध्वंस्यते ऽघादेको ऽज्जतादेकः समनसादेकस्तौ नः
 हस्तानु भेजजः सदः सशो वरेण्यमित्यथ देवता उपतिष्ठते^१
 ऽयं नो नभसा पुर इत्यग्निः^१ स त्वं नो नभसस्यत इति
 वासुं^१ देव सः स्रक्षानेत्यादित्यमथ यूपमुपतिष्ठत आग्रासानः
 सुवीर्यः रायस्योषः सन्धियम् । सृष्टस्यतिना राधा स्रगाकृतौ
- १० मद्यां यजमानाथ तिष्ठेत्यथ पूर्वाग्निः शकले समारोपयत्यथं ते
 धौनिर्धौत्वथ इति^१ तं मध्यमे ऽघावपिष्टनाद्याजुह्वान सद्गुह्य-
 स्यात् इति द्वाभ्यामथ^१ मध्यममग्निसुपसमाधाय मध्यमे ऽग्नौ
 पूर्णाहुतिं जुहोति सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति^१
 पूर्णाहुतौ वरं ददाति^१ धेनुवरं^१ वामकुक्षरं^१ वा दद्यादिति
- १५ ह स्याह बौधायनः^१ संतिष्ठते पशुबन्धः संतिष्ठते पशुबन्धः ॥
 ११ ॥ तृतीयः ॥

॥ इति चतुर्थः प्रश्नः ॥

१ अथ om B.

२ Thus BF; धेनु- H Be; धेनु T.

३ Thus HTF; वामकुक्षरं B; वामकुक्षरं Be; comp. VII, ४ a. E.

वैश्वदेवविभिर्मर्त्यमाणा भवति चावगुण्या वा वैश्या वा
 पौर्षमाणा^१ नक्षत्रप्रयोग इत्येक आहुतद्वयधन आपूर्धमाण-
 पचसा सुप्याये प्रयुञ्जीतेति^२ च उपकल्पयते वेणीः५ ग्रन्थलीं
 लोहितावसका च चुरं चतुष्टयानि पुरोडाशकपाकानि चतस्र-
 ष्वक्ष्माक्षीकावन्ति जेचशानि इयं पयः पृषदाध्याय च^३ दधि
 हविरातक्ष्माय च जेधा नक्षैः संनद्धं तदेकधा धुनः संनद्धं^४
 प्रसूमर्थं प्रक्षरमित्यथोपपद्यते १५ हविहविभारक्ष्मणौघामिष्टिं
 निर्वपति वैश्वानरं द्वादशकपाकं पार्जन्यं चरुः^५ सा प्रविद्धेष्टिः
 संतिष्ठते^६ । अथासैतदक्षर्विन्धेभ्यो देवेभ्यो वासा अपाकता भवन्ति^७
 वैश्वदेवं पयो दोहयित्वोपववति सोनाख्यस्य वायुता त्वय्यौ^८
 वाय प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आख्यं
 विष्वाधोत्पूय क्षुपि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पञ्चहोतारं मनसाहु-
 क्रुत्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य धनमाने क्षात्रेत्यथ इत्यथाः
 क्षीर्त्वापः प्रबौधामेयमष्टाकपाकं निर्वपति सौम्यं चरुः^९ सावित्रं
 द्वादशकपाकः५ चारुक्षतं चरुं पौष्णं चरुं मासतः५ सप्तकपाकं^{१०}
 वैश्वदेवौमानिषां आवापृथिव्यमेककपाकमिति^{११} हविष्कृता
 वाचं विद्धयते^{१२} समानं कर्माधिवपनादधुष्य दक्षिणार्धं गार्ह-
 पत्यक्षाहौ कपाकान्युपदधात्यपोत्तरतस्त्रिः पवित्रमप आनीय
 सौम्याय चरने ऽभिप्रयत्यथोत्तरतः सावित्राय द्वादशकपाका-

१ T F om.

२ J recommences with च प्रसूमर्थं ।

३ च नि Be J F H.

- न्युपदधात्यपोत्तरतश्चिरः पवित्रमप चानीच सारक्षतपौष्वा-
 भ्यामभिन्नयत्यपोत्तरतो आहताव चत कपाक्षान्युपदधात्यपो-
 त्तरतश्चिरः पवित्रं पव^१ चानीचामिवावा अभिन्नयत्यपोत्तरतो
 चावापृथिव्यमेककपाक्षमुपदधात्यभौत्यते कपाक्षान्युपेत्यते च-
 ५ क्षाक्षोः^२ कृतानि पृष्ठानि ससुष्य संयुत्यावाधिपृष्ठात्ताम्रेवमहृ-
 कपाक्षं^३ तिरः पवित्रं सौख्ये^४ चरव्यानावपत्यवाधिपृष्ठमि-
 वावित्रं द्वादशकपाक्षं^५ तिरः पवित्रं सारक्षतपौष्वाव्योसरथा-
 नावपत्यवाधिपृष्ठमि आहतां सप्तकपाक्षं^६ तिरः पवित्रं तप्ते
 पयसि दध्मानयति^७ चामिवा भवति^८ तां च एव कश्च^९
 १० कुगक्षः परीत्येन अपथित्वा विवाजिनां कृत्वाप्रतापे निदधा-
 त्वाधिपृष्ठमि चावापृथिव्यमेककपाक्षमिति^{१०} त्वं पुरोडाशानां
 पावथित्वा अपथित्वाभिवाक्य प्राकेत्यावेभ्यो निनीच कान्तचकु-
 र्वरति^{११} ॥ १ ॥
- १५ इदमेव पवित्रं पौरोडाशमि^{१२} चिर्वनुवा दृक्ष्यो^{१३} चतुर्वै^{१४}
 पूर्वं परिषाहं परिमृच्छाति^{१५} करवं अपत्युहन्मुहुतादाश्रीभक्षि-
 र्वरति^{१६} चदाश्रीभक्षिर्वरत्यपोत्तरं परिषाहं परिमृच्छ चोमुपित्वा
 तिर्वच्छं स्वसं सन्धा समैवमाह प्रोचसीराधादवेभावर्हिहप-
 सादय कुवं च सुष्य संमृद्धि दृक्ष्यो^{१७} इषदाव्यपदणो पलोः
 २० संनद्धाज्येन च^{१८} दध्ना चोदेहीत्याहतासु प्रोचसीवूदस स्वसं

१ Thus Be Ksk. पवित्रमप the other MSS.

२ Thus J F Ksk., बौधाय B Be B, बौधायवरणान् T.

३ कश्चन Be, पवित्रं T.

४ B H om.

मार्जचितेभ्यावर्हिषसाद्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थ स्तब्धं च
 शुचस्य संमार्ष्टि तूष्णीं प्रथदाव्यवहरीं^१ पत्नीः संनद्याव्येन च
 दध्ना चोदेत्याव्यं च प्रोक्षणीसोत्पूथ प्रधिङ्गं प्रथदाव्यवह-
 र्यानि दृष्टीत्वा प्रोक्षणीभिरपोनिष्ठनींश्च प्रोक्षति^१ वेदिं
 प्रोक्षति^१ बर्हिः प्रोक्षति^१ बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीच पुर-
 षात्प्रसूतमन्त्रं प्रक्षरं दृष्ट्वाति^१ त्रिविधं बर्हिं स्त्रीतां प्रक्षरपाणिः
 प्राकृभिस्तृणं कार्त्तचर्मयान्यरिधीभ्यरिद्धातूर्ध्वं समिधावा-
 दधाति^१ विष्टतो तिरस्त्रो वादयति^१ विष्टतोः प्रसूतमन्त्रं
 प्रक्षरं^१ प्रक्षरे जुहं^१ बर्हिर्वीतरा^१ एता अवधत्तिति सम-
 निवृत्त्या प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थात्पूर्वः^१ बर्हीः शुदाव-
 षात्पुष्पीर्णाभिचारितापुरोजगामभिचारं चक्षुःप्रसिद्धमा
 जादतादयं कः के वा चमसे वामिनीं शुद्धृत्य वाजिनमासी-
 षावाभिचारयत्यैककपाक्षमुदात्तं नञ्जानीयाविःपुं करोत्यै-
 तानि चंपरिदृष्ट्वात्तर्वैद्यावादयति भूर्धुवः सुवरित्येताभि-
 र्वाहनीभिर्दाहरे वा विषये वा वामिनमन्त्रं निर्मन्त्र्याहृता ॥
 निर्मन्त्र्येन चरति^१ प्रवृत्त्याभिज्ञाय^१ ॥ २ ॥

अथेभ्यास्तमिधमाददानं चांशग्रहे समिधमानायात्तूष्णी-
 त्वेभादधातींश्च^१ परि समिधः श्रिनष्टि^१ वेदिनोपवाजयत्यनु-
 म्नास्य वामिधेनीषु शुक्लेशाचारमाधारयति^१ संसृष्टे शुग्भवा-
 सुत्तरमवाचः सग्रीयन्मुक्तावुदङ्गुत्याकम्बं जुह्वा भुवाः समन्व १०

१ = पूर्व B = H F.

१ मवरति B = B; in the following khandas B has consequently मवः ।

सादयित्वा सुषौ प्रवरं प्रष्टवीते^१ प्रविष्टः होतां हवीते^१
 कीदति होता^१ प्रसवमाकाङ्क्षति^१ प्रसृतः सुषावांदायात्या-
 क्रम्यान्वाभ्याह समिधो यजेति^१ वषट्कृते जुहोति यज यजेति^१
 चतुर्थाष्टमयोः समानवमानो^१ ऽष्टमे सर्वः समानयते^१ नव

- १० प्रयाजानिदोदङ्कृत्याक्रम्य सः सावेष्टानुपूर्वः^१ हवींश्चभिचारय-
 त्वाद्यथे सोमायेत्यान्वभागाभ्यां चरत्यनुपूर्वः^१ हविर्भि-
 चरति^१ प्रविष्टमा मावता^१ द्विषेभ्यो देवेभ्यो ऽनुमूहि विद्या-
 न्देवान्यजेत्याभिचया चरत्यनुपूर्वः^१ हविर्विषीभ्यामनुमूहि सावाह्विर्वी यजेत्यथ स्विष्टकृता चरत्य-
 १० चैतानि मेक्षयान्वाहवनीये ऽनुप्रहरत्यैनानि सः सावेष्टाभि-
 जुहोत्यपोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनः सुषौ सादयित्वा प्राग्नि-
 भवदायेष्टामवधति^१ ॥ ६ ॥

- उपहृतायामिडायामग्नीध आदधाति वडक्तं^१ प्राग्निं^१
 मार्जयन्ते^१ ऽवाह ब्रह्मणे प्राग्निं परिचरेति^१ परि प्राग्निः^१
 ११ हरन्त्यवपो ऽनु वेदेन ब्रह्मभागमथान्वाहार्यं याचति^१ तस्मि-
 न्प्रथमजं वसं ददात्युवाचयन्त्येतद्विद्विष्टमासादयन्ति
 वाजिनमथ संग्रैवमाह ब्रह्मप्रक्षास्थानः समिधमाभायाग्नो-
 दग्नीन्सक्तसक्तसंस्तुतीत्यथाध्वयुः प्रवदाव्यं विहत्य^१ जुह्वाः^१
 समानीयात्याक्रम्यान्वाह देवान्यजेति^१ वषट्कृते जुहोति यज
 १० यजेति नवानुषाजानिदोदङ्कृत्याक्रम्य यथायतनः सुषौ साद-

१ Thus Kēd. ; *पूर्वः the MSS.

१ Thus T Be H P Kēd. ; विहत्य B.

चित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ ब्रूति^१ श्रयुना प्रसारपरिधि
 संप्रकीर्य संप्रसाव्य सुचौ विमुर्चाय कः सं वा समसं वा नाव्य-
 क्षिप्तं याचति^१ तममर्वेदि विधाय तक्षिन्वर्षिषि विविश्व-
 चाजिनमानयन्नाह वाजिभ्यो इनुमूहीत्युक्त्वाकम्याआयाह
 वाजिभ्यो यजेति^१ वषट्कृते जुहोति वाजिभ्यः स्वासेत्युवषट्कृते ५
 ऊमा हरति भक्षः^१ स यावन्त ऋत्विजसोऽपहवमिहा यजमान
 एव प्रत्यक्षं भक्षयति यन्मे रेतः प्रविच्यते यन्म आयायते
 यदा जायते पुनः । यदा मे प्रतितिष्ठति तेन मा वाजिनं
 कुह तेन मा रेतस्त्रिणं कुह तेन मा श्रियमाविश्र तस्य ते
 वाजिपीतस्य वाजिभिः पीतस्येति वा अधुमत उपहृतस्योय- १०
 ज्ञतो भक्षयामीति^१ निर्णिज्य पाचं प्रयच्छत्यपाध्वर्युः प्रद-
 क्षिप्तमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थ पत्नीः संधाव्य प्राकृत्य भुक्षमायाव्य
 षोषि पाशुबन्धिकाणि^१ समिष्टवज्रूषि जुहोति यज्ञ यज्ञं
 न चैव ते यज्ञो यज्ञपते देवा गातुषिद् इत्यथ पूर्णपात्र-
 विष्णुऋषैश्चरित्वा विष्टुजते प्रतमंथ पौर्णमासवैष्टधाभ्यामिहा १५
 यजमानायतन उपविश्य चेष्टा प्रसङ्गा सोहितायस्य च
 सुरेश श्रौर्ध्वि च वर्तयते परि च वपत ऋतमेव परमेष्ठ्युतं
 गत्येति किं चन । ऋते समुद्र आहित ऋते भूमिरिषः
 शिता ॥ अग्निस्त्रिगुणेन श्रोत्रिवा तप आकाशमुष्णिहा ।
 शिरस्तपसाहितं वैश्वानरस्य तेजसा ॥ ऋतेनास्य निवर्तये २०

अथेन परिवर्तये । तपसाकानुवर्तये श्रियेनासौपर्वतये श्रमे-
नाकाभिवर्तये ॥ शीर्ष्यसदृतं तत्तत्तं तद्भूतं तच्छेषं तेन-
श्रमेण तेन राधावमिति पुरसादेवापे ऽव दक्षिणतो ऽव-
पसाद्वयोत्तरतो ऽथोपरिह्वास्तित्वमे वैश्वदेवद्वीपि^१ संवत्स-
५ रीणाः कश्चिन्मात्रात् इत्याश्रये^१ ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

- अथातस्तत्तु माधेयु वक्ष्यप्रचापहविर्भिष्यमासो भवति^१
च उपकल्पयते वेधौः श्रमसौ सोक्षितापयथा च पुरं चतु-
ष्टयानि पुरोडाशकपाकानि पञ्च वक्ष्याम्यसौवमिति मेवशानि-
द्वयं पयः पृथदाव्याथ च^२ दधि हविरातश्चनाथ च^३ शमी-
पर्णकरीरसङ्गुनेषीकः शूर्पं मन्नागुपतप्राणां अवाभामवाचन-
पिष्टानां प्रतिपूर्व^४ करमपाचास्यैकातिरिक्तानि भवन्ति^१ ।
- १० तेषामेव मेधौ च मेधं च कुर्वन्ति^१ इष्टव्यान्मेधो भवत्सङ्गु-
नेषी^१ तौ श्रुक्ताभिरुपाभिः संपञ्चसौ भवतो^१ द्वादधर्षु^१
इयानि अष्टपाचापि^१ इधमिध्यायर्हिदे^१ देदौ^१ तयोः पाण्डु-
मन्धिकौवोत्तरा दार्शपौर्णमासिकौव दक्षिणा^१ ते पक्षात्समे
पुरसादिवमे पयसाचादेदौ असंभिमे भवतो^१ ऽयासौतदह-
१५ रंया वक्षा अपाकता भवन्ति मयद्वाो वरकायेति^१ इयं पयो-
दोहविलोपयवति वांताव्यस्य वाहता त्वर्षी वाप प्रातर्हति
ऽग्निहोत्रे वृद्धाः कौर्त्वापः प्रसीय निर्बपत्याग्नेयमष्टाकपाक-

१ Thus (च ... च) Be H T (दधि च the last); the first च om. JF, the last B.

२ Thus (with च) BTH, comp. T Br. I. ४. ५; with च the other MSS.

मिति पक्षं संहराण्येकैकादशकपातं^१ मासमीमामिषां
 वासणीमामिषां कायनेककपालमिति^२ इदिष्कृता वाचं
 विह्वजते^३ समानं कर्मा पर्वशिकरणाद्वैताभि करभयाचाया-
 भिपर्वशिक्षुर्वैमि मेवीं च मेधं च प्रमौपर्यकरीरवन्नूनीकः
 शूर्पमिति^४ त्वं पुरोडाशानां यादयित्वा अपयित्वाभिवासा ५
 प्राकृत्याप्येभ्यो निनीय स्नानयजुषीं हरतो^५ ऽध्वर्युरेवोत्तरस्यां
 वेद्याः हरति प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यां^६ तयोर्हरतोरध्वर्युः पूर्वं
 एति पुनरायतोः प्रतिप्रस्थाता पूर्वं एतीदमेव प्रसिद्धं पौरो-
 षाग्निकं^७ चिर्वजुषा त्वष्टीं स्रुथीं^८ पूर्वो परिपाहौ परि-
 यज्यतीति^९ ऽध्वर्युरेव करणं जपत्तुद्रुतं^{१०} चङ्कताभ्यामाग्नीभ्रस्ति- १०
 र्हरति^{११} यदाग्नीभ्रस्तिर्हरत्यध्वर्युरेव चालास्रस्त्राहता चालास्रं
 परिक्षिप्त्युत्तरवेदेराहतात्तरवेदिं निवर्पत्युत्तरनाभिसुत्साद्याग्ने-
 राहता इवग्नीं प्रषथतो^{१२} ऽध्वर्युरेवोत्तरस्यां वेद्यामग्निं
 निधत्वाध्वराकृतिभिरभिजुहोति^{१३} प्रतिप्रस्थाता दक्षिणस्यामग्निं
 निधत्वाभिजुहोति त्वष्टीमग्निस्त्रुत्तरौ परिपाहौ परिक्षिप्तः १५
 सोयुषित्वा तिर्यञ्चौ स्पर्शौ स्रज्वाध्वर्युरेव संप्रैवमाह प्रोक्षणी-
 रासादयतमिध्मावर्हिषी उपसादयतः सुवौ च स्रुचश्च संमृष्टं
 त्वष्टीं प्रषदाव्ययहवीं पञ्जीः संनद्याज्याभ्यां च दध्ना सोदेत-
 मित्याहतासु प्रोक्षणीवूदस्य स्पर्शौ मार्जथिलेध्मावर्हिषी उपसाद्य

१ Thus, with च Be JHJ, Bh., Kś.; संहराणि || T.

२ Thus Be J; चवत्योऽववाभ्याम् T; चवत् om. B H; चवत्यववात् ४. H.

३ Thus J H; हावग्नि Be; T; om. घी; || om. हाव

प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावाद्भूतं कुवी च कुचक्षु संवृष्टक्षुणी^१
 प्रवदाव्यपक्षयी^२ यजोऽ संनद्याव्याभ्यां च दध्ना 'योश्चेत्'
 चाव्ये च मोक्षयीसोत्पूथ प्रसिद्धं प्रवदाव्यवन्धेवाव्यान्धधर्युक्त-
 रक्षां वेद्यां गृहीते^३ दार्ढ्यपौर्वमाधिकानि प्रतिप्रख्याता
 ॥ दक्षिणस्थानम्^४ ॥ ५५ ॥

अथ मोक्षयीभिरपोनिष्ठतः^५ दध्ना मोक्षतो^६ वेदी
 मोक्षतो^७ बर्हिषी मोक्षतो^८ बर्हिषी चाव्ये मोक्षोपमिनीय
 पुरस्तात्प्रकारौ गृहीतः^९ पञ्चविधमेवाधर्युक्ततरक्षां वेद्यां बर्हि
 कृषाति^{१०} त्रिविधं प्रतिप्रख्याता दक्षिणस्थानम् प्रकरपाणी
 १० प्राक्षावभिरुच्य कार्धयैमद्यान्परिधीन्परिधत्त^{११} जग्धाः बभ्रिभ
 चाधत्तो^{१२} विहतीक्षिरयीः^{१३} सादयतो^{१४} विहतीक्षु प्रकारौ^{१५}
 प्रकरयोर्गृही^{१६} बर्हिषोरितरा^{१७} एता लवक्षिणिः पञ्चविधः
 प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यक्षावाद्भवतो^{१८} दक्षिणत एवाधर्युक्ततरतः
 प्रतिप्रख्यातात्पूर्व^{१९} इवीऽबुद्वावधत्त^{२०} आग्नेयप्रस्थतोन्वेवाधर्यु-
 ११ ददावधति प्रसिद्धनैत्राग्रान्वाहतीं प्रतिप्रख्याता कक्षे वा चमये

१ Thus J only; the other MSS. mostly 'सह' ।

२ सवीतिष्ठत F.

३ Corrected. विहतीक्षिरयः T; विहतीक्षिरयः B; विहतीक्षिरयः Be;
 विहतीक्षिरयः H; विहतीक्षिरयः F; विहतीक्षिरयः J.

४ Thus B Be F T; इतरे H J.

५ The following words: दक्षिणत ..., प्रतिप्रख्याता are found only in
 B, but comp. Śrantapadārtha page 118.

६ आनुपूर्वेऽ H Be; आनुपूर्वेऽ J; अनुपूर्वेऽ F, अनुपूर्वेऽ B.

यमानयते^१ परि प्रतिप्रस्थाता स॒स्त्राव॒श्चिन्मन्त्राभ्यो^१
 नव प्रयाजानिहोद॒ष्टावत्याकम् स॒स्त्रावाभ्यामाहुपूर्व॒^२
 हवी॒श्चभिघारयत^३ आग्नेयप्रसृतीत्येवाध्वर्युरभिघारयति प्रशि-
 द्धमैश्राग्राग्राह्यती^४ प्रतिप्रस्थाता^५ वारुणीमध्वर्युः कायं चैक-
 कपास्तमथाग्नेये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरतो^६ ॥ ५ ॥ प्रति-
 प्रस्थातोपरमत्यवाध्वर्युराहुपूर्व॒^२ हविर्भिस्वरति प्रशिद्धमैश्रा-
 ग्रादवाध्वर्युरपरमत्यथ प्रतिप्रस्थाता माहृत्या अवयवाह मरुतो
 ऽहुनूहोति^७ प्रयमेनावदानेन शमीपर्षकरौरसक्तूनामिवाया^८
 इत्यवयति^९ द्वितीयेनावदानेन शमीपर्षकरौरसक्तूनामिवा
 मेपमित्यवदधात्यभिघारयति^{१०} प्रत्यनक्त्याकन्याग्राह्याह मरुतो
 यजेति^{११} वषट्कृते जुहोत्यथ प्रतिप्रस्थातोपरमत्यवाध्वर्युर्वाहत्या
 अवयवाह वरुणायाहुनूहोमि^{१२} प्रयमेनावदानेन शमीपर्षकरौ-
 रसक्तूनामिवाया^८ इत्यवयति^९ द्वितीयेनावदानेन शमीपर्षकरौ-
 रसक्तूनामिवा मेपमित्यवदधात्यभिघारयति^{१०} प्रत्यनक्त्याक-
 न्याग्राह्याह वरुणं यजेति^{११} वषट्कृते जुहोत्युपा॒ह्वेककपासेन ॥ ६ ॥
 चरति कायाहुनूचि^{१३} कं यजेत्यथ^{१४} स्निष्टकृता चरत^{१५} आग्नेय-
 प्रसृतीनामेवाध्वर्युरवयति प्रशिद्धमैश्राग्राग्राह्ये प्रतिप्रस्थाता^{१६}

१ • पूर्व॒ BH. F.

२ • पूर्व॒ all.

३ Bo F ins. चयेत् । Are we correct • चक्रभामानिकावा ?

४ Thus BH. The other MSS. have इति after • भूचि but see page 131, 9.

५ After कं यजेति Bo F have वषट्कृते जुहोति ।

वाहत्या अश्वयुराश्वयदेककपालस्य च^१ द्विरभिधारयतो^२ न
प्रत्यङ्गो^३ । इत्याकम्प्याश्वयहासिः स्विष्टकृतं यजेति^४ वषट्कृत
उत्तरार्धपूर्वार्धयोरतिहाय पूर्वा आहुतीर्जुहोतो^५ । ऽथैतामि
मेखणान्वाहनीयधोरुत्तमहरतो^६ । ऽथैनामि वः स्वावाभ्यामभि-
जुहोतो^७ । ऽथोदङ्गावत्याकम्प्य यथायतनः कुचः^८ सादयित्वा
प्राग्निचमवदायेनामवधत् । आग्नेयप्रभृतीनामेवाध्वयैरवधति
प्रसिद्धमैत्राप्रान्नासुत्यै प्रतिप्रस्थाता^९ वाहत्या अश्वयुराश्वय-
देककपालस्य^{१०} चाभिधारयत्येव प्रतिप्रस्थातोत्तरां वेदिसुप-
सर्पति^{११} ॥ ८ ॥

- १० उपहृताथामिडाथामग्नीध आदधाति षड्वत्सं^१ मान्नमि^२
मार्जयन्ते^३ । इथाह अङ्गणे प्राग्निचं परिहरेति^४ परि प्राग्निचः
हरन्त्यन्वपो इव वेदेन अङ्गमाभिमन्वाहार्थं आचति^५ तस्मि-
न्वचासङ्गं ददात्युदासयत्येतद्विद्विष्टमासादयन्ति वाजिने^६
अश्वयुरेव संप्रैषमाह अङ्गत्प्रस्थास्यामः समिधमाध्वाधग्नी-
११ दग्नीन्सक्तसक्तसंस्तुतुत्यध्वयैः वृषदाज्यं विहृत्य जुहाः समा-

१ Thus ■ only; प्रत्यङ्गो Bo FH; प्रत्यङ्गे T. (grantha); J प्रत्यङ्गि
If the dual प्रत्यङ्गः should be the correct reading, we would have a
grammatical form of the same kind as शिवः (supra page 186, 12)
instead of शिष्टः ।

२ Thus T and Bh. ; the other MSS. आचयनीये (Bo आचयनीयो) ।

३ Thus F; the other MSS. कुचो ।

४ Thus HJ; •वपासकावाभि• the other MSS. except Bo, which
has •कपालकावाभि• ।

५ Thus BTHF; उपवष्टुसर्पति Bo J. and Bh.

नीचात्याकम्पायाश्चाह देवाभ्यजेति^१ ववहुते जुहुतो वज
 धजेति नवामुधाजानिहोदद्यावत्याकम्प्य यथायतनः कुचः^२
 बाह्विषा वाजवतीभ्याः कुचो^३ सूतः^४ श्रुत्या प्रक्षरपरिधि
 संप्रकीर्षं संप्रसाद्य कुचो^५ विमुच्य^६ तथैव कःपी वा चमषी
 वानाभ्यक्षितौ धावतः^७ वमानो वाजिनयोश्चयीभ्यर्धुरेव ५
 मद्बिषमाश्रय मद्यङ्गाश्रय पत्नीः संपाव्य प्राङ्तेत्य भुवा-
 माप्याव्य चौषि पाशुवन्धिकानि समिह्यन्^८ वि जुहोत्येकं
 प्रतिप्रक्ष्वाता द्वाग्द्वौर्धमाधिकं दक्षिणे^९ ऽथ पूर्णपात्रिण्युक्तमै-
 क्षरिणा न विरुज्यते वतमथ धावत्याव्यक्षासीः वसुधाः कुचं
 बर्हिः प्रतिवसनीये वासवी वाह्वी निष्काशं तुषानित्येतस- १०
 मादायाद्वेदि चममानेत्यन्वत्यजमानो ऽनूची पश्यन्तरेण^{१०}
 आलाकोत्करानुद्गुपनिजस्य यथापक्षयन्ति^{११} प्रक्षिहो ऽवधयः^{१२}
 याम वैव नाह देवीराप एव वो गर्भ इति चायामतीचमायन्ति
 वदयकान्तर्धित्यै^{१३} प्रपचे समिधः कुर्वन् एधो ऽधोधिमीमही-
 त्येत्याचवनीये^{१४} ऽभ्यादधाति धमिदधि तेजो ऽधि तेजो १५
 मवि धेहीत्यबाहवनीयसुपतिहते ऽपो अन्धचारिणः^{१५} दशेन
 वमसुक्ष्मादि । पयसाः^{१६} यथा आगमं तं मा सः^{१७} वज ववहेत्यन

१ Thus Bc H; the dual both times in TFJ; B. has the first time the plural, the second time the dual.

२ Thus B Bc HJ; कुचो TF.

३ Thus passage चाह्वी ... नूची वती found thus only in B Bc TH; J. has only चाह्वी वजमानेति; F omits the words altogether.

४ Thus HF; अन्वत्याचवनीये BJ.

- विस्तृतं जतमं च पौर्णमास्यैश्वर्याभाभिहा यजमानाद्यतन
 उपविष्ट चेष्टा प्रकृष्टा लोचितायवस्य च सुरेण ग्रीवमि च
 वर्तयते परि च यपते यद्वर्मः पर्यवर्तयदन्तान्पुच्छिषा दिवः ।
 अग्निरोद्यान शीजसा वरुणो धीतिभिः सच । इन्द्रो मरुद्भिः
 ५ सन्धिभिः सच ॥ अग्निसिन्धुमेन शोचिषा तप चाकान्तमुच्छिषा ।
 शिरसापश्चाक्षितं वैश्वानरस्य तेजसा । अतेनास्य निवर्तये सत्येन
 परिवर्तये । तपसाश्चातुवर्तये शिवेनाश्वोपवर्तये शम्भेनास्त्राभि-
 वर्तये ॥ ग्रीष्मं कृत्वा तत्सद्यं तद्भूतं तत्सन्नेषं तेन प्रमेयं तेन
 राध्यायमिति पुरस्ताद्विवाधे ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरतो
 १० ऽथोपरिहस्तंतिष्ठन्ते मरुदप्रजावचवोऽपि । परिवत्सरोषाः
 क्षास्त्रिमाश्रास इत्यश्रासे ॥ ६ ॥ द्वितीयः ॥

- अथातश्चतुर्थं मासेषु शाकमेधविनिर्घञ्जमासो भवति । य-
 उपकल्पयते चेष्टाः प्रकृष्टा लोचितायवस्य च सुरं चतुष्टयानि
 पुरोडाशकपाकानि चतस्रश्चक्षुषाक्षीकावन्ति मेरुपानि प्रक-
 १५ दाब्ध्याश्च दध्यं च पौर्णमास्या उपवस्ये ऽग्रये ऽनीकवते पुरोडा-
 शमष्टाकपाकं निर्वपति शाकः सूर्येणोद्यता । सा प्रचिद्भेदिः
 संतिष्ठते । ऽथ मधंदिने मरुद्भ्यः सातपनेभ्यश्च निर्वपति । सा
 प्रचिद्भेदिः संतिष्ठते । ऽथाष्टौतद्वर्मद्वयो मरुत्सेभिभ्यो वत्सा
 अपाकता भवन्त्येव साद्यः ऊते ऽग्निर्वाचे सर्वासा दुग्धे गार्हपत्ये
 २० मरुत्सेधीर्षं चक्षुः अपयित्वाभिवायोद्वहसुदासपत्यैतां पात्रीं
 निर्णिज्योपस्त्रीर्षं तस्मान्मेनमसंप्रजिवोद्भूतति । सर्पिरासेचनं कृत्वा
 प्रभृतमाव्यमानौद्यानवैशासादवत्यथाश्वे सोमायेत्याव्यभागाभा

चरत्यधोपक्षीर्धं पूर्वाधार्वाचरोरवसन्नाह मरुद्गो गृहमेधिभ्यो
 ऽस्तुमूर्धोति^१ । पूर्वाधार्वादवापराधार्वादवत्यभिचारयति^२ । अत्य-
 न्तर्वाक्याकम्पाभाध्याह मरुतो गृहमेधिना धमेति^३ । यद्यङ्गते
 जुहोत्यथ स्विष्टकृता चरतोऽङ्गानो गृहमेधीयः संतिष्ठते ।
 पूर्वदव्याय^४ । सामकायं परिश्रिनष्टि^५ । मतिभेदः । स्त्रीकुमारेभ्यः ५
 पचन्यशिता भवन्त्याहते । ऽभ्यस्यते । ऽतु वक्षान्वासयति ।
 सवात्योरेवेताः । रात्रिं वक्षं वज्रन्यथाध्वरुंदपररात्र आद्रुत्य
 नित्यवत्याये पयसाग्निहोत्रं जुहोत्यैतां द्वौ निर्णिज्योपक्षीर्धं
 तस्मासेतः । सर्वथ एव सामकायमवदधाति । द्विरभिचारयत्यथ
 पुरोऽस्तुवाक्यामन्वाह पूर्वां द्विं परापत सुपूर्वां पुनरापत । १०
 वक्षेव विक्रीणावक्षा दधमूर्धः । शतकतो इति । वजति देहि मे
 ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे । निहारमिनि मे हरा
 निहारं निहरामि ते स्नाहेत्युपभ^६ । एहीत्युपभस्य रवदे^७ जुह-
 वाद्वाक्षो चिकार^८ इत्येतदपरं । गार्धपत्ये जुहोत्यन्वारमे
 यजमाने स्नाहेत्यथ इत्याः । स्त्रीत्वापः प्रक्षीय मरुद्गः । स्त्रीभिः १५
 पुरोवाङ्गः सप्तकपातं निर्वपति वाकः । सुर्ध्वोद्यता । वा
 प्रधिद्वेष्टिः संतिष्ठते । एव तदानीमेव इत्याः । स्त्रीत्वापः प्रक्षीय

१ योर्ध्वार्धं Bo.

२ साचा om TE.

३ Thus H; रवदे F; रवदे B¹; रवे Bo J; Comp. Journ. Germ. Or.
 Soc. LII, p. 429.

४ Thus B Bo F; मरुतोभिर्वाच H; मरुतोभिर्वाच J; मरुतोभा-
 र्वाच T.

- निर्वपत्याग्नेयमष्टाकपाकमिति पञ्च संहराण्यैत्राश्रमेकादशकपाक-
 मीन्द्रं चदं वैश्वकर्मकमेककपाकमिति^१ त्वं पुरोडाशानां पाह-
 यित्वा अपयित्वाभिवाच्य प्राकृत्याग्नेभ्यो निनीय समथवुर्हर-
 तीदमेव प्रविद्धं पौरोडाशिकं^२ निर्वज्ज्वा तूष्णीं चतुर्थं^३ पूर्वं
 ५ परिपाहं परिमृच्छति^४ करणं अपत्युद्धृत्युद्धृतादाग्रीभक्षिर्हरति^५
 यदाग्रीभक्षिर्हरत्यथ चानाकसाहता चानाकं परिसिञ्चत्युत्तर-
 वेदेराहतात्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभिक्षुमाद्याग्नेराहताग्निं प्रणय-
 त्वग्निवत्युत्तरं परिपाहं परिमृच्छ चोद्युपित्वा तिस्रंश्च^६ रण्य^७
 सन्ध्यां संमेषमाच मोक्षणीरासादयेन्नावर्हिहपसादय शुभं च
 १० कुचस्य संमृद्धिं तूष्णीं पृषदाव्यपहणीं पञ्जी^८ संनद्याव्येन च
 दध्ना सोदेहीत्याहतासु मोक्षणीवूदकं स्वं मार्जसिनेन्नावर्हि-
 हपसाच महश्चिमाहृत्य प्रत्यङ्गाहुत्य शुभं च कुचस्य संमृद्धिं
 तूष्णीं पृषदाव्यपहणीं^९ पञ्जी^{१०} संनद्याव्येन च दध्ना सोदेहीत्याव्यं
 च मोक्षणीवूदकं प्रविद्धं^{११} यथा वैश्वदेवहवी^{१२}व्ये^{१३} संतिष्ठते
 १५ ऽन्यत्र वाजिनादथ पूर्वपाचविष्णुममैश्वरिणा न सिद्धजते
 मतम्^{१४} ॥ १० ॥ तृतीयः ॥

महापितृवशं करिष्यन्नुपकल्पयते त्रीणी^{१५} च वा^{१६}स्य
 वज्रपासाव्यभिवाच्याये दुग्धमर्धपाचं द्वे जने पाने इत्युग्रपाका^{१७}
 चीन्मर्धसेवाभ्यसृष्टं चर्हिर्ववी^{१८}या^{१९}समिधमिष्टात्परिमथयं कश्मि-
 २० पूषमर्धये आच्यनाभ्यसृष्टे दध्ना^{२०} स्वंसुदकुम्भौ यज्ञायुधानीत्यथ

गार्हपत्यं परिरक्ष्याति^१ तत्पुनरेवेकैकः सः स्यादवति कश्चि-
 पूषवर्षे चाक्षणाभ्यक्षणे दध्नाः स्फुटदक्षुभौ यज्ञादुधानीत्यथ
 कश्चोपवीतं हवोन्तरेण^२ गार्हपत्यसुपविश्य पवित्रवत्याग्निहोत्र-
 हवया निर्वपति^३ द्विष्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निषोर्वाज्जम्भां
 पूष्योः हव्याभ्याः सोमाच्च पिबन्ते जुष्टं निर्वपामीति चतुरो
 जुष्टीन्नीचीयां निर्वपत्येतामेव प्रतिपदं कृत्वा पिबन्तो वर्ध्निपन्नो
 जुष्टं निर्वपामीति चतुरो यवानामेतामेव प्रतिपदं कृत्वा पिबन्तो
 ऽग्निव्यासेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चतुर एव यवानां^४ तेषां
 नीचिभ्येव सविष्कृतसुहादयत्पुष्योऽन्ते यवान्सविष्कृता गार्ह-
 विष्यन्ति^५ यमानं कर्माधिवपनादकुप्य इधिवार्धं गार्हपत्यस्य
 बह्वपाकानुपदधात्येतामन्वापुःकूचले परिरुच्य गार्हपत्य एक-
 कपाकमधिमित्य भर्जयन्ति^६ बह्वकपा धानाः काला तेषामर्धां
 धाना भवन्त्येतरेणान्द्रान्द्रवन्ति^७ ज्ञतानि पिबानि ससृज्य
 संयुत्याधिप्रयन्ति^८ पुरोडाशः बह्वपाकर्मणोत्तरतो भस्मभिधा-
 नज्जाराचिकृष्ट तेवु नवं पाचनधिमित्य तिरः पवित्रमाज्यमा-
 नीच तिरः पवित्रं धाना चावपत्येतदभिधान्याथै दुग्धमर्धपाचं
 चापति^९ तस्मिन्क्षिरः पवित्रः सकूनोयैकयेषुशलाकयोप-
 मन्वति^{१०} इधियोपमन्वत्यनारभ्योपमन्वतीति प्राङ्मयर्मणोत्तरतो
 भस्मभिधानज्जाराचिकृष्ट तेम्यधिमन्वति^{११} त्वं पुरोडाशस्य

१ उपवीत instead of उत्तराय T.

२ om. Be JF.

३ Before अधिवपति H Be JF have चव ।

प्राद्वयित्वाभिवास्याधैवाधैवो^१ निनयति^२ दक्षिणत एव सम-
साधितः कृतो भवति^३ तदेना चतुरथा^४ वेदिभाषिततो-
न कनति^५ तस्यै मध्यतो ऽन्वाहार्धपचनसुपचमाधाय सम्यक्-
चरति^६ ॥ ११ ॥

- ५ इदमेव प्रविष्टं पौरोडाशिकं^१ चिर्वजुषा तूष्णीं चतुर्थी^२
पूर्वे परिपाहं परिगृह्णाति^३ करणं जपत्युद्गृह्णत्युद्गतादाग्नीभक्षि-
चरति^४ यदाग्नीभक्षिचरत्यधीतरं परिपाहं परिगृह्ण चोद्युयित्वा
तिर्वजुः^५ रूपः^६ सम्प्राप्त्यैवमाह प्रोचणीराधादधैवावर्हिष-
सादय कुर्व च सुचक्षुः संस्तुराज्येनोदेतीत्यारुहताश्च प्रोचणीव-
१० इत्य रूपं भार्गविलेखावर्हिषसाध मध्विचमाहृत्य प्रत्यङ्माहृत्य
कुर्व च सुचक्षुः संस्तुराज्येनोदेत्याम् च प्रोचणीवोत्पूय प्रविष्टं
पञ्चमशीतानि वा षड्शीतानि वाज्यानि द्यवीना प्रोचणी-
भिर्होपनिहतीषं प्रोचति^१ वेदिं प्रोचति^२ बर्हिः प्रोचति^३
बर्हिंराचनं प्रोक्ष्योपनिनीय सुरक्षासमूहं प्रक्षरं गृह्णाति^४
१५ तूष्णीमेव प्राचीनाधीतं कृत्वा भिरपचक्षैः परिपूषण्यवेति^५
संतरामेवापि^६ ऽव वितरामेव वितरामेव चक्षोपवीतं कृत्वा
चयेतं चिः पुनः प्रतिपर्वेत्यप^७ प्रक्षरपाचिर्ही परिधी परि-
दधाति मध्यमं चैव दक्षिणं चोर्ध्वं समिधावादधाति^८ विधृतो
तिरक्षी वादयति^९ विधृत्योः समूहं प्रक्षरं गृह्णाति तूष्णीं^{१०}

१ After प्राद्वयित्वा Be TJH have नययित्वा ।

२ Thus T; -चर्त् the other MSS.

३ यति om. BF.

प्रक्षरे जुहं^१ वचिषीतरे^२ एता अथदक्षिति समभिष्टस्य
प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्थानुपूर्वः^३ हवींश्चुदासवत्युपसौर्षा-
भिचारितं पुरोडाप्रमभिघार्थं^४ धानाः करममिति^५ तेषामे-
कैकमनूचीनान्नुदाहरन्ति^६ दक्षिणतः पुरोडाप्रमासादवत्युत्तरतो
धाना^७ उत्तरतः करमं^८ दक्षिणत एतत्परिग्रथनं कश्चिपूष-
वर्षणे आक्षनाभक्षने दद्यात् स्वमिति निदधात्युत्तरत उद-
क्षुम्भौ^९ दक्षिणत उपविज्रतो ब्रह्मा च अजमानसोत्तरतो
ऽभ्यर्च्यवाग्नीभस्य^{१०} ॥ १२ ॥

अथेष्टात्मभिधमाददान आहारावे देवेभः पितृभ्यः समिध-
माभाषानुमूचीत्यभ्यादधातीशः सक्तदा चिर्वा^१ परि समिधः १०
शिनष्टि^२ वेदेनोपवाजयत्यनुम्रास्य सामिधेनीषु सुवेकाधारमा-
धारयति^३ संसृष्टे सुग्भवासुत्तरमेषासः^४ सार्धमनुचावुदङ्गत्याक्रम्य^५
जुष्टा भुवाः समन्व सादचिना सुचौ प्रवरं प्रष्टुषीते^६ ॥ ११ ॥
आवसत्यो आववाद्य औषजग्निर्देवो होता देवान्पितृन्वयस्यौदे-
त्येतावाग्रवरः^७ सोदति होता^८ प्रसवमाकाङ्क्षति^९ प्रसूतः १५
सुषावादावात्याक्रम्यात्रान्याह समिधो यजेति^{१०} वयद्भूते जुषोति^{११}
यज यजेत्यपमर्दिष्यतुरः प्रयाजानिहोदङ्गत्याक्रम्य सःसावे-

१. पूषेष्ट all.

२. After उपोहारं B Bo HF ins. चहावचि ।

३. Thus Bo HF ; वच उद. J ; वुचावुद. T ; वुचा उद. B.

४. BH ins. वचिष्य होतारं हवींवे but comp. TB. I. 6. 9. 1.

धातुपूर्वः^१ इवोऽयमिचारत्यथाशये सोमायेत्याद्यभागाभ्यां
परत्यथोदङ्गत्याक्रमस्य यथायतनः सुप्तौ सादधित्वा प्राचीना-
वीतानि कुर्वते^२ विपरिक्रामन्त्येत स्मिजो^३ विपरिहरन्ति
इवोऽयुत्तरतः पुरोडाशमासादयति^४ दक्षिणतः करम्भमाश्रयः^५

५ एव धामा भवत्युत्तरत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानस्य दक्षिणतो
ऽध्वर्युश्चाग्नेोध्रस्वायैमत्परिजयन्ति^६ तस्योदौचीं दारं कुर्वन्ति^७
स यो बलवाः स्वमाद्यानेनोदकुम्भेन संततया धारया निर-
पस्यतीः परिक्षिप्यन्वरीहीति^८ स तथा करोति^९ निधाय कुम्भं
यथेतं विः पुनः प्रतिपद्येत्यथोपस्योर्ध्वं पूर्वाध्यात्पुरोडाशस्याव-

१० अथाह ॥ १६ ॥

सोमाय पिबन्मते ऽतु सधेति^१ पूर्वाध्यात्पुरोडाशस्यावयति^२
पूर्वाध्याङ्गानानां^३ पूर्वाध्यात्करम्भस्याभिचारयति^४ मत्थयन्ति^५ दक्षि-
णतो ऽवदायोदङ्गतिक्कामस्यो^६ सधेत्यामावसत्यस्य सधेति मत्था-
मावयति^७ सोमं पिबन्मन्तः सधधा कुर्वन्ति^८ ये सधेत्यागूर्ध्वं

१५ सधधामह इति वा^९ सधधा नम इति वषट्करोति^{१०} वषट्कते

१ पूर्वोऽयं all.

२ Thus HJ (P); चाशवा HBT; यथा Be.

३ Here and in the corresponding passages some of the MSS. have चाशवावसति instead of सधधि and चा instead of यो;

४ Thus here and in the four corresponding passages BT; JF Be have every time ये सधधामह इत्यागूर्ध्वमिति instead of ये सधेत्यागूर्ध्वं सधधामह इति वा; H has this passage four times thus: ये सधधामह इत्यागूर्ध्वमिति सधधा नम इति वषट्करोति ये सधेत्यागूर्ध्वं सधधामह इति वा ।

जुहोत्यपोपक्षीर्षं मध्याह्नानामवस्यन्नाह पितृभ्यो नर्हि वज्री
 ऽनु कथेति । मध्याह्नानामवस्यति । मध्याह्नकरकक्ष । मध्या-
 त्पुरोडाशप्रक्षाभिधारयति । प्रत्यनक्ति । दक्षिणतो ऽवदासोदङ्कति-
 कामत्यो कथेत्यावावस्यत्यंशु कथेति प्रत्यावावस्यति । पितृन्
 नर्हि वदः कथा कुर्विति । वे कथेत्यानूर्ध्वं कथामह इति वा ।
 कथा नम इति वषट्करोति । वषट्कृते जुहोत्यपोपक्षीर्षापरा-
 धात्करकक्षकावस्यन्नाह पितृभ्यो ऽग्निव्याप्तेभ्यो ऽनु कथेत्यपरा-
 धात्करकक्षकावस्यत्यंशुपराधात्पुरोडाशप्रक्षापराधाद्भानानामभिधार-
 यति । प्रत्यनक्ति । दक्षिणतो ऽवदासोदङ्कतिकामत्यो कथेत्या-
 वावस्यत्यंशु कथेति प्रत्यावावस्यति । पितृन् अग्निव्याप्ताम् कथा
 कुर्विति । वे कथेत्यानूर्ध्वं कथामह इति वा । कथा नम इति
 वषट्करोति । वषट्कृते जुहोत्यपोपक्षीर्षं दक्षिणार्धात्पुरोडाशप्रक्षा-
 न्नकाशप्रक्षे कथ्यवाहनश्च सिद्धकृते ऽनु कथेति । दक्षिण-
 धात्पुरोडाशप्रक्षावस्यति । दक्षिणार्धाद्भानानां । दक्षिणार्धात्कर-
 कक्ष । द्विरभिधारयति । न प्रत्यनक्ति । दक्षिणतो ऽवदासो-
 दङ्कतिकामत्यो कथेत्यावावस्यत्यंशु कथेति प्रत्यावावस्यत्यंशि
 कथ्यवाहनश्च सिद्धकृताः कथा कुर्विति । वे कथेत्यानूर्ध्वं कथा-
 मह इति वा । कथा नम इति वषट्करोति । वषट्कृते दक्षि-
 णार्धपूर्वार्धे ऽतिहास्य पूर्वा आहुतीर्जुहोत्यैतन्मेषश्च । मृदाका-
 मित्यग्नावनुप्रहरत्यैने सः स्यान्नेषाभिर्जुहोत्यंशु दक्षिणतो ऽत्या-
 क्रम्य वषावतनश्च कुक्षौ चादक्षिणा वक्षोपवीतानि कुर्वते ।
 विपरिक्रामन्नेत चमिजो । विपरिहरन्ति हवींश्चि । दक्षिणतः

पुरोडाशमासादवत्युत्तरतः करभमाश्रय^१ एव धाना भवन्ति^२ ।
दक्षिणत उपविशतो जह्या च यजमानस्योत्तरतो ऽध्वर्युश्चाग्नीध्र-
श्चाथ प्राश्निचमवदायेडामवन्ति^३ ॥ १४ ॥

उपहृतायामिडाथामग्नीध्र आदधाति वक्वर्त्त^४ निमेष^५
५ भवन्ति वा वक्षिषि संन्यसन्त्यथ प्राचीमावीतानि^६ क्त्वा पुरोडाशं
धानाः करभमिति पाञ्चा^७ संप्रयौति^८ तिसृषु संक्षिप्तु^९
पर्वशेषेषु श्रीन्पिष्टान्ददात्येतत्ते ततासौ ये च त्वामन्विति
दक्षिणस्या^{१०} ओष्ठामेतत्ते पितामहासौ ये च त्वामन्विति
दक्षिणे ऽऽथ^{११} एतत्ते प्रपितामहासौ ये च त्वामन्वित्युत्तरे
१० ऽऽथ^{१२} उत्तरस्या^{१३} ओष्ठां शेषं निमार्क्ष्य वा शुभ्राकमियमस्माक-
मिमां वयं जीवा जीवन्तो ऽनुसंचरन्तो भूवास्तेष्वपि पितरो
यथाभामं मन्वद्भवन्त्युक्तोदस्यो निकृत्स्य^{१४} वज्रोपवीतानि
क्त्वाचवनीचसुपतिष्ठन्ते सुसंकुशं वा वयं मघवसन्दिवीमहि ।
प्र भूतं पूर्ववन्धुर सुतो धाञि वशा^{१५} अतु । धीवा निन्द्र ते
१५ हरोमिथा ममितोऽपतिष्ठन्ते^{१६} ऽथ मार्चपत्यसुपतिष्ठन्ते ऽवज-

१ Thus only B; यया Be; चादया the other MSS.

२ BT ins. वक्वर्त्त उदङ्गुभी ।

३ Thus (comp. Āpastamba's चवज्रेव) T Bh. Kś., the other MSS. also Prayoga I.O. निमेषे ।

४ Here and in the following passages the MSS. have sometimes the singular instead of the plural: यजोपवीतं, प्राचीमावीतं;

५ कक्षीयु Be H.

६ Be JH ins. चय ।

श्रीमदन्त इव प्रिया अधूवत । अक्षोषत स्वभानवो विप्रा न-
विषया मती । योजा म्बिन् ते हरोमिया तमितोरुपतिष्ठन्ते^१
एव प्राचीनावीतानि कलाभ्यासायपचनमभिप्रपन्नो ऽवन्पितरो
ऽश्रीमदन्त पितरो ऽतीक्षपन्त पितरो ऽमौहजन्त पितरः ।
परेत पितरः सोम्या इत्या तमितोरुपतिष्ठन्ते^१ स यो वक्षवाह- ५
समाह्वानेनोदकुम्भेन संततया धारया चिरपवसैः परिषिञ्चन्
परीहीति^१ स तथा करोति^१ निधाय कुम्भं चयेतं चिः पुनः
प्रतिपर्वोद्याहरणशीत्येव^१ कश्चिपूषवर्षे आञ्जनाभ्यञ्जने द्वादत्यं
वासाहंषि द्वादत्यं वद्भिर्नमस्कारैर्विपर्यास्युपतिष्ठते^१ ऽव वीरं
पाचते^१ ऽयैनासुत्याय प्रवाह्य तिष्ठभिर्मन आञ्जयते मनो १०
आञ्जयामह आ न एतु मनः पुनः पुनर्नः पितरो मन इत्यपि-
तामिच्छामह पर्यसेवैरग्रावसुप्रहरति^१ अथच्छिन्दन्ति परि-
मयसमं च यज्ञोपवीताभिः कुर्वते^१ इयं संप्रैषमाह नक्षत्रस्था-
खामः समिधमाधावाग्नीदग्नीध्रकसकसंस्तुतीत्यं जुह्वपन्ता-
मादावात्याकम्वावाथाह देवी यजेति^१ वषट्कृते कुहोति^१ १५
यज^१ यजेत्यपवर्हिषौ दानगूपाभाविहोदङ्कत्याकम्ब यथायतनः
सुषौ सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुषौ यूहति^१ शंभुना प्रसर-
परिधि संप्रकीर्षं संप्रसाद्य सुषौ विमुञ्चायैव समिष्टयजुर्गुहो-

१ Thus B Be HP. Ke4. ; आहरणशीत्येव T ; J corrupt.

१ Thus Be JF ; *वीरं कलाच the other MSS.

१ वक्षयमेति Be H.

१ om. Be F.

त्यथैतेषां ग्रन्थाणां वेदे उदाहरणार्थं यज्ञोपवीतानि कृत्वा
 प्राजापत्ययज्ञं गार्हपत्यसुपतिष्ठन्ते प्राजापते न तदेतान्यन्य
 इत्यथैतां द्वितीयां जपति यदन्तरिक्षं इच्छिदीक्षुत यामिति
 संतिष्ठते महापितृष्वहाः^१ ॥ १५ ॥ चतुर्थः ॥

- ५ यावदेवाचाध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रक्ष्णाता प्रतिपूर्व
 वैद्यमकारनेककपाक्षानेकातिरिक्तागार्हपत्ये अपक्षिन्नाभिव्यारि-
 तानुदाह्य वते वा प्ररात्रे वा जरत्कोशविष्टे वा यक्षुष्योषाक्षे^१
 इय याचति नीलसोदिते सूत्रे अन्नमं^२ पूर्वमन्तमागारादि-
 कोष्णुकमुदपाचमित्येतत्समादाय गार्हपत्यसुपतिष्ठन्ते भावन्तो
 १० गृह्या अष्टोभः कमकारं पशूनां ग्रमांश्च ग्रमं यजमानश्च
 ग्रमं मे चक्षेत्यपोदक्षो निष्कन्य तां द्विजं जति यथाह
 नित्यसंपन्नस्तुष्यथ स्रष्टो भवति^१ यद्यु वै न भवत्यनया वा
 रयेन वा विधाति^२ तदेतदेकोष्णुकमुपयमाधाय^३ अपरि-
 क्षीर्यान्तमे पर्यं सर्वेषां वैद्यमकाशां स्रष्टास्रष्टमवदाय जुहो-
 १५ त्येक एव स्रष्टो न द्वितीयाय तस्य आखुसो स्रष्ट पशूनां जुष-
 खैव ते स्रष्ट भागः स्रष्ट स्रष्टाभिकथा तं जुषस्य भेज्जं गवे
 इवाय पुदवाय भेज्जमथो अक्षार्थं भेज्जं^४ सुभेज्जं यथावति
 द्युगं मेवाय मेवाय अवाप्त स्रष्टमदिस्रष्टव देवं अन्नकम् ।
 यथा नः भेज्जः करद्यथा नो यक्षः करद्यथा नः पशून्मतः
 २० करद्यथा नो यवराथयास्त्राहेत्येतदन्तमं पर्यं यं देष्टि तस्य

१ Here and infra the MSS. have sometimes चतिन० ।

२ एतद् only FJ ; the other MSS. om.

संचरे पशूनां न्यस्यति^१ यद्यु वै न देव्याश्रयटे^२ न्यस्यत्येतेषां
 वैद्यमकाणांमेकैकं व्युत्पद्यच्छति द्वौ यजमानायाधैतमग्निं विः
 प्रदक्षिणं परिचस्ति^३ दक्षिणामूर्ध्वमुपाग्नानाश्रयन्कं^४ यजामहे
 सुमन्त्रिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारिकमिव बन्धनामृत्योर्मुक्षीष माम्भ-
 तादिति^५ सकृत्परीत्योत्तरतक्षिणम्युत्क्षिदति^६ भगाय लेति
 क्षिपन्त^७ एवमेव द्वितीयं परिचस्तेवं तृतीयमथैषा पतिकामा^८
 चिरपचक्षैः पश्येति सध्यमूर्ध्वमुपाग्नानां^९ अन्नकं यजामहे सुमन्त्रिं
 पतिवेदनम् । उर्वारिकमिव बन्धनादितो मुक्षीष मा पतेरिति^{१०}
 सकृत्परीत्योत्तरतक्षिणम्युत्क्षिदति^{११} भगाय लेति क्षिपन्त^{१२}
 एवमेव द्वितीयं पश्येत्येवं तृतीयमथैनान्यजमानाश्चाक्षणावाव- १०
 पति ॥ १३ ॥

प्रजया ता सःसृजामि माचरेण सुरामिवेति^१ तान्यज-
 मानः पश्यच्छणावावपति प्रजया ता पशुभिः सःसृजामि
 माचरेण सुरामिवेति^२ तान्यज्जी दुहिषे भगकामाद्यै भगेन

१ Thus Bh.; चाक्षवटे T; चाक्षवटे B; the other MSS. चाक्षवटे,
 comp. X. 48.

२ Thus only Bo; the other MSS. write पश्येति ।

३ Thus BH; उपग्नानां J Bo; उपग्नानां F; उपनिग्नानां T; उपग्नानां:
 Ked.

४ Thus BH; उत्क्षिदति (as TBr. I. 6. 10. 5) the other MSS.,
 but comp. Dvaidhasttra: वैद्यमकाणांमुत्वेदन इति ।

५ Instead of उर्वारि पतिकामा BF have अन्न दुहित भवकासा ।

६ Thus BH; उपग्नानां Bo JF Ked.

- सा चरुसृजानि माधरेष सुरामिवेत्यैनाकूल शोष नील-
 खोदितान्याः सूर्याभ्यां विषय इच्छे वा क्षाणौ विनाशानां
 वा बभ्रात्येष ते रुद्र भागसं युषस्व तेनावसेन परो मूजवतो
 ऽनीक्षवततधन्वा पिनाकहस्तः क्षन्तिवासोमित्या तमितोरुप-
 १ तिष्ठन्ते^१ ऽद्यापो व्यतिविध्य परास्व पाचमनवेक्षमाणा आधन्ति^१
 शस्तपादाभ्यचाक्षतेनैव यथेतमेत्यादित्यं च हं धुनरेत्य निर्वप-
 तीं च वा अदितिरस्यामेव प्रतिनिष्ठन्तीति माच्छाणः^१ सा प्रसि-
 द्धेष्टिः संतिष्ठते^१ ऽथ विस्मृजते व्रतमथ पौर्णमासवैमृधाभ्यामिहा
 यजमानायतन सपविश्य जेष्या शस्तस्या खोदितायसस्य च
 १० चुरेष शीर्षभि च वर्तयते परि च वपते य इमां महीं प्रथिवी-
 स्तुभिः पर्ववर्तयन्तो अस्याः प्रथिव्यास्त्वपि निवर्तयत्योषधीः ।
 अग्निरीशान ओजसा वरुणो धीतिभिः सह । इन्द्रो मरुद्भिः
 वसिभिः सह ॥ अग्निसिमेन ओषिषा तप आक्रान्तमुष्मिषा ।
 शिरस्तपस्याहितं वैशानरस्त तेजसा । अस्तेमास्य निवर्तये सत्येन
 १५ परिवर्तये । तपसास्मानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये शग्मेनास्त्राभि-
 वर्तये ॥ शीर्षास्तदुतं तत्सत्यं तद्भूतं तच्छ्रेयं तेन शक्यं तेन
 राधासमिति पुरस्ताद्देवाद्ये ऽथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरतो
 ऽथोपरिष्टात्संतिष्ठन्ते साकमेधवनीः श्वीदावसरौषाः स्वसि-
 माग्रास्त इत्याश्रयो^१ ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥
- १० अथातस्तत्तुर्व मावेधु शुनासीरीयद्विभिर्न्यक्षमाणो^१ भवति^१

१ Thus Be HF, Dvaidha, Bb., Kcd, विशाखा BT.

१ Some MSS. read here and *infra* शुनासीरीयं ।

य उपकथयते चेष्टीः शशलीं शोहितायसस्य च सुरं पक्षत-
 षानि पुरोडाशकपाशानि पक्ष चक्षुःशोहितावन्ति मेघशानि
 प्रवदान्वाय दधीत्युपाश्रिताः^१ राशिं वाधवे वत्सा कपाशता
 भवन्ति^१ प्रातर्वायस्य पयो दोहयति^१ शान्तायस्य वासता दृष्टीं
 वाच प्रातर्जते ऽग्निहोत्रे प्रव्याः सौत्वाः प्रवीथ निर्वपत्याग्ने-
 यमहाकपाशमिति पक्ष संहराश्वेन्द्राग्रं द्वादशकपाशं वैश्वदेवं
 चक्षुःशाय दृष्टाश्वीराय पुरोडाशं द्वादशकपाशं वाधवं पक्षः
 शौर्धमेककपाशमिति^१ त्वं पुरोडाशानां शशलिना अपशि-
 त्वाभिवास्य प्राञ्ज्यायेभ्यो निनीथ क्षमयजुर्हरतीदमेव प्रविष्टं
 यौरोडाशिकं^१ चिर्धनुषा दृष्टीं कतुर्धं^१ पूर्वं परिप्राचं^{१०}
 परिश्रुणाति^१ करं^१ जपत्युद्धृत्युद्धृतादाष्टीशस्त्रिहरति^१ च
 वयुत्तरवेदिं करोति यथा महाहवीःश्वेव^१ संतिष्ठते^१
 यद्यु वा कस्रवेदिं च करोति यथा वैश्वदेवहवीःश्वेव^१
 संतिष्ठते ऽन्वय वाजिनादयः पूर्वपात्रविष्णुकमैसरिना विद्वज्जते
 क्तमय पौर्धमासवैश्वधाभ्यामिहा यजमानाधत्तन उपविष्ट चेष्टा^{१५}
 शशलीं शोहितायसस्य च सुरेण शौर्धमि च वर्तयते परि च
 वपत एकं वाचमुद्धृत्यपरमेष्टीं प्रजाभ्यः । तेनाभ्यो मय
 आवचदष्टतं मर्त्याभ्यः ॥ प्रजामनु प्रजायसे तदु ते मर्त्यास्तितम् ।
 येन मासा चर्धमासा अतवः परिवत्सराः ॥ येन ते ते प्रजापते

^१ इति found only in BH; the word is missing in all the MSS.
 also supra page 141, 15.

^२ दीचविना TF.

ईजानस्य व्यवर्तयन् । तेनाहमस्य ब्रह्मणा निवर्तयामि जीवधे ॥
 अग्निसिग्मेन ओषिधा तप आकाशमुष्णिधा^१ शिरसापक्वाहितं
 वैश्वानरस्य तेजसा । अस्तेनास्य निवर्तये सत्येन परिवर्तये^१ तपसा-
 स्मानुवर्तये शिवेनास्योपवर्तये अग्नेनास्याभिवर्तये ॥ शीघ्रोऽसकृत्
 ५ तत्प्रत्यं तद्गतं तच्छब्देयं तेन प्रकेयं तेन राधावमिति पुर-
 षादेवाये ऽय दक्षिणतो ऽय पश्चाद्वचोत्तरतो ऽयोपरिष्ठात्-
 तिष्ठन्ने शुनाश्वोरीयश्वोऽयुवश्वरीयाः क्षसिमाश्वास्त दद्या-
 याधे^१ ॥ १८ ॥ वसुः ॥

॥ इति पञ्चमः प्रश्नः ॥

अग्निहोत्रेण यज्यमाणो भवति^१ च उपकल्पयते ज्ञानाग्निं
 च ज्ञानविषाणां च वासस्य मेघक्षां च सैवा हवीं वेणीकार्या
 भवति विष्टदेकतःपात्रा द्वाविष्टप्रतिं च दर्भपुष्पीक्षानि नव-
 नीतं चाक्षनं च सत्तक्षा च अरेवीकामौदुमरं च^२ दण्डं चमसं
 च^३ व्रतप्रदानं^४ क्षाक्षीं^५ सग्निक्यां^६ समेक्षणमेतानि चथोदश
 यजमानक्षायनयेद्य पक्षीमभितो भवन्ति सुमं च सुरीरं च
 वायश्च योक्तं चापरिमितानि च दर्भपुष्पीक्षानि नवनीतं
 चाक्षनं च सत्तक्षा च अरेवीकामौदुमरं पात्रः शकुच क्षाक्षी
 सग्निक्या समेक्षणा^१ जुष्टे देवयजने शाखा कारिता भवति^१
 सुरीरविधि देवयजने यानयेदित्येतेषां यज्योवयते^१ प्राचीन- १०
 वःशा दिक्षतोकाशा दक्षिणतो वर्षीयवी^१ तथै चतस्रो द्वारः
 सुर्वन्ति प्राचीं दक्षिणां प्रतीचीसुदीचीं^१ दक्षिणतो व्रतमप-
 नागारं सुर्वन्ति पश्चात्पक्षीशाक्षमथ^१ यदि दूरे तीर्थं भवत्यु-
 न्तरेष शाखा द्वौ कटपरिवारौ सुर्वन्ति पूर्वं यजमानाद्यापरं
 पश्यै^१ तयोः प्राचीं द्वारौ सुर्वन्ति^१ तदुदकुक्षौ निधायचतुर्था- १५
 मावाद्येन वा इविषेद्वा नक्षत्रे वारण्योरग्नीन्समारोह्य शाखामभि-
 प्रीत्युन्तरेण शाखां परीत्य पूर्वया द्वारा शाखां प्रपाद्य गार्हपत्य-
 स्थायतने मथिलाम्नीनिहृत्य मध्यमे वःग्ने राजानं प्रपद्यन्ति^१
 परिसृण्वन्ति^१ दक्षिणत उपविशतो बद्धा च यजमानक्षाय

१ च only P, the other MSS. om. the word, except ■ which has चतस्रः ।

२ च om HF.

३ Thus TJ ; *शाखाभ = HBP ; *प्राचीन = F.

मार्गपत्यं चार्घ्यं विस्वाधोत्पूय कुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सप्त-
 चोतारं मनसानुद्भूत्याश्चनीये जुहोत्वन्वारये चवमाने छाहे-
 त्वपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा वूपाकृतिं जुहोति यद्यप जुहोति ।
 पूर्वाह्न एवैतौ व्रतदुच्योर्वसौ बध्नन्त्यर्वाभां नतोपाधनीयं
 १ पाचयति । तस्माद्व्रतौ भवतः सर्पिर्मित्रस्य पयोनिमज्जोपा-
 ध्वंस्यसौर्वाभ्यंभारान्वाचयंवाहेहि यजमानेति । पूर्व्या दारोप-
 निज्जस्य यथापस्तस्यत्वात् प्राप्नुवत्यु दक्षिणं गोदानमद्विद-
 नन्ति ॥ १ ॥

- आप उम्भन्तु जीवये दीर्घायुत्वाय वर्षाय राज्यध्यायं सर्पि-
 १० रन्मूत्रयत्योवधे नाचक्षैनमिति । क्षधितिं तिर्थं निदधाति
 क्षधिते जैनः हिःक्षीरिति । प्रवपति देवसूरेतानि प्रवप
 इति । कक्षुत्तराक्षप्रोवेत्युक्तात् प्रत्यभिष्टवत । इत्येवाहुतोत्तरं
 गोदानमद्विदन्ति यजुषा वा द्रव्यै वा । नापिताय चुरं
 प्रवप्यवाह नायितोत्रवेष्टव्यं मे निज्जननं प्रभूतादिति । तं
 १५ तथा प्राक्षाचैनमद्विरभिविष्टत्वापो चक्षाक्रातरः शुभन्तु इतेष
 नो इतमुवः पुनश्चि । संप्रधाव्य रजः प्रधावयति विज्जमस्त-
 वदन्तु रिममित्युदेत्युदाहः । इक्षिरा पूत एमीति । यजमानेन
 प्रतिष्ठायाप आचामर्त्यपो ज्ञातीति ब्राह्मणमव प्रदक्षिणमवर्त
 वायः परिधत्ते सोमस्य तनूरवि तत्तुवं मे पाहीत्युपाधेतकव-
 २० नीतं विहितमुदमराव उपज्जेते । तस्य पाक्षिभाः संप्रधाव

१ Thus J; पाचयति T; पाचयति BP; पाचयति H; पाचयति F.

२ Corrected according to Bb., Ks., and the parallel passage p. 159. 1. The Mss. have not उदेति but वेति (BT) and एति HF; J om.

शुक्लमेव प्रथममभ्यङ्गे महीनां पथो ऽहि वर्षोधा अग्नि वर्षो
 मग्नि धेहीत्युत्सोममा पादाभ्यामन्यो ऽस्य प्रथममभ्यङ्गत्वाद्यै-
 तदाङ्गनं पिष्टं दृष्युपगते सत्कृता च ग्रहेषीका । तस्य
 प्राङ्मुखस्य प्रत्यङ्मुख उपविश्या सव्येन पाणिना दक्षिणमङ्गुलमि-
 दृष्य कर्णोक्तिकाभि चक्षुष्या अग्नि चक्षुर्मे पाक्षीति विरनि-
 धावं । दिवत्तरमप्यु पञ्च काल आहूत इति ग्राह्यं । पञ्च काल
 एव दक्षिणं पञ्च काल उत्तरमप्येवमेकविंशत्या दर्भेषुज्योतैः
 पवथति क्षिपतिष्ठा मुनातु वाक्पतिष्ठा मुनातु देवस्या
 अविता पुकात्तच्छिद्रेव पवित्रेष बसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति ।
 वनमानमतिवाचयति तस्य ते पवित्रपते पवित्रेष यज्ञो नः ।
 पुनै तच्छेषमित्येव सव्ये पाणावभिषात्य ग्राह्यामानयत्या
 नो देवाश् ईमहे सत्यधर्माणो अध्वरे बहो देवाश् आगुरे
 अग्निवाहो इवामह इति । पूर्वेषा दारा ग्राह्या प्रपादय-
 नोऽश्वी वावाश्विबी आप ओषधीरित्येवमपेयाइवनीवं
 पर्यङ्गीय दक्षिणतः । उदङ्मुखमुपवेश्याध्वनीयमोचयति ॥ १५ ॥
 दीक्षाशामधिपतिरशीतोऽह मा धनं पाक्षीत्यात्मानम् ॥ २ ॥

वाजदेवावाध्वर्युश्चेष्टति तावदेव प्रतिप्रज्ञाता पक्षे दक्षिण-
 मुपपङ्कमङ्गिद्वयमिदं दृष्ट्वी । दृष्ट्वीमूर्ध्वायं बर्हिरनूच्छति ।
 दृष्ट्वीऽह क्षितिं तिर्वधं निदधाति । दृष्ट्वी प्रवपति । दृष्ट्वी-
 मुत्तमं प्रक्षमिच्छति । एतथैवाहृतोत्तरमुपपङ्कमङ्गिद्वयमिदं १०
 दृष्ट्वीमेव । अग्निनाथ कुरं प्रयच्छन्नाह नापितोऽपेयां मे
 निष्कृतायनां प्रभूतादिति । तां तथा प्राक्षयैनामङ्गिरमिच्छति

- दृष्टी^१ दृष्टीः संप्रधास्य रजः प्रज्ञावधति दृष्टीमङ्गिरदेति^२
 दृष्टी^३ यश्मन्स्त्राप्तेन प्रतिष्ठायाप आधामति^४ दृष्टीः
 प्रदक्षिणमहतं वायः परिधत्ते^५ दृष्टीमभक्ते^६ दृष्टीमाक्ते^७
 ऽप्येनामपरिमितैर्दर्भमुष्नीकैः पवधति दृष्टीं दृष्टीमेवाप्येना-
 ५ मानीयापरया दारा आक्षां प्रपाद्य प्राचीमुदानयन्वाचयति प्रेत
 ब्रह्मणस्तवी वेदिं वर्णेन सौदत । अथाहमनुकामिनीं से सोमे
 विद्या इहेत्यथ जघनेन गार्हपत्यमुपसीदति शुभ्रजं सखा वचः
 सुपत्नीरुपसेदिम । अग्रे सपत्नदन्धममदम्भासो अहाभ्यमित्यथ
 प्रस्रवाः स्त्रीर्मापः प्रणीयाग्नवैष्णवमेकादशकपासं दीक्षणीया-
 १० मिष्टिं निर्वपति^८ तस्यै दद्यतयसुत्सीदति न यजमानं व्रतमुप-
 नयति न पत्नीः संनहति न यजमानभागं करोति न ब्रह्म-
 भागं न सर्हिषदं पुरोडाशं करोति आत्माहर्षं वाधति^९ न
 फलीकरणहोमेन चरति न समिष्टयजुर्जुहोति न पूर्वपात्रे
 यजमानं वाचयति न विष्णुजमान्मन्त्रे^{१०} ऽयाध्वर्युः प्रदक्षि-
 १५ मादृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य पत्नीः संवाच्य प्राक्तेषु भुवामावाज्याज्य-
 स्त्राक्षां प्रत्यवनीयाज्यस्त्राक्षाः सुवेणोपनातं दीक्षाज्जती-
 र्जुहोति ॥ ३ ॥

आकृत्यै प्रयुजे ऽग्रे स्वाहा नेधायै मनसे ऽग्रे स्वाहा
 दीक्षायै तपसे ऽग्रे स्वाहा सरस्वत्यै पूषे ऽग्रे स्वाहेत्यथ

१ चक्षिर् (Instr.) all, instead of the Abl., that was to be expect-
 ed; H. omits the word.

२ दृष्टीं twice BF.

३ Thus HTJF; वाचयति B.

सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सुधा पञ्चमीं जुहोत्यापो देवी-
 र्दत्ततीर्विन्दन्नुभो वाचापचित्री उर्वन्तरिष्ं वृद्धस्यतिनें विधा
 वृधातु स्नाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाव्यस्य पूर्णाः सुचमौहृद्वं
 जुहोति विधे देवस्य नेतुर्मर्तो हृषीत सख्यम् । विधे राघ
 वदुधदि शुभं वृषीत सुख्यसे स्नाहेत्यवैतत्पूर्वपाचनन्तर्वेदि
 निजसार्धपाथेणचवनीयं पर्याहृत्य यजमानाय प्रयच्छति क्षण्णा-
 निनं च क्षण्णविवाणं च वासस्य मेखलां चौदुत्तरं दण्डं
 पञ्चमसुष्णीवः वधर्मय प्रतिप्रस्थाता पञ्चै प्रयच्छति सुम्नं च
 सुरीरं च वासस्य योजनं च शङ्कुं च ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथ यजमानायतने क्षण्णालिनं प्रचीनघौवसुत्तरकोमोप- १०

कृणाति । तस्य इक्षकस्थे संवृणति इक्षे ऽगुष्ठो भवति कस्थे
 ऽगुष्ठिर्ध्वजामधोः शिखे क्खले वामारभे ते मा पातमास्य
 यक्षस्योद्वच इत्यथ इक्षिणं जाम्बास्याभिसर्पतीमां धियः
 शिखमास्यस्य देव कर्तुं दण्डं वक्ष्य सः शिखाधि । यथाति विधा
 दुरिता तरेण सुतर्माशमधि नावः वृहेमेत्यथोपसं कृत्वा १५
 प्रदक्षिणं मेखलां पर्यस्यतूर्गस्यात्रिरसूर्णवदा उर्जे मे यच्छेति ।
 पाहि मा मा मा हिः सीरिति निष्टक्यं यन्विं यष्टात्ये-
 तस्मिन्काखे प्रतिप्रस्थाता योजनेण पञ्चैः संवृणत्याशासना
 सौमनसः सं त्वा नञ्जामीति दाभ्यामय यजमानं वाससा
 प्रोषीति विष्णोः यर्मासि यर्मं यजमानस्य यर्मं मे यच्छेति १०
 वसजस्यातीकाग्नेषु वाचयति नक्षत्राणां मानौकाशस्याहीति ।
 प्रतिकल्प वसजस्यान्ताभ्यदक्षिणमुष्णीवेषु शिरो वेष्टयति विधा

- ते शिरो वेष्टयामि त्रिवै चमसे नृहवर्षसायेत्येतस्मिन्काष्ठे
 प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै सुमस्तुरोरमभूदिति तृतीयमधास्यैवा हव्य-
 विधाणा चिवशिर्वा पशवशिर्वा ग्रास्था रज्ज्वा परिहृत्वा
 मण्डपरवद्विधयिता^१ । तां धनमानाथ प्रवच्छतीन्त्यस्य योनिर-
 ५ वीति^१ मा मा विश्वीरिति धनमानः प्रतिगृह्णाति^१ तां
 वसनस्थानमावा^१ दग्रायां बद्धा तथान्तर्वेदि कोष्ठमुद्वृत्ति
 हव्ये ता सुसंस्थाया इति^१ सुपिण्डताभ्यस्तौषधीभ्य इति
 हविषं गोदानं कथूयत^१ एतस्मिन्काष्ठे प्रतिप्रस्थाता पत्न्यै
 शकुभावाप्रायेतेन कण्डूयस्तेत्यस्यासा कर्भायमौदुम्बरं दधं
 १० प्रवच्छति सुखेन संमितः सूपका देवो वनस्पतिरित्युधो^१ मा
 पाक्षोदुष इति धनमानः प्रतिगृह्णात्ययै न ब्रह्मस्थानारथं
 माचयति स्नात्वा वस्त्रं मनसा स्नात्वा दावाष्टयिवीभ्याः स्नातो-
 रोरन्तरिवात्स्नात्वा यज्ञं वातादारभ इत्येव सुहो^१ करोति
 वाचं^१ वच्छत्येवादासीद्विष्टायं ब्राह्मणो स्वावित्यंगीचोऽसुख
 १५ सुहोऽसुख्य यौचोऽसुख्य जप्ता तमिन्द्राद्येन्द्राग्निभ्यां वसुभ्यो
 इहोभ्य आदित्येभ्यो विद्येभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च सोमयेभ्यः

१ The reading of these difficult words is not wholly certain ; H reads as above ; B : मण्डपरवद्विधयिता ; J : मण्डपरवद्विधयिता ; T : मण्डपरवद्विधयिता ; F : मण्डपरवद्विधयिता ; P : मण्डपरवद्विधयिता ; comp. the Bhāṣya (and Kōś.) : मण्डपरवत् स्नातोऽसुख्योऽसुख्यः कदा, where कदा is the periphrase of विप्रविता ।

१ संमितत्वात् BJ .

१ Thus (without च) TJF ; BH ins. च after वाचं and after सुहो, but comp. TS. VI. 1. 4. 3.

प्रभूम इति^१ चिरुपाश्याह^२ देवेभ्य एवेनं प्राह^३ चिरुचैदप-
निक्रम्योभयेभ्य एवेनं देवमनुष्येभ्यः प्राहेति ब्राह्मणमयैमं
शश्राणि ॥ ५ ॥

दौक्षितो ऽसि दौक्षितवादं वद सत्यमेव वद मानृतं मा
स्यविष्टा मा कण्डूयथा मापायथा यदि स्यादावा अपिष्टा ५
स्यासौ यदि कण्डूयसौ कण्वविषाण्या कण्डूयसौ यदि वाचं
विष्टजेर्वैष्णवीन्मृचमनुद्वतान्मा तान्यत्र दौक्षितविमितासूयो
ऽभुदिधास्याभिनिष्पृक्तानि^१ देवतानामानि यथास्यातं
तान्याचक्ष्वाथ यान्यदेवतानामानि यथास्यातं तान्याचक्षा
उपरिष्टादिचक्षणं धेहि चमक्षितवतीं विचक्षणवतीं वाचं वद १-
कण्वाजिनाम्मा ध्वक्केत्या दक्ष्वासेति^२ स एवमेवैतत्सर्वं
करोत्यपोपसमिन्धनवेलायामुत्तरेणाध्वनीयं तिष्ठन्संप्रेषमाहाश्री-
ह्योतिष्ठतः कुरुत दौक्षित वाचं यच्छ^३ पक्षि वाचं
यच्छेति^४ संप्रेष्य वाचंयमयोर्वते दोहयतो^५ ऽथाध्वर्युः^६ पूर्वचा
हारोपनिक्रम्य दोहयित्वैतेनैव यजेतमेत्य गार्हपत्ये ऽग्निहोत्रविधिं १५
चेष्टित्वा तप्तोदमुदास्य शीतीकृत्वातथ्य वानातथ्य वोत्तरे
शाक्ताश्लेष्टे शिष्य आमज्जत्य प्रतिप्रस्थाता दक्षिण्या हारोप-
निक्रम्य दोहयित्वैतेनैव यजेतमेत्य वतश्चपणे तप्तोदमुदास्य
शीतीकृत्वातथ्य वानातथ्य वा दक्षिणे शाक्ताश्लेष्टे शिष्य

१ Thus HF; •भुदयान् T; •भुदयान् BJ.

२ BT ins. इत्य वाचं यच्छ ।

३ JF ins. प्रदक्षिचमाहृत ।

आहवर्त्योदितेषु मघधेषु यजमानः कृष्णाग्निमाध्वय प
 ५ दारोपनिष्कस्याध्वेण आसां तिष्ठभृशुर्वः सुवर्जतं कण्ठ
 कण्ठेति चिर्वाचं विवृजते' ऽधातिथौनामुपस्थामेति' चम-
 खितवतीं विचक्षणवतीं वाचं वदति' स यद्यु हारमेधसुपाधि-
 ५ गच्छति तत्कपत्यवह्वं मनो दरिद्रं चक्षुः सूक्ष्मं श्रोत्रिवाः
 श्रेष्ठो दौघे मा मा शशीरित्यथ यद्येगमभिवपेत्युन्दतीर्षलं
 धसौजो यत्त वचं यत्त मा मे दौघां मा तपो निर्वधिष्टेये'।
 तथ अपति' तस्यैते यजुषी परिज्ञवे आ सः स्याधै भवतो'
 ऽयाधे निपतः^१ काले यजमानायतने कृष्णाग्निं प्राचीनघीव-

१० सुत्तरलोमोपसृणाति^२ स यदि वज्रतधसुपक्षीणं भवति
 कृष्णाग्निमादेवानन्तर्हितः संविशत्यथ संवेगमयजुर्जपति ॥ ६ ॥

५ अग्रे लः सु जगृहि यजः सु मन्दिवीमहि । गोपाय
 नः स्रसये प्रबुधे नः पुनर्हृद इति' दक्षिणतः शय एतदे
 यजमानस्यायतनः स एवायतने शये ऽग्निमभ्यावृत्य अघे देवता
 १५ एव यज्ञमभ्यावृत्य शय इति ब्राह्मणमपैषा पक्षी जघनेन
 गार्धपत्यः संविशति तूष्णीमथाध्वर्धुर्मधराच आद्रुत्य प्रबुद्ध-
 यजुर्वाचयति त्वमग्ने यतपा अग्नि देव आ मर्त्येणा । मं
 यज्ञेष्वीय इत्यथाप आचामति दैवीं धियं मनामहे
 शुम्भजीकामभिष्टये । वसोधां यज्ञवाहवः सुपारा नो अश्वदश

१ एव BTH.

२ निपतः BH ; निपतः T Keś. ; निपपतः F ; निपतः J ; निपपतः P pr. m. ;
 निपपतः sa. m.

३ F ins. यद्यपरिच्छोर्वा भवति comp. Keś. यद्यपरिच्छोर्वा भवति ।

इत्येवास्मै कष्टे वा चमसे वा निःविष्य व्रतं प्रथच्छति^१
 तद्विषयतः परिश्रित्य व्रतयति ये देवा मनोज्ञाता मनोयुजः
 सुदया दक्षयितारस्ते नः पान्तु ते नो ऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः
 स्वाहेति^१ यजुषा यावन्मात्रं व्रतयिमा तूष्णीं भूयो व्रतयत्ये-
 तस्मिन्काले प्रतिप्रक्षता यस्मै पात्रे निःविष्य व्रतं प्रथच्छति^१
 तस्या परिश्रित्य व्रतयति तूष्णीं^१ निर्जिह्व पात्रे प्रथच्छतो^१
 ऽथ तथैव पुरा नक्षत्राणामन्तर्धानात्मन्नेय वाचंयमयोव्रते
 दोहयतो^१ ऽधोदित आदित्ये यजमानः कृष्णान्निभासन्व
 पूर्वया हारोपनिकृत्यायेण आक्षां तिष्ठन्भूर्भुवः सुवर्जतं कण्ठत
 व्रतं कण्ठतेति त्रिवर्चं विसृजते^१ समानो वाचो विश्वर्गः समानः १०
 यवेन्नमयजुः समानं प्रबुद्धयजुः समानमपामाचमनः समानं
 व्रतनमयं वनीहाराण्प्रक्षिणोति^१ स चं सत्यते न मा प्रत्या-
 ख्यास्यतीति तं प्रथममभि प्रक्षिणोति विन्ने देवा अभि
 मामाववृषन्पूषा चन्दा सोमो राधसा देवः सविता वसोर्व-
 सुदावेत्याहरन्तं बृहा कपति नानाहरन्तः^१ राक्षेयस्वोमा १५
 भूषो भर मा वृषन्पूषा विराधि माहमावुषेति^१ स यथारूपं
 प्रतिमृच्छति ॥ ७ ॥

चन्द्रमसीति क्षिरस्थं^१ वक्षमसीति वास^१ अस्त्रासीति गाः^१
 हयो ऽसीत्यश्वं^१ कागो ऽसीति कर्गं^१ सेवो ऽसीति नेषमयं धृवा-
 स्त्राणेनाभादिष्टं भवति प्राजापत्यमसि मम भोगाय भवेत्येव ताप्रति- १०
 मृच्छति^१ ताः समुदायुत्य^१ रक्षन्ति^१ तासां या नश्यति वा शिवते

यः दास्ये मेति तामनुदिशति^१ चाप्सु वा पात्रे वा यद्व्यास
मेति ता^१ वा सं वा प्रीयते गर्तं वा पतति भिच्छये मेति
ता^१ चामर्षिर्वा व्याघ्रो वा हन्ति यद्वाच मेति ता^१ तापी
तिष्ठः पराचो^१ इव येनं नष्टा यदि विन्देयुः कथं
१ आदित्येतदनुदिष्टेव^१ आदित्येतदेवं^१ कमष्टा^१ यतः^१ मेयाश्च^१
प्रतिपदीतारं कथेत^१ इक्ष्वाभिरैवैनाश्च^१ यच दद्यादित्येवं^१
वापययैवैवना^१ यमेतेत्येतदपरम्^१ ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अपातः प्रधाकस्यैव बीमाश्च^१ दीक्षितं वाधोगचेमो
विन्दत्यन्यत्र वा देवचयनादीक्षते यश्चक्षन्ति प्रते^१ संभ्रमि
१० अतदुच्यते^१ अतदुच्यते^१ अतदुच्यते^१ अतदुच्यते^१ अतदुच्यते^१
प्रधनं चाद्वनीयमपि वास्वोरयोश्चमारोह इक्ष्वाभिरैवैनाश्च^१
प्रधाति अत्रादनि जेभः मेहि इक्ष्वाभिरैवैनाश्च^१ मुरयता ते अस्मिन्त्यप
यद्येनं यान्तं अतनवेद्योपाधिभक्त्युत्तरतो इत्यो निधाय
इक्ष्वाभिरैवैनाश्च^१ परिधिष्य प्रतयति^१ दृष्टीं अथोदकायावकात्तप
१५ अथपक्षांश्च^१ अथ अथाधिगच्छति तन्मपति देवीरापो अथा

१ Thus BF (J om. this passage); चन्द्रेण T; चनुदिष्टे H.

१ Thus T; कथयन्ताने BJ; अतः तां ये F; अमाया ये H.

१ एवं om. HTF.

१ Thus JF (but 'अथाधिगच्छति' H (but 'अथाधिगच्छति'); B; अथाधिगच्छति-
अथाधिगच्छति; T; अथाधिगच्छतिअथाधिगच्छति.

१ Thus only T and Bh.; अथाधि the other MSS.

१ Thus all the MSS. and Keś., also the citation in the Dvaidha-
sūtra. I did not venture to correct अथाधिगच्छति, as only the
Vivaraṇa reads.

नपाथ तस्मिन्निर्विक्रम इन्द्रियावाप्तदिनमस्तं यो भावकमिष्टम-
 च्छिन्नं तन्तुं प्रचिन्ना भक्तु गेयमिति' सं वा गाहते सं वा
 तरति' सेतुमेव ज्ञात्येतीति ब्रह्मणमप्य यच्च वक्ष्यंतेति
 तद्वक्ष्यत्येवमवश्यं वर आ प्रचिन्ना इत्यादिप्रत्ययमुच्यतेपुनरुपनिषत्त
 चारे ब्रह्मण्युक्तिं सर्ववैर इत्याद्य यच्च अक्षयमाप्नो भवति ५
 तद्वक्ष्यत्येवमवश्यं देवयजनं प्रचिन्ना इत्यान्तादशुवाक्य ॥ ८ ॥

अथातः कथं योपवक्ष्यः' पर्याप्तवते' स उपकल्पयते
 चन्द्रं च हार्गा च ज्ञातव्यकल्याणपूर्णान्दुने' सन्धीषं हे वासवी
 हे ज्ञातव्यजिने सोमकथनीः वैवाक्या पित्रलोकहायनी भवति
 सोमवाचनावनद्धाही सोमवाचनमनः प्रकाशितसुदुतफलकः १०
 रोहितं चर्मननुचं इयमिष्टावर्धिः कार्ययमयाभ्यरिधीनामवाकं
 प्रहारमैवही विद्वती साक्षी पञ्चरणीमः प्रपञ्चः शिरस-
 मौकुन्दरीः राजासन्दी' तयो नाभिद्वजाः पादा भवन्परजि-
 नापाणि श्रीर्वाङ्मनूचानि' ११ वा मौञ्जीभी रज्जुभिर्व्यूता
 भवत्येकचराभिर्भङ्गात्मवीर्यसौमित्र सहाहासन्दी' यदि प्रवर्य- १५
 वाञ्छोमो भवत्यपाध्यर्धुरपरराच आशुत्य सः प्राप्ति चित्तनमनं

१ यम om. T.

२ This seems to be also the reading of Bh. and Kā., presented here and infra VI 14 init. by all the MSS, also P, except E, which reads both times, and T which reads once: कथं वक्ष्यते कथं वक्ष्यते ।

३ Thus all, also P Bh. and Kā.; only ■ has: श्रीर्वाङ्मनूचानि; comp. Bandh. X. 19.

- दोहयतेति^१ प्रातश्चित्त आदित्ये विस्मृष्टाणां वाच्ययेण शाला
 तिष्ठन्द्देवयजनमध्यवसति यदि पुरस्तादन्यवसितं भवत्येवाहेहि
 यजमानेति^१ पूर्व्या शारा शाला प्रपाद्य प्रष्ट्याः स्त्रीर्त्वापः
 प्रणीथादित्यं चरं प्राच्यणीयामिष्टिं निर्वपति^१ हविष्कृता वाचं
 ५ विस्मृष्य गार्हपत्यं आण्यं विस्माप्योत्पूषाहवनीये जुवाञ्जति
 जुहोति काविर्यज्ञस्य विलनोति यन्वा नाकस्य हृष्टे अग्नि
 रोचने दिवः । येन हव्यं वहसि वासि धृत इतः प्रचेता
 अश्रुतः सनीथाग्नाहेत्यपोपनिष्कस्य संप्रैवमाह सोमविजयि-
 ष्वोमः प्रोधयोपरवाणां कास्ते रोहिते चर्मणानजुहे उपामनो
 १० ब्राह्मणो दक्षिणत आस्ता ता गावो दूरं मा शुभान् सोमकथयौ
 च सोमवाचनौ चानद्वाचौ^१ सोमवाहनमनः प्रवाक्यतोदृत-
 षत्कमिति^१ यथासंप्रैथं ते सुर्वन्वयेतेनेव यथेतमेत्यायेतं चरह
 अपयिताभिषार्धोदस्यसुदास्य वक्तुवा प्राच्यणीयमावाहयति^१
 समानं कर्मा प्रयाजेभ्यः^१ पञ्च प्रयाजानिष्टोदकृत्याकृत्य चः-
 १५ सावेक पञ्चकृतो भुवामभिषार्धं चरमभिषारयत्युपभृतमन्नतो^१
 एव चतुर आण्यस्य गृह्णान आह ॥ १० ॥

यस्याथै सस्वथ इत्युपाःश्चनुनूहीत्युचैरत्याकस्यामाध्याह
 पण्याः सस्वमित्युपाःश्च यजेत्युचैर्वचकृते पूर्वार्धं जुहोत्यथ
 चतुर एवाव्यस्य गृह्णान आहामथ इत्युपाःश्चनुनूहीत्युचैरत्या-
 १० क्रम्यामाध्याहाभिमित्युपाःश्च यजेत्युचैर्वचकृते दक्षिणार्धं जुहो-

१ च only read in HB; the Viv. and Keā. do not cite the sam-
 prisa to the end.

त्वय चतुर एवाव्यक्षं गृह्णान् आह सोमायेत्युपाश्वस्तुन्मूची-
 त्युचैरत्याकम्पाम्नायाह सोममित्युपाश्वस्तु यजेत्युचैर्विद्वद्वृते
 उपराधं नुहोत्ययं चतुर एवाव्यक्षं गृह्णान् आह सविच
 इत्युपाश्वस्तुन्मूचीत्युचैरत्याकम्पाम्नायाह सवितारमित्युपाश्वस्तु
 यजेत्युचैर्विद्वद्वृते चत्तरार्धं नुहोत्ययोपक्षीर्य पूर्वाधाचरो-
 रवधवादादित्या इत्युपाश्वस्तुन्मूचीत्युचैः^१ पूर्वाधादिवदाया-
 पराधादिवद्यत्यभिचारयति प्रत्यनत्तयाकम्पाम्नायाचादितिभि-
 त्युपाश्वस्तु यजेत्युचैर्विद्वद्वृते मध्ये नुहोत्ययं वै भवत्यदितिभिदा
 मावतीन्मृचमन्वाह मरतो यद् वा दिव इत्ययोपक्षीर्योत्तरा-
 धाचरोरवधवाचाग्रये स्निहकते इत्युन्मूचीत्ययं वै भवत्यहावतः १०
 स्निहकत्वाद्मावतोऽहं^२ हिरभिचारयति न प्रत्यनत्तयेतन्मेषय-
 मधोऽधः शुचावाग्नीभाथोत्थयच्छवाधातिवाक्यतादेव मातु-
 मन्वावीरित्यत्याकम्पाम्नायाचाग्रिः स्निहकतं यजेति^३ यवद्वृत
 चत्तरार्धपूर्वार्धेऽतिशाय पूर्वा आञ्जतीर्नुहोत्यचैतन्मेषयमावनीये
 ऽतिवाक्याग्निरभ्युप्योत्तरतः सादयत्यचोदकृत्याकम्प यथायतनः ११
 शुचौ सादयिन्ना प्राग्निमवदाधेकामवद्यत्युपज्ञतायामिवाथा-
 मग्नीध आदधाति वरुवन्तं^४ प्राक्पानि^५ मार्जयन्ते^६ ॥ ११ ॥

अथ परिकर्मिवः यज्ञास्थतुच्छिष्टीकुर्वन्त एतं यद्
 युद्धस्य प्राप्तीतायैतां चक्ष्मास्तीः सधामकावाजेतन्मेषयमेतं
 देहमेतद्विहिंसतुष्टयमुद्धयनीषाय मिधन्तादिति^७ ग्रंथकः^८ प्राय- १०

^१ 'Thus' B; सव्यनः T (Grantha); संयुधतः J; संयुतः H; संयुतः
 (यावधीया) F.

- वीषः संतिष्ठते^१ ज्यैतत्पूर्वपापमन्तर्वेदि निवसत्यथैतद्गुणव्य-
 भाषायां क्षुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सूक्ष्मे हिरेणं निष्कस्य
 मज्जा दर्भनाद्यां प्रपश्य क्षुच्यवदधातीत्यं ते शुक्रं तनूरिदं
 वर्षस्तथा संभव भावं गच्छेत्तन्नेतां दर्भनाडीः सुगण्ड उप-
 ५ संगृह्याहवनीये जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने जूरसि हता मन्त्रां
 जुष्टा विष्णवे तस्यास्ते सत्यसवसः प्रसवे वाचो यन्ममग्रीव
 स्नाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा यथापति श्वसुदपाचं मर्हि-
 र्हिरेणमित्येतत्समादायाहेहि यजमानेत्यग्नयजमानो जुषी पत्नी
 स्नाचीं पद्मरणीमादाय पूर्वया दारोपनिष्क्रियायेण प्राक्षां
 १० तिष्ठन्यजमानमाप्यमवेद्यति शुक्रमश्वृतमसि वैश्वदेवः सवि-
 रित्यथैवः हिरेणमन्तर्धापादित्यमुदीचयति सूर्यस्य चक्षुरा-
 वहमग्नेरक्षुः कनौनिकां वदेतग्नेभिरौषधे आजमानो
 विपश्चितेत्यथैताः सोमकवधीमपेय प्राक्षामुदीचीमतिविश-
 यन्ति^१ तामनुमन्सवते चिदसि मनासीत्यान्तादनुवाकस्यावाह
 १५ इचिण्येमे^१ सप्तमं पदं बोधयध्वमिति^१ तथैव षट्पदाव्यनु-
 निष्क्रामति ॥ १२ ॥

वत्स्यसि इत्यादिदितिरक्षादित्यादि शुक्रासि चक्षुरासीति^१
 सप्तमं पदमभिगृह्णाति इत्यस्तिस्त्वा सुखे रक्षतु इत्यो
 वसुभिराचिबेतित्यथेतस्मिन्ने हिरेणं निधाय संपरिस्वीर्याभि-
 १० जुहोति इचिण्यास्त्वा सूर्यमाग्निधर्मि देवयजन इत्याद्याः पदे
 हतवन्ति स्नाहेत्यपोहृत्य चिरेण्यः स्फोणे वा कृष्णविधाण्या वा

१. Thus BJH; इचिणेमे T; F corrupt.

पुनं पुनिल्लिखति परिल्लिखितः रचः परिल्लिखिता अरातय
 इदमहः रचसो यीवा अपिल्लन्तामि यो अस्मान्नेष्टि यं च यथं
 द्विज इदमहं यीवा अपिल्लन्तामोत्यैतन्मन्थेनोपसंयाहं याव-
 त्मृतं मद्धरस्याः संयपत्यस्मि राथो अस्मे राथ इति चिंत्ते राथ
 इति पल्लसानाय मयज्जति ' तोते राथ इति पल्लमागः पल्ल्या ' १
 अप पल्लोः सोमकथय्या समीचयति सं देवि ह्यथोर्वेष्टा
 पल्लसोत्तयं पल्लो यममानमोचते लह्मीमती ते उपेयं चुरेता
 हेतो दधाना वीरं विदिम तम संवृणीत्यं यममानः सोम-
 कथय्योमोचते ज्ञातः राक्षसोवेयं विधोन्नित्वापिनद्विरथमग्निः १
 मन्वाय मन्वमायामनुकौ वग्नीति ' येनं पदाग्रयमन्निवपद्य- १०
 त्सुसुवन्ति ' सोमकथय्यो ' यजति पल्लो ' नि पद दधति ' १
 ॥ १६ ॥ तृतीयः ॥

अथाथैव तिष्ठन्याचति चरं च ज्ञातां न ज्ञानावसत्स्या-
 न्पूर्णाष्टके चन्वीवं दे वामको दे ज्ञानाग्निने सोमकथय्योमित्यं
 दधति सोमविकथय्यन्नुद्धते सोमाह इति १ द्वाङ् इतीतरः ११

१ Thus (with यमह) all, also Ked.

२ Thus all, also, a copy of the Nivaraṇa; Ked : चयैतं ।

३ PH: उपद्यन्व (or न) निजयति सोमः, B: उपद्यन्वत्युद्यन्ति सोमः; T: उपद्यन्वत्युद्यन्ति सोमः; J: उपद्यन्ति सोमः; P: उपद्यन्वत्युद्यन्ति; Ked. has: चयैतं पदाग्रयं... उपद्यन्ति । सोमकथय्योद्युद्यन्ति The Somaprayoga I. O. 1262 has: पदरेये चयो विनीयतिवर्धति (thus!) सोमकथय्यो । Are we to read: चयिवर्धति instead of उपद्यन्ति ?

४ FT = यमन्वा चर्या, the other MSS. also P, यमन्वा comp. the note on page 166.

५ The plus sign is added in one of the MSS. only (H).

- प्रत्येह^१ सुविचितः^२ राजानं पुरस्काराङ्गीगाभिर्दपतिष्ठतं एवं ते
गायत्रौ भाग इति ने सीमाय भूतादेव ते वैकुण्ठो भाग इति
ने सीमाय भूतादेव ते वागती भाग इति ने सीमाय
भूताय चन्द्रोभागाय चाप्राण्य गच्छेति ने सीमाय भूतादि-
४ त्वेतिद्रोहितं चर्मानुदसुतरकोमास्त्रीयैतद्विगुणं^३ वायः
प्राचीनदशमुत्तरार्धं चर्मण उपसृणात्यय चिरस्थवता पाणिना
राजानिमभिष्टथशृणुता ते शृणुः प्रथंतां पद्वा पद्गन्त्रेति
काममवतु मदाय रथो अच्युतोऽमायो ऽपि शुक्रतो पद्म
इत्येनमनिष्कन्दवर्षा मिमीत^४ एकैकपोत्सर्गं मिमीते ।
- १० ऽयातवाधियायातवाधियैवेने मिमीते^५ चर्मानुदसुपनिग्दहा-
त्यमि त्वं द्विष्ट चवितारंमूष्णोः कर्किर्गतुमचोरि सत्यसवष्ट
रंक्षेधोर्नभि मिथं मतिम् । अथा^६ पक्षामनिर्भा^७ अदियुतस्त्री-
मेनि चिरंस्थपापिरमिमीत सुक्रतुः क्षीपां सुचरिति^८ पक्षक्षली
चक्षुषा पक्षक्षलक्षणी^९ दशक्षली मिमानो^{१०} ऽर्धवेक्षा^{११} राज्ञो
- ११ मिमीति^१ ऽयातिमिष्टं^२ राजानं प्रजाभ्यस्तेत्युपसमृचति^३ समु-
क्षित्यं यद्यःक्षान्ताभ्यंक्षिणसुष्णीवेणोपनक्षति प्राणाय त्वेति^४
यान्ताय तैत्तलुद्वन्द्वत्यपोपरिहादकुक्षावकार्यं क्षीपां चक्षेक्षानं-
मविकथति प्रजांक्षमंस्तु प्राणिवि प्रजांक्षानंस्तु प्राणवित्वयैने
चर्मणि निदधाति^५ तं ततः कौत्स आदत्ते^६ ऽङ्गिरंभुञ्ज

१ Thus HFP (comp. Padārthanirv. p. 270, No 56); the other MSS. चविः ।

२ The clause चवेतद्रोहितं ... चावीर्यं om. PTH. Ket. cites them.

३ विभागी JT.

चर्मोद्भूतत्वं बोधोत्याद्य इत्येति सोमविक्रयिण्यस्य सोमार्^१
इति^२ कस्य इतीतरः प्रत्याह^३ भुजवतार्^१ इति^१ सुजवतो
इतीतीतरः प्रत्याचायेनं गवा पचते गवा ते क्रीणामीति^१ क्रीतः
सोम इत्याह सोमविक्रयौ वयाऽसि व्याचक्षेत्त्येवा ते सोमकथणौ
चन्द्रं ते ज्ञागा ते वत्सं त इत्येनऽहिरयेन पचते ॥ १४ ॥

सोमं ते क्रीणाम्युर्ध्वं खन्तं पचस्वन्तं दीर्घं वन्तमभिमातिवाहऽ
इत्तं ते इत्येव क्रीणामि चन्द्रं चन्द्रेषामृतममृतेन संघते^१
गोरित्युक्तास्ते चन्द्रापीति वज्रमागद्य प्रचक्ष्वायेनं प्रतीयेन-
पीवपाजया पचते तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्धस्यस्ते सप्तसप्तोर्ध
सुकन्यावरमेव पशुना क्रीणामीत्येते ते बभुरिति वज्रमान- १०
मोचते^१ अथि ते रायः यवस्तामित्याह्वानमधेनां प्रदक्षिण-
मावर्त्ताहिरभ्युक्षोद्दीवीसुसृजति^२ वेवा कौत्सा भवत्यथ
कौत्साद्राजानमादत्ते मिषो न एहि सुमित्रथा इति^१ तं
वज्रमानकोरौ दक्षिणं चासादपतोन्मोदमानिश्च दक्षिणमुग्रमु-
ग्रमाऽह सोमः सोममित्येनं प्रत्यपोर्ध्वं वज्रमानो^१ अहिरभ्युक्ष १५
कौत्साद्य वा परिकर्मिणे रोष्यीवं प्रचक्ष्वाद्य वज्रमानऽ
इत्युक्तोर्ध्वं सुकपाद्यस्यत्यस्ये ज्योतिरित्येतां ज्ञानासुपपन्नातो-
दमच^१ यपांशं दन्दशूकानां घोवा सपयद्गामीति^१ तथा सोम-
विक्रयिणं विधत्ति सोमविक्रयिणि तम इत्यथ सोमकथणान-
सुदिशति ज्ञानं भ्राजाह्वारे बभ्रारे इति सुहस्रं ज्ञानवेते १०

१ Here again only H and Keā. have the pinki sign.

२ Some MSS. have संघते, the Mantramāñs संघते ।

३ Most of the MSS. have वात्स्य instead of वापस्य ।

- वः सोमकवषाफाजसध्वं मा वो दमभित्यथैनमादावोपोनिह-
 त्युदायुषा स्त्रायुषोदोषधीमाः रसेनोत्पर्वन्यस्य प्रप्रेषोदसा-
 मस्तुताः अमिति ^१ दक्षिणत एतत्सोमवाहनमनः प्रागीषं
 योग्यज्ञतमुपक्षितं भवति ^१ तदभिप्रैत्युर्वन्तरिचमन्मिमीति ^१ तस्य
 १. वीडे कृष्णाग्निमासृषात्यदित्याः सद्दो ऽनीत्यदिष्टाः सद्
 आसीदेति कृष्णाग्निने राजानमर्थेनमुपतिष्ठते ऽस्यश्चाद् द्वाष्ट-
 वमो अन्तरिचममिमीत वरिमाणं प्रविष्ट्या आसीदद्विष्टा सुव-
 नानि धमाक्षिपेत्तानि वरुणस्य धनोनीत्यर्थेन वाचसा परितनोति
 वनेषु स्वन्तरिचं ततान वाचमर्वन्तु यथो अग्निपाशु इत्यु कर्तुं
 १०. वरुणो विष्णुमिं दिवि सूर्यमदधात्सोममद्वाधित्यपोरु तं
 जातवेदसमिति सौर्यर्चा कृष्णाग्निं पुरस्तात्प्रत्यानक्षत्यैव सोम-
 वाहनावानीयमानौ प्रतिमन्त्रयत उक्तावेतं धूर्वाहावनम् अदीर-
 हणौ ब्रह्मचोदनाविति ^१ तथोर्दक्षिणं पूर्वं युनक्ति वरुणस्य
 स्तम्भधनमसीति ^१ वरुणस्य स्तम्भधनमसीति ^१ ग्रन्थामदगूहति ^१
 ११. प्रत्यस्तो वरुणस्य पाश इति योक्तमेतथैवावृत्तोत्तरमनङ्गाहं
 युनक्त्य दक्षिणानीषामन्वारभ्य संप्रेषमाह ॥ १५ ॥

सोमाय श्रीताय प्रोक्षमायाथानुब्रूहि सुजह्मस्य सुजह्मसा-
 माजय मा तु नम्राङ्गाधनमान आङ्गायतीति ^१ यदा यज-
 मानस्त्रिहपाः याजयते ऽथैव सुजह्मस्यो ऽन्तरेषेवे तिहन्मसाह-
 १०. मासां धारयन्सुजह्मस्योमाजयति सुजह्मस्योः सुजह्मस्योमिति
 चिस्त्रिहपायां प्रच्यावयन्ति प्रच्यावस्य भुवसते विश्वान्मभि

धातानि मा ता परिपरी विदन्ता ता परिपन्विनी विदन्ता
 ता कृता चपायनी मा गन्धर्वो विशावसुरादभ्यक्षन्ती भूता
 वरापत यजमानस्य नी महे देवैः सः कृतमिति^१ प्रदक्षिणः
 राजानं परिवहन्त्यैतावज्जसोपसंक्रामती ऽभ्यर्चुषं यजमानस्य
 यजमानस्य सस्वयन्त्यपि पन्थाभगस्य हि कक्षिगामनेष्वं ५
 येन विश्वाः परि दिवो कृणक्ति विन्दते वक्षित्यपायेण शार्त्ता
 तिष्ठन्नेष्टमानः राजानं प्रतिमन्त्रयते नमो मिषस्य वरुणस्य
 चक्षुषे मेहो देवाय तद्वृतः उपर्यत दूरेदृष्टे देवमाताय केतवे
 विश्वसुताय सूर्याय अः कृतित्यैतत्कीमवाहनमनी ऽपेयं शार्त्ता-
 सुदगीधनुषस्तोपयामि^१ तदुपसृज्योति वरुणस्य स्तुभानम- १०
 सीति^१ वरुणस्य स्तुभसर्व्वेनमसीति शम्यासुदूहयुक्तो वरुणस्य
 पाश इति शील्लमथ वै भवति विश्वको ऽन्यो ऽन्यद्वाच्यवत्य-
 विश्वको ऽन्यो ऽवातिर्य्यं गृह्णाति पशंस्य संतत्यै पश्यन्वारंभंत
 इति शार्त्ताशमवाहेहि यजमानेति^१ पूर्ववा द्वारा शार्त्ता प्रपाश
 इच्छाः शील्लयः प्रसीधतिर्य्यं निर्वपत्यन्वारंभायां पन्थामंथ १५
 देवस्य ता चवितुः प्रधवे इति प्रतिपदं कृत्वा ॥ १६ ॥

अग्नेरातिथ्यमधि विश्वा वै ता जुष्टं निर्वपामीत्यैतामेव
 प्रतिपदं कृत्वा सोमरातिथ्यमधि विश्वा वै ता जुष्टं निर्वपा-
 मीत्यैतामेव प्रतिपदं कृत्वा सिधेरातिथ्यमधि विश्वा वै ता जुष्टं
 निर्वपामीत्यैतामेव प्रतिपदं कृत्वाग्रधे ता रायसोधदले १०
 विश्वा वै ता जुष्टं निर्वपामीत्यैतामेव प्रतिपदं कृत्वा श्येनाथ ता

१ Thus J, Bsk., Padarthaśāstr.; the other MSS. = पयति ।

- सोमसदे विष्णवे मा जुष्टं निर्वपामीति^१ प्रसूक्तो यजुता^१
 प्रविष्कृता वाचं विदुष्येतवेदादृतोभरमनश्चाचं विदुष्यत्येते
 शास्त्राख्येनार आचन्दौमाददते^१ इव यजमानो नौकाद्राजान-
 मादत्ते वा ते धामानि इविषा यजन्ति ता ते विष्वा परिभूरष्ट
 ५ यजमिति^१ पूर्वं एकाचक्षा प्रतिपद्यन्ते^१ इत्यग्राद्या यजमानो
 इत्यङ्गुष्ठ^१ इदपचेच^१ पूर्ववा दारा प्राचा प्रपादयति गङ्-
 खानः प्रतरयः सुवीरो ऽवीरहा प्रचरा योम दूषातित्यथैता-
 माचन्दौमयेवाचनौवं पर्याच्य इविषतो निदधति^१ तक्षा
 कृष्णाजिनमासूयात्यदित्याः बहो ऽवीत्यदित्याः बह चावीदेति
 १० कृष्णाजिने रावानमपैकमुपतिष्ठते बहो ऽधि इतजतो वाचक-
 मवीति^१ वसुधित्य कृष्णाजिनस्त्राजान्छब्दवा विधम मूषे
 प्रपद्याति ग्रंथोर्देवानां अस्मादित्यग्रापरावाचन्दौपादावनरेण
 प्राज्ञापो ऽभिविद्यति दृष्टः प्रवासयति मा श्वानामपव-
 न्निदधत्यौत्यैवं वाचक्षर्चा परिवरति तन्मा धामि ब्रह्मवा
 ११ यजमान इत्यथैनं यज्यासि मा रावानं वाचनौवं चान्त-
 रेण कक्षेन च्चारीयैनं वायुधो मा सदहो मा सन्धो
 मा सोम्यो मा वाचक्षायो तुमपादीदित्यथौ मधुपर्क
 च ना च प्राज्ञासमध्युर्विजाति^१ ॥ १७ ॥ चतुर्थः ॥

अपयन्तेतमालिखं वैष्णवं नवकपात्रं^१ तेन सप्त मदन्तीर-
 १० भिद्यति^१ त्रिष्वदेतदिभारविहिरातिस्वस भवति^१ कार्यर्यमवैः

१ दृष्ट F; दृष्ट H; दृष्ट PBJ, दृष्ट T (Grantha!)

१ Thus only P, comp. Kotava (ब्रह्मवा यज निदधति); निदधति
 the other MSS.

परिधिभिराश्रयाद्येन प्रकरेणैवौभ्यां विष्टतीभ्यां तेन शिख-
 वत्तत्वं पुरोडाशस्य धादयित्वा अपयित्वाभिवाच्य^१ प्राक्तेत्याद्येभ्यो
 निनीय धामयन्नुर्ध्वरतो^२द्भवेन प्रविद्धं पौरोडाशिकं विर्वज्जुवा
 द्दृष्टीं चतुर्थं^३ पूर्वं परिपाद्यं परिमृच्छति^४ करणं जयत्यु-
 द्गन्मुहुतादाग्रीभस्त्रिर्धरति^५ यदाग्रीभस्त्रिर्धरत्यथोत्तरं परिपाद्यं
 परिमृच्छ्य धौमुपित्वा तिर्यञ्च^६ स्पर्श^७ सन्ध्या संप्रैवमाद्य
 मोक्षपीरावाद्येभ्यो नर्हिदपधादथ क्षुवं च क्षुचस्य संस्वगुगन्धेनो-
 देष्टीत्याचतासु मोक्षपीरूदस्य स्पर्शं मार्गधित्तेभ्यो नर्हिदपधाद्य
 प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गाहुत्य क्षुवं च क्षुचस्य संमाख्यां नोदेष्टाव्य^८
 च मोक्षपीरौत्पूय प्रविद्धं चतुर्दंष्ट्रीतानि वा पञ्चदंष्ट्रीतानि १०
 वाव्यानि द्दृष्टीत्वा मोक्षपीभिदपोत्तिष्ठतींश्च मोक्षति^९
 वेदिं मोक्षति^{१०} बर्हिः मोक्षति^{११} बर्हिराश्वं मोक्ष्योपनिनीय
 पुरस्तादाश्रयात् प्रस्तरं द्दृच्छति^{१२} पञ्चविधं बर्हिं सौत्वां प्रस्तर-
 पादिः प्राकभिसृज्य कार्त्तयेमयाग्निरिधोन्मरिदधातूर्ध्वं समिधा-
 वादधात्यैवौ विष्टती तिरस्त्री सादयति^{१३} विष्टत्योराश्रयात् १५
 प्रस्तरं^{१४} प्रकरे जुह्वं^{१५} बर्हिषीतरे^{१६} एता अवदजिति समभिमृष्ट्य
 प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्गाहुत्यापेतं पुरोडाशमुपसौर्णाभिचारि-
 तमुद्रास्य च तुष्टीयति यमावाद्यत्यं च संभाराग्याचष्टे^{१७} इय
 निर्मग्यकावृता निर्मग्येन चरति^{१८} प्रवत्याभिजत्यायेभ्यो न-
 मिधमाददान आश्रयाद्ये समिधमानायाहुमृष्टीत्यादधातींश्च^{१९} २०
 न समिधं परिशिणष्टि^{२०} वेदेनोपसामयत्यभूतासु सामिधेनोपु

१ अपयित्वा om. HTB; read by PJP.

२ उदेष्टाव्य BJ; उदेष्टाव्य the other MSS. also P.

- सुवेवाधारमाधारयति' संवृष्टे सुग्भासुत्तरमवाहः स्यादस्य सु-
 चावुदङ्गत्याकम् जुहा भुवाः समञ्च वादयित्वा सुचौ प्रवरं
 प्रवृणोते' प्रचिदङ्ग होतारं वृणोते' बीदति होता' प्रसथमा-
 काङ्क्षति' प्रसूतः सुचावादावात्याकम्वावाधाच समिधो यजेति'
 ५ वधदुते जुहोति यज यजेति' यत्तुपं यज्यमपैतदौपहतमाज्यः
 सर्वत्र इव जुहाः समानयते' यज्य प्रवाणामिहोदङ्गत्याकम्
 सः स्रावेच भुवामभिचार्यं पुरोडाशमभिचारयति सोपहतमधाग्नये
 सोमावेत्याज्यभानाभ्यां चरत्युपाङ्ग इविधा चरति विन्दते
 ऽतुनूचि' विन्दुं यजेत्येष स्निह्यता चरतोऽहम् आतिथः
 १० संतिष्ठते' ऽधौतूर्णपापमन्त्रर्वेदि मिनयत्यपैतद्भुवाज्यमाग्याज्य
 कङ्कं वा समं वा याचति' तमन्त्रर्वेदि मिधाय तक्षिणे-
 तत्तानूगमं नियच्छति ॥ १८ ॥

- चापतवे ता ऽह्नामि परिपतवे ता ऽह्नामि तनूग्ने ता
 ऽह्नामि त्राक्षराय ता ऽह्नामि प्रच्छन्नोविहाय ता ऽह्ना-
 १० मीति' स यावन् अतिवस्य एतन्मन्त्रप्रत्यवाधुदस्यनाह्वं
 देवानामोषो ऽमिग्रहिपा अमभिग्रसेत्यमिति' अवमानमति-
 वाचयत्यसु मे दौषां दौषपतिर्मन्त्रामह तपस्यस्यतिरश्वा
 सत्यसुपगेवः सुविते मा धा इति' स यावन् अतिवस्येव-
 पवमिहा यजमान इव चिरवजिजति प्रजापतौ ता मंगधि
 १० जुषोमीत्येनदङ्गिरभुषोचोत्तरतः विन्दत्यवाहाग्रीन्मदन्वापाः
 इति' मदन्ति देवीरस्यता यतावध इति' तामिराङ्गयेत्येष

मदनीरुपसृक्षोपोत्याय विरुक्ष हिरण्यमवधाय राजानमाया-
 ययन्त्यः ॥ १८ ॥ १९ ॥ देव सोमाप्यायतामिन्द्रायैकधनविद् आ-
 तृभ्यमिन्द्रः प्यायतामा तमिन्द्राय प्यायसेति । यजमानमतिवाच-
 यत्याप्यायव सखीनसम्भा मेधवा क्षप्ति ते देव सोम सुत्याम-
 गीयेत्यर्थाय उपसृक्ष यथायतनमुपविशत्यर्थाध्वर्युर्वाजवतीभ्याः ॥
 कुषी व्युहति । विष्टतीर्भा प्रक्षरः अनुसुप्याप्रतिष्ठणः स्वेधा-
 नक्ति । न प्रक्षरायान्नावयति । न वर्धिरनुप्रक्षरति । तं दक्षि-
 कार्धे देवे निधाय तस्मिन् दक्षिणेत्तरिणो निज्जुवत एष्टा रायः
 प्रेक्षे भगायतं भूतवादिभ्यो नमो दिवे नमः इति ॥ इति ॥
 परिधिषु शकलास्तुपसंश्रुयानि प्रक्षरे वर्धिर्यावन्नाचः ॥ सप्त्यथा ॥ २० ॥
 विपथ्याचवनीये इतिवाक्याद्विरभुक्षोत्तरतः सादयत्यय-
 यजमानमवान्तरदौकास्तुपमयत्यग्रे मतपते तं प्रतानां मत-
 पतिरसि या मम तनुरेवा या त्वयि या तव तनुरियः ॥ या
 त्वयि सद्य मौ मतपते प्रतिनोर्प्रतानीत्यर्थात् ॥ सः प्राक्षि संतरां
 मेखलाः ॥ समाप्यन्त्य संतरां सुष्टी सुदध्य तत्रत एधि ॥ २१ ॥
 मदनीभिर्मांसयज्ञोत्पूर्वः ॥ मतनः ॥ इत्येवा ते अग्ने इति ॥
 तनुस्तथा नः पाहि तस्यास्ते स्नाहेत्येतेनातो इधि मतचेति । स
 एवमेवैतत्पूर्वः करोति ॥ १६ ॥

अथ प्रवर्ग्यंकावृता प्रवर्ग्यं चरत्यय स्थमाद्वान
 आह्वामीमदनीरधिअथ इविरधिअथैक्षुपचीदेत्येतास्तेव मद- १०
 नीषु भूयसीरप आनयत्याग्नमधिअयति । तद्भुविरयैतस्तेव

- बर्हिष स्त्रीर्णस्य पर्यवसोपः सम्मथजुर्हरतीदमेव प्रसिद्धं
 पौरोडाशिकं^१ विध्वंजुषा तूष्णीं चतुर्थं^२ पूर्वं परिधाहं परि-
 मृच्छति^३ करणं अपत्यं हन्युः कृतादाग्नीध्रस्तिर्हरति^४ यदाग्नीध्र-
 स्तिर्हरत्यथोत्तरं परिधाहं परिमृच्छा योयुपित्वा तिर्विंशः स्वयः
 ५ सान्ना संप्रेषमाह मदन्तीरासादयेभाबर्हिरुपसादय स्तुवं च स्तुषौ
 च संमृद्धिं हविषोदेहीत्याहतासु मदन्तीषूदस्य स्थं मार्जयि-
 मेभाबर्हिरुपसास्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य स्तुवं च स्तुषौ च
 संमार्ष्टि^५ हविषोदेति^६ हविष्य मदन्तीस्योत्पूयाष्टौ कृत्वो जुह्वां
 मृच्छीते^७ चतुरपमृत्यान्वसाध्नां तृतीयास्तुत्रदाय मदन्तीभि-
 १० रूपोत्तिष्ठतींशं प्रोक्षति^८ वेदिं प्रोक्षति^९ बर्हिः प्रोक्षति^{१०} बर्हि-
 रासचं प्रोक्ष्योपनिनौच पुरसादाश्ववाचं प्रसारं मृच्छात्वेकविधं
 बर्हिं स्त्रीर्णां प्रक्षरपाणिः प्राकमिहृष्य कासंयन्मथान्परिधी-
 न्परिदधात्यूर्ध्वं समिधावादधात्यैश्वरी विधत्ते तिरश्ची सादधति^{११}
 विधत्योराश्ववाचं प्रक्षरं^{१२} प्रक्षरे जुह्वां^{१३} बर्हिषीतरे^{१४} एते चच-
 १५ दतामिति समभिमृश्य प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्य अघनेन
 गार्हपत्यसुपविश्य देवपत्नीभ्यांचष्टे^{१५} ऽवैतेनैव यथेतमेत्यायेभास्य-
 मिधमाददान आहान्नये समिथ्यमानाथानुमूहीत्यभादधातीभ्यः
 सक्तदा चिवां^{१६} न समिधं परिग्निति^{१७} वेदिनोपवाजयत्यनुक्तासु
 सामिधेनीषु जुषेणाधारमाधारयति^{१८} संमृष्टे न सुग्भ्यामुत्तर-
 २० मं च प्रवरं प्रष्टुषीते^{१९} ऽवाभावयत्यो आववास्तु औषद् वीद-
 स्तोतरित्येतावाग्नप्रवरः^{२०} वीदति होता^{२१} प्रथवमाकाङ्क्षति^{२२} प्रस्तुतः
 रुवावाददान आह ॥ २० ॥

अथ इत्युपाह्वसुगृहीत्युच्चैरत्यात्म्या आध्याह्नमित्यु-
 पाह्व यजेत्युच्चैर्वधूते पूर्वार्धे ऽध्वेक्षा^१ जुहोत्यथाचैव तिष्ठन्नाह
 सोमयेत्युपाह्वसुगृहीत्युच्चैराध्याह्न सोममित्युपाह्व यजे-
 त्युच्चैर्वधूते मध्ये जुहोत्यथ समानचमाना^२ आह विष्णव
 इत्युपाह्वसुगृहीत्युच्चैराध्याह्न विष्णुमित्युपाह्व यजेत्युच्चै- ५
 र्वधूते पश्चार्धे जुहोत्यथोदङ्गत्यात्म्य यथायतनः कुचौ
 सादधिसाधाह्नीनादन्धापाह इति^३ मदन्ति देवीरमृता
 क्लान्ताश्च इति^४ साभिराद्रवेत्यथ मदन्तीरुपसृञ्जोपोत्याथ
 विचक्ष्य शिरश्चमनवाच राजानमाध्यायन्त्याह्वरः^५ देव
 सोमाध्यायतामिन्द्रायैकधनविद आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा १०
 तमिन्द्राय प्यायक्षेति^६ यजमानमतिवाचयत्याध्यायय सखीन्सम्वा
 नोधया कृत्स्नि ते देव सोम सुत्यामग्नीयेत्यथाप उपसृञ्ज यथा-
 यतनमुपविशन्त्यथार्धैर्युवाजवतीभ्याः कुचौ चूडति^७ विष्टतीभ्यां
 प्रक्षरः ससुषुप्याप्रतिष्ठत्^८ स्त्रेधानम्^९ न प्रक्षरायाभावयति^{१०}
 न वरिंरुमचरति^{११} तं दक्षिणार्धं वेद्यै निधाय तस्मिन्मन्त्रिणो- १५
 न्तरिणो निज्जुवत एष्टा रायः श्रेष्ठे भगायर्तस्तवादिभ्यो नमो
 दिवे नमः पृथिव्या इति^{१२} यथे पाण्यौ प्रक्षरः समाहृत्याव्य-
 खात्राः सुवेशोपहत्य प्रपमानुपसदं जुहोति वा ते अग्ने
 ऽध्याग्राया तनूर्वर्षिष्ठा गङ्गरेहोयं वचो अपावधीं मेवं वचो
 अपावधीः खाहेति^{१३} परिधिषु शकृन्नानुपसंष्ट्वाति प्रक्षरे २०

१ Thus HTF; *ध्वेक्षायां BJ.

२ Thus J only; यथायतनाय HB; समानचमाना B Kād.; समानमान T.

वर्हिषावन्माचक्षुः सन्त्या विद्यम्याहवनीये ऽतिवाक्याद्विर-
भुक्ष्योत्तरतः साद्व्यत्योपनिष्क्रम्य संश्रैवमाह सुमन्त्राय सुमन्त्र-
धामाङ्गय विक्षानव्रतं प्रयच्छतेत्याहुयति सुमन्त्रायः सुमन्त्राया
विक्षानव्रतं प्रयच्छत्युपापराह अपराहिकीर्त्ता प्रथमोपपन्ना
१ प्रचरति । तयोः समानी चर्येतावदेव नाना सव्योत्तरियो
निकुवते । ऽयोपनिष्क्रम्य संश्रैवमाह सुमन्त्राय सुमन्त्रधामाङ्गय
विक्षानव्रतं दोहयतेत्याहुयति सुमन्त्रायः सुमन्त्राया । विक्षानव्रतं
दोहयति । तदर्धरात्रे प्रयच्छति ॥ २१ ॥ पञ्चमः ॥

अथाध्वर्षुरपररात्र आहुत्य षष्ठ्यासि विक्षानव्रतं
१० दोहयतेति । प्रातर्दक्षित आदित्ये विद्युष्टाया वापि मन्त्रमाभा
प्रथमोपपन्ना प्रचरति । रक्षाग्रवामच जुहोत्योपनिष्क्रम्य
संश्रैवमाह सुमन्त्राय सुमन्त्रधामाङ्गय विक्षानव्रतं प्रयच्छतेत्या-
हुयति सुमन्त्रायः सुमन्त्राया । विक्षानव्रतं प्रयच्छति । च साह-
वनीयादेवाये षट् प्राचः प्रक्षमाग्रक्रामति । तच्छुं निरुति ।
१५ च प्रासासुखीयः ऋतुः । प्रासासुखीवाच्छ्रोः षट्षिष्टप्राचः
प्रक्षमाग्रक्रामति । तच्छुं निरुति । च धूपावटीयः ऋतुः ।
प्रासासुखीवाच्छ्रोः पञ्चदश दक्षिणा प्रक्षमाग्रक्रामति पञ्च-
दशोदीचकच्छुं निरुति । ते कोषी । धूपावटीवाच्छ्रोर्द्विदश
दक्षिणा प्रक्षमाग्रक्रामति साद्व्योदीचकच्छुं निरुति ।

१ Here and elsewhere F and the Mantramālā write विक्षानं व्रतं,
विक्षानं व्रतं etc.; all the other MSS. and Kaś write one word.

१ T ins. चक्ष ।

अथ इत्युपाऽऽनुमूहीत्युचैराम्यामायाहामिमित्यु-
 पाऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते पूर्वार्धे ऽर्धवेक्षा^१ जुहोत्युपाचैव तिष्ठन्नाह
 सोमायेत्युपाऽऽनुमूहीत्युचैराम्यामायाह सोममित्युपाऽऽनुमूही-
 त्युचैर्विषद्वृते मध्ये जुहोत्युपाच समानयमान^२ आह विष्णव
 इत्युपाऽऽनुमूहीत्युचैराम्यामायाह विष्णुमित्युपाऽऽनुमूहीत्युचै- ५
 र्विषद्वृते पश्चात्पूर्वार्धे जुहोत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूही-
 तादधिताराधाम्रीन्मदन्वापाह इति^३ मदन्ति देवीरमृता
 अतादध इति^४ ताभिराद्रवेत्युपाच मदन्तीरपस्युष्णोपोत्याय
 विष्णवे चिरधमवधाय राजानमाध्याययन्त्युपाऽऽनुमूहीत्युचैरेव
 सोमाध्यायतामिन्द्रायैकधनविद् आ तुभ्यमिन्द्रः प्यायतामा १०
 तमिन्द्राय प्यायसेति^५ यजमानमतिवाचयत्याध्यायय सखीनसन्त्या
 सेधवा स्नाति ते देव सोम सुत्यामग्रीयेत्युपाच उपस्युष्ण यथा-
 यतनमुपविशत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते
 मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते १५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते २०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते २५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ३०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ३५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ४०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ४५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ५०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ५५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ६०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ६५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ७०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ७५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ८०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ८५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ९०
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते ९५
 न मक्षरऽऽनुमूहीत्युपाचोदकृत्याम्यस्य यथायतनऽऽनुमूहीत्युचैर्विषद्वृते १००

१ Thus HTF; ऽर्धवेक्षां BJ.

२ Thus J only; समानयमान HF; समानयमान ■ Kof.; समानयमान T.

वर्हिषावकाचः सन्वावा विवावावनीवे ऽतिवावाहिर-
 भुच्छोभरतः सादवत्योपनिष्कन्ध संमैवमाच सुमन्त्राय सुमन्त्र-
 यामाक्य विस्मनन्तं प्रयच्छतेत्याक्यति सुमन्त्रायः सुमन्त्रायां
 विस्मनन्तं प्रयच्छत्येवापराच अपराचिकीर्भा प्रवर्गीययज्ञां
 ५ प्रचरति तयोः समानी चर्येतावदेव नामा एवोत्तरिषो
 निष्पुवते धोपनिष्कन्ध संमैवमाच सुमन्त्राय सुमन्त्रयामाक्य
 विस्मनन्तं दोहयतेत्याक्यति सुमन्त्रायः सुमन्त्रायां विस्मनन्तं
 दोहयति तदर्धरात्रे प्रयच्छति ॥ २१ ॥ पञ्चमः ॥

अथाध्वर्युरपरराच आहुत्य सःशक्ति विस्मनन्तं
 १० दोहयतेति^१ भ्रातवदित आदित्ये विष्टुष्टाया वाचि मन्त्रमाभ्यां
 प्रवर्गीययज्ञां प्रचरति रजाग्रचामन जुहोत्यधोपनिष्कन्ध
 संमैवमाच सुमन्त्राय सुमन्त्रयामाक्य विस्मनन्तं प्रयच्छतेत्या-
 क्यति सुमन्त्रायः सुमन्त्रायां विस्मनन्तं प्रयच्छति च वाह-
 वनीवादेवाये वद् प्राचः प्रक्रमान्प्रकामति तच्छ्रुं निरुति
 १५ च ग्रात्तासुखीयः प्रहुः ग्रात्तासुखीयाच्छ्रोः वद्विष्टमाचः
 प्रक्रमान्प्रकामति तच्छ्रुं निरुति च यूपावटीयः प्रहुः
 ग्रात्तासुखीयाच्छ्रोः पक्षद्वय दक्षिणा प्रक्रमान्प्रकामति पक्ष-
 द्वाद्गोदीपकाच्छ्रुं निरुति ते ओषी यूपावटीयाच्छ्रोः दक्षिण
 दक्षिणा प्रक्रमान्प्रकामति द्वाद्वगोदीपकाच्छ्रुं निरुति

१ Here and elsewhere F and the Mantramāls write विस्मनं नन्तं,
 विस्मनं नन्तं etc.; all the other MSS. and Ked. write one word.

१ T ins. चच ।

तावत्सार्धैशामहृष्टया भागेन प्रमाथ समन्तः सन्ध्याया परि-
 तनोति । इच्छामातनोति । धूपावटौषाह्वोरुत्सन्ध्यां द्वादश
 प्रत्यक्षि शुद्धपदानि प्रक्रामति । तच्छब्दं निवृत्ति । स मध्यम
 शौत्तरवेदिकः शङ्कुर्मध्यमादौत्तरवेदिकाह्वोः पञ्च दक्षिणा
 शुद्धपदानि प्रक्रामति पञ्चोदक्षि । तच्छब्दं निवृत्ति । ते शौची ।
 धूपावटौषाह्वोरुत्सन्ध्याया दक्षिणा शुद्धपदानि प्रक्रामति चला-
 युदक्षि । तच्छब्दं निवृत्ति । तावत्सार्धैशामहृष्टया भागेन प्रमाथ
 समन्तः सन्ध्याया परितनोति । इच्छामातनोति । मध्यमादौ-
 त्तरवेदिकाह्वोरुत्सन्ध्याः षट् प्रतीचः गजमाग्नप्रक्रामति
 दक्षिणा सप्तमं । तदप्यं निवृत्ति । स उपरवाणां काको । २५ ।
 महावेद्या उत्तरादह्वीषाह्वोर्वधन्तेन द्वादश प्रतीचः प्रक-
 माग्नप्रक्रामत्युदक्षं षण्णोदक्षं । तदाग्नौभ षण्णोदक्षि । स उत्तरवा
 काको । २६ । उपरवाणां काकात्सन्ध्यायुत्तरति । ॥ २२ ॥

इदमेव प्रविष्टं पौरोडाशिकं । निर्वणुषा तृतीयं चतुर्थं । पूर्वं
 परिषाचं परिगृह्णाति । करणं उपतीर्मा नराः क्षपुत वेदिमेत्य २४
 वसुमतीः इद्वतीमादित्यवतीं विश्वेदेयावतीं वर्धन्विनो नांभा
 इषिष्या यथाचं यजमानो न रिष्येदितुः । इत्युत्तरादाग्नौभस्ति-
 र्हरति । यदाग्नौभस्तिर्हरत्यपायेण ग्राक्षां तिहन्संमेषमाह वेदि-
 कारा वेदिं कथयत प्र ऋक्षानि भिञ्जत प्रति निष्ठाभूरयत
 किंश्राह्वि निरुक्त प्राचीसुदोचीं प्रषवां निक्षिपतेति । २०
 यथार्धमेषं ते सुर्वन्ध्याय महावेद्या उत्तरादह्वीषाह्वोर्वधन्तेन

चौप्रतीकः प्रक्षमाश्रकामत्युद्धं चतुर्थं^१ तच्चात्मासंज्ञावृता
 चात्मासं परिलिखत्युत्तरवेदेरावृतात्तरवेदिं निवपत्युत्तरनाभि-
 सुत्ताद्यायैनां प्रतिष्ठाद्यापराक्षिकीभ्यां^२ प्रवर्ग्योपसङ्गां प्रवर-
 त्थोपनिष्क्रम्य संश्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय दिक्षमव्रतं
 १ दोहयतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यां^३ दिक्षमव्रतं दोहयति^४
 तदर्धरात्रे प्रयच्छति^५ ॥ २३ ॥ षष्ठः ॥

अथाध्वर्युरपररात्र आद्रुत्य षड्ग्रन्थैकक्षमव्रतं दोहयतेति^६
 प्रातरुदित आदित्ये विद्युष्टायां वायुत्तमाभ्यां प्रवर्ग्योपसङ्गां
 प्रवरति^७ हराग्रयामत्र जुहोत्यथोपनिष्क्रम्य संश्रैषमाह सुब्रह्मण्य
 १ सुब्रह्मण्यामाह्वयार्धक्षमव्रतं प्रयच्छतेत्याह्वयति सुब्रह्मण्यः सुब्रह्म-
 ण्यार्धक्षमव्रतं प्रयच्छत्यथ तदानीमेवापराक्षिकी^८ प्रवर्ग्योपसङ्गौ
 समथोपनिष्क्रम्य^९ संश्रैषमाह सुब्रह्मण्य सुब्रह्मण्यामाह्वय प्रति-
 मक्षातः प्रवर्ग्योपसङ्गता प्रवर्ग्यः षड्ग्रादयोद्वासनायेति^{१०} चेधेतत्पदं
 कुर्वन्ति^{११} गार्हपत्ये द्वितीयसुपषमनीषु द्वितीयं नि द्वितीयं
 ११ दधत्यथ प्रवर्ग्योपसङ्गता प्रवर्ग्यमुद्वासयत्यध्वेरावृताग्रं प्रवचत्यधि-
 वत्युत्तरं परिणहं परित्यज्य चोयुपित्वा तिर्यञ्चः स्वः सञ्जा
 संश्रैषमाह प्रोक्षणीरात्राद्येध्वानर्हिहपसाद्येत्येतावान्श्रैषो^{१२} ऽचै-
 वैतद्वर्हिरतुल्यश्चः सृजानि स्रद्धवै^{१३} तदेवेध्वानर्हिरधीषोमीषाथ
 पशवे परिग्रहीतेत्येक आङ्गर^{१४}चाद्यैते अमघौ प्रक्षानिते प्रपञ्चे

१ After "चाथ B ins. चर्पराह ।

२ अपराक्षिके BH Kœ.

३ Thue JF, Bh., Kœ. ; समक्षमवो the other MSS.

श्रीमन्मते अभितः प्राज्ञां तिष्ठतस्तथोर्दक्षिणं त्वरीयं कनरः
 कुशीय^१ चतुर्तपस्यं दक्षिणमनुतपस्यकमुत्तरं^१ तथोर्दक्षे
 वदं तद्वदथ्यैने चत्तर्वैद्यभाषतयस्यभाषे^१ प्राज्ञामरनि-
 भाषमभित सन्धाः आपयित्वायैने प्रोचति वैश्वी विन्ध्यवे
 ह्यन्धेयामित्यभाषेहि यजमानेति^१ पूर्वया दारा प्राज्ञां प्रपाद्य
 भार्यपथं चाप्यं विज्ञायोत्पूय कुचि चतुर्दशीतं गृहीत्वा
 प्राज्ञाकुशीये चाविषं कुशीत्यन्तारन्ध्रे यजमाने पुञ्जते मग उत
 पुञ्जते धियो विम्रा विम्रस्य वृत्ततो विपश्चितः । वि होषा
 दधे वपुनादिदेव इत्यही देवस्य ववितुः परिभुतिः स्नाहेत्य-
 परं चतुर्दशीतं गृहीत्वाय पाचत्याज्यस्नाकोः वसुनाः १०
 स्वसुहृत्पात्रं वरिर्विरथमित्येतत्समादायाहेहि यजमानेत्यन्-
 मयजमानो ऽगुचीं पत्नी पदहतीयमादाय पूर्वया दारोपनिष्कस्य
 दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादक्षसुपस्यस्य दक्षिणस्यां वर्तन्त्याः
 स्थेनोदृत्यावोक्ष्य हिरण्यं मिधास्य संपरिहोषांभिः कुशीतीर्दं
 विष्णुर्विचकने चेधा निदधे पदम् । समूहमस्य पादसरे स्नाहे- ११
 त्यपैतेषां पदपादसूनामर्धान्यन्यथासावावपत्यैनाम्स्रस्तवेणानि-
 चारयति^१ सा प्राज्ञोक्तानेन पाचिना दक्षिणमक्षधुरसुपानात्मा
 नो वीरो जायतां कर्तव्यो यः सर्वे ऽगुजीवाम यो वज्रनाम-
 स्रदधीत्यपरं चतुर्दशीतं गृहीत्वोत्तरस्य हविर्धानस्य पश्चादक्ष-
 सुपस्योत्तरस्यां वर्तन्त्याः स्थेनोदृत्यावोक्ष्य हिरण्यं मिधास्य १०

१ Thus TF; comp. xv. 22 (आवर्त-); the other MSS. अव्यवर्तं वधि ।

संपरिस्तीर्णाभिजुहोतीरावती^१ धेनुमती हि भूतः सूचयसिनी
मगवे चमस्ते । अस्कन्धाद्रोदसी विष्णुरेते दध्ना^२ पृथिवी-
मभितो मधूखैः स्वाद्यैत्येताम्यदपाः सूच्यन्ते एव पञ्चकला-
वावपत्यैनामसः स्वावेणाभिचारयति^३ । सा प्राचोप्तामेनेव पाणि-
१ नोत्तरमक्षधुरमुपानक्ति^४ समान उपाक्षमो^५ ऽथैतानि शस्त्राणि
प्रतिप्रस्थान उत्सर्जति^६ नयन्ति पत्नीः इयन्ति होतारमयेने
संपरिस्तीर्णा संप्रेषमाह ॥ २४ ॥

इविधानाभ्यां प्रवर्त्यमानाभ्यामनुब्रूहीति^७ निहन्ताणां
प्रवर्तयन्ति प्राचीं प्रेतमध्वरं कल्पयन्ती ऊर्ध्वं चतुर्ं नयन्तं मा
१० जीह्वरमभित्यथ यथैव उत्सर्जति सुवाग्देव दुर्धाः आवदेत्येव
तत्र अपत्यैतावच्छेषसंक्रामतो ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता चोत्तरैव
इविधानि परीत्य पूर्वामुपानीत्य^८ मध्यमादीन्तरवेदिकाच्छङ्को-
रनुस्रव्यं पीपतीथः प्रक्रमान्प्रक्रमतस्तदेनयोर्गन्धस्त्वद्योसुषुके
रमयतो ऽत्र रमेधां वर्धन्त्युचिष्या इत्यथ दिवो वा विष्णवुत
१५ वा पृथिव्या इत्याग्नीर्षद्वयार्धार्धुर्दक्षिणस्य^९ इविधानस्य दक्षि-
णतो मेधीं निहन्त्यैनाः सान्ध्यायां सूपमिबद्धानुपमिबद्धानि
विष्णोर्तुं कं वीर्याणि प्रबोचमित्येवमेव प्रतिप्रस्थातोत्तरैव

१ Thus BTJ; ०क्षीर्वेनाभिः H; ०क्षीर्वेनाभिः F.

२ Thus BH; पूर्वाभिः JF; T corrupt.

३ Thus B; आशीर्षद्वयः HF; आशीर्षद्वयः J; आशीर्षद्वयः T (Gras-
ha!); आशीर्षद्वयार्ध also Hix. VII. 17, comp. Garbe in his ed. of
Apast., Vol. II, p. 311.

हविर्धानस्रोत्तरतो मेघीं निहन्त्यैनाऽऽख्यवा सुपनिबद्धा-
 सुपनिबद्धात्तेमेव मन्त्रेषां चाध्वर्युर्दक्षिणस्य^१ हविर्धानस्य सुपु-
 कात्प्राचमरतिं मीत्वा सोमे^२ न्यस्य गतं खानयत्येव दक्षिण-
 सुपान्तात्प्राचं दाक्षं मीत्वा सोमे^३ न्यस्य गतं खानयति ।
 तानुमानुत्तरेणान्नं गतं खानयत्येवमेव प्रतिप्रस्थातोत्तरत-
 स्त्रीणां गतं खानयत्येवमपरतस्तोषु प्राचीनकर्षां स्मृत्वा चन्द्रयनि^४
 तासुदक्षौ वः प्रोहन्त्यस्यनि पुरस्ताद्दराटीं विष्णो ररा-
 टमसीति^५ विष्णोः इष्टमसीति मध्यमं हृदिरधिनिदधाति ।
 विष्णो अग्ने^६ ह इति चे अमितो भवतो^७ दक्षिणतस्तोत्तर-
 तस्य परिक्रयति । प्राचीं च प्रतीचीं च दारौ कुर्वन्त्येव^८
 दक्षिणे दार्याहौ कुग्रहस्य सुपनिबद्धा दर्मणं प्रवयति दर्मणे
 खान्धां विष्णोः स्मरसीति^९ विष्णोर्भुवमसीति धन्यं करोति^{१०} ।
 तं तदाभीमेव विषय्याहाकुर्वन्तो धन्वीन्धृष्यकौशसेर्निक्षिपतेत्येव-
 मेवोत्तरं दार्याहमेवमपरे^{११} दार्याह निक्षिपत्यैनादभिष्टयति^{१२}
 वैष्णवमसि विष्णवे तेत्येवाध्वर्युः प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्याह्रादृत्य १५

१ अध्वर्युं om. JHF.

२ Thus all.

३ Thus BHF, Kēd. (pr m.); अग्ने T, Prayogamālā; the
 visarga of विष्णोः is omitted by all the MSS. exn. H.

४ प्रचीकरोति B.

५ उपरे BTHJP; उपरौ F.

६ Thus (•हत् • or •हत् •) all, except B, which has निक्षिपतो
 (comp. Kēd. : कुपतः) — अध्वर्युः HF; अध्वर्युः BTJP (Bh., Kēd. ;
 अध्वर्युदविर्धानमभिष्टयति) ।

मासासुवीणाश्चहोरतुस्यन्तः५ वद मासः प्रथमाग्रकामति
दक्षिणा अग्रमं॑ तदग्निं निदधाति॑ च चौदुम्वर्ये कास॑
चौदुम्वर्ये कासादभिमादने ॥ २५ ॥

- देवस्य ना वसितुः प्रसवे ऽग्निर्गोर्वाज्जम्भा पूज्यो वसाम्बा-
५ मादह इत्याद्यायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारिरस्येति॑ तथौ-
दुम्वर्या अवटं॑ परिचिञ्चति परिचिञ्चितः५ रथः परिचिञ्चिता
चरातश्च इदमहः५ रथस्य ग्रीवा अपिञ्चन्तामि यो ऽध्वान्देहि
यं च यं दिक् इदमहः ग्रीवा अपिञ्चन्तामीत्युक्त्यातारमा-
होक्तातरेहीममौदुम्वर्या अवटं॑ क्षम प्राक् पुरीषमुदपतादिति॑
१० तः५ च स्रजति वा स्रजयति वा॑ यो ऽत एव सदो विनिमीते॑
यथा वीषि वदीः५ वि तिर्घञ्छेवं प्रकृशो॑ यथा वीषि वदीः५-
अन्वस्येवमुदकृशो॑ ऽपि वा यथा दौ भागानुदक् कञ्चापे स्याता-
मेको दक्षिणत इति॑ तस्य त्रिषेष्णिगताव्यहानयति१॑ यो ऽत एव
माह हुता॑ दक्षिणश्च हविर्धानश्च पुरी ऽवसुपरवान्विनिमीते
१५ प्रादेशसुखाग्नादेशान्नस्यादानं योजेतारमाहो जेतरेहीमासुपरवा-

१ Thus only B; all the other MSS., here and infra, 1. 9, चौदुम्वर्यावटं, the second time also the Mectramāḥ.

१ Comp. note १.

१ Uncertain reading. विवेदी० B; वीक्षेवि० H; वीक्षीवेवि० T; वीषि० JF; त्रिषेवि० P; comp. Padārthanirv. p. 310 (No. 174.). Keāva-
vyāmin glosses: तस्य वरसः नतैपक्षीक्षितः स्रजयति। Read: वीक्षेवि० ?

१ BH ins. चभर्त्तुः; Keā. has not read the word, as he glosses: वी
क्षेवि० वरसः श्रममा etc.

एवम प्रादेशमुखाग्रादेशान्तस्यादात्वाज्जनात्रानवाचो ऽसंभिन्यकु-
 परिष्ठादधस्तात्संज्ञयानिति^१ तान्म खनति वा खानयति वापैषां
 पुरीषं दक्षिणस्य हविर्धामस्यापेक्षोपसक्तम् निवपति^१ तं यत्तु-
 रमं खरं करोत्यथैनः शिकताभिराध्वाग्निं करोत्यथोपरवाणां
 काष्ठादग्निमादत्ते देवस्य वा सवितुः मयवे ऽग्निर्वाज्जम्भा ५
 पूष्णो हस्ताभ्यामादद् इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारि-
 रवीति^१ तथा धूपावटं परिक्षिपति यथान्तर्वेद्यर्धः स्याद्वि-
 र्वेद्यर्धं परिक्षिपितः रघः परिक्षिपिता अरातघ इदमवः रघसो
 पीक्ष्य अपिहन्तामि वो ऽस्मान्नेहि यं न वसं दिस इदमव
 तीवा अपिहन्तामीत्यग्नीप्रमाहग्नीदेवीमं धूपावटं खनोपर- १०
 संमितं प्राक् पुरीषमुदपतायतुरकुक्षेनोपरमतिखनतादिति^१ तः
 स खनति वा खानयति वा^१ यावदेवाधाध्वर्युश्चेष्टति तावदेव
 प्रतिप्रस्रतातैकुम्भरीः पूष्णं धनमानेन संमाधाधस्तात्परिशस-
 यत्यश्विनो रायः सुवीर इत्यधाध्वर्युः प्रदक्षिणमाद्यत्य प्रत्यङ्गा-
 द्रुत्य चाचति धनमतीः प्रोक्षणीर्वर्हिर्हस्तमाव्यक्षासीः ५ मधुवां १५
 मैत्रावरुणदण्डः हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्समादायाहेहि यज-
 मानेत्यौकुम्भयेषां पूष्णा प्रक्षालिता मयथा प्रागवटाकुपशेते^१ तां
 परस्तादवाचीं^१ प्रोक्षति ॥ २६ ॥

दिवे तान्तरिक्षाय ना पृथिव्यै स्तेत्यवटे ऽपो ऽवगयति
 शुश्रूतां लोकः पितृवर्ज इति^१ यवाग्रस्कन्दयति यवो ऽसि १०
 यवथास्त्रेणो यवयारातीरिति^१ बर्हिर्हस्तं यतिधन्वावसूयति

१ 'Thus only Kuś, T नमपरवाङ् (Grantha!); the other MSS. परवाङ् ।

- पिष्टपाः सदनमसौत्यैमहिरसमन्तर्धाव^१ सुवाङ्मत्याभिगुहोति
 पिष्टभ्यः स्नाहेत्यैनामुच्छ्रयत्युद्भि^२ सभागात्तरिचं प्रपृष्टिर्वी
 दूःहेत्यैनां प्राचीमकर्णां मिनोति सुतागस्ता भावतो मिनोत्
 मिवावदणयोर्ध्रुवेण धर्मणेत्यैनां प्रदक्षिणं पुरीवेण पर्युचति
 ५. ब्रह्मवनिं ता सप्तवनिः सुप्रकावनिः रावसोवनिं पर्युहा-
 मोति^३ मेवावदणदण्डेन सःहन्ति ब्रह्म दूःच धनः दूःच
 प्रजां दूःच रावसोर्वं दूःहेत्यन्यूनमनतिरिक्तं परित्यक्तोदपाच-
 सुपनिनौषावाद्यै दिशास्ते हिरण्यं मिधाय सुवाङ्मत्याभि-
 गुहोति हतेन स्वावाप्रचिवी आप्रयेथाः स्नाहेत्यागतमन्वदस्वाव-
 १० यत्थान्तमेव यजमानं तेजसान्तीति ब्राह्मणमथैनामुद्गाहभ्यः
 प्राङ्मत्तं तच्छेदन्ति यत्ते विवुरेतस्वा उच्छ्रयन्तु प्राचीम-
 कर्णां स्त्रुणा उच्छ्रयन्ति^४ तासुदौषो वः प्राग्गोहर्णां यस्मिन्
 मध्यमं हदिरिन्द्रस्य सदो ऽपीति^५ विद्यमानस्य ह्राथेति ये
 अभितो भवतो^६ नवच्छदि तेजस्कामस्य मितुथादिति^७
 १५ यौषिणीस्येव सर्वाणि भवन्ति^८ दक्षिणायुत्तराणि करोति^९
 स दक्षिणानि^{१०} दक्षिणान्येवोत्तराणि करोत्यन्वर्तान्करोति
 व्याहृत्या इति^{११} सन्निधु दक्षार्ताग्रत्यक्षति^{१२} ते ऽन्वर्ता^{१३}
 अथेतापरिचयन्ति परि ता निर्वन्धी गिर हमा भवन्तु विस्ततो

१ चचैत = all, also Kes, except B, which has चचैत, but comp. page 170, 11.

२ Thus BT; करोति the other MSS. also P.

३ Thus BHJP; दक्षिणा TF.

४ दक्षार्तान् or = दक्षान् BTHE; नवार्तान् FP.

‘हृद्वाधुमत्तु हृद्वाधो जुष्टा भवन्तु जुष्टय इति’ दक्षिणतस्योत्तर-
 तस्य परिश्रयन्ति’ प्राचीं च प्रतीचीं च द्वारौ कुर्वन्त्यप
 दक्षिणे द्वाधाधौ कुग्रहसमुपनिगच्छ दर्भणं प्रवयति दर्भणे
 सान्ध्यामिन्द्रस्य सूर्योतीन्द्रस्य भुवमधीति पन्धिं करोति’ तं
 तदानीमेव विश्वस्याहाकुर्वन्तो गन्धीन्द्रस्यकौशसेर्निक्षिप्यतेत्येव ५
 सेवोत्तरं द्वाधाधमेवमपरे’ द्वाधाध निक्षिप्यत्येनदभिष्ट-
 त्थैन्द्रमधीन्द्राव त्वेत्येव महाभेद्या उत्तरादश्वीयाश्चक्षोर्वेद्यन्ते-
 नाष्टादश प्रतीचः प्रक्रमाम्प्रक्रमति’ तदाग्नीभानारं विभि-
 मीते यथान्तर्वेद्यर्थः स्याद्विर्वेद्यर्थमयैनात्समुच्चित्य परि-
 श्रयन्ति’ तस्य दक्षिणां द्वारं कुर्वन्त्याग्नीभानारस्य पार्श्वमानी १०
 पश्चारभिरैतेन मार्जाक्षीयो व्याख्यातस्योदीं द्वारं कुर्वन्ति’
 ॥ २७ ॥ सप्तमः ॥

अथान्येव तिष्ठन्त्याचक्ष्यन्ति यवमतीः प्रोक्षन्तोर्वर्चिर्हंसमान्य-
 क्षमक्षीः ससुवामधिषवणं चर्माधिषवणे फलके षड् हृद्वाधुन्यावाधः
 हिरण्यसुदपाचमित्येतास्मादापाहैचि यजमानेति’ पूर्वथा द्वारा
 हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हविर्धानस्य नौड एतच्चमोऽस्यादयति’ १५
 पुरो ऽवमितराणि सप्तसादयन्त्यथोपरवाणां काकादग्निभादन्ते
 देवस्य ला सवितुः प्रसवे ऽग्निर्नोर्वाङ्मभां पूषो हस्ताभ्यामादद्
 इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरसि नारिरसीति’ तयोपरवाग्यरि-
 क्षिप्यति पूर्वथोर्दक्षिणमेवाये परिक्षिप्यति रक्षः परिक्षिप्यति

१ चपरौ again (as p. 186) F only; the other MSS., also P, चपरैः

१ सप्तसादयन्तः BT.P; •इत्यथ• the other MSS.

- अरातच इदमच रक्षसो धीवा अपिहस्तामि यो ऽस्मान्देष्टि
 यं च यं द्विज इदमच धीवा अपिहस्तामीति ध्वनिवानु-
 पूर्व^१ खलति रक्षोक्षो वक्षगहनो वैष्णवाभ्युपगमोति सर्वा-
 नेवानुपूर्वमेभ्यः पाःसूनुदपतीदमच तं वक्षगमुदपामि यं नः
 ५ यमानो यमयमानो निवक्षानेदमेनमधरं करोमि यो नः
 यमानो यो ऽयमानो ऽरातीयति नाययेष कन्दसेत्यववाहो
 वक्षग इति यजमानस्याध्वर्युदं पाःसूनुदपति पूर्वयोर्दक्षिणार्धे-
 धुमेन कन्दसेत्यपरयोर्दक्षिणागतेन कन्दसेत्यपरयोदत्तरा-
 दांनुधुमेन कन्दसेति पूर्वयोदत्तरादंजैतान्यदपाःसूनुवक्षरे परा-
 १० तपत्यच यं यजमानो देष्टि तं मनसा ध्यायत्यध्याप उपसृष्ट्या-
 चैनामवमृशतो ऽध्वर्युश्च यजमानश्च पूर्वयोर्दक्षिणमेवाध्वर्युरव-
 मृशत्युत्तरं^२ यजमानो^३ ऽथ यजमानः पृच्छत्यध्वर्यो किमथेति^४
 भद्रमिति^५ तन्नौ सहेत्यध्वर्युः पृच्छति यजमान किमथेति^६
 भद्रमिति^७ तन्नौ सहेति^८ यमेवाध्वर्युः प्रजहाति तं यजमानो
 १५ ऽवमृशति^९ दक्षिणथोरपरमेवाध्वर्युरवमृशति पूर्वं यजमानो^{१०}
 ऽध्वर्युरथ पृच्छत्यथ यजमानो^{११} ऽपरयोदत्तरमेवाध्वर्युरवमृशति
 दक्षिणं यजमानो^{१२} यजमानो ऽथ पृच्छत्यध्वर्युदत्तरयोः पूर्व-
 मेवाध्वर्युरवमृशत्यपरं यजमानो^{१३} ऽध्वर्युरथ पृच्छत्यथ यजमानो^{१४}
 यजमानः प्रथमः पृच्छति यजमान उत्तमो^{१५} ऽचैनामभिमृशति
 २० विराजसि सपत्न्या सस्राजसि भ्रातृवहा क्षराजस्यभिमातिहा

विश्वारादनि विश्वार्था नास्मात्प्राप्तिरिति सर्वानेवानुपूर्वमर्थेना-
 नन्तिः प्रोचति रक्षोहणो वक्षगहनः प्रोचामि वैष्णवानिति
 सर्वानेवानुपूर्वमर्थेनैवोऽवगच्छति रक्षोहणो वक्षगहनोऽवगच्छामि
 वैष्णवानिति सर्वानेवानुपूर्वमर्थेषु चवाग्नप्रकृत्यवति चोऽधि
 चववाग्नप्रकृत्यवो चवधारानीरिति सर्वानेवानुपूर्वमर्थेनाग्नप्रकृत्यव-
 क्षुणाति रक्षोहणो वक्षगहनोऽवक्षुणाति वैष्णवानिति सर्वा-
 नेवानुपूर्वमर्थेनाग्निरक्षमन्तर्धाद्यं क्षुवाज्जगत्ताभिजुहोति रक्षोहणो
 वक्षगहनोऽभिजुहोति वैष्णवाभ्याहेति सर्वानेवानुपूर्वमर्थेनास्येते
 पक्षे वैश्वदेवे संज्ञके भवतोऽसंज्ञके एतादे^१ ते वक्षुहृते^२
 उपदधाति रक्षोहणो वक्षगहनानुपदधामि वैष्णवो इत्येते १०
 ऋषिभिः परिषिद्धन्ति दाम्भां सुरक्षादाम्भां पञ्चाङ्गाम्भामभितो
 ऽनवसर्पकायायैने मद्दधिषं सुरीवेकं पर्यूहति रक्षोहणो
 वक्षगहनो पर्यूहामि वैष्णवो इत्येते वक्षिवा परिकृषाति
 रक्षोहणो वक्षगहनो परिकृषामि वैष्णवो इत्येते अभिष्टगति
 रक्षोहणो वक्षगहनो वैष्णवो इत्येते चर्मं मल्लकायोः प्राचीन- १५
 यीवक्षुत्तरकोमोपकृषाति^३ पक्ष प्रतिनिधेति^४ वा तृण्यो वा^५
 निरहमंजकने प्राण्योदादयति ॥ २८ ॥

१ इहवति इहवावा इहतीमिन्नाय वाचं इहेति^१ नील

१ संज्ञके BTF Keś., Mādḥ. Vol I., p. 459; वक्षुहृते HJ; Bhav.
 seems to have read संज्ञके;

२ Thus PHJP, Keś., Mādḥ.; चाक्षुषाति B, चक्षुः T.

३ Thus HTF, Bh, Keś. प्रतिनिधेति BJP

- एतच्चर्मात्सादयति^१ भावसु चावाणमथर्जत्यव दक्षिणस्य हविर्धान-
 सापेक्षोपसक्तमनं नर्हिर्मुष्टिसुपनिषद्भाति सोमेभ्यो^२ । अथ पाचति
 स्थासुदपाजं चात्माकात्पूरीषः सिकता इत्येतत्समादापाहैहि
 यजमानेत्याग्नीध्रं द्रुत्वा स्थासुदूत्यावोदस्य चात्माकात्पूरीषः
 ५ सिकता इति निवपति विभूरसि प्रवाहणो रौद्रेणानीकेन
 पाहि माग्ने पिष्टहि मा मा मा हिःसौरिति^३ तं परिमण्डलं
 धिष्णियं^४ करोत्यथैनः सिकताभिराभ्राघिनं करोत्यथान्तः-
 सदसं धिष्णियाश्विवपति होतुः प्रथमं वज्रिरसि इत्यवाचन
 इति^५ चाचो ऽसि प्रचेता इति दक्षिणतो नैषावहणस्य^६ तुघो
 १० ऽसि विश्ववेदा इत्युत्तरतो माह्वपाच्छःसि^७ उग्निगसि कवि-
 रित्युत्तरतः पौतुरङ्गारिरसि वयारिरित्युत्तरतो मेधुरवसुरसि
 दुवस्त्रानित्युत्तरतो ऽन्धावाकक्षाथ दक्षिणे वेदने मार्जाक्षीवं
 धिष्णियं^८ निवपति शुग्ध्यूरसि मार्जाक्षीय इति^९ सर्वथैव
 रौद्रमतुवर्तयत्याग्नीध्रे ऽन्ततो निवपत्युदकः स्याताया इत्यष्टौ
 १५ न्यवासीदित्यष्टावतुद्विषति^{१०} सवाहसि कृष्णातुरित्याचवनीष-
 सुपतिष्ठते^{११} परिवक्षो ऽसि पवमान इत्यास्तावं^{१२} प्रतकाधि
 नयस्त्रयमिति चात्माकर्मसंस्मृतो ऽसि इत्यसूद इति पशुमपशमथ
 सदसो द्वारि तिष्ठञ्चौदुम्बरीसुपतिष्ठत अतधामासि सुवर्णीति-

१ Instead of धिष्णियं (thus PBT Ket.) HP have चरं, J धिष्णं
 चरं; the word धिष्णिय is found here and infra often written
 धिष्णः ।

२ OM. HJF.

रिति^१ ब्रह्मण्योतिरसि सुवर्धमेति ब्रह्मसदममवापेव तिष्ठ-
गार्हपत्यसुपतिष्ठते ऽनो ऽष्टेकपादित्यहिरसि बुध्निय इति च
प्रजाकृतो भवति^२ ॥ २८ ॥

अथापेव तिष्ठसंप्रैवमाह कृषीत वर्धिः प्र ज्ञां वक्ष्यत
समपिमतान्नवध्वमाकाशं वज्रकः सृषीत यदोहविधानि वज्रसे ५
सृषीतोमेतर्धानो वायव्यानि द्रोचककमे दग्नापवित्रे समवभाव
पत्नीयासे वःवाद्वाग्रीदान्ममभिभव प्रतिप्रज्ञातः सुचः
संयुक्तान्येनोदिति इवदान्वाच दन्वाचरेति^३ अथासंप्रैवं ते
सुवर्णं दक्षिणे नेषन्ते वर्धिसुष्टिः कृषाति दैववर्धिरुपांशद-
वं वा कृषामि कावचं दिवेभ इति^४ तां वज्रकां पुरस्ता- १०
तायस्य^५ कृषन्तो वर्धयन्तःशाकं इवदन्ववन्वाव्यानि गृहीत्वा
परिकर्मिभ्य उग्रदाय ब्रह्मणे राजानमुग्रमय्यति^६ तं ब्रह्मादा-
द्योत्तरतः^७ सिद्धयुत्तरतः^८ सिद्धयिमानकयुद्धे^९ तिष्ठानु मासु-
दिति विधेर्देवैर्विधेः संविदानः । सुवर्मे कोमे वज्र-
मानः हि धेहि मासी^{१०} राज्ञा वाज्रसे वासुपेम इत्यंवा- १५
भाद्धानीसं^{११} प्रवचनोचमुपोपयमनीः कल्पयन्ति आतासा-
ममन्वारभ्येवपितेषु संयुक्तेषु गार्हपत्य आर्धं विज्ञास्योत्पूष

१ Thus TH; प्रत्येक PJF; प्रत्येक B.

२ तिष्ठसुचरत om. TJF; according to the Prayoga and the Vivara-
ga it is to be read.

३ *वायव्यम च* PH; the & seems not to be found in any known
Sāphitā.

४ Corrected, वाचोवासा MSS.

५ Thus TP; कवायस F; कवायस the other MSS.

सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा प्राज्ञासुखीये वैचर्मनानि^१ जुहोति
 नः सोम तनुजज्ञो देवोभ्यो ऽन्यकृतेभ्य चह यन्तासि वदयः
 स्थाहेति^२ सुवेकाप्तं प्रकृन्वत्यति जुषाणो अमुराज्यस्य वेतु
 स्थाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समेषमाचार्योषोमाभ्यां प्रकीर्य-
 ५ मानाभ्यामनुजुहोति^३ चिदक्तायासुख्यन्मो^४ होतुर्वशं यन्मव
 वै भवति प्राज्ञमग्निं प्रहरन्त्युत्पन्नीमानयन्त्यन्वनाः^५ चि प्रवर्तय-
 न्तीति^६ यदस्याप ब्रह्मं भवति पूर्वं तेनाग्निमन्ववकृन्वन्वाग्नि-
 प्रवमाः प्रतिपद्यन्ते ऽन्यपाज्ञा चाण्वीत्यान्वग्यावयो^७ वायव्यानि^८
 पूर्वथा द्वारोपनिष्क्रामन्त्यथं नो अग्निर्वरितः क्षणोत्थं अधः सुर
 १० एतु प्रभिन्दन् । अवं शूच्यतु जर्घषाणो ऽयं वाजं जघत्
 वाजसातावितुं नरेष सदः परीत्याग्नीभागारे ऽग्निं निधाव
 नयवत्यर्चाग्नीध्रे जुहोत्यग्ने नच सुपथा रात्रे अस्मान्विश्रानि
 देव वयुनानि दिदाम् । सुखोभ्यस्तनुजराणमेनो भूविर्हा ते
 नमस्तुतिं विधेम स्थाहेत्यर्चैर्वैतद्वावोवायकः^९ समुपसाद्योपाति-
 १५ यन्ति रात्रा चाण्वीत्याहवनीये रुवाकृतिं जुहोत्युह विन्दो

१ *यन्मवं BTJ; but comp. TS. VI. 3. 2.

२ चतुर्गृहाणुः BF.

३ इति om BTJ; *प्रवर्तयन्त्यव यदस्याः T.

४ Thus F; the other MSS. प्राणो।

५ Thus BJHP; चाणीवायव्युः T; चाण्वीवायव्या F; चाणीवायव्याणि Kś.

The remarkable चाणीवायव्यम् occurs several times in the Karmānta sūtra. The Pronoun एतत् seems also to point to a neuter; but comp. Bh. and Kś: एतदिति श्रीब्रह्मसूत्रप्रवचनार्थम् ।

विश्वमश्वोद यथाच नः कधि । इतं वनयोमे पिव मम वक्षपतिं
तिर आयेति । ॥ ३० ॥

अथ श्रोत्रणीभिश्चपोतिष्ठती^१ सं प्रोचति^१ वेदिं प्रोचति^१
वर्धिः प्रोचति^१ वर्धिराचमं प्रोक्ष्योपनिनीथ पुरस्तादाश्ववाकं
प्रक्षरं मृज्जति^१ पञ्चविधं वर्धिं शीर्मां प्रक्षरपाणिः प्राकृभिश्चप्य
कार्त्तर्धमयान्परिधीन्परिदधात्यूर्ध्वं चमिधावाद्धात्ये^२ चवी विधृती
तिरक्षी यादयति^१ विधृत्योराश्ववाकं प्रक्षरं^१ प्रक्षरे जुह्वं^१
वर्धिषीतरा^१ एता अयदभिति वमभिन्नायापय उपसृज्य मज्जथो
राज्जगमाश्वं पूर्वधा द्वारा चविधानं प्रयादयति सोमो जिगाति
मातुविदेवानामेति निष्कृतमृतस्य सोमिमासदमित्यय दक्षिणस्य
चविधानस्य नोडे कृष्णाग्निमासृषात्यदित्याः सदो ऽसीत्य^३-
दित्याः सद आसीदेति कृष्णाग्निने राज्ञामर्मयेन देवताभ्यः
संप्रयच्छत्येष वो देव सवितः सोमस्तः रचध्वं मा वो दमदिति^४
संप्रदाधोपतिष्ठत एतत्तः सोम देवो देवास्तुपागा इदमहं
मनुजो मनुजान्मुञ्च प्रजया अथ रावस्योवेवेति^५ नमो देवेभ्यः
इति प्राश्नमन्त्राणि करोति^६ कथा पितृभ्य इति दक्षिणा^७
अथत्यपोपनिष्कृतमतीदमहं निर्वदणस्य पाशादित्यथाचदनी-
यस्यपतिष्ठते सुवरिभिविद्योषं वैश्वानरं ज्योतिरित्यथ यजमा-
नमवाप्तरद्रीर्वा विवर्जयत्यग्रे जतपते तं जतानीं जतपतिरसि
था मम तनुस्तस्यभृदिषः वा मधि था तव तनुर्मयभृदेवा १०
था मधि यथाययं भौ जतपते जतिनोर्वतानीत्यथैनः सः प्राप्ति

१ Thus BJ, Bh.; दक्षिणार्थ्यचधीयः H; दक्षिणार्थ्यचधीयः F; दक्षिण-
कार्त्तर्धमयः T; दक्षिणार्थ्यचधीयः P.

- सुखीय मेखतां प्र हृष्टी वारच मेवावहकाव दक्षं प्रवक्त
 वलमान इति नावकता नामसाहं ते पित्रभिः पितामहैः
 प्रपितामहैः पुत्रैः यौनेः सुमह्यः सुमह्यमाह्वयति^१ अ
 एवमेतैस्तर्ह्य करोत्येव वृषाह्वतिः ह्वता वृषं वज्रुवा करोति^१
 १५ वृषावटं वज्रुवा करोति^१ तदेतवृषावटान्तम् ॥ ३१ ॥ अष्टमः ॥
 अथ वृषसाहता वपश्चवति^१ कर्षणं वृषहृत्सृज्याभीषो-
 नीषं पश्यवृषाकरोति^१ तत्र प्रविष्टं वपसा वरिता वपाव-
 पयो अतुप्रवत्य वसुक्तम् आलाले मार्जवने^१ एव यो वीथितः
 सुभ्रसं वाचति^१ तमादावाप्तरेव आमाजोत्करावुदङ्गुपनिक्तम्
 १६ वपावसावति^१ नाप्तमा वपनीरत्येति^१ न आभराणां सृजति^१
 प्रतीपं तिष्ठत्यह्वति^१ ह्वावाये चातपतव धंधी सृजति
 हविस्तोरीरमा अपो हविजान्मेवो चधरो हविजाः चाविश-
 वति हविजाः अथ सूर्यं रत्यैना आदाव प्रदक्षिमाह्वय
 वमे ऽऽवे निधायेतेनेव वनेतमेव्योक्तरेषाभीषं परीत्योक्तरेव
 १७ अहः परीत्य पूर्वधा दारा प्राणां प्रपाद्य वपनेन मार्जपत्य-
 नीपवदाणां वेद्याः वःकहाः^१ आदपत्यमेवे^१ उपकप्रवक्त
 वदधि आदपानि सुजाव सुचिनीः सुवे मा धनेत्येव पद्य-
 पुरोकात्रं निर्वपतीकान्तः पश्यपुरोकात्रः धंतिष्ठते^१ पत्नीधंवा-
 आन्तः पश्यद्विद्वद्वाप्त रत्येवे^१ ॥ ३२ ॥ नवमः ॥

१ तदेति only T and Madh.; वपति the other MSS. also P and
 Kōś.

१ Some of the MSS. have here and elsewhere वःकहाः ।

अथ वसतीवरीः परिवारिष्यन्नाथ उपकामत मा वो
 अभिपरिहारिषमिति^१ यजमानायतने यजमान उपविशति^२
 अचनेन गार्हपत्यं पश्व्यैना आदाथ दक्षिणया दारोपनिर्हृत्य
 यथे ऽश्वे निधाथ दक्षिणेन सहः परीत्य दक्षिणेन मार्जाशौथं
 धिष्णियं पर्वाश्रय दक्षिणतो यूयेन सःसृष्टाः आदयतीन्ना-
 श्रियोभांगभेदी स्तोत्र्यैना आदयोदङ्गाहत्य दक्षिणे ऽश्वे
 निधायेतेनैव यजेतमेत्य अचनेन गार्हपत्यमीपसद्वाथा देवाः
 सःसृष्टाः आदयति निचावदक्षयोभांगभेदी स्तोत्र्यैना आदाथ
 पूर्वाया दारोपनिर्हृत्य दक्षिण एवाःश्वे निधायोत्तरेथ सहः
 परीत्योत्तरेवाग्नीमीथं धिष्णियं पर्वाश्रयोत्तरतो यूयेन
 सःसृष्टाः आदयति विन्धेवा देवानां भांगभेदी स्तोत्र्यैना
 आदाथ म्रदक्षिणमाहत्य यथे ऽश्वे निधायेतेनैव यजेतमेत्य
 जजनेनाग्नीमीथं धिष्णियः सःसृष्टाः आदयति यथे
 आदयेति^३ ॥ ३६ ॥

अथ पचाःश्वि विग्राशि वा सवाङ्धुक् तथै दधिजमाथ १५
 दधि कुहत वा यजमानश्च तथा आभिचार्य वा पश्व्यै तक्षा
 आग्निरे पचथ सक्तूश्च कुहत श्रुतातक्षमादित्यपचाथ दधि
 कुहत पुरोवाग्नीयानि पिष्टानि कुहत धाना दारिचोजनीः
 कुहत चतुरो ऽध्वपाःश्वीकुदचनानयुजः एकधनाःस्यवमाने-

१ Most of the MSS. read «रिषयः ।

२ Thus PHBJ, Bh., Mantramālā, Kād. ; उदचनम् F, Prayoga I.O.,
 Padārthanirv ; उदचनम् T.

- कादशपरमाऋतस्यो रश्मनाऋतस्यो वषाजपयोऽपमिश्रावर्धि^१-
 रौदुम्बरात्महापरिधीन्कुक्षतं सुजह्यस्यः सुजह्यस्यामाऋपमिति^१
 यथासंमैवं ते कुर्वन्त्यथैतान्भूषानावातयत्युत्तरस्य^१ इविधानिज
 गीह आधवनीयं^१ प्रजने पूतभृतं^१ तयोः समान उदचन^१
 ५ आग्नीम एकऋ उदचनं^१ मार्जालीय एकऋ उदचनमाग्नीम
 एताऋ रात्रिं यजमानः संविशति^१ इविधानि राजानं गोपा-
 यन्ति^१ ॥ ३४ ॥ दशमः ॥

॥ इति षष्ठः प्रश्नः ।

~~~~~

१ इ रश्मने हे वषाजपयोः एकतममिश्रावर्धिः Mantramāṣā, Padārthan iv.
 Prayoga I.O.

१ Thus FF only ; यविनाम० BHTJ.

अथातो मसाराच हव नुच्यते^१ संशोधयन्नेतानृत्तिजोऽध्वर्युः
 शौतारं ब्रह्माचमुद्रातारं प्रतिप्रज्ञातारं प्रक्षोतारं प्रयास्तारं
 माह्वणाच्छ्रुतिमन्वादाकं नेष्टारं पोतारः स्रक्षमुक्षेतार-
 माग्नीध्रं वावस्तुतः सुमह्यं प्रतिहृत्तारं च शान्ते परिकर्मिणो
 भवन्ति^१ ते इक्ष्वादाग्रवासाग्नीध्रे यजमानसुपसंगच्छन्ते^१
 ऽवाध्वर्युर्हस्तौ संव्रजते कर्मणे वां देवेभ्यः शक्रेचमिद्यथाचैव
 तिष्ठन्सर्वैवमाहोक्षेतर्थाव्यो वाचम्यानि द्रोक्षकस्ये दद्यापविने
 समवधाव दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरो ऽवः स्रक्षदद्याग्नीदाव्य-
 मधिभ्यश्च प्रतिप्रज्ञातः शुचः संव्रज्यान्नेनोदेहि इषदाव्याय
 दद्याद्वरेति^१ यथासंग्रहं ते कुर्वन्वाध्वर्युराग्नेव्यर्चाग्नीप्रममि-
 म्भ्रतयमिर्भूधां दिव इति^१ वैश्वया हविर्धानं विष्णो त्वं नो
 अन्नम इत्यग्नेव्या शुचो ऽवमग्निः सहस्रिण इति^१ वाचम्यथा
 वाचम्यानि वाचो भ्रतः इरौषामित्यैवा स्रक्ष इत्तं विधा
 अवीरुधक्षित्येव इषदाव्यवन्वाव्यानि गृहीत्वा प्रोक्षणीभिरुपो-
 न्निष्ठतीर्थं प्रोक्षति^१ वेदिं प्रोक्षति^१ बर्हिः प्रोक्षति^१ बर्हिरास्यं
 प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रक्षरं^१ गृह्णात्येकविधं बर्हिं स्त्रीत्वा
 प्रक्षरपाणिः प्राकृमिसृषौदुम्बराव्यापारिधीन्यरिद्धाति नित्येन
 परिधात्रेनापैनान्योगेन पुनक्ति^१ पुनक्ति ते इषिवीं व्योतिषा
 सहेति अथमं^१ पुनक्ति वाकुमन्नरिजेच ते सहेति दक्षिणं^१
 पुनक्ति वाचः स्रक्ष सूर्यस्य त इत्युत्तरमथ शुचः स्रक्ष अभि-
 म्रजति पुनक्ति तिस्रो विष्टयः सूर्यस्य त इत्युत्तराप उपसृष्टाहैहि

- यजमानेति^१ पूर्वथा द्वारा हविर्धानं प्रयाशायेतत्त्वं^२ पञ्च-
 कथोः प्राचीनसौदसुत्तरसोमोपशृणाति^३ यच्च प्रतितिष्ठेति वा
 तृष्णीं वा^४ तस्मिन्सुखाभ्यातः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धान-
 स्थान्तरेणैवे रात्रानमुपावहरति इदे वा मनसे वा सोम
 १. राजलोकावरोहेति दाभ्यामथैनमुद्रादभ्यः प्राजसस्मिन्सचेष्टन्ति
 यत्ते विदुरथाप उपशृणाहेहि यजमानेत्याग्नीध्रं कृत्वा सुचि
 चतुर्भूचीतं गृहीत्वा पञ्चहोतारं मनसानुद्रुत्याग्नीध्रे जुहोत्य-
 न्वारभ्ये यजमाने स्नाहेत्यपरं चतुर्भूचीतं गृहीत्वाग्नीध्र एवा-
 सन्यां जुहोत्यासन्त्यान्ता मन्त्रात्पाणि कक्षासिदिभिग्रह्माः^५
 २. स्नाहेत्यथाहवनीये दत्तानुचिकः शकलमभ्यादधाति तृष्णी-
 मथाभैव तिष्ठन्संप्रेषमाह ॥ १ ॥

- प्रातरर्थावभ्यो देवेभ्यो होतरनुभूचि ब्रह्मवाचं यच्छ सुमह्यं
 सुमह्यथामाह्वयाग्नीध्रवनीयाभिर्वप प्रतिप्रस्थातः खरे पात्राणि
 युङ्क्तीति^६ यथाहंप्रैधं ते कुर्वन्ति^७ प्रतिपद्यत एष होता
 १. प्रातरनुवाकं^८ यच्छति ब्रह्मा वाचमाह्वयति सुमह्यः सुमह्यया^९
 तस्यामाह्वतायां ब्रह्मा वाचं विसृजते^{१०} निर्वपत्येव आग्नीध्र
 ऐशानेकादशकपास्तान्वावनीयाः^{११} सौषां ग्रीहिष्वेव हविष्कृतमुदा-
 दयत्युपोष्यन्ते यवानय प्रतिप्रस्थाता खरे पात्राणि युजति^{१२}

१. Thus (अचैतद) Kod. ; अचैतद the MSS.

२. आसृष्टाणि B.

३. अभिग्रेह्या PBTJ, Mantramālā; अग्र्ये Prayoga IO, Padārtha-
 nirv.; अग्र्ये H; अग्र्ये F.

पूर्वांश्च खरस्य दक्षिणाग्निरसमुपाऽऽसवनं निदधाति दक्षिणत
 उपाऽऽसुपाचमुत्तरतो ऽन्तर्यामिपाचमुपसऽऽसृष्टे' असऽऽसृष्टे
 अभिचरतः' पश्चाद्दिदेवत्यपाचस्यन्त्यौक्त्वाचवपाचं नैषावदण-
 पाचमाग्निपाचं' पश्चात्कुक्कामग्निनोः' प्रजाजन्दक्षिणऽऽस-
 पाचमुत्तरं मन्त्रिपाचमग्रेण मन्त्रिपाचमृतुपाचे' पश्चादापचय- ५
 क्षाक्षी' दक्षिणस्यां खरओष्ठामादित्यक्षाक्षीऽऽसोपग्रयामुत्त-
 रस्यां खरओष्ठामुक्थ्यक्षाक्षीऽऽसोपग्रयामुत्तरस्यां चविधानि-
 क्षायेशोपसम्भनमनुपोत्ते भुवक्षाक्षीमन्तरेण पूतधदाधवनीयौ
 चमसाध्वर्ध्विण्य चविधानस्त पश्चादचं द्रोणकलशं दक्षापविने
 इति निदधात्यैमान्यभिष्टयत्यग्निर्देवता गात्रयो वन्द उपाऽऽग्नोः १०
 पाचमसीति दक्षभिर्देशाध्वर्युः यं वा विप्रति कर्माणि
 शतुप्रेचमाण आसो' ॥ २ ॥

अथ यथ होतुरभिज्ञानात्यभूदुपा दक्षत्यश्वराग्निरधाप्यु-
 लिथः । अथोवि वां हवस्तस्य रणो दक्षावमत्यो माध्वी मम
 मुतं चवमिति ताम्रचरण्याऽऽसुचि चतुर्हृदीतं गृहीत्वाहवनीये १५
 पुडोत्यम्बारन्ध्रे यजमाने ऋषोत्पत्तिः समिधा हवं मे ऋष-
 न्वापो धिवण्याश्च देवीः । ऋषोत यावापो विदुषो नु यज्ञऽऽ
 ऋषोतु देवः समिता हवं मे स्नाहेत्यपरं चतुर्हृदीतं गृहीत्वा
 वर्चिरादाय संघेयमाहाप इत्य होतर्मैषावदणस्त चमसाध्वर्ध्ववा-
 अत्रैकधमिण एत नेष्टः पत्नीमुदानवाग्नीहोस्तचमसेन च मा २०
 वसतीवरीभिश्च चालात्ते प्रत्युपसम्भवेति' यथासंग्रहं ते

- कुर्वन्मानयति नेष्टा पत्नीं पञ्चजनं कक्षप्रमादाय प्रेक्षुदेवीत्ये-
 तेन निगर्दनायेतां पूर्वया दारोपनिक्रमण्योत्तरेण श्वरः परी-
 त्योत्तरेणाग्नीध्रीं च धिक्स्थितं पर्याणौद्यान्तरेण चात्मासौत्करा-
 बुद्धिपुनिक्रम्य यथापस्तम्बनयथापु बर्हिः प्राच्याभिमुखोति
 १० देवीरापो अर्पा मपाश्च कर्मिर्हविष्य इन्द्रियावाग्मादिनामस्तं
 देवेभ्यो देवता धनं शुक्रं शुक्रपेभ्यो येषां भाग स्य स्वाहेति ।
 नैचावदणचमसेनाह्मतिमपस्त्रावयति कार्ष्णिंरस्यपायां सुभ्रमिति ।
 बर्हिषी अन्तर्धावोक्तयति वसुद्रश्च वो ऽक्षित्या लक्ष्य इत्य-
 धैकधनाभ्युत्थानातीत्याय वो जुष्टाभ्युत्थामीति वा त्वष्ठीं वाच
 १० पञ्चजनीर्गृह्णाति वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विष्णवेभ्यो देवेभ्यः
 पञ्चजनीर्गृह्णामि अश्वाय वः पञ्चजनीर्गृह्णामीति । ततः पत्न्यै
 र्गार्हपत्योदायनचत्वारणे चक्रमान एतेनैव अघेतमेत्य चात्मास्ते
 होत्रचमसं च नैचावदणचमसं च सप्तसार्धं वसतीवरीर्यानयति ।
 पूरयति होत्रचमसमर्तु नैचावदणचमसे प्रस्कन्दयत्यथ होत्रचमसं
 १५ वसतीवरीर्नैचावदणचमसमिति चयः संनिधाय प्रतिस्रोमं
 मचरण्या समनक्ति सं ज्योतिषा ज्योतिरङ्गाः सः शुक्राः
 शुक्रेश सः इविषा इविः सं यज्ञपतिराग्निषेत्येषा पञ्च-
 तेनैव अघेतमेत्य जज्ञनेन गार्हपत्यमौपसदायां वेद्याः संस्पृष्टाः
 सादधति त्वष्ठीम् । ॥ ३ ॥
 २० अथाध्वर्युर्होतुस्तृक्काशमेति । होताध्वर्युं पृच्छत्यध्वर्यो
 ऽवेरपा इत्युत्तेमनजसुस्तेमाः पश्चेतीतरः प्रत्याहोय यद्यधि-
 ह्योमो जुहोति यमग्ने प्रतु मर्त्यमावो वाजेषु सं जुनाः ।

स यन्ता यन्तोरिचः स्नाहेत्यप यधुक्क्य एतेनैव यजुषा
 मध्यमे परिधौ निमाध्यप यन्तिराच एतदेव यजुर्वेदप्रपद्यते ।
 यन्तकृत्नां व्याहृत्या इति माह्वचमपैता होहचमधीचा
 दधिपसा दधिधानसान्तरेणेव सपातिहृत्य नीच उत्सादक्यधौ-
 दुजगाधवनीयः सर्वत्र एव मैनावद्वचमधीचाः पश्यन्ति । ५
 द्वितीयं यन्तीवरीषामवनयति । द्वितीयमेकधनानां । पुरो ऽहं
 यन्तीवरीः सादयति । पश्चाद्वचमेकधनानां यान्तरेण दधिधानि
 उपविष्टौधुमरं पाचं चतुःसक्तिं याचति । तस्मिन्वर्चिषी
 यन्तर्धाच माजापत्यं दधिपचं यथात्युपचामयहीतो ऽसि प्रजा-
 पतये ता ज्योतिषते ज्योतिषनां यजामि इत्याच दधुष्टे १०
 रातं देवेभ्यो ऽग्निमिहोभयतां पुंश्च इत्येवेभ्यो वदपरामभ्यो
 वातापिभ्यः पर्जन्यास्तभ्य इत्यपोऽभ्यु चर्चिषी अयेनमादाधोपो-
 तिषति द्विजे त्वान्तरिषाच ता इधिव्ये तेति । पूर्वचा दारोप-
 निज्जामत्यपेन्द्र दिवतो मनो ऽप निज्यावतो यज्ञप धो नो
 ऽरातीयति तं जहीत्येतादवनीचे जुहोत्यन्वारभ्ये यजमाने १५
 प्राणाय त्वापानाय त्वा यानाय त्वा सते त्वासते त्वाज्ञस्तौष-
 धीभ्यो विद्येभ्यस्ता भूतेभ्यो यतः प्रजा अस्मिन्ना^१ अवायना

१ Conjecturally. The best MSS. (BJ) and the Mantramālā
 read अस्मिन्ना which seems to mean: akkhidā, thus P. By
 adding a little stroke we get the reading I have put in the text,
 on account of the usual form the verb चिदति has in the Taittirīya
 texts (चिदति). Comp. TS. III. 5, 8, 9.

तस्मै त्वा प्रजापतये विभुं दत्ते ज्योतिष्यते ज्योतिष्यन्तं जुहोमि
 साहेत्ययास्य संज्ञाजनमन्तःपरिधि निगद्यति^१ धेनुवरं^२
 पाण्डुवरं वा दद्यादिति ६ साच नौधायनो^१ द्वादश
 पष्ठौ हीरित्याक्षौ गविर्नैवमिति कात्यो^१ भविकुण्डलमिति
 ५ राघोतरः^१ ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

- अथैता होतृचमवीया दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणैवे
 उपावहत्य चर्मणि निदधाति^१ तासु निपाभ्यासु यजमानं
 नाचयति निपाभ्यास्य देवभुज आयुर्मे तर्पयतेति प्रतिपद्य
 गणा मे मा विद्वन्भित्यातक्षा यजमानाय संप्रदाधायैतेषां
 १० याव्याः सः सुजन्तुरिव तमादत्ते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
 ऽधिगोर्वाङ्मर्वा पूष्णो हस्ताभ्यामादद इत्यादायाभिमन्त्रयते
 यावास्तध्वरहदेवेभ्यो गन्धौरमिममध्वरं ह्यभ्युत्तमेन पविनेन्द्राय
 सोमः सुवृतं मधुमन्तं पयस्सन्तं दृष्टिपनिमित्त्यथैनं प्राक्षं
 मन्त्रित्व विष्टस्य राजानं यावास्तमुपाऽऽश्वक्वममभि मिमीत
 १५ इन्द्राय त्वा दृषत इन्द्राय त्वा दृषतुर इन्द्राय त्वाभिमातिष्ठ
 इन्द्राय त्वादित्यवत इन्द्राय त्वा विश्वदेव्यावत इति^१ पञ्चकलो
 यजुषा^१ पञ्चकलसूष्णीं^१ दशकलो मिमरानो ऽध्वेजाः राज्ञो
 मिमीते^१ ऽघातिशिष्टः राजानमुष्णीषेण विप्रस्य दक्षिणस्य
 हविर्धानस्यान्तरेणैवे उपातिहत्य^१ गौड उक्तादयत्तय मितः
 २० राजानः होतृचमवीयाभिरुपसृजति आच स्य दृषतुरो

१ धेनु- H, but comp. IV. 11 (page 127, 14).

२ ५. ५. BJTB; उपावहत्य H.

राधोगूतां चक्षुतश्च पञ्जीया देवीर्देवचेमं यज्ञं धत्तोपहृताः
 धीमस्य पिबतोपहृतो युष्माकः सोमः पिबन्तित्येनं संप्रधौति
 यत्ते सोम दिवि ज्योतिर्यत्पृथिव्यां यदुराक्त्वारिषे तेनासौ
 यजमानाचोद राया क्षयधि दाणे घोष इति ^१ तिरस्कर्त्तव्यत्वे
 अभिमुख्यति धिषणे वीक्षू सती वीक्षयेथामूर्जे दधायामूर्जे ने
 धत्तं मा वाः सिः सिधं मा मा सिः सिष्टमित्यथ दृष्ट्वावाच-
 यत्यवीरुधं वो मनसा सुजाता अतप्रजाता भग इदः स्वाम ।
 इन्द्रेय देवीर्वीरुधः संविदाना अतु अन्यन्ताः सवनाच सोम-
 मिति ^१ संक्षत्तस्य राश्वः प्रतिप्रस्थाता यथे पाथौ वक्षःशूचयते ^१
 ज्यैतेनैव याचिजोपाः शुपाचमादत्ते ^१ ज्योपसृष्टः राजानमष्टौ १०
 क्षत्रो ज्ये अभिषुषोति ^१ सो ज्यौ स्तुभे वाचयत्या मास्त-
 न्मह प्रजया यच्च रायस्त्रोषेणैन्द्रियं ने वीर्यं मा निर्वधीरि-
 त्यप्राञ्चलिनोपहन्ति ^१ तृष्णीमेवांस्तर्द्धाति प्रतिप्रस्थाता ^१ प्रथमा-
 भ्यामः शुभ्यामानयत्यध्वर्युर्वाचयत्यथे पवस्व वाजिमिति ^१ सचत
 एतावःशू ^१ तचोपसृष्टः राजानमेकादशक्षत्रो द्वितीयमभिषु- १५
 षोति ^१ त्रिवाचाःशू स्तुभे वाचयति ^१ तथाञ्चलिनोपहन्ति
 तृष्णीमेवांस्तर्द्धाति प्रतिप्रस्थाता ^१ मध्यमाभ्यामः शुभ्यामानय-
 त्यध्वर्युर्दृष्ट्वा दृष्णो अःशूभ्या गभस्त्रिपूत इति ^१ सचत एता-
 वःशू ^१ तथैवोपसृष्टः राजानं द्वादशक्षत्रतृतीयमभिषुषोति ^१
 त्रिवाचाःशू स्तुभे वाचयति ^१ तथैवाञ्चलिनोपहन्ति तृष्णी- २०
 मेवांस्तर्द्धाति प्रतिप्रस्थातोत्तमाभ्यामः शुभ्यामानयत्यध्वर्युर्देवो

- देवानां पवित्रमसि येषां भागो ऽसि तेभ्यस्तेति^१ सप्त
 एतावत्सू^२ चयैनसुपा^३सू^४सवनं^५ दशापवित्रेण परिहृत्य पूर्वार्धं
 खरस्य दक्षिणाग्निरसं निदधात्य^६ प्रतिप्रस्थातुर्पश्मादने
 स्नाततो ऽसीति^७ यजमपय^८ चयैनमवेक्षते^९ मधुमतीर्न
 ५ दपस्यधीत्ययैनमूर्ध्वसुस्नाष्टिं विदेभ्यस्तेन्निदेभ्यो दिवेभ्यः पावि-
 देभ्य इत्य^{१०}चयैनमादापोपोतिष्ठति मनस्वाहित्यै^{११}त्युर्वन्तरिक्षमन्वि-
 शीत्येत्याश्वनीये बुधोत्यन्तरे यजमाने स्नाहा स्ना सुभवाः
 सूर्याय स्नाहेति^{१२} कलानुप्राप्ति^{१३} वाचयति भूरसि केभ्यो
 रक्षीनां प्राक्षपाः प्राणं मे पाहीत्य^{१४}चयैनमवाचौनमवभृच्च प्रतीचा
 १० नीचा पाणिना मध्यमे परिधौ निमाष्टिं देवेभ्यस्ना मरीचि-
 येभ्य इत्य^{१५}च प्रदक्षिणमाहृत्याययस्नाह्यां यदस्य स^{१६}स्नायमव-
 नस्यते^{१७} ते योनिरित्य^{१८}चयैतस्मिन्सुपा^{१९}सू^{२०}पाये ऽसू^{२१}सं प्राक्षत्य^{२२}चैनं^{२३}
 दक्षिणत उप^{२४}सू^{२५}सवनेन स^{२६}सू^{२७}सू^{२८}सादयति प्राणाय लेति^{२९}
 शानाय लेत्युपा^{३०}सू^{३१}सवनं प्रत्यभिष्टमते^{३२} ॥ ५ ॥
- १५ यावदेवावाध्वर्युंयेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता राजन्नेवा^{३३}-
 श्वनां दौदावपिष्टजति यत्ने सोमादाभ्यं नाम जाम्बवि तस्यै
 ते सोम सोमाय स्नाहेति यत्ने सोम यत्ने सोमेत्य^{३४}वाभिषो-
 भ्यन्तः सर्वंश्च एव राजानं पर्युपविशन्ति^{३५} पश्चात्प्राप्नुवो ऽध्वर्यु-
 रपविशति^{३६} तस्य दक्षिणं बाहुमतु यजमानो^{३७} दक्षिणतः

१ Thus (चयैनसू०) all MSS.

२ यजमपय^३ TH, the other MSS. यदस्य० ।

३ Thus TF Kōś., चयैतद् B, चयैनद् PH.

प्रतिप्रक्षार्तात्तरत चाग्नीध्रो^१ ऽन्तरेण प्रतिप्रक्षार्तारं चाग्नीध्रं
 च चक्षुषो^२ ऽभिपुच्छत्यपोमेतारमाहाहरोपसृजेत्युपसृजत्युजे-
 ताधवनीचापुदचनेनोपर्वधे^३ होतृचमसे ऽष्टाग्निरिज्ञावयन्ति
 प्रागपागुदगधराक्काक्षा दिग्वाधावन्मन्त्र निम्बरेत्येव मियाभ^४
 चाप्याययन्ति^५ अपोहन्ते^६ ऽभिपुच्छन्ति^७ निधाममुपयनयन्त्या-
 ययन्ति^८ अपोहन्ते^९ ऽभिपुच्छन्ति^{१०} निधाममुपयनयन्त्याययन्ति^{११}
 अपोहन्ते^{१२} ऽभिपुच्छन्ति^{१३} च चक्षुषे^{१४} निधाममुपयनयन्त्येन
 सुसंस्तः संवरथाः संस्त्योक्तेषु उत्प्रयच्छति^{१५} तत्तुजेताधवनीधे
 ऽनयत्येवमेव द्वितीयः पर्वायः संतिष्ठत^{१६} एवं तृतीयः
 चतुर्थीधमन्ततो दग्नापविषेण परिवेज्योक्तेषु उत्प्रयच्छति^{१७}
 तत्तुजेताधवनीधे^{१८} विचाक्ष्य प्रपीथ दक्षिणस्य हविर्धानस्थान्तरे-
 ष्वेव उपाविहत्य^{१९} चर्मणि निदधाति^{२०} तस्मिन्संस्त्याग्राव्यः
 हत्वा चतुर्थैतदृजौषं यावमुखेभ्यो अपोहत्यपोद्वाता वा प्रस्तोता
 वा दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादचक्षुषस्य प्राञ्चं यावसु द्रोण-
 कक्षग्रमण्युहति^{२१} तस्मिन्नुदीचीनदग्रं दग्नापविषं दितव्यमिति^{२२}
 तेन तथा हतेनादित्यस्योदयमाकाङ्क्षन्त^{२३} उदित आदित्ये
 ऽन्तर्धामं गृह्णात्यतिपयमानस्य रात्र उपयामगृहीतो ऽस्मन्तर्धच्छ-
 मयवत्याहि सोममुदस्य रावः यमिषो यजस्मानस्यो दधामि
 यावाप्रयिवी अन्तर्ध्वन्तरिषः सजोषा देवैरवरैः परैराम्यमाने

^१ The passage निधाम... ऽभिपुच्छन्ति, found in PHF, is missing in BTJ.

^२ Thus JP; ननुवेता TFB.

^३ Thus BJTP; उपाविहत्य H; उपाविहत्य F.

- मन्थमादवस्तेति^१ स्थाकतो ऽस्येति एहमपयच्छत्यैममवेवते^२
 मधुमतीर्न इत्यक्षीत्यैममूर्ध्वमुन्माहिं विवेभस्तेभिर्येभ्यो
 दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य इत्यैममादायोपोन्तिष्ठति मन्थमादित्यै-
 त्वुर्वन्तरिचमन्तिहीत्येत्याहवमीये जुहोत्यन्तारभ्ये यजमाने स्थावा
 ५ ता सुभवः सूर्याय स्थावेति^३ जलान्वपामिति^४ वाचवति
 धूरचि जेहो रक्षीनामपानपा अपानं मे पाहीत्यैममूर्ध्व-
 मुन्माह्य प्राचीनामेन^५ पापिमा मध्यमे परिधातुन्माहिं दिवेभ्यस्ता
 मरीचिपेभ्य इत्येव प्रदक्षिणमाहृत्यायथयक्षाणां पक्ष्य
 सः स्थावमवमयत्येव ते योनिरित्यैममुन्मरत^६ सपाःऽऽसवनेन
 १० सःऽऽसवनेन सादयत्यपानाय लेति^७ आनाय लेत्युपाःऽऽसवनेन
 प्रत्यभिस्त्यते^८ ऽस्योभेतास्मादाप्रमत्तः संततमानयोपाःऽऽसवनेन
 योयोयामीत्येवमाहृत्य ईश्वरायवपाचं^९ तदेतद्वाक्कावत्यरिपीचि
 भवति^{१०} तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य राक्ष या वायो भूव
 इतिपा इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि वाचमे ता जुहं
 १५ गृह्णामीत्यैममपयत्य^{११} सुनरेवोपयच्छतीन्त्रवायू इमे सुता
 इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसौन्त्रवायुभां ता जुहं गृह्णामीति^{१२}
 परिमृज्य सादयत्येव ते योनिः सजोवाभां लेत्येवाहृत्य त्रैवा-
 वरणपाचं^{१३} तदेतत्पिक्कावद्भवति^{१४} तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य

१ अपयच्छत्यं BTF Kōś.; अपय० HJ.

२ एव ina. FJ.

३ अपयेवमु० TF Kōś.; अपयेवमु० BHJP.

४ अपयत्य H Bh., Kōś.; अपयत्य B; अपमयत्यय F; अपयत्य JT.

५ Thus II/ Bh., Kōś.; पिष्टिवाक्यं T; पक्षवाक्यं (i.e., पुष्ट०) B;

पक्षवा... F.

राक्षो ऽयं वा मिषावरुणेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि मिषा-
वरुणाभ्यां ता जुष्टं गृह्णामीति^१ बर्हिषी अन्नर्धाय पयसा
श्रीषात्यपोद्भृत्य बर्हिषी दशापवित्रेण परिमृज्य सादयत्येष ते
योनिर्हन्तायुभ्यां स्वेत्यथोपातीत्याश्विनपाचः शुक्रपाचमादत्ते^२
तदेतद्वैष्णवं वा पाप्माद्यं वा सच्छणं भवति^३ तेन गृह्णात्यतिपव- ५
मानस्य राक्षो ऽयं वेनस्योदयदित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि
गृह्णात्य ता जुष्टं गृह्णामीति^४ परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
र्वीरतां पाहीत्यथादत्ते सन्निपाचं^५ तदेतद्वैष्णवं सच्छणं
भवति^६ तेन गृह्णात्यतिपवमानस्य राक्षस्तं प्रक्षेपेत्यनुद्रुत्योप-
यामगृहीतो ऽसि सकांय ता जुष्टं गृह्णामीति^७ बर्हिषी १०
अन्नर्धाय सक्तुभिः श्रीषात्यपोद्भृत्य बर्हिषी दशापवित्रेण परि-
मृज्य सादयत्येष ते योनिः प्रजाः पाहीत्यथादत्त आपथण-
श्चाली^८ तथा गृह्णात्यतिपवमानस्य राक्षो ये देवा दिव्येकादश
स्वेत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽसि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं
गृह्णामीत्यथैना^९ धिरभिहिङ्करोति ॥ ६ ॥ १५

हिं हिं हिं सोमः पवते सोमः पवते सोमः पवते ऽसौ
अध्यासे पवते ऽसौ क्षत्राय पवते ऽसौ विप्रे पवत इषे पवत
सर्जं पवते ऽद्भ्यः पवत शेषधीभ्यः पवते वनस्पतिभ्यः पवते
शावाहचिदीभ्यां पवते सुभृताय पवते अश्वार्चसाय पवते ऽसौ
सुन्वते यजमानाय पवते मन्त्रमित्युपाः शुक्ला औक्षाय पवत १०

- इत्युचैर्यैनमधिवदत आशयस्यो ऽधि स्वाशयस्यो निम्न यज्ञं
 निम्न यज्ञपतिमभि सवना पाहि विष्णुस्त्वां पातु विग्रं त्वं
 पादौन्द्रियेणेति^१ परितृष्य सादयत्येष ते योनिरिन्ध्रेभ्यस्त्वा
 देवेभ्य इत्युपस्मिमतो ऽत ऊर्ध्वं यज्ञाभ्युह्यति^२ चि॒ग्रमवस्य
 ५ गविमो रुजन्त इति रुग्णवत्यर्षा आहव्यतो गृहीयादिति
 ग्राह्यमथादत्त उक्थ्यक्षाक्षी^३ तया गृह्णात्यतिपथमानस्य राक्ष
 उपयामगृहीतो ऽक्षीन्द्राय त्वा हृद्दते वयस्कृत उक्थ्यायुवे यत्त
 इन्द्र हृद्दयस्सक्षी त्वा विष्णवे त्वा जुष्टं गृह्णामीति^४ परितृष्य
 सादयत्येष ते योनिरिन्द्राय लोक्यायुव इत्यथादत्ते भुव-
 १० क्षाक्षीः^५ स आह ये पूर्वया द्वारा प्रापसत^६ प्राक्षस्ये
 निष्कामन्तु ये ऽपरया प्रत्यक्षस्ये मा वो ऽभिपरिह्यारिषमिति^७
 जघनेनाभिषोद्वस्योमेद्वकानभिपरिह्यत्योत्तरत उपथक्षति^८
 मूर्धानं दिवो अरतिं प्रथिव्या इत्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽक्षग्रये
 त्वा वैश्वामराय जुष्टं गृह्णामीत्यैनमधिवदते भुवो ऽधि
 १५ भुवक्षितिर्भुवाणां भुवतमो ऽप्युतानामप्युतक्षित्तम इत्यैनमवथा-
 हतं^९ प्रतिपर्याहत्योत्तरस्य क्षविर्धानस्याघेषोपस्तब्धनमनुपोमे
 सादयत्येष ते योनिरिन्द्रये त्वा वैश्वामरायेति^{१०} भुवेष राजानं
 परिहृत्वात्यथोपस्येर्ध्वं द्रोणकक्ष्ये परिभ्रु पाचं प्राक्ष द्रष्टामन्तु-

१ Thus emended. All MSS. also P Bh., Mantramālā, Pinyoga IO, Padārthanirv. have प्रापस्यन्तः, only T, Kś. प्रापस्यन्तः ।

२ Thus PBTH Bh.; उह्यतः T Kś.

३ अक्षेर्ध्व instead of अक्षवद् T; अक्षेर्ध्वयाहृत P (pr. m.), अक्षेर्ध्वया P (sec. m.).

मन्त्रयते द्रव्यसंस्कन्द यस्ते द्रव्यो यो द्रव्यो यस्ते द्रव्य इत्यथोक्ते-
 तारमाहारितं पूतश्चतं कुरु पवमानस्य पञ्चान्नहोम्यामीति^१
 तच्छ्रुत्वोभेता पूतश्चती विष्टे पवित्रं वितत्य हौ वा योन्वा राज्ञ
 स्रवचमानानयत्यारिते पूतश्चति पवमानस्य स्रवचन्युप-
 षामगृहीतो ऽभि प्रजापतये स्तेति द्रोणकक्षप्रमभिष्टमतीनाय २
 स्तेत्याधवनीधं^२ विष्टेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतश्चतमधोक्षेत्रित्याह
 प्राज्ञः राजानं पूतश्चततमभि संपदधताद्भ्याभिराधवनीधं
 स्रद्धा मुञ्चतादिति^३ स तथा करोत्यचाप उपसृष्ट नर्हिषी
 आदायोपनिःसर्पति^४ तं निःसर्पन्तमन्वारभत स्रद्धातोद्गातारं
 मस्रोता^५ मस्रोतारं प्रतिहर्ता^६ प्रतिहर्तारं यजमानो^७ यजमानं १०
 मस्र्या^८ प्रतिमस्र्याता स्रमः सर्पति^९ तेषु समन्वारभेभ्यश्चवनीये
 सुवाङ्मतिं मुहोति^{१०} ॥ ७ ॥

अग्निः प्रातःस्यने पातकान्नैश्चामरो नहिना विष्टमभः ।
 स तः पावको द्रविषं दधालाभुसन्तः स्रद्धमचाः क्षाम स्ताचे-
 स्तेतयाध्वर्युं जुहुतो^१ यवाभेदमितरे जुहुत्यथोदक्षो ऽभि १५
 पवमानः सर्पन्ति^२ प्रज्ञ एवाध्वर्युः प्रथमो नर्हिषी धुन्वाणः^३
 सर्पति वागधेना अथ एवजुगा देवेभ्यो यगो नयि दधती
 प्राणान्यद्रुषु प्रजा नयि च यजमाने चेत्यवास्तावे यथायतन-
 सुपविशन्त्यथोद्गात्रे वा मस्रोत्रे वा नर्हिषी प्रयच्छत्युपामयो-

१ F (not BHP) ins. मस्र्यात्; T ins. अथ ।

२ Thus B, the other MSS. more or less corrupt. मुवाणः HF, यजमानः P.

- रूपस्तरणमग्निं मिथुनस्य प्रजात्या इति वा त्वष्ट्रीं वाधोपाकरणं
 अपति वायुर्हिक्ताग्निः प्रसोता प्रजापतिः साम स्रष्टस्ति-
 शक्ता विद्दे देवा उपगतातारो महतः प्रतिवर्तार इन्द्रो
 निधनं ते देवाः प्राणमृतः प्राणं मयि दधत्वोऽस्तु ध्वमिति ।
 ६ स एव चित्तद्विष्यवमानो भवति । तस्य पञ्चम्यां प्रसुतायां
 वाचयति म्येनो ऽहि गाधवच्छन्दा अस्तु तारभे स्वस्ति मा
 संपारयेत्येव दशहोतारं व्याचष्ट । उद्भुते सावित्रि संप्रैषमाहोमी-
 दमीन्विहर वरुणं कृणाहि पुरोदात्राऽऽसंकुस्र प्रतिप्रक्ष्णातः
 पश्चरन्तिके ऽस्त्विति । यथासंप्रैषं नौ कुरुतोऽ । ७ याप उप-
 १० स्मृष्टाहेहि यजमानेति । पूर्व्या दारा इविधानं प्रपाद्य समस्तऽ
 राजानमुपतिष्ठते विष्णो तं नो अन्नम इत्यथादत्त आग्नि-
 यात्रं । तदेतद्वयं भवति । तस्मिन्गृह्णाति द्रोणकलत्रात्परि-
 श्रुता पापेष या वा क्रमेत्यनुद्भुत्योपयामगृहीतो ऽष्टाभिर्भां तां
 जुष्टं गृह्णामीति । परिस्त्रज्य सादयत्येष ते शोभिर्माधीर्भां
 १५ तैत्थयाप उपस्मृष्टाहेहि यजमानेत्याहवनीयं द्रुता सुचिं
 चतुर्ध्वीतं गृहीत्वा सप्तहोतारं समस्तानुद्भुत्याहवनीये जुहो-
 त्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथावकाशैश्चरति परिभूरग्निं परि-
 भूरिन्द्रमित्येतेनानुवाकैर्वाच प्रचरन्त्या नवह्वलो गृहीते । २ यैव
 आग्नीम आग्नीमीचाद्विष्णयादनुपूर्वीं चिन्विष्येत्पद्माराविहर-
 २० त्यैव पुरस्तात्प्रत्यङ्गाग्नीनी विह्वतान्निष्णियाध्व्याचारयति यथा-

१ कुर्वतो JF Kcd.

२ Thus JDBP ; (Kcd. वाचानपरे) ; आनुपूर्वीं the other MSS.

सुप्तैर्मन्त्रैः^१ य यथु च यथासुप्तमभिजुहोति सप्त त इत्याग्नीध्रे^२
 ज्ञातो जुहोति^३ यथु वै स्वाहास्वाहेति स्वाहेत्येवान्तत
 आग्नीध्रे^४ जुहोत्युदक्स्पर्शताया इत्यथोत्तरस्य हविर्धानस्य
 चुपुके प्रचरणीः सादक्षत्यं च सांकाशनेन पथा प्रथ्याः सृणोति
 संततां गार्हपत्यादाहनीयान्^५ ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

अथाध्वर्यु रश्मिभक्तो धूपमभ्येत्युद्वृत्तं पूर्वाः रश्मनां
 नाभिर्दग्ने परिव्ययन्नाह परिवीयमाण्यायासुनूचीति^१ स्वर्वन्तं
 धूपमुत्सृज्याग्नेयं पशुसुपाकरोति^२ समानं कर्मा प्रथरात्रसिद्धः
 चोत्तरं दृष्टीते^३ अथावयत्यो आवयास्तु औषड्भिर्नाध्वर्यु
 आध्वर्यवादित्यसौ चासौ च मातुषाविति^४ प्रतिप्रश्नात्तुर्नाम^५
 गृह्णात्यथावयत्यो आवयास्तु औषड्भिर्वावरुणौ प्रशास्तारौ
 प्रशास्तादित्यसौ मातुष इति^६ मैत्रावरुणस्य नाम गृह्णात्यथा-
 आवयत्यो आवयास्तु औषड्भिर्नो नक्ष्त्रा माह्मणादित्यसौ मातुष
 इति^७ माह्मणाच्छसिनो नाम गृह्णात्यथावयत्यो आवयास्तु
 औषण्णरुतः पोषादित्यसौ मातुष इति^८ पोतुर्नाम गृह्णात्यथा-
 आवयत्यो आवयास्तु औषड् भावो नेष्टादित्यसौ मातुष इति^९
 नेष्टुर्नाम गृह्णात्यथावयत्यो आवयास्तु औषड्भिर्नाग्नीधा-
 दित्यसौ मातुष इत्यग्नीधो नाम गृह्णाति^{१०} तेषां प्रवृत्तः प्रवृत्त
 एव प्रवृत्ताहुतीर्जुहोति^{११} जुष्टो वाचो भूयासमृचा सोमः
 समर्धं च सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पात्वित्येताभिरध्वर्यु जुहुतो^{१२}

१ आग्नीध्रे PBE, comp. VI. 20 (page 193, 14).

२ आग्नीध्रे TJ.

धयावेदमितरे जुह्वत्यवावयत्यो आवयास्तु औषजगिर्ह^१
 दैवीनां विद्यां पुरस्तात् सुमन्वजमानो मनुष्याणां तद्योर-
 स्मूरि गार्हपत्यं दौदधच्छतः सिमा हा पू राधाः सौम्यंश्चा-
 भावसंश्चानौ तन्व इति^१ समानं कर्मां वपाधै^१ वपया प्रचर्च
 ५ वपाश्रपणी अशुप्रज्ञाय समुक्तम्य चात्मास्ते मार्जयन्ते^१ इथ यज-
 मानमुत्करे स्थाविधनानुपस्थापयति ॥ ८ ॥

स्मयः स्मस्तिर्विचनः स्मस्तिः पश्चर्वदिः परशर्नः स्मस्तिः ।
 यज्ञिथा यज्ञस्त स ते मास्तिन्यज्ञ उपकथध्वमुप मा शावा-
 प्रथिवी ज्ञयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निश्च देवा उप
 १० यज्ञ उप मा होजा उपहवे ज्ञयन्तामित्यथ नमो अग्नये मरुते
 मरुता मा धमो इत्यादित्याहवनीयमुपतिष्ठते^१ नमो इन्द्राय
 मरुते नमस्तथा मा पाक्षीत्याग्नीध्रं^१ नम इन्द्राय मरुत
 इन्द्रियं से वीधे मा निर्वधीरिति होचोयमथ प्राजावृत्त
 उपति वृते स्यः मिथिरे समीची माः हवस्यातः सूर्यो मा
 १५ देवो दिव्यादः हवस्यातु वायुरन्तरिक्षादग्निः पृथिव्या नमः
 पिबभ्यः सरस्वती मरुतोभ इत्यथ प्रदक्षिणमावृत्त पूर्व दारौ
 सदसः संवृणति देवो दारौ मा मा संताप्तमित्यथ सदः
 प्रपद्यते नमः सदसे नमः सदसस्तथे नमः सखीनां पुरोगाणां
 चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या इत्याथसमाह्विः सदसं
 १० हणं निरस्त्यथे दैधिषव्योदतक्षिष्ठान्यथ सद्ने धौद यो

उक्तायाकतर इत्युपविशत्युज्ज्वल उदुदतश्च गेवमित्येने समी-
चते पातं मा चादाष्टपिवी अथाह इत्यथ दक्षिणार्धे परेणत
आगत पितरः पित्रमानसं सुभाभिर्भूवाः५ सुप्रजसो मया यूषं
भूयासेत्यथोत्तरार्धे परेणत ' उदक्५ सताया इति ' ॥ १० ॥

अयेमावध्वर्युं आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठते ' ५
एवमाग्नीषीयमेव५ होषीयमेवं प्राञ्चावाहृत्य जपत ' एवं
प्रदक्षिणमाहृत्य पूर्वं द्वारौ सदसः संवृणत ' एव५ सदः प्रपथते '
एवमावनाभ्यां वक्षिःसदसं त्रयो निरक्षतो ' दक्षिणमेवाध्वर्युर्वा-
सीकं निमग्नमाच उपविशत्युत्तरं प्रतिप्रक्षान्तिवमिमे समीचते '
एवं दक्षिणार्धे होत्तरार्धे च परेणते ' उदक्५ सताया इत्येने १०
वषट्कार आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुपतिष्ठन्त ' एवमाग्नी-
षीयं ' तत्सुत्तरेण परियन्तेव५ होषीयमेवं प्राञ्च आहृत्य
जपन्तेव प्रदक्षिणमाहृत्य पूर्वं द्वारौ सदसः संवृणन्तेव५ सदः
प्रपथन्ते ' श्वेष धिष्णिधातुत्तरेणाञ्चावाकक्षः धिष्णिधं परी-
त्येवमावनेभ्यो वक्षिःसदसं त्रयानि निरक्षन्तेव५ स५ सनेव १५
धिष्णिधमनूपविशन्तेवमिमे समीचन्त ' एवं दक्षिणार्धे होत्त-
रार्धे च परेणन्त ' उदक्५ सताया इत्येने सर्व उद्गातारो
मद्या सदस इत्यवषट्कार आहवनीयप्रभृत्येवमेवाहवनीयमुप-
तिष्ठन्त ' एवमाग्नीषीयं ' तत्सुत्तरेण परियन्तेव५ होषीयमेवं

१ BF ins. च ।

१ All the MSS. read here and infra पथति ।

ग्राह्य आहृत्य जपन्नेवं प्रदक्षिणमाहृत्योत्तरेण सदः परीत्येव-
मपरे द्वारी सदः संवृज्ज्गत्वेव सदः प्रपद्यन्त । एवमासनेभ्यो
वक्षिःसद्वं वृक्षानि निरक्षन्त्यैदुमरीमेवोद्गातारः पर्युपवि-
शन्ति । दक्षिणतः सदङ्गुली । गङ्गा सदस्य इत्युपविशत । एव-
१ निजे समीपतः । एवं दक्षिणार्धं चोत्तरार्धं च परेक्षन् ।
अदक्षः सताया इत्येतेषां विवक्षितसंपरो । उत्तरेण होतुश्च
धिष्णिवं ग्राह्याणाञ्छिन्त्य ये धिष्णिया । अथ धिष्णियवन्तः
स्युः समेव धिष्णियमुत्तरेणोत्तरेण परिवर्ति । ते स्युः स्थिते
सवमे यथाप्रसूतमेव विनिःसर्पन्ति ॥ ११ ॥ तृतीयः ॥

१० संवृज्ज्गत्वादिमाध्वरुः सवनीयान्पुरोडाशान्वाचत्यै
आग्नीध्रो जपनेन गार्हपत्यमुपविश्य पात्रां पक्षधोपसृष्यते
मध्यतः पुरोडाशमुपसृष्यार्धमिचारितमुदासवति । पुरोडाशान्
दक्षिणतः करम् । पश्चात्परिवापमभिचारमुत्तरतो । एतेभ्यो
संपरिगृह्य पूर्वथा द्वारोपनिर्हत्योत्तरेण सदः परीत्योत्तरे-
१२ आग्नीध्रैव धिष्णिवं पश्चाद्व्यान्तर्द्धावादवत्त्वं जुहपश्चतो-
दपसृष्यान् आद्यं प्रातः प्रातःसावकेन्द्राच्च पुरोडाशानामवदीप-
मानानामनुसृष्येति । द्विः पुरोडाशमावसति । द्विर्धानां
द्विः करम् । द्विः परिवापश्च । द्विरभिचारश्च । अभिचारपति ।
प्रत्यनन्त्योपपति । द्विहृदते सर्वेषां सकृदनुत्तरार्धादवसति ।

१ Thus HT; *मुचो BJFP.

१ Thus PJBPH Kā; *द्विर्वा T Bh.

द्विरभिचारयति^१ न प्रत्यनक्त्याकृत्याश्रयाच्च प्रातः प्रातः-
 सावसेन्द्राय पुरोडाशान्प्रक्षिताग्नेयेति^१ वषट्कृते जुहोत्यथ
 समावपमान आहवग्नये ऽनुजुहोत्याश्रयाहवग्नये प्रेक्षेति^१ वषट्कृत
 सप्तरार्धपूर्वार्धे^१ इतिहाच पूर्वा चाहुतीजुहोत्यपोदकृत्याकृत्य
 वयाचतनः सुषौ वादयित्वा पात्राम्भिराः समवधाच प्रतीचः ५
 पुरोडाशान्प्रक्षिषोत्यु हेने संयन्ति पञ्चव इहेति वदन्तो^१
 ऽथ प्रक्षयचाह वासव इन्द्रवायुभ्यामनुजुहोति^१ तच्छ्रुत्वा
 प्रतिप्रक्षानैन्द्रवायवस्त प्रतिनिर्घाञ्च^१ नृक्षति द्रोणकलशात्परि-
 शुना पात्रेणादित्यस्त्रास्त्रा औषग्नये पात्र चपयामगृहीतो ऽसि
 वाचसदधि वाक्पाभ्यां ता क्रतुपाभ्यामस्त वज्रस्त ध्रुवस्याध्वचाभ्यां १०
 नृक्षामोति^१ यथावादायोपनिष्कामक्युपनिष्कामस्तैवाध्वर्युर्गहा-
 वादत्त^१ सप्तरतस्त्रिष्ठते प्रतिप्रक्षाने प्रतिनिर्घाञ्च^१ मथच्छत्यथ
 वै भवत्यैन्द्रवायवमादावाचारमाचारयेदिति^१ स आश्वस्तास्त्राः^१
 सुदेवोपत्यैन्द्रवायवमादावाचारमाचारसव्यध्वरो यज्ञो ऽथ-
 मष्ट देवा औषधीभ्यः पञ्चवे नो क्वाय विन्दसौ भूतावाध्वरो १५
 ऽसि स पिप्पस्व दतवदेव सोम स्नाहेत्यवाश्रवयत्यो आवधास्त
 औषहायव इन्द्रवायुभ्यां प्रेक्षेति^१ वषट्कृते ऽध्वर्युः पूर्वो जुहोति^१
 द्वितीयं वषट्कृते सहोभौ जुञ्जतो^१ ऊत्ता वाचयति यो न

१ Here and infra, without y, BJT Bh. (Grantha MS. and Dev. MS.); प्रतिनिर्घाञ्च FHP Dvaidha, Kād, Padārthanirv. (F once without y).

१ •आ FH; •आः BT; •ऊं J.

- इन्द्रवायू अभिदासति भ्रातृव्य उत्पितृते शुभस्यती इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्राहसुत्तमस्येतयानीत्येष प्रतिप्रस्थाता-
 ध्वर्योः पाचे ग्रहस्य सः स्यावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रति-
 प्रस्थातुः पाचे ऽवनयति^१ तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्यास्यामवनयति
 ५ देवेभ्यस्तेत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्य होत्रे पात्रं प्रदाय
 प्राङ्मयस्याह मित्रावरुणाभ्यामनुमूहीति^१ तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थाता
 मैत्रावरुणस्य प्रतिनिर्घातं गृह्णाति द्रोणकलशा-
 त्परिमुना पात्रेणादित्यस्यास्या औपशवे पात्र उपधामगृहीतो
 ऽस्युतसदसि चक्षुष्याभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध-
 १० चाभ्यां गृह्णामीति^१ यहावादायोपनिष्कामत्युपनिष्कान्तस्यैवा-
 ध्वर्युर्गहावादस्त^१ उत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्घातं
 प्रयच्छत्यथावयत्यो आवयत्यु औषधिमित्रावरुणाभ्यां प्रेष्येति^१
 वषट्कृते सहोभौ जुहुतो^१ ऊत्वा वाचयति यो नो मित्रावरुणा-
 वभिदासति भ्रातृव्य उत्पितृते शुभस्यती इदमहं तमधरं
 १५ पादयामि यथेन्द्राहसुत्तमस्येतयानीत्येष प्रतिप्रस्थाताध्वर्योः पाचे
 ग्रहस्य सः स्यावमवनयत्युभयोरर्धमध्वर्युः प्रतिप्रस्थातुः पाचे ऽव-
 नयति^१ तं प्रतिप्रस्थातादित्यस्यास्यामवनयति विश्वदेवेभ्यस्ते-
 त्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्माद्रुत्य होत्रे पात्रं प्रदाय
 प्राङ्मयस्याह मित्रावरुणाभ्यामनुमूहीति^१ तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रस्थाताश्विनस्य
 २० प्रतिनिर्घातं गृह्णाति द्रोणकलशात्परिमुना पात्रेणादित्यस्यास्या
 औपशवे पात्र उपधामगृहीतो ऽसि सुतसदसि ओजपाभ्यां त्वा
 क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याधचाभ्यां गृह्णामीति^१ यहावादा-

द्योपनिष्कामत्युपनिष्कान्छेवाध्वर्युर्धवावादान् । उत्तरतस्मिन्ने
प्रतिप्रक्षाले प्रतिनिर्वाह्यं प्रचक्षत्यथायादयत्यो आयादय
औषधसिन्धो मेवेति । वयङ्मुते सहोभौ कुञ्जतो । ऊत्ता वाच-
यति धो नो ऽधिनावभिदासति आहव्य उत्पिपीते शुभस्यती
इदमहं तमधरं पादयामि यथेन्द्रावसुत्तमस्येतथाभीत्यय प्रति- ५
प्रक्षालाध्वर्योः पात्रे यद्वस्य यः सावमवगद्यत्युभयोरध्वमध्वर्युः
प्रतिप्रक्षालुः पात्रे ऽवगद्यति । तं प्रतिप्रक्षालादित्यस्यास्यामवग-
द्यति विसेभ्यस्मा ईवेभ्य इति ॥ १२ ॥

य यद्यु हेतौ यः सावेधपर्यभां साधौ भवत्येतेनैव पात्रेयापि-
दधाति । यद्यु वै नोपधर्भा भवति द्रोणकलशादेनामुपधर्भा १
इमेतेनैव पात्रेयापिदधाति विष्णुपुत्रमैव ते सोमस्य रचस्य
तं ते दुषधा मावस्यदित्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमाद्यत्य प्रत्यङ्माद्यत्य
होत्रे पात्रं प्रदाय प्राजायभाहोसौघमानेभ्यो ऽनुमूहि होतु-
र्यमसमनुजयन्धसुभयतः ऽनुकान्तु रध्वमच्छावाकस्य यमसाध्वर्यो
मा ॥ त्वमुच्छेष्टाः प्रतिप्रक्षालतस्तुभिर्मां यकसैः प्रोक्षिताप्रोक्षितैः १५
प्रक्षुपक्षन्मस्येति । यथासंप्रैधं ते कुर्वन्ति । द्रोणकलशादेन
प्रथममुजयन्धयः पूतश्चतो । ऽथ द्रोणकलशात् सभयतः ऽनुका
होत्रयमसमेव प्रथममुजयन्धयः । यथोपपादमितरास्तुजोयो-
त्तरवेद्याः यः सादयन्धयः प्रतिप्रक्षाला यतुर्वाः यकलानां द्वौ

१ Before दनाहुः BFHP ans. यव । २ Thus BETP; •यत्तय F.

३ Thus BFHP •यति T. ४ Thus BHFP Ksd.; पादयत्यय JT.

- प्रोचति' द्वावप्रोचितौ भवतः' प्रोचिताभ्यामपिधायाप्रोचि-
 ताभ्यामुपपद्यतः' इउक्रमेवाध्वर्युरादत्ते' मन्थिनं प्रतिप्रस्थाता'
 यथावादाथोपमिक्कामतो' दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्विर्वाजं निमग्नमाय
 उपमिक्कामत्युत्तरं प्रतिप्रस्थाता' तौ जघनेनोत्तरवेदिं पश्यै
 ८ संधत्त आयुः संधत्तं तन्मे जिवत्तं प्राणः संधत्तं तं मे जिवत्त-
 मपानः संधत्तं तं मे जिवत्तं व्यानः संधत्तं तं मे जिवत्तं
 वसुः संधत्तं तन्मे जिवत्तः ओषः संधत्तं तन्मे जिवत्तमिति'
 वज्रिः संधाभिः संधाय व्युत्क्रामत' सुतो ऽसि जनधा देवास्त्रा
 इउकपाः प्रणयन्तु सुवीराः प्रजाः प्रजनधम्परीहि इउकः
 १० इउकप्रोचिषेत्यध्वर्युर्दक्षिणेनोत्तरवेदिं परिक्रामति' सुतो ऽसि
 जनधा देवास्त्रा मन्थिपाः प्रणयन्तु सुप्रजाः प्रजाः प्रजनधम्परीहि
 मन्थी मन्थिप्रोचिषेति प्रतिप्रस्थातोत्तरेणोत्तरवेदिं परिक्रा-
 मति' तौ पुरस्तात्प्रवृत्तावुत्तरवेदिमधिद्रवत इन्नेण वसुजो वयः
 वासव्याम वृतम्यतः । वृत्तो वृक्षाण्यमति ॥ यत्ने ऋग्ने तेजसोनाहं
 ११ तेजसो भूयासं यत्ने ऋग्ने वर्चसोनाहं वर्चसो भूयासं यत्ने ऋग्ने
 हरसोनाहः हरसो भूयासमित्यध्वर्युनातरेण रूपं वाचवर्गीयं च
 पश्यै संधत्त आयुः संधत्तं तन्मे जिवत्तं प्राणः संधत्तं तं मे जिवत्त-
 मपानं संधत्तं तन्मे जिवत्तं व्यानः संधत्तं तं मे जिवत्तं वसुः
 संधत्तं तन्मे जिवत्तः ओषः संधत्तं तन्मे जिवत्तमिति'
 १० मपानं यज्ञपतये धत्तं व्यानं सौ ध्यानं मे धत्तं व्यानं यज्ञाय
 धत्तं व्यानं यज्ञपतये धत्तं वसुः संधत्तं तन्मे जिवत्तं प्राणः
 संधत्तं तं मे जिवत्तं व्यानः संधत्तं तं मे जिवत्तं वसुः संधत्तं तन्मे
 जिवत्तः ओषः संधत्तं तन्मे जिवत्तमिति'

धत्तः ओचं यज्ञपतये धत्तमिति । पङ्क्तिः संधाभिः संधाय
श्रुत्यामतः ॥ १३ ॥

तौ द्वौ शुक्लामन्विनौ कल्पयतं दैवीर्विशः कल्पयतं
मातृवीरिवमूर्जमस्त्रासु धत्तं प्राप्ताभ्यशुषु प्रजां मयि च धज-
माने चेत्याप्रोक्षितौ शकसौ बहिर्वेदि निरस्यतो 'निरसः १
शपठः सहासुनेत्यध्वर्युं धजमानो देहि तं मनसा ध्यायति'
निरसो मर्कः सहासुनेति प्रतिप्रस्थाता च धजमानो देहि तं
मनसा ध्यायत्यपाप उपसृष्ट्य प्रोक्षितावभाधत्तः । शुक्रैवा ते
समित्तया समिधश्च साहेत्यध्वर्युर्भन्विनेषा ते समित्तया
समिधश्च साहेति प्रतिप्रस्थानैतस्मिन्काशे चमसाध्वर्यवश्चम- १०
सात्तपोद्यच्छन्ते । इवाध्वर्युः पुरस्तात्पत्यक् तिष्ठन्नभावयत्यो
कावयास्त औषद् प्रातः प्रातःसावसा शुक्रवतो, मन्विवतो मधु-
क्षुत इन्द्राय सोमाप्रक्षिताग्नेयेति । वषट्कृते सहोभौ जुञ्जतः
स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मा स प्रथमो मिथो वदथो अग्निः । स
प्रथमो वृहस्पतिश्चिकित्वाभ्यस्त्रा इन्द्राय सुतमाजुषोमि साहेति ११
वषट्कृतासुवषट्कृते दिर्जुञ्जतस्यैव विश्विः सर्वाश्चमसाश्चुक्रत्येव
संप्रैषमाह प्रैतु चोत्सुश्चमसः प्र मक्ष्यथः प्रोक्षातुः प्र धजमानश्च
प्र सदस्यस्य शोभकाणां चमसाध्वर्यवः सहासकद्रोणकलश्रादभ्यु-
षौषोपावर्तध्वश्चोत्सुश्चमसाध्वर्यवुपरमैश्च प्रतिप्रस्थातश्चत्तरार्धं
आहवनीयश्च मन्विनः स्रष्ट्वावं जुञ्जथीति । यथासंप्रैषं ते १०
सुर्वर्णेषु प्रदक्षिणमावृत्य शोष्ठचमसे पश्यन् स्रष्ट्वावमवनयति
ऊतं त्वा ऊते इवमयामूर्जस्त्रान्तं देवेभ्यो मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति

- वा त्वष्टीं वाय प्रतिप्रक्ष्वातोत्तरार्धं आश्वनीयस्य मन्विनः
 सप्तसप्तं जुहोत्येष ते रुद्र भागो यं निरथाचपासं जुषस्य
 विदेगोपत्यः रायस्योषः सुवीर्यः संवासरौषाः स्रक्षिः
 स्नाहेत्यपाय उपस्युष्य शुक्रपात्रं च मन्विपात्रं च करे यथा-
 ५ यनतः सादयति 'यन्तेति' महर्षिजां चमसा 'यन्तेति' होत्रकाणां
 चमसाध्वर्यवः सक्तसहस्रोपकसाग्नादभ्युक्षीधोपावर्तन्ते 'तेषां
 मैत्रावरुणचमसमादायाज्याह प्रग्राह्यजेति' वषट्कृतानु-
 वषट्कृते द्विजहोति 'मध्वम्यज पोतर्धेन नेष्टर्धेनाग्नीध्रजेति पक्ष
 होत्राः संवाग्व्य प्रदक्षिणमासृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्तराग्रेण होतारमुप-
 १० शिप्रत्यवाजमौदिति 'च भद्रमकरित्याह होता यो नः सोमः
 राजानं पाथयिष्यतीत्यथ होतादत्त ऐन्द्रवाथवपाचमात्तमेवा-
 ध्वर्युरन्वारभते 'ऽन्वारभे ऽध्वर्यौ होतोपहवमिहा भवयति
 यथा स वेद 'तथान्वारभे होतर्ध्वर्युरपहवमिहा भवयति
 मधि वसुः पुरोवसुर्वाकुपा वाचं मे पाहीत्यथ होता भवय-
 १५ त्वयाध्वर्युर्येनहोत्रे ऽनुषजति 'तद्धोता यथायतनः सादयत्यथ
 होतादत्ते मैत्रावरुणपाचमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभते 'ऽन्वारभे
 ऽध्वर्यौ होतोपहवमिहा भवयति यथा स वेद 'तथान्वारभे
 होतर्ध्वर्युरपहवमिहा भवयति मधि वसुर्विद्वदसुसुष्या-
 सुसुर्मै पाहीत्यथेनहोत्रे ऽनुषजति 'तद्धोता यथायतनः
 २० सादयत्यथ होतादत्त आश्विनपाचमात्तमेवाध्वर्युरन्वारभते'

१ Thus (सादयतिधत्तेवे) PHT and Kō; the other MSS. सादयत्येवे
 (B) or सादयत्येवे JP.

ऽनारभ्ये ऽध्वर्यो होतोपचवमिहा भक्षयति यथा स वेद^१
 तथा नारभ्ये होतर्वध्वर्युरपचवमिहा भक्षयति मयि वसुः संय-
 दसुः सोमयाः सोमं मे पाहीति^१ ध्वेतः परिहारमाश्रितं
 भक्षयतीति माह्वयमयैतद्भोमे ऽनुव्रजति^१ तद्भोता यथायतनः
 सादयत्यथाप उपस्यूय सोम इडासुपोऽप्यन्ते^१ ॥ १४ ॥

उपस्यूयमानायामिडायासुपप्रव्रजन्ति चमसानुपप्लुतायामि-
 डायामनाहितमग्नीध्रे भवत्यथैतानि दिदेवत्यपापास्परिणामानि
 करोति^१ पुरोडाशप्रकलमैत्रवाचवपाचे प्रास्त्यमिडां मैत्रा-
 चरुवपाचे^१ क्षमा आश्रितपाचे^१ धेनामि संपरिष्टया पूर्वया
 द्वारोपनिर्हत्यापरया द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य दक्षिणस्य हवि- १०
 र्धानक्षोभरक्षां वर्तय्याः सादयति^१ तान्या तृतीयसवनान्त्यरि-
 श्रेते^१ ऽयाग्नीध्र सादधाति यज्वत्सं^१ प्राश्रन्ति^१ सार्जयन्त^१
 इक्षोपप्लुताः चमसान्भक्षयन्ति भक्षेहि माविशेति दीर्घभक्षमनुदृत्य
 वसुमद्गवस्य सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्र्यच्छन्दस
 इन्द्रपीतस्य मधुमत उपप्लुतक्षोपप्लुतो भक्षयामीति^१ होतश्चमस- १५
 मेवैते चयः सनुपप्लव्य भक्षयन्ति^१ यथाचमसं चमसान्निव न
 इत्यात्मानं प्रत्यभिहृशन्त^१ आप्याधयन्ति चमसानायायस्य
 चमेतु त इति^१ सीदन्ति नारायः^१ आप्यायिता दक्षिणस्य
 हविर्धानस्यापास्तममधोऽध^१ ऐन्द्राग्नार्यायैवो ऽच्छावाको ऽपेक्ष
 यद् आसो^१ तस्यै महत्पुरोडाशप्रकलमादधद्रावा^१ आवाक^१ १०

१ Thus PEJP Bh. Kād.; अवाहव. B; चम. or चय. T (Grantha.)

१ Thus JHFP; अयदधव. B; अयदधव. T.

- वदन् यत्ने वाचमिति^१ । स यथाच्छावाकस्याभिजानात्युपो
 यस्मान्नाच्छावाकस्याच्छावा कृत्यध्वमिति तदाह होतरश्चावाको
 वा अयमुपहवमिच्छते तमुपकृत्यवेति^२ । तन्मृचा होतोपकृत्यते^३
 ५ अयं प्राक्त्ययथाहोषीयमानायानुब्रूयच्छावाकस्य यमसाध्वर्थबु-
 ५ सयसोभयतःश्रुतां कुरुवेति^४ । स तथा करोत्यथ गच्छेत्त्या-
 च्छावाकयमसमादायाभाव्याहश्चावाक यमेति^५ । यद्वृत्तानु-
 वषट्कृते कृत्वा हरति भक्षः^६ । स यथक्षिप्तश्चावाक उपहव-
 मिच्छत उपैवेनः कथते^७ । नो त्वेव संभक्षयतः^८ । सीदत्यस्य
 नारायणश्च आयायितो^९ । ५थाहश्चावाक सीद मेष्टः पत्नीसु-
 १० दानयाम्नीदश्चावाकं मे सत्त्वं प्रभूतादिति^{१०} । सीदत्येषो ऽच्छावाको
 जघनेन स्वं धिषिण्यमानयति मेष्टा पत्नीं पञ्चेजनीरादायः
 प्रेषुदेहीत्येतेन निगदेनायैनां पूर्वचा क्षारोपनिष्क्रमस्यापरचा
 द्वारा सद्दः प्रपाद्य जघनेन मेष्टुर्धिषिण्यमधंघरे शमपघे
 पञ्चेजनीः^{११} सादयति वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो
 १५ देवेभ्यः पञ्चेजनीः सादयामि यज्ञाय वः पञ्चेजनीः सादया-
 मीत्यथाहाम्रीधः सन्नो ऽच्छावाको ऽच्छावाकः सयमुप पञ्चेज-
 नीरसीषदन्वित्येतस्मिन्काश आग्नीध्रे यजमानः सुरोवाशानां
 प्राप्नोति^{१२} । यदग्ना आत्यजो पत्नीशास्ते^{१३} ॥ १५ ॥ चतुर्थः ॥

१ Thus HJT Bb. Ked.; नवपति BT.

२ Thus F; पाञ्चेजनी BT; पाञ्चेजनं कथय instead of पञ्चेजनी HP, comp. VII 3 (page 203. 10).

३ Thus all except J, which has पाञ्चेजनीः ।

अथर्तुपात्रे चाददाते दक्षिणमेवाध्वर्युदत्तरं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युः
 पूर्वं आवधेन द्रोणकणमाङ्गुलात्युपयाममृहीतो ऽसि मधवे त्वा
 जुहं मृजामीत्यथ प्रतिप्रस्थाता मृजाल्युपयाममृहीतो ऽसि
 माधवाय त्वा जुहं मृजामीति' पश्चादावाधोपनिष्कामतो'
 दक्षिणमेवाध्वर्युर्द्विर्वाङ् निमगमाय उपनिष्कामत्युत्तरं प्रति- १
 प्रस्थाता द्वावाङ् निमगमाय उपरमत्यथाध्वर्युरावावधत्यो
 आवधाय औषड्गुना मेधेति' वषड्गुते जुहोति' निष्कामत्येव
 प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते ऽध्वर्युः' च मृजाल्युपयाममृहीतो ऽसि
 मृजाल्य त्वा जुहं मृजामीत्यथ प्रतिप्रस्थाताआवधत्यो आवधाय
 औषड्गुना मेधेति' वषड्गुते जुहोति' निष्कामत्येवाध्वर्युः' १०
 प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता' च मृजाल्युपयाममृहीतो ऽसि मृजाल्ये त्वा
 जुहं मृजामीत्यथाध्वर्युरावावधत्यो आवधाय औषड्गुना
 मेधेति' वषड्गुते जुहोति' निष्कामत्येव प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते
 ऽध्वर्युः' च मृजाल्युपयाममृहीतो ऽसि नभाय त्वा जुहं मृजा-
 मीत्यथ प्रतिप्रस्थाताआवधत्यो आवधाय औषड्गुना मेधेति' ११
 वषड्गुते जुहोति' निष्कामत्येवाध्वर्युः' प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता'
 च मृजाल्युपयाममृहीतो ऽसि नभसाय त्वा जुहं मृजामीत्यथा-
 ध्वर्युरावावधत्यो आवधाय औषड्गुना मेधेति' वषड्गुते
 जुहोति' निष्कामत्येव प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते ऽध्वर्युर्विपर्यय
 पाच५' च मृजाल्युपयाममृहीतो ऽसीमाय त्वा जुहं मृजामीत्यथ १०
 प्रतिप्रस्थाताआवधत्यो आवधाय औषड्गुना मेधेति' वषड्गुते
 जुहोति' निष्कामत्येवाध्वर्युः' प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यय

- पाच५' च गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽस्यैवाय त्वा जुष्टं गृह्णामी-
त्य'वाध्वर्युराश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति' वषट्कते
जुहोति' निष्कामत्येव प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते ऽध्वर्युः' च
गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि सहाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्य'व प्रति-
५ प्रस्थाताश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति' वषट्कते
जुहोति' निष्कामत्येवाध्वर्युः' प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता' च गृह्णा-
त्युपयामगृहीतो ऽसि सहस्राय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्य'वाध्वर्युरा-
श्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति' वषट्कते जुहोति'
निष्कामत्येव प्रतिप्रस्थाता' प्रपद्यते ऽध्वर्युर्विपर्यस्य पाच५' च
१० गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि तपाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्य'व प्रति-
प्रस्थाताश्रावयत्यो आश्राव्यास्तु औषडृतुभिः प्रेथेति' वषट्कते
जुहोति' निष्कामत्येवाध्वर्युः' प्रपद्यते प्रतिप्रस्थाता विपर्यस्य
पाच५' तमाह प्रतिप्रस्थानरूपैतेन पाचेश्च रमेत्य'वाध्वर्युराश्रावयत्यो
आश्राव्यास्तु औषडृतुना प्रेथेत्य'ध्वर्युं धत्तमित्याह प्रगास्ता'
१५ होतरेतद्वज्रेत्याह ऽध्वर्युर्वषट्कते जुहोति' सो ऽचैवासीमं प्रति-
प्रस्थातारमनुप्रपद्यते' प्रतिप्रस्थाताच पूर्वं गृह्णात्युपयामगृहीतो
ऽसि तपसाय त्वा जुष्टं गृह्णामीत्य'वाध्वर्युर्गृह्णात्युपयामगृहीतो
ऽसि स५सर्पो ऽस्य५दसत्याय त्वा जुष्टं गृह्णामीति' सहा-
वादाधोपनिष्कामतो' दक्षिणमेवाध्वर्युर्दामांजं निश्रयमाण
१० वषनिष्कामत्यु'सरं' प्रतिप्रस्थाता' प्रतिप्रस्थाताच आश्रावयत्यो
आश्राव्यास्तु औषडृतुना प्रेथेति' गृह्णते द्यजेत्याह प्रगास्ता'

- दिदिर्नाराग्रः सावनमुप्रकमयन्त्येतत्पात्रं नाराग्रः सावन्माधन्यतु-
 सवनमच इन्द्राग्निभ्यां पीतस्येति^१ होता वैवाध्वर्युस्यैतत्पात्रः
 संभक्ष्यतो नराग्रः सपीतेन^२ नाराग्रः सावनराग्रः सपीतस्य^३
 सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्र्यच्छन्दसः पितृ-
 १ पीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामौति^४ होताचमस-
 सेवेते तथः ससुपहृत्य भक्षयन्ति^५ यथाचमसं चमयान्ति^६ न
 इत्यात्मानं प्रत्यभिमृशन्^७ आप्याययन्ति चमयानायायस्य
 यमेतु न इति^८ सीदन्ति नाराग्रः सा आप्यायिता दधिपक्ष
 हविर्धानस्यापासन्ममभोऽधो वैश्वदेवायाय प्राज्जेत्य शुक्रपाचमा-
 १० ददान् आसीजेतर्धदेवं वैश्वदेवं यत्तं गृह्णाम्यधोदक्षः राजानं
 पूतभृतमभि संववयताइशानिर्द्विषकक्षत्रं मृदा व्युक्तादिति^९
 स तथा करोति^{१०} स शुक्रपात्रेण वैश्वदेवं कक्षग्राहृणात्योनास-
 श्वर्षणीधृत इत्यसुद्रुत्योपषामगृहीतो ऽसि विन्नेभ्यस्मा देवेभ्यो
 जुष्टं गृह्णामीति^{११} परिसृज्य धादपक्षेण ते योनिर्विन्नेभ्यस्मा
 १५ देवेभ्य इत्यथाप उपसृज्य वर्हिषौ प्रादाय वाचंसमः प्रत्यङ्
 हुत्वा सोमसुपाकरोति^{१२} सुवते वैश्वदेवाय^{१३} होत्र एषोक्तमेति
 प्राज्जर्हीतुः कात्यायपराकावर्तते ऽध्वर्युरभ्येनमाक्रियते होता^{१४}
 प्रत्याह्वयते ऽध्वर्युः^{१५} ग्रासति^{१६} प्रतिगृणाति^{१७} प्रसिद्धसुक्लं प्रतिगौर्यं
 प्राज्जेत्योषच्छत एतं वैश्वदेवं यद्वर्धनं यद्वर्धमानं नाराग्रः शानथा-
 २० आवथत्यो आवथासु औषधुक्लशा धन सोमस्येति^{१८} वषट्कृतात्-

१ Thus PBH Bh. Keś.; नारा+ the other MSS.

२ Thus, नराग्रः सपीतस्य PB Bh, Keś. Mantramāla.

अवद्भुते दिव्युहोति^१ तथैव दिदिर्नाराग्रश्चानुप्रकम्पयत्येतत्पात्रं
 नाराग्रश्च अन्वाद्यन्वसुखवनमन्त्रो विष्टैर्देवैः पीतश्चेति^१ होता
 नैवाध्वसुखेतत्पात्रं संभक्षयतो नराग्रश्चपीतेन^१ नाराग्रश्चा-
 न्नराग्रश्चपीतश्च^१ सोम देव ते मतिविदः प्रातःखवनस्य नाद्यच-
 न्दसः पितृपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षयामीति^१ ■
 होतृचमसमेवेते चयः समुपहृतं भक्षयन्ति^१ यथाचमसं
 चमयन्ति न म इत्यात्मनं प्रात्यभिष्टयन्ते^१ नाप्याद्ययन्ति चम-
 यन्त्यर्चयन्ति मार्चयन्ते^१ इत्याह प्रतिप्रक्ष्वातरिमे चर्तुपात्रे एतच्च
 शुक्लमात्रं सार्जनीये भार्गवित्ता पात्रेष्वपिष्टयेति^१ च तथा
 करोत्येव प्राक्तनस्याह ॥ १७ ॥ १०

मैत्रावरुणस्य चमसमनुचयध्वमुचेतः सोमं प्रभावयेति^१
 मैत्रावरुणचमसमेव प्रचमसुचयन्ति^१ यथोपपादमितरात्रसुखी-
 योन्नरवेद्याः अत्राद्यन्वयादन्तं सकस्यक्षाक्षा औपग्रथं
 पात्रं^१ तस्मिन्नेतच्च रात्रसृतीयवेद्यां गृह्णाति च सकस्यक्षाक्षा
 भवत्युपवामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्तु देवायुवमुच्येभ्य सकवायुवं^१ १५
 यज्ञस्यायुषे मित्रावरुणाभ्यां ता जुष्टं गृह्णामीति^१ पुनर्देविर-
 षीत्युच्यक्षाक्षीं प्रत्यभिष्टयति^१ परिष्टव्यं सादक्येव ते
 योनिर्मित्रावरुणाभ्यां मित्यपाप उपसृज्य बर्हिषी आदाय
 वाचंयमः प्रत्यङ् हुत्वा सोममुपाकरोति^१ सुवते^१ मैत्रावरुणा-

१ The various readings as supra, page 229, 3; HJ om. the bhak-
 papamantra.

१ Here and infra the MSS. have sometimes सकस्य and सकवायुवं ।

- यैवोत्तमेति प्राङ्मैवावहणस्य काशात्पराङ्मावर्तते ऽध्वर्युरभ्ये-
 माह्वयते मैवावहणः । प्रत्याह्वयते ऽध्वर्युः । ग्रहयति । प्रति-
 गृह्णाति । प्रसिद्धशुक्लं प्रतिगौर्यं प्राङ्मेवोत्तमं एतं ग्रह-
 मनुद्यच्छन्ते चमसान्मथावयत्यो आवथासु औषधुक्कशा यज
 ८ सोमानामिति । वषट्कृतातुवषट्कृते दिर्गुहोति । तथैव दिर्दिः
 सर्वाश्चमसान्मुह्यत्येव प्रदक्षिणमावृत्य मैवावहणस्य चमसे ग्रहस्य
 सः स्यावमवनयति ऊतं ला ऊते ऽवनयामूर्ध्वस्नानं देवेभ्यो
 मधुमन्तं मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वापैवैतत्पात्रमुपनिधाय
 मयैः प्रत्यक्ष आद्रवन्तुसवनमधो मिवावहणाभ्यां पीतस्तेति ।
 १० मैवावहणचमसमेवेते चयः समुपद्रव भवत्यन्ति । यथाचमसं
 चमसान्निश्च म इत्यात्मानं प्रत्यभिन्दन्ते । नाप्याययन्ति चम-
 सान्पूर्वभक्षा मार्जवन्ते । ऽथाह प्रतिप्रक्षातर्पही ते प्रचरेति ।
 तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रक्षाता प्राकान्यन्नाह ॥ १८ ॥

- माध्वाणाच्छः सिनस्यममनूयध्वसुभेतः सोमं प्रभावयेति ।
 ११ माध्वाणाच्छः सिनस्यममेव प्रथममुपयन्ति । यथोपपादमित-
 रान्समुजीयोत्तरवेद्याः सः पादयत्यथादत्त उक्थ्यसाक्षा
 औपग्रवं पात्रं । तस्मिन्नेतस्य राज्ञो ऽध्वेक्षां गृह्णाति य
 उक्थ्यसाक्षा भवत्युपग्रामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्सा देवायुव-
 सुकथ्येभ्य उक्थायुवं यजसायुष इन्द्राय ला जुष्टं गृह्णातीति ।
 १२ पुनर्हविरसौत्युक्थ्यसाक्षीं प्रत्यभिन्दन्ति । परिभ्रज्य सादयत्येष
 ते चोमिरिन्द्राय सेत्रंथाप उपसृष्ट्य बर्हिषी आदाय वाचंयमः
 प्रत्यङ् जुला सोममुपाकरोति । सुवते । माध्वाणाच्छः सिन

एषोतमेति प्राङ्ग्रीह्याणां ऋषिः काशात्पराकावर्तते प्रति-
 प्रक्षार्ताभ्येनमाकथ्यते ग्राह्याणां ऋषी प्रत्याकथ्यते प्रतिप्रक्षार्ता
 ग्राह्यति प्रतिप्रक्षति प्रविद्धसुख्यं प्रतिगौर्यं प्राङ्मेत्योद्यत
 एतं पदमनूयन्ते चमसान्धाभावयत्यो भावयास्तु औषदुष्यशा
 यज सोमानामिति वयङ्मनातुदवङ्कते विर्जुषोति तथैव द्विदिः ५
 सर्वाऽसमसाञ्जुक्त्ययं प्रदक्षिणमावृत्त्य ग्राह्याणां ऋषिस्त्वमसे
 ययस्य सऽस्मादमवगच्छति ज्ञतं त्वा ज्ञते ऽवगथास्यूर्जस्त्वत्तं देवेभ्यो
 मधुमत्तं मनुष्येभ्य इति वा तूष्णीं वाचैवेतत्पाचमुपनिधाय
 भक्ष्येः प्रत्यक्षं चाद्रव्यगर्भसुखवनमस्य इत्येष पीतकोति ग्राह्याणां
 ऋषिस्त्वमसमेवेते चयः समुपहृत्तं भक्षयन्ति यथाचमसं १०
 चमसान्धिनं न इत्यात्मानं प्रत्यभिष्टयन्ते नाप्याययन्ति
 चमसान्धर्वमसा मार्जयन्ते ऽथ प्राङ्वायसाह ॥ १६ ॥

अष्टावाकस्य चमसमनूयन्तसुचेतः सर्वश एव राजा-
 नसुख्य मातिरीरिचः प्रतिप्रक्षार्तावपैतेन यष्टेण रमैहि यज-
 मानेति पूर्व्या द्वारा हविर्धानं प्रधायाचैतत्तर्जं फलकयोः १५
 प्राचीनयोवसुत्तरकोमोपसृणानि यद्य प्रतितिष्ठेति वा तूष्णीं
 वा तक्षिणसंसृष्टाभ्याग्नः कृत्वा दक्षिणस्य हविर्धानस्यान्तरेणैव
 राजानमुपावहरति इति वा मनसे वा सोम राजजेष्टावरोहेति
 दाभ्यामयेनमुद्गात्रभ्यः प्राङ्ग्रीह्याणां ऋषिस्तवेष्टमि यत्ने विवुर्यो-
 दुग्ध्याधवनीयमर्धं वसतीवरौणामवनयत्यर्धमेकधमाना सुरो- २०
 ऽहं वसतीवरौः सादयति यस्माद्वसमेकधमानावाकचमस-
 मेव प्रेषमसुखयन्ति यथोपपादमितराभ्यर्वश एव राजानः

समुन्नीयोत्तरवेष्टाः सखादयन्त्यादात्त उक्त्यस्मात्ता यौप-
 ग्रथं पात्रं तस्मिन्नेतः सर्वत्र एव राजानं गच्छति य उक्त्य-
 स्मात्ता भवत्युपधामगच्छीतो ऽसि हेमेभ्यस्तु देवायुवसुक्मेभ्य
 सन्त्यायुवं यज्ञस्यायुवं इन्द्राग्निर्भा ता कुटं गच्छामीति । नात्र
 पुनर्देविरसीत्युक्त्यस्मात्ता प्रत्यभिगच्छति । दशाभिरेवैतां गच्छा-
 न्मुञ्चति । परिमृष्य सादयत्येव ते योमिरिन्द्राग्निर्भा मेत्यपाप
 उपसृष्य बर्हिषी आदाय वाचं धनः प्रत्यङ् द्रुता कोचमुपा-
 करोति । स्तुवते । ऽष्वावाकायैकोत्तमेति प्राञ्जरः ऽष्वावाकश्च
 कासात्पराजगर्तते प्रतिगच्छाताभ्येनाङ्गयते ऽष्वावाकः ।

१० प्रत्याङ्गयते प्रतिगच्छाता । गच्छति । प्रतिगच्छति । प्रविष्ट-
 मुक्त्वं प्रतिगौर्यं प्राकृत्योद्युक्त एतं यजमन्नुद्युक्तो यमयान-
 यात्रायवत्यो यावयाश्च औषदुक्थया यज योमानामिति ।
 यजद्विजानुवयद्विजते दिव्योति । तथैव विदिः सर्वाः सप्तमवाञ्ज-
 तयं प्रदक्षिणमावृत्त्या ऽष्वावाकश्च यमये यजद्विज सखावयव-

११ गच्छति ऊतं ता ऊते ऽवनयास्युर्जस्रानं हेमेभ्यो मधुमनं
 मनुमेभ्य इति वा तूष्णीं वापैवेतत्याञ्जुपनिधाय भवैः प्रत्यङ्
 आद्रवन्तुसवरनभश्च इन्द्राग्निर्भा पीतयेत्यः ऽष्वावाकश्च यमयेवेते
 ययः समुपद्रव भवयन्ति । ययायमयं यमयान्ति म इत्या-
 त्तानं प्रत्यभिगच्छते । नाप्याययन्ति यमयान्ति यमयान्ति यमयान्ति ।
 १२ ऽयोक्थया इत्याह । प्रातःसवनं प्रतिगौर्यं प्रशास्तः प्रसूयतेति ।
 ययतेत्याह प्रशास्ता । संतिष्ठते प्रातःसवनम् ॥ २० ॥ ययमः ॥

॥ इति सप्तमः प्रश्नः ॥

प्रचर्यन्ति माधंदिनाथ स्वनाथ देवो हारावित्तत
 हथोर्ध्वेन^१ संप्रक्षत्राभिदिनाभ्युः प्राकायवाहाभिषोतार एत^२
 क्वचत^३ पावस्तुतमेहि^४ वज्रमानेति^५ पूर्ववा हारा हविर्धावं
 मपाय होहचमवे वस्तोवरीभो ऽवधो निःविष्य तासु तथैव
 निराभासु वज्रमानं वाचयति^६ तासुचैव वज्रमानाथ संप्रदाथ ५
 यावापमादने ऽवस्तुपाऽहस्वनात् तथैव प्राक्षं प्रमित्य विस्तस्य
 राजानं यावावमभि मिमीत इन्द्राच लेन्द्राच मेति^७ पञ्चकनो
 प्रमुपा पञ्चकनस्यचो^८ दञ्चकनो मिमानः सर्वत्र एव राजानं
 मिमीते^९ ऽक्षिरभ्युक्त पावस्तुत चचोषं प्रचक्षत्^{१०} क्षिरेवाभ्युक्षा-
 धर्धोरावक्ष्यं यावो वरन्ति^{११} तथा मितः राजानः होह- १०
 चमसीवाभिरपसृजति^{१२} तथा संप्रचोति^{१३} तथा तिरस्मर्मन्मसके
 चमिस्तृयति^{१४} तथा दृष्टीर्वापयति^{१५} भाषाऽशूचयते^{१६} योववन्त
 एवाभिवुक्षन्तीषाः इषाः इहेति^{१७} तदेव यद्विनयन्तीषाः^{१८} इह
 इषाः इह इषाः इहेत्यथ संमरसीवे मिमीतयन्तीषाः इषाः
 इहेत्यथैवः सुसंभतः संभरच्छाः संभत्योक्षेन वृत्तयच्छति^{१९} १५

१ Thus PB TH Mantramālā.

२ Thus PTFB Bh., Mantramālā, Padārthanirv., *सुमरदि BJ
 Kād.

३ Thus BHTP Bh; वरति F.

४ Here and l. 13, 14 BP have the pluti sign also after the last
 इह (thus: इषाः इति).

५ Uncertain reading. BT नदेवचद्विनयन्तीः; H: नदेवचद्विनयन्तीः; F:
 नदेवचद्विनयन्तीः; P: नदेवचद्विनयन्ती इह; Bh. and Kād. give no help
 (विस्तस्य वरन्ति, Bh.)

तद्युक्तेताधवनीये ऽवनयत्येवमेव द्वितीयः पर्वण्यः संतिष्ठत^१
 एवं द्वितीयसृतीयस्य द्वितीये हवदुपयन्ति हवदुहवदित्यूनी-
 वमन्ततो दद्यापविशेष परिवेद्योन्नेष उत्पद्यन्ति^२ तद्युक्तेता-
 धवनीये^३ विद्यास्य प्रपीय दक्षिणस्य हविर्धानस्थानरेवे

१. उपावहत्य^४ चर्मणि निदधाति^५ तस्मिन्स्तथैव संस्थाभ्याम्
 क्त्वा चतुर्थैतदुजीर्षं शवसुखेभ्यो व्यपोहति^६ तथोद्गाता^७ वा
 प्रक्षीता वा दक्षिणस्य हविर्धानस्य पश्चादवमुपसृष्य प्राशं पावसु
 द्रोणकक्षग्रमभ्युहति^८ तस्मिन्स्तथैवोदीचीनदशं दद्यापविशं
 वितत्य प्रभिद्ध^९ शुक्रामन्विनौ पक्षौ गृह्णात्ययत्तुपावाभ्यां द्वौ

१०. मरुतनीयौ पक्षौ गृह्णाति ॥ १ ॥

मरुतनां वृषभं वातुधानमिन्द्र मरुत इव पाहि सोम-
 मिति द्वाभ्यामचोपरिष्ठादाययणमानीयाधस्तादुपगृह्णाति^{१०} ॥
 तथैव चिरभिहिङ्गाय परिमृज्य आदधति^{११} तथोक्त्य^{१२} गृह्णा-
 त्युक्त्येन राजानं परिदधाति^{१३} तथोपसर्ष्य^{१४} द्रोणकक्षे परिमु-

१५. पाचं प्राश द्रष्टानलुमन्मवते द्रष्टयस्तन्म यस्ते द्रष्टो यो द्रष्टो
 यस्ते द्रष्ट इति^{१५} तथोक्तेतारमाहारिकं पूतभृतं कुह पवमानस्य
 यद्वाग्म्योष्मामीति^{१६} तद्यारिके पूतभृति पवमानस्य यद्वाग्म्योष्मा-
 त्पयामगृहीतो ऽसौन्नाव मेति द्रोणकक्षग्रमभिष्टुगतीन्प्राश
 मेत्याधवनीयमिन्द्राय मेति पूतभृतं^{१७} तथोक्तेतरित्याह प्राश्न

१०. राजानं पूतभृतमभि संपवथताद्वाभिराधवनीयं गृह्णा न्युक्ता-

१. Some MSS. : तद्युक्तेता० ।

२. उपावहत्य F; उपावहत्य BHP, comp. p. 208, 12.

३. तथोद्गाता H.

दिति^१ च तथा करोति^१ तथाप उपलब्धं वर्हिषी आदायोप-
 निःसर्पति^१ तेषु तथैव समन्वारमेव्याहवनीये सुवाञ्छति
 मुञ्चोति^१ विधे देवा मन्त्र इन्द्रो अस्मान्निधित्वीये यवने
 न मङ्गुः । आमुष्मन्तः प्रियसेषा वदन्तो वयं देवानां सुमतौ
 काम आयेत्येतयाभर्थं जुञ्जतो^१ यथावेदमितरे जुञ्जत्यप ५
 प्रदक्षिणमावृत्त्य बहो ऽभि प्रमग्नः सर्पन्ति^१ तथा^१ वदधि
 यथायतनमुपविप्रमिति^१ तथोद्वाये वा प्रसोये वा वर्हिषी
 प्रथमस्तुक्कामसोदपस्तरमभि मिषुमस्य प्रजात्या इति वा
 ह्यर्षी वा^१ तथोपाकरणं कथयति वायुर्बिहर्तेति^१ च एव पञ्चदशो
 मासंदिनः पवमानो भवति^१ तस्मादस्यां प्रशुतायां वाचयति १०
 सुपथो ऽभि चितुष्वन्दा अनु तारमे क्षन्ति मा संपारयेत्यप
 चतुर्हेतारं व्याचष्ट^१ उद्गुते वाचि संमैवमाहाद्रीद्रीन्विचर
 नर्हि सृण्वधि पुरोवाग्राः अकंक्षुर प्रतिप्रकातर्दधिवर्माव
 द्वाचरेति^१ यथासमैवं तौ कुरतर्त्तवापः^१ उपलब्ध्यादेहि
 अजमानेति^१ पूर्ववा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा समस्तः १५
 राजानमुपतिष्ठते^१ तथावकाग्नेश्चरति^१ तथा प्रचरणां नवकालो
 भूञ्जोते^१ तथैव आग्नीत्र आग्नीमीवाट्विषिवादनपूर्व^१ धिष्णि-
 येन्वाङ्गाराविचरति^१ तथा पुरस्तात्प्रत्यङ्गासीनो विहताभिन्धि-
 याभ्यामचरति^१ तथोत्तरस्य हविर्धानस्य चुबुके प्रचरणीः

१ उपदेष्टव्यं BJ.

१ Thus BT; कुरतीवाप the other MSS.; J corrupt.

१ Thus BJHP, आनपूर्व F; आनुपूर्व T.

सादयति । तथा सांकाशनेन पथा प्रख्याह सूषाति संततां
गार्हपत्यादाचवनीयात् ॥ २ ॥

- अथान्तरेण इविधाने उपविष्ट दधियर्माय दधि याचति ।
तदाचनमवेक्षते ज्योतिरसि वैशानरं पुत्रियै दुग्धमिति । बर्हिषो
१ अन्तर्धाय कृष्टे वा चमसे वा गृह्णाति यावतो यावापुत्रिवी
महिषा यावच्च सप्त चिन्मवो वितस्तुः । तावन्तमिन्द्र ते यष्ट
अहोर्जा गृह्णाम्यकृतमित्यपोहृत्य बर्हिषो यज्ञेन५ औषाति
वाक् च ता मनस्य औषीतां प्राणस्य ज्ञापानस्य औषीतां
चक्षुष्य ता ओं च औषीतां दक्षस्य ता वक्त्रं च औषीतामो-
१० जस्य ता वक्षस्य औषीतामायुष्य ता जरा च औषीतामात्मा
च ता तनूय औषीताः इतो ऽसि इतंजतः इताव ता
इतेभ्यस्तथा इतं कृषित्यथाह ओतर्दक्ष यत्ने वाचमित्यथैन-
मादायोपोत्तिष्ठताह आतः५ हविरित्यथाऋष्यामात्याह दधि-
धर्मस्य यजेति । यष्टूते जुहोति यमिन्द्रमाज्जर्वरणं यमाज्जर्भं
१५ मित्रमाज्जर्भसु सत्यमाज्जः । यो देवानां देवतमस्तपोजास्तस्यै ता
तेभ्यस्तथा स्नायेत्यनुवचद्वृते ज्ञत्वा हरति भयः५ स यावन्तः
प्रवर्ग्यस्तर्जिजस्तोपहवमिन्द्रा यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयति मधि
त्यदिन्द्रियं भक्षयति दक्षो मधि क्रतुः । मधि धायि सुवीर्यं
विश्वगृध्रसो विभातु मे ॥ आकृत्या मनसा सह विराजा
२० ज्योतिषा सह । यज्ञेन पथसा सह ब्रह्मणा तेजसा सह । क्षपेण
यज्ञसा सह सत्येन तपसा सह । तस्य दोहमग्नीमहि तस्य सुव-
मग्नीमहि । तस्य भक्षमग्नीमहि तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमत

अपङ्क्तस्योपङ्क्तते मन्थयामीति^१ निर्दिश्य पाचं प्रयच्छति^२
 तथा सवनीयान्पुरोडाशान्प्रयच्छति^३ तेषां तथैव समवधन्नाह
 माध्यादिनस्य सवनस्येन्द्राद्य पुरोडाशानामवदीयमानानामनु-
 भूहीति^४ पूर्वाधादिवदायापराधादिवद्यत्निभिवारयति^५ प्रत्यनक्ति^६
 ततोपधत्ति^७ क्षिप्रकृते सर्वेषां सक्तसक्तदुस्तराधादिवद्यति^८
 द्विदिभिवारयति^९ न प्रत्यनक्त्याक्रमथाभ्याह माध्यादिनस्य
 सवनस्येन्द्राद्य पुरोडाशान्प्रक्षितान्प्रेष्येति^{१०} अथङ्कृते जुहोति^{११}
 तथा समान्यभजन आहाराद्येऽनुभूहीत्यामायाहाराद्ये प्रेष्येति^{१२}
 अथङ्कृत, अन्नरार्थपूर्वार्थेऽपि सक्तं पूर्वा प्राकृतीजुहोति^{१३} ततो-
 हङ्कृत्याक्रम्य अयाधतनः जुहौ वादयित्वा तथैव पाश्चाभिजाह १०
 समवधाद्य प्रनीयः पुरोडाशान्प्रक्षितोत्थेतु द्वेने संधत्ति पञ्चम
 हतेति वदन्तो^{१४} इय प्राकृत्यन्नाशोनीयमानेभ्योऽनुभूहि ॥ ३ ॥

श्रौतसमसमनूयध्वज्यभयतःशुक्राङ्कुहध्वज्यवाकस्य
 अन्नेवाध्वर्योऽपि तदुभयस्य प्रतिप्रस्थातस्तुर्भिर्मां प्राकृतेः
 प्रोक्षिताप्रोक्षितैः प्राशुपक्षम्येति^१ यथासमैधं ते कुर्वन्ति^२ समानं १५
 अर्माभावणादामारण एव^३ व्येत्यवाध्वर्युः^४ पुरस्तात्प्रत्यक् तिष्ठ-
 न्नाभावयत्यो आवधास्त औधप्राध्यादिनस्य सवनस्य निष्पेवस्यस्य
 भागस्य शकवतो मन्विषतो मधुसुत इन्द्राय सोमाग्रक्षितान्प्रे-
 ष्येति^५ अथङ्कृते अहोभौ जुहतः स प्रथमः संकृतिर्विश्वकर्मेति^६

१ Uncertain reading and interpolation; एवरेत्यथा. BJ; एवे-
 त्याथा. T Keā; इव-त्यथा. F; सर्वेतिन्या. HP; Bhavaasāmin; एव वेति
 भिद्यत इत्यर्थः. A Prayoga: एववेति भिद्यत इत्यर्थः (Grantha).

- वधङ्गतातुवधङ्गते द्विर्जुहोति^१ चैव दिदिः सर्वाश्चमसाञ्जुहोति^१
 तथा संशेषमाह मैतु श्रोतुश्चमसः प्र नङ्गुण इति^१ तथा^१
 प्रदक्षिणमाहृत्य श्रोत्रचमसे घृक्ष्य सः स्वावमवलयति ऊतं वा
 ऊते ऽवनयाम्बूर्जक्ष्णं देवेशो मधुमनं मनुष्येभ्य इति वा
 १ दृष्यां वा^१ तथा प्रतिप्रक्ष्वातोत्तरार्धे चाश्वनीयक मन्विनः
 सः स्वावं जुहोति^१ तथाप उपसृज्य ह्यक्षपाचं च मन्विपाचं च
 क्षरे यथायतनः सादयति^१ यन्तेते भक्षिर्वा यमसाक्षीते
 शोचकाणां यमसाधर्षवः सक्तश्चक्षुषकश्चादभुञ्जीवोपावर्तन्ते^१
 तेषां तथैव मैत्रावदयचमसमादायामाद्याह प्रशास्यतेति^१
 १ वधङ्गतातुवधङ्गते द्विर्जुहोति^१ नङ्गुम्यज पोतर्धज तेहर्धजाञ्जुहोति
 यजाग्रीहोति^१ वकुषाः संधाव्य प्रदक्षिणमाहृत्य प्रत्यङ्माहृत्या-
 सेण श्रोतारमुपशिगत्यवाचग्रीदिति^१ च भद्रमकरित्याह श्रोता
 यो नः शोमः राजानं पापयिष्यतीति^१ तथाप उपसृज्य शोच
 इवाहुपोष्यन्ते^१ उपसृज्यमानायामिवायासुपप्रगृह्णन्ति यमसा-
 १ सुपङ्गतायामिवायामग्रीध आदधाति पठवत्^१ शान्ति^१
 मार्जयन्^१ इजोपङ्गताश्चमसान्प्रचयन्ति भक्षेचि नाविशेति
 दीर्घभक्षमनुद्रुत्य स्रवङ्गण्यश्च शोम देव ते मतिविदो
 माधंदिमश्च खवनश्च विष्णुपुण्ड्रश्च इन्द्रपीतश्च मधुमत चय-
 ङ्गतसोपङ्गतो भक्षयामीति^१ श्रोत्रचमसेवैते चयः समुपङ्गव
 १ भक्षयन्ति^१ यथाचमसं यमसान्निव न इत्यात्मनं प्रत्यभिह्वयन्ति^१

आधावचमि चमसानायावस्य चमेतु त इति ^१ यौदन्ति
 नारायणा आधाधिता दक्षिणस्य दक्षिणस्थानापाकममधो-
 ऽधस्तौषाच मरुतौषाधितस्त्रिकाकाल आग्नीध्रे यजमानः
 पुरोडाशानां प्राप्नाति ^१ यदग्रजा आत्पञ्चो पञ्चोशास्ते ^१
 ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अथ दक्षिणानि होमन्याचत्याव्यक्षासौऽ ससुवाऽ सुचं
 वाचसंसेतस्य वसनस्यान्तमाधां दशाधां चिरस्यशक्तः प्रपथितो
 भवत्येतस्मादायादेहि यजमानेत्युत्तरेवाग्नीध्रीं परीत्योत्तरेण
 चरः परीत्य पूर्वका द्वारा प्राप्तां प्रपाद्य समन्वारभेष्वापि-
 भतेषु धर्मचक्षुषेभ्यो गार्हपत्य आभ्यं विद्याभ्योत्पूय सुचि चतुर्दशीतं ^{१०}
 गृहीत्वा वसनस्यान्तऽ सुग्दण्ड ^१ उपसंगृह्य ^१ सौरोभ्यामग्न्यां
 गार्हपत्ये जुहोत्युक्तं त्वं जातवेदस्य देवं वचमि नेतवः । इधे
 विश्वाय सूर्यऽ साहेत्यपरं चतुर्दशीतं गृहीत्वा गार्हपत्य एव
 जुहोति चित्रं देवानासुदगादनीकं चक्षुर्मिषस्य वसनस्यऽग्नेः ।
 आग्रा यावाग्नीध्री अन्तरिक्षऽ सूर्यं आत्मा जगतस्तस्युपस्य ^{११}
 साहेत्यवाग्नीध्रं हुत्वा सुचि चतुर्दशीतं गृहीत्वा वसनस्येवान्तऽ
 सुग्दण्ड उपसंगृह्य नयवत्यवाग्नीध्रे जुहोत्यग्ने नय सुपवा राधे
 अस्मान्निभानि देव वयुनानि विद्वान् । युथोध्यस्मज्जराणमेनो
 भूयिष्ठा ते नमसक्तिं विधेम साहेत्ययं दिवं गच्छ सुवः पतेति
 चिरस्यऽ जलोद्भूताति ^१ सुव्यक्तो दक्षिणा दक्षिणापथेनान्तरेण ^{१०}

^१ Thus all and P, except B, which has 'क्षानाचं' ।

^१ सुग्दण्डप = Bf.

सदस्य नार्हपात्यं चान्तरेण सदस्याग्रीभं चान्तरेण चात्माको-
त्करावेवमुदीच्यः प्रतिपद्यन्ते^१ ताः प्रदक्षिणं कृत्वाभ्येति हृत्पेण
वो रूपमभ्येति वयसा वय इत्येवैना विभजति तुषो वो
विभवेदा विभजतु वर्षिष्ठे अधि नाक इत्येव सदोऽभ्येत्येतने^२
५ अग्ने राध ऐति सोमद्युतं तन्निषस्य पया नयतंश्च पया मेत
चन्द्रदक्षिणा चक्षस्य पया सुविता नयन्तीरिति^३ ॥ ५ ॥

अथैव आच्योऽयेण सद आलो^४ तमभ्येति^५ आत्माकमस्य
राध्यासमुचिन्मर्षेण पितृमन्तं पैतृमत्यः सुधातुदक्षिणमित्येवैम-
सुत्तस्य प्रच्छति क आच्येव इत्यथमसमितितीतरः प्रत्याह^६ तं
१० तथैव द्वितीयसुत्तस्य प्रच्छति क आच्येव इत्यथमसमितितीवेतरः
प्रत्याह^७ तं तथैव तृतीयसुत्तस्य प्रच्छति क आच्येव इत्यथ-
मसमितितीवेतरः प्रत्याह^८ तच्च पाणौ हिरण्यमादधाति चन्द्र^९
मः^{१०} चेति यदु चाग्न्यदुपकथ्यते^{११} इत्याग्रीभं कृत्वा हिरण्यमुच-
मग्रीधे ददात्यथ सद आगत्य ब्रह्मणे ददाति होच उद्गात्रे^{१२} इथ
१५ हविर्धानं कृत्वाध्वर्षवे ददाति य उ चैवमस्येऽभितो भवनर्षेय सद
आगत्य प्रसोचे ददाति प्रब्राह्मे ब्राह्मणायऽग्निने इच्छायाकस्य
सदस्यस्याग्रीभः पोटुर्नेष्टुर्धवस्तुत उन्नेतुः सुमन्त्रायस्य प्रतिवर्तु-
रन्ततो^{१३} यथासमुदितं प्रवर्षयेभ्यो^{१४} इथाहैहि यजमानेत्याग्रीभं

१ Thus FHTP, Keś. ; अभ्येति BJ.

२ Thus TPH ; अभ्येति the other MSS.

३ चंद्र THF Mantarmāḥ; चंद्र BP and a Prayoga ; चंद्रमयेति Keś.

४ उपकथ्यते the MSS.

द्रुत्वा क्षुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाग्नीध्रे पक्ष वैश्वकर्मणां जुहोति
 धनपतिस्तृपथ एनसाङ्गरित्यवातिकासातीमोक्षेक्षरत्यग्निना^१
 द्वेदेन ये देवा वज्रधन इत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामथ वज्रमानं
 प्राक्षमीचयति वि सुवः पक्ष ध्वनरिचमित्यथैनः सद्वपु-
 देशयति यतश्च सदक्षैरित्यथ इक्षिणाः समनुदिशत्यस्रहावा^५
 देवता गच्छत मधुमतीः प्रदातारमादिशतानवहायास्मान्देव-
 धानेन पथेत सुज्ञतां लोके वीहत तक्षः यः कृतमिति^१ ॥ ६ ॥

अथ प्राङ्मायकाधेन्नाय मदत्वते ऽनुभूषीति^१ तच्छ्रुत्वा
 प्रतिप्रक्षाता पश्चादाधोपनिष्कामत्युपनिष्काम्यौवाध्वर्युर्घा-
 वात्^१ जनरतक्षिप्तते प्रतिप्रक्षात्ते ऽत्यतरं मयच्छत्पाभाष-^{१०}
 जत्यो मावन्मासु औचक्षिन्नाय मदत्वते प्रेक्षेति^१ पशुहते
 वृहोभौ जुहुतो^१ ऽथ प्रतिप्रक्षाताध्वर्योः पात्रे पशुस्य सः स्वाव-
 सवनयति^१ तमाह प्रतिप्रक्षातरेतेन पात्रेण तृतीयं मदत्वतीयं
 पशं गृह्णावेति^१ तेन प्रतिप्रक्षाता तृतीयं मदत्वतीयं पशं
 गृह्णाति श्लोककलात्परिश्रुता पात्रेण मदत्वाः इन्द्र वृषभो^{१५}
 रणाधेत्यनुद्रुत्योपचामगृहीतो ऽधोन्नाय ता मदत्वते जुष्टं
 गृह्णामीति^१ परिश्रुत्य सादयत्येष ते धोनिरिन्नाय ता
 मदत्वत इत्यथाध्वर्युः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्मावृत्य होचैतत्पात्रः
 संभकयतीन्नेष मदत्वता पीतक्षेत्यथ निगृह्य पात्रं पराङ्मावर्तत
 इत्वा द्वेदङ्गरिति^१ यावदेतच्छ यजुषः पर्याप्नोति तावज्जपत्य-^{२०}

- भेनमाङ्गयते होता^१ प्रत्याङ्गयते ऽध्वर्युः^१ शश्वति^१ मति-
 गृह्णाति^१ प्रमिद्वसुक्थं मतिगीर्थं प्राकेत्योद्वन्त एतं इतीथं
 मदन्तीथं यद्वर्मनूद्यन्ते नारायणसाग्रावयत्यो आदवास्तु
 औषद्वयशा यज सोमयेति^१ ववङ्गतासुववङ्गते दिवुहोति^१
 १ तथैव दिदिर्नारायणसागनुप्रकन्ययन्तेतत्प्राचं नारायणसा अन्वा-
 यन्तसुववमभव इन्नेव मदन्ता पीतयेति^१ होता वैवाध्वर्युश्चै-
 तत्प्राचः संभवयतो नारायणसपीतेन नारायणसाग्रावः स-
 पीतस्य सोम देव ते मतिविदो माध्वदिनस्य सवनस्य चिदुप्-
 ह्वदयः पितृपीतस्य मधुमत उपङ्गतस्योपङ्गतो भवयामीति^१
 १ होतावमवसेवेते ययः समुपङ्गव भवयन्ति^१ यथाचमसं चम-
 यन्ति न म इत्यात्मानं प्रत्यभिमुखन्त^१ आयाचयन्ति चमया-
 नायाचय सनेतु न इति^१ सीदन्ति नारायणसा आयाचयिता
 इक्षिणस्य इविर्धानायाचयन्तमधोऽधो^१ माहेन्नाथ^१ ॥ ७ ॥

- अथ प्राकेत्य शुक्रपाचमाददान आहोमेतर्धमं माहेन्नाथं ययं
 १ नृक्षाम्योद्वन्तः राजानं पूतभूतमभि संपवधताइशाभिर्होष-
 ककशं नृक्षा नृक्षतादिति^१ स तथा करोति^१ स शुक्रपाचेष
 माहेन्नाथं होषककशाङ्गुहति महाः इन्ने य ओजयेत्यनुहुत्यो-
 पयामगृहीतो ऽभि महेन्नाथ ता जुष्टं गृह्णामीति^१ परिमृष्य
 सादयत्येष ते योनिर्महेन्नाथ तैर्यथाप उपसृष्य बर्हिषी सादाथ
 १ वाचंयमः प्रत्यक् द्रुत्वा सोममुपाकरोति^१ क्षुवते माहेन्नाथ^१

प्रभृते साधि संप्रैषमाहाभिषोतारो ऽभिषुषुताग्नीदागिरं
विमयोऽनुसक्तसुदाद्य प्रतिप्रस्थातर्वाहणेमेककपालं निर्वप सौम्यस्य
विह्वीति^१ यथासंप्रैषं ते कुर्वन्ति^१ होच एषोत्तमेति प्राजुहोतुः
कासात्पराकावर्तते ऽध्वर्युरभ्येनमाकथते होता^१ प्रत्याकथते
ऽध्वर्युः^१ गृह्णन्ति^१ प्रतिवृणान्ति^१ प्रधिह्वसुक्थं प्रतिगौर्यं ५
प्राक्तेत्योद्यच्छत एतं माहेन्द्रं यद्वमनूद्यच्छन्ते नारागश्चानथा-
भावयत्यो आवयासु श्रीयद्वस्यशा यज सोमस्येति^१ वक्त्रतानु-
वक्त्रते दिर्जुहोति^१ तथैव दिर्दिर्नारागश्चाननुप्रकम्ययन्तेतत्प्राप्तं
नारागश्चा चन्वाचन्यनुमवनभसो महेन्द्रेण पीतस्येति^१ होता
चैवाध्वर्युदैतत्प्राप्तं संभक्षयतो नरागश्चपीतेन नारागश्चा- १०
वरगश्चपीतस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यन्दिनस्य सवनस्य
निष्टुप्कन्दसः पित्रपीतस्य मधुमत उपहृतस्योपहृतो भक्षथा-
मीति^१ होद्वचमसमेवैते ययः समुपहृत्य भक्षयन्ति^१ यथाचमसं
चमसान्धिव स इत्यात्मानं प्रत्यभिसृजन्ते^१ नाप्याययन्ति
चमसान्धिवभक्षा मार्जयन्ते^१ ऽधेन्द्राय त्रेन्द्राय त्रेत्येवं १५
विभिरुक्थ्यपर्यायेच्चरति^१ तं तथैवोत्तमे ऽतिग्रिष्ट आहाच्छा-
वाकस्य चमसमनूद्यध्वमुक्षेतः सर्वश एव रात्र्यामनुम्रय मातिरी-
रिचः प्रतिप्रस्थातर्पतेन यज्ञेण रमैहि यजमानेति^१ पूर्व्या
हारा हविर्धानं प्रप्राद्याद्योदुष्याधवमीय^१ सर्वश एव वसती-
वरीः पर्वञ्छन्ति^१ सर्वश^१ एवैकधनामुरोऽचमेव वसतीवरौकस्यं २०

नृद्धा न्युजति^१ पश्चादधमेकधनान्^२ स्वावाकधमसमेव प्रथममुज-
यन्ति^३ यथोपपादमितरा^४र्वश एव राजानः^५ समुज्जीकोत्तर-
वेद्याः^६ म^७मादयन्त्वा^८दस उज्यन्त्याः^९ श्रीपशयं पात्रं^{१०}
तस्मिन्नेतः^{११} सर्वश एव राजानं गृह्णाति य उज्यन्त्याः^{१२} भवति^{१३}
१ स^१ उ^२ वा^३ ऐन्द्र^४ एव भवत्यथोक्तं^५ वाचीत्याह माध्यन्दिनः^६
सवनं प्रतिगीर्थं प्रशास्तः प्रमुहीति^७ धर्पतेत्याह प्रशास्ता^८
संतिष्ठते माध्यन्दिनः^९ सवनम्^{१०} ॥ ८ ॥ द्वितीयः ॥

प्रसर्पन्ति द्वितीयसवनाय देवौ द्वारमित्यत एवोर्ध्वेन^१
संप्रसृप्तान्विदित्वा^२ध्वंशुः प्राकृत्यन्नाहमीत्यपरिग्रहमाह्वर प्रति-
१० प्रस्तातराग्निरमानय प्रतातश्चामरदित्यग्रहाय दध्याहरेहि यज-
मानेति^३ पूर्वथा द्वारा इविधानं प्रपाद्य य एव उपा^४ः^५उपात्रे
ऽः^६ः प्राप्नो भवति तं माध्यन्दिनीय^७ ऋजौषे^८ऽपिमुज्य समेव
कां^९ वावाकमादायोक्तेतारमादाहरोपक्षेत्पुप्लुजत्पुक्षेताधव-
नीषादुदक्तेनापरिमितमभिषुत्वायै^{१०} सुसंधतः^{११} संभरन्त्याः^{१२}
११ संभृत्योक्षेच उत्प्रवच्छति^१ तमुक्षेताधवनीये ज्वनयत्येवमेव
द्वितीयः पर्यायः संतिष्ठत^२ एवं द्वितीय^३ ऋजौषमन्ततो
दद्यापवित्रेण परिवेद्योक्षेच उत्प्रवच्छति^४ तदुक्षेताधवनीये^५
विद्यान् प्रपीय दक्षिणस्य दक्षिणस्यान्तरेणेषे उपातिहृत्य^६
नीय उक्तादयति^७ परिग्रहन्ति पूर्वा द्वारमपरा वाचादस

१ सउदैरेन्द्र B; सउवेन्द्र T; PHF om. वा; J corrupt.

२ वाचोक्तं JT.

३ संभव BF.

४ तमुक्षेता some MSS.

५ उपतिहृत्य here all, also P.

आदित्यस्याद्या औपशवं पाचं^१ तस्मिन्नेतन्न रात्रन्तरीयवेक्षा
 गृह्णाति य आदित्यस्याद्या भवति कदा च न सारौरभीत्यनु-
 क्रुत्योपयामगृहीतो ऽद्यादित्येभ्यस्तु जुहं गृह्णामीति^२ बर्हिषो
 अन्तर्धौ श्रुतातस्मिन् औचति कदा च न प्रयुज्यसीत्यनु-
 क्रुत्योपयामगृहीतो ऽद्यादित्येभ्यस्तु जुहं गृह्णामीत्युक्त्य
 बर्हिषो अर्धवेक्षाः रात्रौ गृह्णाति यज्ञो देवानां प्रायेति
 सुचमित्यनुक्रुत्योपयामगृहीतो ऽद्यादित्येभ्यस्तु जुहं गृह्णामी-
 त्येनैः कविमत उपाऽऽश्रयमेव औचति विद्वन् आदित्येन ते
 धौमवीयसेन मन्दस तेन हव्य हव्यासं ते वयं तर्पयितारो या
 दिव्या इतिहव्या सा औचामीत्येनमुद्रुकात्येव विज्ञानमुपेति १०
 यदि तावन् प्रमदन्त्यनुर्बुक्^३ पर्यन्तो भवति^४ यदि चिरमव-
 र्बुक्तो^५ न चादयतीति आह्वयमयेनमुपाऽऽश्रयमं दद्यापविषेय
 परिदेव्य तेनाधनात्पाचमुद्रुक्भूमिकारमविचिह्नम् ॥ ६ ॥

आ चमुद्रादान्तरिवात्प्रजापतिरदधिं आदयामीन्ः प्रसौतु
 अहो वयंयन्तुचभय इचिवी भिह्वीदं दिव्यं नमः । अहो ११
 दिव्यस्य नो देहीगानो विद्वन्ना इतिमित्येनमुपाऽऽश्रयमं
 दद्यापविषेय परिदेव्य यावद्वयिह्वति^६ विह्वति पूर्वं दार-
 मपरां चाचैतं^७ एवं बर्हिषेजेनापिधाद्योपीतिह्वनाद्यादित्येभ्यः^८

१ Thus J only ; द्यह्वर्बुक् F ; द्यह्वर्क HP ; the other MSS. are still more corrupt.

२ अचैवतु all except H, which has अचैतुः ।

३ Thus PHJ Keā. ; अचैत the other MSS.

४ औपीतिह्वत् TP ; औपीतिह्वत् J ; औपीतिह्वत् B ; औपीतिह्वत् HK.

- प्रियेभ्यः प्रियधामभ्यः प्रियमतेभ्यो मङ्गलसरस्य पतिभ्यः शरीरन्त-
 रिषस्याध्यक्षेभ्यो ऽनुभूषीत्यङ्गम्यामास्यादादित्येभ्यः प्रियेभ्यः
 प्रियधामभ्यः प्रियमतेभ्यो मङ्गलसरस्य पतिभ्यः शरीरन्तरिष-
 स्याध्यक्षेभ्यः प्रियेति^१ मङ्गलुत शौषधीः प्रास्याङ्गवादिद्यं जुहोति
 ५ मङ्गदेव^१ न ज्ञत्वात्पीयते^१ पर्याङ्गलस्यैव प्रतिप्रस्थाता पश्यमा-
 दत्त^१ एतस्मिन्काले प्रतिपत्तां पूतभक्तो विलो पवित्रं वितत्य
 हौ वा जीवा राक्ष उदचनानानयत्यापयणसेवाभ्यर्चुरादत्त^१
 आदित्यस्याकीं प्रतिप्रस्थाता शोषयथाऽऽ संप्रगच्छति^१ ताकीं
 तिसृणां चतसृणां वा^१ धाराणं तेषोपरिष्ठादापययमानोवाध-
 १० साक्षुपगच्छति^१ तं तथैव चिरभिषिक्त्य परिसृज्य सादय-
 त्वपोदृत्य पवित्रं वर्धिवी अन्तर्धायाग्निरमवलयत्यन्वारम्भायां
 पत्न्यामस्ये दिवाशो वधुवे चिकित्सतेति चतसृभिरनुष्कम्ब-
 समपोदृत्य वर्धिवी पूतभक्तो विलो द्रव्याननुमन्त्रयते^१ हौ
 पदमानस्य पक्षी गच्छति^१ तथोजेतारित्याह प्राक्षऽ राजानं
 १५ पूतभक्तमभि संपवयताह्वाभिराधवनीयं मृदा मृज्जतादिति^१ च
 तथा करोति^१ तथाप उपसृज्य वर्धिवी आदाशोपनिःसर्पति^१
 तेषु तथैव समन्वारमेष्वाचवनीये जुवाङ्गतिं जुहोति^१ ॥ १० ॥
 इदं तृतीयऽऽ सवनं कवीनामृतेन ये समसमैरयन्त । ते
 शौधन्वनाः सुवरानग्रानाः क्षिष्टिं नो अभि वसीधो नवन्त
 २० साहेत्येतथाभ्यर्धू जुहुतो^१ यथावेदमितरे जुहुति^१ तथा

प्रदक्षिणमावृत्त्य सदो ऽभि पवमानः सर्पन्ति^१ तथा सदक्षि
 यवायतनमुपविशन्ति^१ तथोद्गात्रे ■ प्रसोषे वा बर्हिषी
 प्रयच्छत्युक्तामथोदपस्तरवमसि सिधुनस्य प्रजात्या इति वा
 त्वथी^१ वा^१ तथोपाकरणं जपति वायुर्हिर्नर्तति^१ स एष
 सप्तदश आर्भधः पवमानो भवति^१ तस्य नवभ्यां प्रस्तुतार्या ४
 वाचयति सचापि जगतीच्छन्दा अनु स्वारभे सन्ति मा
 संपारयेत्येव पञ्चहोतारं व्याचष्ट^१ अद्भुते सावि भग्नैवमाहात्म्यौ-
 ष्कास्त्राकाश्विहर बर्हि स्तृणाधि पुरोडाशाः अक्षंक्षुभ प्रति-
 प्रज्ञातः पशौ संवदस्तेति^१ स्यासंप्रैवं तौ कुशतस्तथाप
 उपसृष्ट्वाहेहि यजमानेति^१ पूर्ववा द्वारा हविर्धानं प्रपाद्य तथा १०
 समसाः राजानमुपतिष्ठते^१ नात्रावकाशैश्चरति^१ तथा मन्त्रस्थां
 नवशक्नो र्दृढीते^१ तथैव आग्नीध आग्नीध्रीयाद्विष्णवादनपूर्वैः
 धिष्णिषेभु ग्रास्ताकाश्विहरति^१ तथा सुरस्तामत्यङ्गासौनो
 विहृताः स्त्रास्ताकाश्विहरति^१ तथोत्तरस्य हविर्धानस्य पुबुके
 प्रवरणीः सादयति^१ तथा सांकाग्निनेन पवा इच्छाः स्तृणाति १५
 संततां नार्हपत्यादाहवनीयात् ॥ ११ ॥

अथ पशुना चरति मनोतामष्टतिनेडाग्नेम^१ तथा सव-
 नीयाम्पुरोडाशान्वाचति^१ तेषां तथैव समप्रसन्नाह हतीयस्य

१ आनुपूर्व^१ T, अनुपूर्व^१ PBJ; अनुपूर्व^१ F; आनुपूर्व^१ H.

१ ग्रास्ताकां PBJ; ग्रास्ताकां BHF; ग्रास्ताकां and ग्रास्ताकां H.

- सवनस्येष्टाय पुरोडाशानामवदौषमानानामनुब्रूहीति' पूर्वार्धा-
 दवदायापरार्धादवशत्यभिचारयति' प्रत्यनक्ति' तथोपश्रुति
 विष्टकृते सर्वेषां एकसकृदुत्तरार्धादवशति' द्विरभिचारयति'
 न प्रत्यनक्तव्याकस्याश्रव्याह इतीधस्य सवनस्येष्टाय पुरोडा-
 १० शाप्रक्षिताग्नेयेति' वषट्कृते जुहोति' तथा समावपमान
 आहाग्नये ऽनुब्रूहीत्याश्रव्याहाग्नये प्रेक्ष्येति' वषट्कृत उत्तरार्ध-
 पूर्वार्धे ऽतिहाय पूर्वा आहुतौर्जुहोत्युदङ्गत्याकम्य यथायतनं
 सुप्तौ सादयित्वा तथैव पाच्यामिडां समवधाप्य प्रतीथः
 पुरोडाशाप्रक्षिणोत्यनु हैके संयन्ति पशव इजेति वदन्तो' इय
 ११ प्राक्यायन्नाहोत्रीयमानेभ्यो ऽनुब्रूहि होतुसमसमनूचयध्वं त्रीमां
 आग्नीर्वतः कुरुध्वमुषेतः सोमं प्रभावयेति' होतृचमसमेव
 प्रथममुचयन्ति' यथोपपादमितरासंसुप्तीयोत्तरवेद्यां स-
 सादयन्त्यथ प्राङ्गेत्य होतृचमसमाहृताश्रव्याह इतीधस्य
 सवनस्यर्धुमतां त्रिभुमतः प्रभुमतो वाजवतः सविहवतो
 १२ इहस्यनिधनो विशदेच्यावतस्त्रीमां' आग्नीर्वत इन्द्राय सोमान्
 प्रक्षिताग्नेयेति' वषट्कृते जुहोति' श्येनाय पत्नये स्वाहेत्यनु-
 वषट्कृते इत्यन्तां होत्रा मधोर्धृतस्य स्वाहेति' वषट्कृतानु-
 वषट्कृते त्रिर्जुहोति' तथैव द्विर्विः सर्वांश्चमसाञ्जुहोति' तथा
 संपेषमाह प्रेतु होतुसमसः प्र मङ्गलः प्रोक्तातुः प्र यजमानस्य
 १३ प्र सदस्यस्य होत्रकाणां चमसाध्वर्यवः सक्तसकृदाग्नीर्वतो ऽभ्यु-
 क्षीयोपातर्तध्वमिति' यन्त्येते महर्लिजां चमसासंयते होत्र-

१ विवेहे= BT, Mantarmūlā, the other MSS., also P, have विवेहे ।

काथा चमसाध्वर्थवः सकृत्सकृदाश्रीर्वतो ऽभ्युजीधोपावर्तन्ते^१
 तेषां तथैव मैत्रवक्ष्यचमसमाटायाश्रयाह प्रशास्तर्यजेति^२
 वषट्कृते जुहोति विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहेति^३ परिधये
 जगप्रथमायेति^४ आह्वाणाय^५ विन^६ कर्जे होवाणामिति पोतुः^७
 पयसे होवाणामिति जेष्टुः^८ प्रजापतये मनन इत्यच्चावाक्स्थ-
 तंस्तपसः सुवर्वाङ्गित्यश्रीधसमभ्युज्जममेवासुवषट्कृतेति^९ तन्मन्त्राः
 होवा मधोर्ध्वतस्य स्वाहेति^{१०} मन्त्र होवाः संयाज्य प्रदक्षिणमावृत्य
 प्रत्यङ्गाङ्गुत्यायेण होतारक्षुपविशत्यथाङ्गौदिति^{११} स भद्रम-
 करित्याह होता यो नः सोमः^{१२} राजानं पाचयिष्यतीति^{१३}
 तथाप उपसृज्य होम इडासुपोष्यन्त^{१४} उपह्वयमानाथामिडा-
 यासुपप्रवृत्ति चमसानुपह्वताथामिडायासग्रीध आदधाति
 षड्वन्तं^{१५} प्राश्रति^{१६} मार्जयन्त^{१७} इडोपह्वताः^{१८} चमसान्भक्षयन्ति
 भक्षेहि माविशेति दीर्घभक्षमनुद्रुत्यादित्यवङ्गणस्य सोम देव ते
 मतिविदकृतौयस्य सवनस्य जगती^{१९} चन्द्रस इन्द्रपौतस्य मधुमत
 उपह्वतस्योपह्वतो भक्षयामौति^{२०} होतचमसमेवेति चयः समुपह्वय^{२१}
 भक्षयन्ति^{२२} यथाचमसं चमसान्निभ्य म इत्यात्मार्ण प्रत्यभिमुख्यन्त^{२३}
 आप्याययन्ति चमसानाथ्यायस्य समेतु त इति^{२४} मौदन्ति
 नारायश्वा आप्यायिता दक्षिणस्य हविर्धानस्यापाकत्वमधोऽध^{२५}

१ BTP add स्वाहा also after •प्रथमाय ।

२ Thus, चग्रीधस= HPT; चग्रीमय= or आ= BJ.

३ Thus TFPB Bh; चमसमैवानुवष= J; चमसमैवानुवष= B K&

४ B again •पाचयस= ।

उपासकवन्तो वैश्वदेवाय^१ समसायसमसायेव श्रीः^२ सौम्यपुरोडाश-
शकसाधुपासति^३ नव होतृचमसे^४ तानत एवातुमन्मथते ऽपि
पितरो यथाभागं मन्त्रध्वमितेतत्सिन्धुका^५ प्राप्तीं प्रे यजमानः
पुरोडाशानां प्राप्नाति^६ एदग्रता सात्पत्नी पत्नीयासे ।

॥ १२ ॥ तृतीयः ॥

अथ प्राजापयाह देवाय सविने ऽनुभूचि प्रतिप्रक्षा-
तरन्तर्यामपाचेण सावित्रमापयणाद्गृहं गृहीत्वोपास्य मा सीषद्
इति^१ तच्छ्रुत्वा प्रतिप्रक्षातान्तर्यामपाचेण सावित्रमापयणाद्गृहं
गृह्णाति वागमस्य सन्नितरित्यनुद्रुत्योपयामगृहीतो ऽपि देवाय
१० त्वा सविने जुष्टं गृह्णामीति^२ न सादयतीति नाद्याणमसादयित्वै-
वोपनिष्क्रम्याव्याह देवाय सविने प्रेक्षेति^३ वषट्कृते जुहोत्येष
वै भवति सविहपाचेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति सोमे भोम-
मभिगृह्णातीति^४ न^५ सविहपाचेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति
सोमे भोममभिगृह्णात्युपयामगृहीतो^६ ऽपि सुग्रमांघ्रि सुप्रति-
१५ णानो हृदकुचे नमो विंशेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टं गृह्णामीति^७
परिब्रूय सादयत्येष ते योनिर्विंशेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्यथाभ्यर्चुः
प्रक्षिपन्माहृत्य प्रत्यङ्माहृत्य होना समीप्य पराकावर्तत रक्षा
देवह्वरिति^८ यावदितस्य यजुषः पर्याप्नोति तावज्जपत्यभेन-

१ After मन्त्रध्वमिति EIT ins. उह्ना ।

२ स only in PH; F reads न ।

३ The words सीमे भोममभिगृह्णाति om. B (are they interpolated ?) ;

P also has them.

माह्वयते होता^१ प्रत्याह्वयते ध्वर्युः^२ अह्वयति^३ प्रतिगृह्णात्यथ
यच होतुरभिजानात्येकया च दशभिश्च खभृत इति तत्राति-
प्रक्षाला द्विदेवत्यपात्राणि मारजास्त्रीवे मार्षेयित्वा पात्रेष्वपि-
ह्वयत्यथ यच होतुरभिजानाति प्र^४ यावा यज्ञीः पृथिवी
पृथग्वहेति तदन्यतो-मदं प्रतिगृह्णात्योषा मोद इव मदा
मोद इवेत्या आहवादाद्य यच होतुरभिजानाति तद्राधो
अथ सवितुर्वरेण्यमिति तदुभयतो-मदमेव^५ प्रतिगृह्णाति
मदा^६ मोद इव मदा मोद इवेत्या आहवादाभिह्वयत्यथ
प्रतिगृह्णाति प्राक्तेत्योषश्चत एतं वैश्वदेवं यदमंभूषणं
नारागश्रुषानयावधयो आवधायु औषधुक्थमा यज
सोमस्येति^७ वषट्कृतानुवषट्कृते दिक्षुहोति^८ तथैव द्विदि-
नारागश्रुषाननुप्रकम्पयन्तेतत्पात्रं नारागश्रुषा अन्वायन्त्यनुसवन-
भक्षो विश्वेदेवैः पीतस्येति^९ होता वैवाध्वर्युस्येतत्पात्रं संभ-
वतो नरागश्रुषपीतेन नारागश्रुषानरागश्रुषपीतस्य सोम देव
ते मतिविद्वत्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दसः पितृपीतस्य १५

१ The reading of the words commencing with प्र is not wholly certain. B om. from प्र यावा to अभिजानाति (incl.; line 6); instead of आहवादाद् (thus JP, L 6) B has आहवादाः

२ उभयतो. FP; अन्वतोमद. BJ, but comp. Padārthanirv. page 378 (n°421) and Āp. Śr. XIII. 13. 8.

३ मदा ... इवेति om. TJ; B: मदानीदेवमोदानीदेवित्वा; most of the MSS. contract the word इव with the preceding vowel; so HPBJ, but comp. TS. III. 2, 9, 5.

मधुमत उपहृतस्रोपहृतो भक्षयामीति^१ होतृचमसमेवेते चयः
समुपहृत भक्षयन्ति^२ यथाचमसं चमसाह्निम् न इत्यात्मनं
प्रत्यभिस्तृगन्ते^३ नाध्याययन्ति चमसाह्न्येभक्षा मार्जयन्ते^४
॥ १३ ॥

- ५ अथ होतारं विद्वच्छति परिचक्ष्यमि सोम्यां^१ न परि-
चक्ष्यसी^२ इति^३ स यथैनं होता प्रत्याह तच्छ्रुत्वा सकृद-
सौम्यमागच्छत्यथ क्षुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वात्याकन्यामाध्याह-
ृतस्य यजेति^४ ववङ्कते जुहोत्यधोपसीथं द्विचरोरवद्यति^५
पूर्वाधार्ढवदायापरार्धादवद्यत्यभिधारयति^६ न^७ प्रत्यनत्पत्या-
१० ज्ञात्यामाध्याह सौम्यस्य^८ यजेति^९ ववङ्कते दक्षिणार्धपूर्वार्धे प्राचीना-
वीती सौम्यं जुहोत्यधेनं वैष्णव्यर्चा सुवाङ्मत्याभिजुहोति विन्धो
मं नो चन्तम इति^{१०} यद्यु वै होताग्रावैष्णव्यर्चा परिचयति
संपन्नमिति नाद्रिषेत^{११} तस्मिन्नाप्यमानीयावेक्षते^{१२} पवित्रं वै
सौम्य^{१३} आत्मानमेव पवयन्ते^{१४} य आत्मानं न परिपश्येदित्यसुः
१५ स्यादभिद्विदं ज्ञानमेवेतेति^{१५} तस्मिन्भूय आप्यमानीयावेक्षते
यन्मे मनः परागतं यदा मे अपरागतम् । राज्ञा सोमेन
तद्वधमस्मासु धारयामसीति^{१६} मन एवात्मन्धार न गतमना

१ Some of the MSS. om. the pluti sign; P puts it both times behind the verb. सोम्यां PBF; सोम्याः UJ.

२ Instead of चययति B has; चययन्नाच सोमायानुग्रुहोति ।

३ om. HF.

४ सोमस्य BJ.

भवतीति नान्यथैवैवमुक्तादभ्यो हरति^१ तस्मिन्^२ सवेष्टनि
 यत्ने विदुरं प्राकृत्यन्नाह प्रतिप्रश्नात्तस्याऽऽप्युपायेण पाप्मो-
 तमापयणाद्वचं मृचीत्वोपाह मा चौवह इति^३ तच्छ्रुत्वा
 प्रतिप्रश्नातोपाऽऽप्युपायेण पाप्मोवतमापयणाद्वचं मृचात्पुपया-
 ममृचीतो ऽसि हृदस्यतिस्रस्तस्य त इन्दो इन्द्रियापतः पक्षीवन्तं^४
 यत्वं मृचाम्यग्राह पक्षीवाह इति^५ गर्हिवी अन्तर्धाद्य हतेन
 शीणायत्तं परस्तादहमवक्तादत्तं ज्योतिषा त्रि तमो ववार ।
 यदन्तरिचं तद्यु मे पितामहद्वः^६ सूर्यसुभयतो ददर्शत्वं भूया-
 वस्तुत्वं समानानामिहोपलब्धत्वं वर्धिवी न सादयतीति
 नान्यथैवैवमुक्तादधिलोपनिष्कस्यान्त्याहमोपाप्मोवतस्य यजेति^७ ॥
 यपङ्कते लुहोति सजूर्देवेन त्वहा मोमं पितृ स्नाहेत्युपा-
 यतुववङ्कते^८ ऊत्वा हरति भक्तः^९ न यद्यस्मिन्नाग्नीध्र उपहव-
 मिच्छत उपैवेन^{१०} जघते^{११} नो त्वेश संभक्षयतो^{१२} ॥ ५॥
 श्रीमेष्टुपपञ्चमासीद् नेष्टः पक्षीमुदानधोद्वाजा संख्याप्याप
 उपप्रवर्तयतादूहोपप्रवर्तयताकन्यं कालोदुपप्रवर्तयताद्रोतुस्रम-^{१३}
 समनुजयध्वसुक्तेनः सर्वज्ञ एव राजानमुजय मातिरौरिचः
 प्रतिप्रश्नात्तर्होत्त्रिमसे भुवावावकाजं कुहतादेहि यजमानेति^{१४}
 पूर्ववा दारा इविधानं प्रपाद्य यजमानं भुवमुपस्थापयति
 भूतमसि भूते मा धा सुखमसि सुखं भूयावमिति^{१५} होदवम-

१ करीति instead of हरति 'I'.

२ Thus HJP; *यति TB.

- समेव प्रथममुच्ययति^१ यथोपपादमितरान्त्वं^२ एव राजानः
 समुचीयोनरवेद्याः^३ मूमादयन्वाप^४ उपसृज्य सर्षिणी
 आदाय वाचयन्ः प्रत्यक् क्रुत्वा सोममुपाकरेति^५ सुवते
 यज्ञाध्वजिधेनाच सप्तहोतारं व्याचष्टे^६ प्रसृते सान्नि मेष्टा
 १ पत्नीमुद्गात्रा संख्याय वाचयति विश्वस्य ते विश्वावतो हृषि-
 यावतस्तवाग्ने वाभीरसु मंहुग्नि विश्वा रैताः^७धि धिधीयागन्धे-
 वान्यग्नो न देवीर्देवेभ्यो यज्ञमग्निघ्नस्त्रिस्तुष्वति यजमान
 आग्निषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्टा गन्धर्वमातिष्ठतानु वातस्य
 पत्नान्निष्ठ ईषिता इति^८ स घदेवैनामुद्गातोपसीधति^९ तदेवा^{१०}
 २ पत्न्यदूणा पक्षेजनीरुपप्रवर्तयति^{११} मग्नं कृत्वोरुमुपप्रवर्तयति^{१२} ॥१४॥
 होच एषोत्तमेति प्राञ्जर्होतुः काष्ठात्पराङ्गवर्तते ऽध्वर्यु-
 रग्नेनमाह्वयते होता^{१३} प्रत्याह्वयते ऽध्वर्युः^{१४} गृह्णति^{१५} प्रति-
 स्तणायथ यच होतुरभिजानाति स्वादृक्किन्नाथं मधुमाः
 उतायमिति तद्भवतो-मोदं प्रतिस्तणाति मोदा मोद एव
 ३ मदा मोद इवेत्या^{१६} व्याहावाद्य यच होतुरभिजानाति
 तन्तुं तन्मजसो भातुमन्विषीति तत्प्रतिप्रस्थाता भुवं परि-
 स्तृणाति व्यावापृथिवीभ्यां ता परिस्तृणातीत्येवं प्रस्थावयति

१ यः found in HT, is omitted in most of the MSS.

२ •सीयति IIJFP Bl. (one MS.) Koā.; •सीयति B'T Bl. (another MS.)

३ Thus HBTJP; तदेवा P (तदा एवा Koā.)

४ मोदामोद इवेत्या B; मोदादेवेत्या T; मोद एव मदा मोदे इवेत्या J; मोदा
 मोदे इव मोदा मोदे इवेत्या V; मोदा मोदेव मदा मोदेवेत्या HP; Bl. and Koā.;
 यजन्मोदे मोदा मोद इवेति प्रथमे मदा मोद इवेति ।

विश्वे त्वा देवा वैश्वामराः प्रस्थावचन्वित्यथैनमाहरति दिवि
 देवान्द्रुक्षान्तरिक्षे वचाऽसि पृथिव्यां पार्थिवानित्यथैनम्
 श्रोत्रचमसे ऽथनयति ध्रुवं ध्रुवेण हविषा च सोमं नयामसि ।
 यथा नः सर्वमिच्छद्गदयन्तः सुमना जघत् ॥ यथा न इन्द्र
 इन्द्रियः श्रेवसीः सर्वाः समनसः करत् । यथा नः सर्वा इन्द्रियो
 ऽस्माकं श्रेवसीरसमिति ^१ प्रसिद्धसुखं प्रतिगौर्यं प्राङ्मेत्योद्यच्छत
 एतम् श्रोत्रचमसमनुष्यच्छन्ते चमसानां प्रावयत्यो आवयास्तु
 श्रौतचमसस्य च सोमानामिति ^२ वषट्कृतानुवषट्कृते विर्गुहोति ^३
 तथैव हिर्दिः सर्वाऽश्मसां शुक्लाय भवेः प्रत्यक्षं चाद्रव्यत्तु-
 चमनमसो ऽग्निना वैश्वानरेण महद्भिः पीतस्य मधुमत उपहत-
 शोषहतो भवयामीति ^४ श्रोत्रचमसमेवैते चयः मनुष्यस्य
 भवयन्ति ^५ यथाचमसं चमयन्ति न म इत्यात्मानं प्रत्यभि-
 ल्लगन्ते ^६ नाप्यावयन्ति चमसां सर्वभक्षा मार्जयन्ते ^७ ऽप्येताऽश्म-
 नसानग्निः पूरयित्वा नरेणाचवनीयं प्राचो वोदीचो वाधात-
 यति ^८ तेषु चोऽश्वोऽश्व इवाग्नीश्वरस्योक्तैकं च दर्भपुच्छोक्त-
 मथोक्तं वाचोन्द्राचेत्याह ततोचमनं प्रतिगौर्यं प्रयासाः प्रसु-
 होति ^९ संप्रतित्याह प्रयासाः संप्रतिष्ठते ततोचमनम् ॥ १५ ॥
 चतुर्थः ॥

अथ संप्रैषमावाग्नीदौपयजानङ्गारागनाहरोपयष्टरूपसौद
 मङ्गप्रस्ताश्रमः ^१ अमिधमाधावाग्नीदग्नीस्वकासकत्सन्दृष्टोत्ता-
 हरन्त्येतानाग्नीभ्रादौपयजानङ्गाराऽस्नानेण होतारं निवपत्य-
 पसौदत्युपधृष्टा गुदहृतीयेनायाध्वर्युः पृषदाव्यं विहत्य गुहाऽ

- समानायात्याकम्वाभावाद्देवेभ्यः प्रेक्ष्येति^१ ववङ्कते जुहोति
 प्रेक्ष प्रेक्ष्येत्येकादधानूयानानिदोदङ्कृत्याकम्ब ववायतनः सुचौ
 सादयित्वा वाजवतीभ्याः सुचौ धूहति^१ ग्रंथुना प्रक्षरपरिधि
 संप्रकीर्य संप्रक्षाय सुचौ विमुच्योन्नेतरमाहोन्नेतर्यहसो प्रक्षरेति^१
 ५ तच्छ्रुलोन्नेता श्रोणकक्षग्र आग्रवणशतीथं^१ यत् गृह्णात्युपयाम-
 गृहीतो ऽसि हरिरसि हरिष्योजनो हयो^१ क्षाता वक्षस
 भर्ता इन्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष सुतसोमस्य प्रक्षो-
 वस्य हरिवत्सं यत् गृह्णामीति^१ नर्हिषी यजन्धांष
 धानाभिः शीषाति हरी स हयोर्धांसा इत्यपोदृत्य नर्हिषी
 १० अथैनमादायोपोत्तिष्ठन्नाहेन्द्राय हरिवते धानासोमानामह-
 न्रुहोति^१ शीर्वन्नभिनिधाथ विक्षन्वाभावाहेन्द्राय हरिवते
 धानासोमानप्रक्षिताप्रेक्ष्येति^१ ववङ्कते जुहोति वचसोमा
 इन्द्राय स्नाहेत्युववङ्कते ऊत्ता हरति भक्षः^१ स यावत्ता
 श्रुतिजसेभ्य उन्नेता धाना यावपति^१ त उन्नेतर्युपहवमिहै-
 १५ कैकामन्वक्षन्ते^१ मजसा संवाधते ॥ १६ ॥

इष्टयजुषसो देव सोम सुतसोमस्य प्रक्षोवस्य हरिवत्
 इन्द्रपीतस्य मधुमत उपह्वतस्योपह्वतो भक्षामीत्यथैना निर्धि-
 श्योत्तरवेद्याः संनिवपन्वापूर्वा स्ना मा पूरयत प्रजया च
 धनेन चेति^१ निवपन्नेव यजमानस्तिस्रो धानाः स्रुते^१ ऽव
 १० वाचति स्त्वमुदपाचं नर्हिरित्येतत्समादावाहेति यजमानेति^१

लघ्वेन दक्षिणेन हविर्धाने^१ परीत्य दक्षिणेन मार्जशीर्षं
 धिष्णिष्य^२ स्पृगेनोद्धृत्वा बोध्य दक्षिणां वर्हि क्षौर्माङ्गिर्मार्ज-
 षति मार्जयन्तां पितरो मार्जयन्तां पितामहा मार्जयन्तां
 प्रपितामहा इत्येष तिस्रो धाना ददात्येतत्ते ततासौ ये च
 त्नामन्वेतत्ते पितामहासौ ये च त्नामन्वेतत्ते प्रपितामहासौ ये
 च त्नामन्वेत्येष^३ पितरो वषाभागं मन्दध्वमित्युक्कोदक-
 पर्वाहृत्या च वक्तुतारं व्याचष्टे^४ ऽवाभिपर्षाष्ट्य तथैवाङ्गि-
 र्माङ्गिधितैतेनैव ययेतयेत्याङ्गीग्रीवे रे कुवाङ्गवी जुहोति यन्म
 आत्मनो मिन्द्राभ्यापुनरभिज्जथुरदादिति द्वाभ्यामप्याहवनीये
 शाकलैश्चरन्ति देवकृतस्त्रेणसो ऽवयजनमसि स्वाहा मरुत- १०
 कृतस्त्रेणसो ऽवयजनमसि स्वाहा पितृकृतस्त्रेणसो ऽवयजनमसि
 स्वाहेत्येषासु सोमान्यर्घ्यपविद्यावज्रेण भवयन्त्यसु भीतस्य सोम
 देव ते नृभिः स्तुतस्त्रेणसु स्तुतसोमस्य त्रस्तोक्थस्य यो भक्षो
 चक्षयनिर्षो गोचयिष्यस्य ते पितृभिर्मर्चकृतसोपज्ञतसोपज्ञतो
 भवथामीत्यैना निनीषोपोत्वापादित्यमुपतिष्ठन्ते ॥ १७ ॥ १५

अपाम सोमममृता अभ्रमादर्शं श्योतिरविदाम देवान् ।
 किमस्मान्क्षणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्येति^१ यद्यु वा
 अक्षमित आदित्यो भवत्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठन्ते^२
 ऽवाङ्गीर्षं कुवाङ्गीर्षे दधिद्रष्टाभ्यवपन्ति दधिकाव्यो अका-

१ हविर्धाने PEET; हविर्धानं JP.

२ इति om. HFP.

- रिचमित्यव सख्यवैर्जनं जपन्नुमा^१ कवी जुवाण सत्या ता
 धर्मकस्यते । सत्यस्य धर्मकस्यते वि सख्यानि सूक्ष्मासह इत्येवा-
 ध्वयुः प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्गाद्रुत्त पत्नीः संवाच्य प्राञ्जेल्य जुवा-
 माप्याच्य कटुमिवाणि जुहोति धाता रातिः सवितेदं जुवन्ता-
 ५ मिति^१ वीचि वज्रूचि वज्र वज्रं मच्छेध ते वज्रो वज्रपते
 देवा गातुविद् इत्येव जुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वायुर्दां दशमीं
 जुहोत्वायुर्दां अग्ने हविषो जुवाण इत्येतस्मिन्काले चालास्ते
 वज्रमानः कृष्णविषाणां प्राथतोद्भूत योभिरसि वज्रस्य त्वा
 योनौ सादयामीति वा द्रव्यौ वाध प्रतिप्रस्ताता पत्नीमुदानयति
 १० सा चालास्ते अङ्गुं प्राञ्जति द्रव्यौम^१ ॥ १८ ॥ पञ्चमः ।

- अत्रैतमवस्थय^२ सखादधनयथेवाग्नीप्रमुष्णायां^३ वा चर्मणि
 वा^४ पत्नीशालादाददते वाक्कुमुपकीर्णमिवारितमाव्यसावी^५
 ससुवा^६ सुचं बर्हिः प्रतिवसनीये वासवी औदुम्बरी^७ राजा-
 सन्दी^८ सदस औदुम्बरी^९ सूक्षां मैत्रावरुणदण्ड^{१०} हविर्धा-
 १५ नाभ्यां पूतददाधवनीवौ चमसानधिषवचं चर्माधिषवणे पक्षके
 षद् हङ्गुपान्त्रो वाक्क्यानि स्वावीर्द्रोक्कलशं^{११} दशापदिने
 ऋजौषमित्येतस्यह कृष्णाजिनेन वस्त्रिश्चित्तोमस्त्रिं भवत्यथ
 वै सवति परा स्वावीररुणमुदावयानि हरणीत्येतस्मादाय

१ जपन्नु = all except PBB and Bh.; Kś.: जपति सर्वे ।

२ अत्रैतद्वच = JT.

३ Thus (or सखायां) BP Bh. Kś.; सखायां T; सखायां JB; सखायां H.

४ स्वावीं HJTB; स्वावीं BP; स्वावीं Kś.

प्रस्रोतारमाह प्रस्रोतः साम^१ गयेति^१ वाक्वा प्रस्रोतान्वदेति^१
 चिर्मिधनमुपैति^१ पुरुषःपुरुषो मिधनमुपैतीति वाङ्मणमथानरेण
 चात्वाकोत्करावुदकुपनिकामन्युष्ट^१ हि राजा वरुणश्चकार
 सूर्याय पन्वामन्वेतवा ४ । अपदे पादा मतिधातवे ऽकृताप-
 वक्ता इदथाविधश्चिदिति^१ विधुवति द्वितीयं मिधनमुपयन्यपः ५
 पराख्याय वाचयति शतं ते राजन्मिवजः सहस्रसुवीं गम्भीरा
 घुमतिष्टे अस्तु । बाधक देवो निर्वर्त्तते पराधैः शतं चिदेनः
 प्रसुसुन्धस्त्रदित्युदकान्ते तृतीयं मिधनमुपयन्यथापानन्तमभि-
 तिष्ठन्वभिहितो वरुणश्च पाश इत्येषाशु बर्हिः प्राक्षत्यग्रेर-
 नीकमप चादिदेश । अपां नयान्प्रतिरक्षन्सुर्वं दमेदमे समिधं १०
 यच्छम इत्येनस्त्रुवाङ्मयाभिजुहोति प्रति ते जिज्ञा भृतसु-
 चरयोस्तादेत्यं क्षुचि चतुर्द्वितीयं गृहीत्वापमर्हिषस्तुरः प्रया-
 जान्यजत्यवाग्नये सोमायेत्याव्यभागाभ्यां चरत्यपोपस्तीर्य पूर्वा-
 धात्पुरोडाशकावचमाह ॥ १६ ॥

वरुणाथाशुजुहोति^१ पूर्वाधादिवदायापराधादिवक्ष्यत्यभिचा- १५
 रयति^१ 'प्रत्यगन्त्याक्रत्याआध्याह' वरुणं यजेति^१ यजकृते
 जुहोत्यपोपस्तीर्य सर्वश एव वारुणमवदधदाहमीवरुणाभ्यां
 क्षिष्टकृत्वामशुजुहोति^१ द्विरभिवारयत्याआध्याहमीवरुणौ

१ Thus HTP Bl. Kēd ; सामानि HJ Mantracālā.

१ F ins. न ।

१ Instead of चत्वारः (thus TP) B has चारः, F om. the words

चत्वारः ... द्विरभिवारयति ।

- सिद्धकृतौ यजेति^१ वषट्कृत उत्तरार्धपूर्वार्धे ऽतिशाय पूर्वा
 याजनीर्गृहीत्यैव सुवि वसुर्गृहीतं गृहीत्वापवर्चिषौ द्वावभू-
 याजौ यजत्येषासु सुचं प्रतिष्ठापयति वसुद्रे ते इदयम-
 स्वप्नरित्यथैनामग्निः पूरयति सं त्वा विभक्त्योऽधौ इत्याप-
 २ इत्यथैवापो जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूत-
 वाके नमोवाके विधेम स्वाहेत्यथैतमवश्यः॥ नंप्रकिरन्ति यत्किं-
 चित्सोमकितं भवत्यवश्यं निचकुष निचेवरसि निचकुषाव
 देवैर्देवकृतमेनो ऽथाऽव मर्त्यैर्मर्त्याकृतसुरोरा नो देव रिष-
 स्वाहीत्यथैवाग्निनाप उपवन्ति सुमित्रा न चाप कोवधयः
 १० सन्विति^१ तां दिशं निरुचति यस्यामस्य दिशि देव्यो भवन्ति
 दुर्मित्रास्तस्यै भूयासुषो ऽस्मान्नेष्टि यं च वषं दिश इत्यथाप
 उपसृष्ट्याथैतदृजीषं प्रज्ञावयन्ति^१ सप्त कृष्याजिनेन देवीराप
 एष वो गर्भसं वः सुप्रीतः॥ सुभृतमकर्म देवेषु नः सुकृतो
 भूतादिति^१ मिश्रसुषैव सुगति^१ न भवत्यथैवात्पमज्जन्ताव-
 ११ न्योन्यस्य इडे धावयतो^१ विस्रस्य मेखलो प्रतिवसगौधे वासथी
 परिधायोनेतारमाहोनेतद्वनो नयेति^१ तिसृभिस्वतीभिस्-
 दायनद्वयं तमवस्यर्षुदु तं चित्रमित्यथैवापामन्तं प्रतिधीति
 प्रतियुतो वरुणस्य पाशः प्रत्यक्षो वरुणस्य पाश इत्यथैवाप्रतीच-
 मायन्ति^१ वरुणस्यान्तर्हित्यै^१ प्रपथे समिधः सुर्वत एधो

१ = चति HBF Kōd.; = वति TP.

१ Thus HJFP Bh.; भावयिमा BT Kōd.

ऽप्येधिषीमहीत्येत्याहवनीये^१ ऽभ्यादधानि समिदसि तेजो ऽचि
तेषो मयि धेहीत्येद्याहवनीयमुपतिष्ठन्ते ऽपो अन्वचारिवः
रसेन समस्तमहि । पयसाः अग्न आगमं तं मा भूः स्रज
वर्धयेति^२ यवच्छिन्दन्ति परिस्रवणानि^३ विवर्तयन्ति^४ हविधाने
दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरम्^५ ॥ २० ॥

यावदेवावाभ्वर्षुषेष्टति तावदेव प्रतिप्रस्थाता प्राचलीयस्य
निष्कास उदयनीयमभिनिर्वपत्येव एव वेद एतच्छेकणमेतद्वर्हि-
र्येता चक्षसाक्षीः सचामकावासुत्तिष्ठ^६ निषिष्य तयोदय-
नीयः अपवति^७ तस्मिन्क्षयेव मय्यमाणे जघनेन गार्हपत्यमौ-
पसदायां वेद्याः सप्तमजुर्हरतो^८ हमेव प्रसिद्धं पौरोडाशिकं^९ १.
विर्धनुषा तृणै^{१०} चतुर्थं^{११} पूर्वं परिपाचं परिमृच्छति^{१२} करणं
नपत्युं^{१३} कुतादाग्रीभक्षिर्हरति^{१४} समानं कर्म यथा प्राचली-
यस्येतावदेव गाना^{१५} पयाममुच सक्षिं प्रयमां यजति तामि-
होपोत्तमां यजति^{१६} नो तु दिशश्चवन्ते^{१७} ऽथ पुरस्तात्सिद्ध-
ज्ञतः क्षुवाऊतिसुपनुहोति चास्ते विद्याः समिधः सप्तमः १४
इत्युपस्तरणाभिधारणाभ्यामेवैतद्ब्रुवाण्यं विच्छिष्यन्ति^{१८} समि-

१ Some of the MSS. यता चाच=, op. p. 120, l. 11, p. 140, l. 15.

२ Thus P. B. ; यवर्तयन्ति TF Koś; निवर्तयन्ति BH.

३ अन्विष्य most of the MSS.

४ After चरति HFJ ins. यदाग्रीभक्षिर्हरति ।

५ Uncertain. नेतुदिशश्चवन्ते B, नेतुदेमश्चवन्ते T; नेतुदिशश्चवन्ते J; नेलिच-
दिशश्चवन्ते J, नेतुदिशश्चवन्ते H; नेलिचदिशश्चवन्ते P.

६ Uncertain; विच्छिष्यन्ति BF; चन्विष्यन्ति J; भुवाण्यंविच्छिष्य (P) T; विच्छि-
ष्यन्ति H; विच्छिष्यन्ति P; समापयन्ति the Comm.

दृक्पुण्ड्रं हेने कुरुति^१ । जंघना सद्वनोचः संतिष्ठते^२ । उपेत्यूर्ध्व-
 पाचमनार्वेदिं निनयत्यथ शृङ्गदाण्डवन्धाव्यानि गृहीत्वा मैत्रा-
 वहर्षी वज्रास्त्रपाकरोति^३ । तस्यै प्रचिह्नं वपसा चरित्वा दक्षिणे
 वेद्यको केयस्यस्य वपते^४ । नद्यानि निहन्मते^५ । सर्वैश्छायाः^६ पशोः
 ५ कूर्चैर्नयथ यदि वज्रा न कम्भते मैत्रावरुणौमाभिर्वा गार्हपत्ये
 अपयित्वा तच्चावद्वनोचे प्रचरति^७ । शण्डभागप्रतिपत्केहान्ताः^८
 संतिष्ठते^९ ॥ २१ ॥

अथारण्योरग्रीन्समारोहोदवराय मधिलाग्रीन्विहत्याग्रेष-
मष्टाकपाकसुदवराणीयामिति निर्वपति 'अपधिलाषादपति'
१० तस्याः पक्षद्वयं यानिधेयः 'पक्षं प्रयाजा' 'वार्षज्ञावाग्य-
भागावयं हविषो ऽग्रे तमवाधा क्षय इति' 'क्षिप्तुभौ संघाग्ये'
अन्त्याहार्यमावाधानद्वाहं ददाति 'वा प्रविहेष्टिः संतिष्ठते'
अथारण्योरग्रीन्समारोहोदवराय मधिलाग्रीन्विहत्या पूर्वापि
देविकाहवीरुवि निर्वपत्यसुमत्तौ चक्षुः राकायै चवं धाये

(संकेत TP ; संकेत the other MSS ; संकेत H.

१ Thus only J; प्रतिपक्षे B; प्रचरत्वाच्चभावात् प्रवृत्तीनाम् I; T altogether corrupt; प्रचरत्वाच्चभावात्प्रवृत्तीनां H.

¶ This Khanda is given according to PBJT; HF differ materially; these MSS. treat firstly of the devikāhaviṃśi, then of the udavaśānīyā itī.

• प्रयागविद्या TJP.

५ Instead of वारंवार ... बिहल P has: नवैकदाभीनेक शब्दात्कीर्त्तयाम्
प्रतीय ।

पुरोडाशं द्वादशकपालमित्यन्वाहार्यमावाच्य वक्षतरौ^१ ददाति ।
 सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । इव तदानीमेव पृथगाहू स्तीर्त्वापिः
 प्रणीतोत्तराणि देविकाहवौहूणि निर्वपति सिनीवास्तौ चरुं
 सुहृदौ चरुं धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालमित्यन्वाहार्यमावाच्य
 वक्षतरौ^२ ददाति । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । इयारण्योरग्नौन्स- ५
 मारोह्य स्नान्यग्न्याधतनान्यध्ववसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्य माथ-
 प्रातरग्निहोत्रे प्रतियुज्यते । संतिष्ठते । अग्निष्टोमः संतिष्ठते
 अग्निष्टोमः । ॥ २२ ॥ वसुः ॥

॥ इत्यष्टमः प्रश्नः ॥

१ Thus TJPBh. ; *तरं BF.

२ Thus TBh. ; *तरौ PBJF.

- प्रवर्ग्यैः संभरित्यनुपकल्पयते खादिरीमौदुम्बरीं वेष्टवीं
 वैकल्पतीं वाभिं व्याममाचीं वारजिमाचीं वोभयतःक्षुण्णं सुदं
 च भावितां करणीयां क्षणाजिनं वराहविहतं वल्लीकवपा-
 मृतीकक्षमं वादारक्षमं वा क्षागापयो ऽर्मकपाक्षानि शर्करा
 ५ अवाञ्जनपिष्टा अजसोमानि क्षणाजिनसोमानि सुमामधि-
 करणीं कर्तारं कुशकं वेणुकाण्डं मदन्तीरित्ययामावाक्षेण वा
 चविवेका नक्षत्रे वा पूर्वाः शान्तिस्तुपयन्ति नमो वाच इत्यया-
 प्रेष श्राक्ता धत्तुमर्चि वेद्ये गर्तं खानयति^१ तद्भाविता मृद-
 मयलोपयति^१ सप्तां विज्ञेन करोति^१ तदुपसादयति वराह-
 १० विहतं वल्लीकवपामृतीकक्षमं वादारक्षमं वा क्षागे क्षागापय
 इत्यथोत्तरतः पार्श्वतः संभाराणां प्राचीनावाणि क्षणानि
 चक्षुःकोर्यं तेषूपरि क्षणाजिनं प्राचीनघोवसुत्तरसोमोपकुणा-
 त्वथोत्तरः श्राक्ताखण्डमयेण^१ स्योनोद्वत्याबोध्य विकृता
 निवपति^१ तं परिमण्डकं चारं करोत्यथैनः विकृताभिराभा-
 १५ श्रिनं करोति^१ तं कुशतद्वणकैर्दूर्वाग्रिभिरिति संमन्वाद्याथैनं
 परिमयन्ति^१ तथोदीचीं चारं कुर्वन्ति^१ तदुपसादयत्यर्मक-
 पाक्षानि शर्करा अवाञ्जनपिष्टा अजसोमानि क्षणाजिन-
 सोमानि सुमामधिकरणीं कर्तारं कुशकं वेणुकाण्डमित्यथ
 गार्हपत्ये मदन्तीरपो ऽभिमयत्यग्नर्वैद्यं निदधाति^१
 २० परिमयन्ति चाराणि^१ पत्नीश्रागे पत्नीं परिमयन्ति^१

१ Thus all except B, which has श्राक्ताखण्डमयः ।

परिक्षुण्णमि^१ दक्षिणत उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चात्र पूर्वांश्च
ग्रान्तिमुपधत्ति येषामनुपेता भवत्ययं^२ गार्हपत्यं आह्वं
विद्याधोत्पूष क्षुचि चतुर्दशीतं दृष्टीत्याहवनीये सावित्रं
जुहोत्यन्वारभ्य यजमाने ॥ १ ॥

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विम्रा विप्रस्य दृष्टौ ५
विपश्चितः । वि सोषा दधे ययुनाविदेक इन्मही देवस्य सवितुः
परिक्षुतिः स्त्रावेति^१ जुहोत्यद्वीक्षितस्य^२ अपति द्वीक्षितस्त्रा-
वाभिमादने देवस्य त्वा सवितुः प्रचवे ऽभिनोर्वाङ्मशी पूषो
चक्षुभ्यामादह इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽभिरवि नारिरस्यध्वर-
क्षहेभ्य इत्येनामादायोपोत्तिष्ठत्युत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यते देवयन्त- १०
क्षेमवे । उपप्रथन्तु मदतः सुदानव इन्द्र प्रादुर्भवा सचेति^३
मैति प्रेतु ब्रह्मणस्यतिः प्र दिव्येतु क्षुण्ता । चक्ष्वा वीरं नवीं
यक्षिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु न इत्येष भाविता नृदसुपतिष्ठते
देवी आवाहयिषी चतु से ऽमश्वायामित्यभिधा प्रचरत्युध्वा-
समस्य मसस्य भिर इति^४ मसाथ लेति हरति^५ मसस्य त्वा १५
ग्रीष्म इत्युत्तरतः क्षणाजिने निवपत्युद्ध्वोपस्थानमेवमेव
द्वितीयश्च हरत्येवं तृतीयं^६ तृष्यीं चतुर्थं^७ पर्येतस्यै भिनम्यथ
वराहविहृतमुपतिष्ठत इत्यतश्च आसौरित्यभिधा प्रचरत्युध्वास-
मस्य मसस्य भिर इति^८ मसाथ लेति हरति^९ मसस्य त्वा
ग्रीष्म इत्युत्तरतः क्षणाजिने निवपत्युद्ध्वोपस्थानमेवमेव २०

१ Thus I only, the other MSS. सर्वत्वं; PH om. the passage
ययु ... भवति ।

- द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं^१ दृष्ट्वीं चतुर्थं^१ पर्वतस्य त्रिगन्धर्व
 मल्लीकवपासुपतिष्ठते देवीर्वसौरस्य भृतस्य प्रथमजा चता-
 यतीरित्यभिषा प्रहरत्युवाचमस्य मस्यस्य गिर इति^१ मखाय
 लेति हरति^१ मस्यस्य मा ग्रीष्मं इत्युत्तरतः कन्याजिने
 १ निवपत्युदुक्षोपक्षानमेवमेव द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं^१ दृष्ट्वीं
 चतुर्थं^१ पर्वतस्य त्रिगन्धर्वोतीकस्यं वादारस्यं कोपतिष्ठत
 इन्द्रसौमो ऽवीत्यभिषा प्रहरत्युवाचमस्य मस्यस्य गिर इति^१
 मखाय लेति हरति^१ मस्यस्य मा ग्रीष्मं इत्युत्तरतः कन्या-
 जिने निवपत्युदुक्षोपक्षानमेवमेव द्वितीयः हरत्येवं तृतीयं^१
 १० दृष्ट्वीं चतुर्थं^१ पर्वतस्य त्रिगन्धर्वं ज्ञानापथ उपतिष्ठते ऽग्निजा
 ऋषि प्रजापते रेत इत्यभिभवद्भात्युवाचमस्य मस्यस्य गिर
 इति^१ मखाय लेति हरति^१ मस्यस्य मा ग्रीष्मं इत्युत्तरतः
 कन्याजिने यदि प्रक्षोतयत्युदुक्षोपक्षानमेवमेव द्वितीयं प्रक्षो-
 तयत्येवं तृतीयं^१ दृष्ट्वीं चतुर्थं^१ चतुर्थेन सह सर्वत्र एवे-
 १५ तच्छागापथ आश्वेन यदि परिविद्यत्यपैतानतिशेषानयो ऽश्व-
 हरन्मेषं वा प्रकिरन्ति^१ प्राधक्षिणाय वा परिश्रावयन्ति^१
 ॥ २ ॥

अथ प्रथममाददते प्रजास्य सुखान्वनभिप्रसूयन्तो^१ न
 प्रथमं वादित्यं जानर्दधति^१ नवरो हरन्तीति विज्ञायते^१
 १० ऽपेयमानयन्त्येते ब्रह्मचर्यतिरा देवेभ्यः सुगृता । अन्धा वीरं

नर्धं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु ॥ इत्यथैनं खर उपवा-
 हरन्वायुर्धेहि प्राणं धेह्यपानं धेहि व्यानं धेहि वसुधेहि ओषं
 धेहि मनो धेहि वाचं धेह्यात्मानं धेहि प्रतिष्ठां धेहि मां धेहि
 मधि धेहीत्यथैनमर्मकपालेः शर्कराभिरवाञ्चनपिष्टाभिरजलोमैः
 क्षणाजिनसोमैरिति सशृण्व मदन्तीभिरपसृजति मधु त्वा ॥
 मधुक्षा करोत्विति' पिष्टं करोति मन्त्रस्य शिरो ऽसीति'
 यज्ञस्य पदे स इत्यङ्गुष्ठाभ्यामुपनिष्ठात्यय तृतीयं वृद्धो
 ऽपच्छिद्य धीग्विष्टाभ्करोति' तेषामेकं कर्त्तुं प्रयच्छति गायत्रो
 ऽसीति' तेनास्य वृधं करोति गायत्रेण त्वा हृन्दसा करो-
 मीत्यतिशिष्टाये वृद्धो ऽर्धं प्रयच्छति वैष्टुभो ऽसीति' तेनास्य १०
 मध्यं करोति वैष्टुभेन त्वा हृन्दसा करोमीति' सर्वमन्मतो
 वृद्धं प्रयच्छति जागतो ऽसीति' तेनास्य निशं करोति जागतेन
 त्वा हृन्दसा करोमीति' तं प्रादेशमाचं वृधुमुधं मध्ये सशं
 करोत्यथास्य वेष्पुकास्तेन द्विभागमवविधति' तदस्य पिप्पलं
 भवत्यथास्य अङ्गुष्ठे वा चतुरङ्गुष्ठे वा राक्षां पर्यच्छति मन्त्रस्य १५
 राक्षाधीत्यथास्य निशं गृह्णात्यदितिषो निशं गृह्णातु पाङ्गेन
 हृन्दसेत्यथैनमादित्येनाभितपति सूर्यस्य हरसा आधेत्यथैनं
 खरे निदधाति' निहितमतुमन्त्रघटे मज्जो ऽसीत्येवमेव द्वितीयं
 महावीरं करोत्येवं तृतीयं' तृष्णीं पिप्पले रौहिणकपाले
 चाव्यस्त्रालीं चाच या वृद्धतिशिथ्यते तथा प्रवाते प्रतिषेप- २०
 सुपवातयति' तेषूपवातेषूपकल्पयत एकविंशतिं वृष्णो अश्वस्य
 शकृत्पिष्टानभिमग्निं पवनमित्यथाऽश्वकमादीष्य सुखं महा-

वीरं धूपयति दृष्टो अश्वस निष्पदसि वरुणस्य धृतगत
 आधूपयतु मित्रावरुणयोर्भुवेष धर्मणेत्यन्तरतश्च वाङ्मनस
 सुधूपितं ह्यस्मा निदधार्थैवमेव द्वितीयं महावीरं धूपयत्येवं
 तृतीयं^१ तूष्णीं पिबन्ने रौहिणकपासे वाज्यस्याक्षीं वाथोत्तरेण
 ५ ग्रास्त्रासुरविक्रमिवावटं खानयति^१ तं पथमेनावस्तीर्य तस्मि-
 न्ग्रासो वोदीशो वा महावीरानायातयति^१ पुरस्तात्पिबन्ने^१
 पश्चाद्रौहिणकपासे वाज्यस्याक्षीं वाथैवान्पथमेनोपरिष्टात्सं-
 प्रच्छाद्य च्छदावलिम्पति^१ चतुरङ्गुलमनुदिग्रमादौपमायातिशिन-
 श्योपोषति ॥ ३ ॥

१० अविषे वेति पुरस्ताच्छ्राविषे वेति दक्षिणतो^१ ऋतिषे
 वेति पश्चात्तपसे वेत्युत्तरतस्ते ऽङ्गा वा रात्र्या वा पचन्ते^१
 यदि प्रातरुपोवति शायमुपैति^१ यदि सायं प्रातर्षेषु पक्षेषूप-
 कचयते गोपकच्छागापयो धृष्टिमश्वसंदाव^१ चतः संदः शं
 चारीः शिखं ह्येषाजिनमित्येतत्समादायाभ्येत्यभीमं^१ महिना
 १५ दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । उत अवसा धृथिवीम् ॥ मित्रस्य
 सर्वसौधृतः अवो देवस्य सानसिम । शुक्लं चित्रश्रवणममित्यथ
 धृष्टिमादत्ते सिद्धौ वेति^१ तथा सुख्याकृद्वावीरादङ्गारात्तुदपति
 देवस्या सवितोदपत्तु सुपाणिः स्रज्जुरिः । सुमाज्जुत प्रत्येत्ये-
 नमुच्छ्रयत्युत्तिष्ठ दृष्टमदोर्ध्वंतिष्ठ ध्रुवस्तमित्येनमाश्रये प्रति-

१ Thus all MSS.; the word occurs also elsewhere; Bh. Kś. write संश्रयं ।

१ अमेति BT Kś.; अमेति JHFP.

हापयत्यपद्यमानः प्रथिव्यामात्रा दिश आहृणेत्येनमन्वीर्यते
 सूर्यस्य ता चतुर्वान्दीश अजये ता बाधये ता सुकिले ता
 भृत्ये तेत्येनं प्रहृषिषं पुरीषेण पर्युहतीदमहमभुभासुभ्याचयं
 विशा पशुभिर्भक्ष्यवर्षेण पर्युहामीति अचावर्षमघेनः संदःशेन
 परिमृष्टा भते अथाथ आगापयवाः कृणुति नावनेष ता
 हन्वाः कृणुति पैदुमेन ता हन्वाः कृणुति जागतेन ता
 हन्वाः कृणुति कृणुतु ता वाश कृणुतु लोहं कृणुतु ता
 हविः कृणुति वाचं कृणुतु हविः चविर्देव पुरश्चर अथायं
 तेत्यन्तरतश्च वासतश्च आः कृणुतु कला गोपयतभिर्विष्वन्व-
 त्येनमेव द्वितीयं महावीरमाः कृणुतु त्वं तृतीयं १०
 रौहिणकपासे शान्यसाक्षी चाय यदि विभुर्वा प्रदरो वा
 जायते अक्षरूपीनि आगापयसि संप्रकीर्य तैः प्रत्युक्षोऽस्तुमेना-
 भितपति विभुं दृष्ट्वां यदुते चिदभिनिव इति दाभ्याः
 यः वै रोहति १ यधु वै सर्वघ एव भिक्षत एतामेव
 कपाकान्यवाक्ष्मं पिष्ट्वा वैवा मृत्पावक्षिन्ताव परिश्रेति तथा १५
 यः सृष्ट्य कला पक्षाः कृणुति निदधाति १ तेषां यदा अथय
 उपरमत्ययेनाम्बाः १ समवधाथ कृणाभिनेनोपरिष्टासंभ्र-
 शोत्तरे शाकाख्ये प्रिय अचजति १ यथा पत्नी न पश्यति
 तथा १ त आ काकात्परिश्रेते १ अशोत्तराः शान्तिमुपयति
 अं नो वातः एवता मातरिश्रेति ॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

श्री राज्ञः अथ इत्युपकल्पयत श्रीदुम्नरीः सखाडामन्दी- १०
 मौदुम्नरीः खूणा गोदोहनीमौदुम्नरं आगाथे प्रकुभौदुम्नरः

स्वावापराक्षिणे । अथाध्वर्युः मन्थरणीयं महावीरः प्रज्ञाभ्यां
परिगृह्य सखे पाणौ समावृत्याभ्यस्त्रायाः वक्रदुपहतेनाभ्येन
गार्हपत्येऽनवानः संतताः सप्त प्राजाऊतीर्गुहोति प्राजाय
स्त्राहा आनाथ स्त्राहापानाथ स्त्राहा वधुषे स्त्राहा ओषाथ
स्त्राहा मनसे स्त्राहा वाचे वरस्त्राह्यै स्त्राहेति । सतत उत्तरा ५
यधोपपादं दक्षाय स्त्राहा कतवे स्त्राहौमये स्त्राहा वक्ताय
स्त्राहेत्येनमाभ्येनानति देवस्त्रा सविता मध्वानक्षित्येतस्त्रिणास्त्रे
प्रतिप्रज्ञाता राजतः इक्ष्वां प्रहृष्टनीये कर वपमूहति इयिषीं
तपस्त्राथस्त्रेत्यथ सुप्रप्रज्ञवान्यतिवज्रादीपवत्यर्चिरसि शोचि-
रसि ज्योतिरसि तपोऽसीति । तान्प्रहृष्टनीये^१ करे संमकीये १०
तेषु मन्थरणीयं महावीरः सः सदादधति ॥ ६ ॥

सः सीदस्य महाः अग्नि शोचस्य देववीतमः । वि भूममग्ने
अदधं मिधेभ्य सुख प्रशस्त दर्शतमित्येनमाभ्येन पूरयत्यजनि
यं प्रथदन्तो न विप्रा वपावन्तं नाग्निना तपन्तः । पितुर्न पुत्र-
वपसि मेह आ चनें अग्निस्तपजसादीदित्येनमाभ्येन प्रादेगेन
दिशो व्यास्त्रापयत्यनाह्रस्त्राः पुरस्तादग्नेराधिपत्येनमाभ्येन
इति पुरस्तात्पुत्रवतो दक्षिणत इन्द्रस्याधिपत्ये प्रजां मेह
इति दक्षिणतः । सुवदा पश्चाद्देवस्य सवितुराधिपत्ये प्राणं मे
दा इति पश्चादाभ्युत्तिरुत्तरतो मित्रावदणशोराधिपत्ये औषं

१ मास्यः HT Kcd अवेताम्यः or अवेताम्यः the other MSS.

१ Thus BTI Bh. and HP (the last two 'स्त्राहा'), JY: यवस्त्राः ;

Kcd. the ice व्यास्त्रापयत्यः

- मे दा इत्युत्तरतो^१ विष्टतिरुपरिष्ठाद्दृष्टस्यतेराधिपत्ये नष्ट मे
 दाः यथ मे दास्येको मे धा वर्यो मे धा यशो मे धाक्षपो
 मे धा मनो मे धा इत्युपरिष्ठाद्व्येनामभिष्टति मनोरथाधि
 भ्रुरिमुषा विश्वाभ्यो मा नात्राभ्यः पार्थि सूपसदा मे भूया
 १ मा मा विश्वीरित्यथ धृष्टीभ्यासुदीचो^२ अङ्गाराभिष्टति
 तपो अग्ने अन्नराष्ट्र चमिचान्तपा शश्वमरक्षः परस्य । तपो
 वसो चिकित्तानो अचिन्तान्वि मे तिष्ठन्तामजरा अवास इति^३
 तैरेनं प्रदक्षिणं परिचिनोति चित् अ परिचितः स्नाष्ट
 मरुद्भिः परिग्रयस्तेत्यथैनं अयोदशभिर्वैकङ्कतैः परिधिभिः
 १० परिचिततो^४ अर्धयुञ्ज प्रतिप्रस्थाता च^५ मा असीति प्राश्ना-
 अर्धुः^६ प्रमा असीत्युदसी प्रतिप्रस्थाता^७ तावेवमेव अतिवृष्टं
 प्रतिमा अवि यमा अवि विमा अत्युष्मा असीत्यथैनं अयोदशं
 परिधिं दक्षिणत ऊर्ध्वं निमिनोत्यन्तरिचक्षान्नाधिरेवी-
 त्यथैनं वीर्येण रज्ज्वेनापिदधाति दिवं तपस्यस्त्यस्तेत्यथैन-
 ११ सुपतिष्ठत आभिर्गोभिः शृङ्गं ते अग्न्यदर्हन्विभर्षि वायव्यामि
 धम्भेति^८ प्रव्यक्तिते रुक्ममपकर्षति^९ ॥ ७ ॥

अथ धमिचाक्षादन्ते शापचमसीत्यन्तरत्नैरुभममसीत्यन्त-
 तरत्नमागतमसीत्यन्तरत्नैरेनं पश्चात्प्राक् जान्वाचोर्ध्वं धूमोति
 मेधु^{१०} मभित्युत्तरतश्चिष्ठते प्रतिप्रस्थाते दे धविषे प्रयच्छति^{११}

१ इतिमात्रं only IPE.

२ मधु twice JT; thrice the other MSS.

तथोरन्यतरदाग्नीध्राद्योत्पद्यच्छत्यैमं विः प्रदक्षिणं परिधन्ति
 प्रणवेप्रणवे धूमन्तस्त्रिः परीत्योत्तरतस्त्रिहन्त्य धविनाण्या-
 दन्ते' उपरेण परिक्रान्ताद्योत्तरतस्त्रिहन्ते प्रतिप्रस्थाचे द्वे धविषे
 प्रणच्छति' तथोरन्यतरदाग्नीध्राद्योत्पद्यच्छत्यैमं पथ्युपविशन्ति'
 पश्चात्प्राङ्मुखो ऽध्वर्युश्चपविशति' पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखः प्रतिप्रस्था- ५
 तोत्तरतो दक्षिणामुख आग्नीध्रस्त एवमेव प्रणवेप्रणवे धूमन्त
 आसत उपसमाससु'स्तुकान्याप्याथयन्तो महावीरमथ यत्र
 होतुरभिजानाति याभिर्वर्तिकां ययितामसुद्यतमिति तदेन-
 सुपोत्याय रोचयतो ऽध्वर्युश्च यजमानश्च दश प्राचीर्दश
 भावि दक्षिणेत्येतेतानुवाकेनाथ यत्र होतुरभिजानात्यग्नस्मृती- १०
 मन्विना वाचमसो इति तद्भविनाऽपुष्यच्छन्ते' ऽथ यत्र
 होतुरभिजानात्यरुहचदुषसः प्रग्निरयिष इति तद्भुचितो घर्म
 इत्युक्ता यचेतं विः पुनः प्रतिपरिधन्ति निधाय धविनाण्य-
 वकाशैरेवमाणा उपतिष्ठन्ते ऽपश्यं गोपामिति प्रतिपद्याशौमहि
 त्वा मा मा क्षिः सौरित्यातो' ऽथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते त्वमग्ने १५
 गृहपतिर्विश्रामसि विश्वासां मानुषीणां शतं पूभिर्घंविष्ठ
 पाश्चाद्दशः समेद्वारः शतः हिमाक्षः प्राविणः हार्दिवागभिर्हैव
 रातयः सन्धित्यन्तर्हिते प्रतिप्रस्थाता वेदे धर्मो वाचयति
 त्वष्टीमती ते सपेयेत्यान्तादनुवाकस्यै'तस्मिन्काशे प्रतिप्रस्थाता
 दक्षिणः रौहिणं जुहोत्यहर्ष्योतिः वेतुना जुवताः सुष्योति- २०
 ष्योतिषां स्त्राहेति' ॥ ८ ॥ द्वितीयः ।

- अथ रश्मनामादत्ते देवस्य वा सवितुः प्रसवे ऽग्निगोर्वाङ्मभ्यां
 पूषो इत्याभ्यामादद् इत्यादायाभिमन्त्रयते ऽदित्यै राक्षा-
 सीति^१ दोहनं क॥३॥ पिबन्ने इति^२ प्रतिप्रक्ष्वातापरेण परि-
 क्रम्यायेतां चर्मदुधं चिरुपा॥३॥ देवनामभिराङ्गयतोऽथ एकद्वित
 ५ एहि सरस्वत्येसीति^३ चिरुचैर्दक्षिणया दारोपमिकस्य चक्षौ
 नाम भवति तेनखावेक्ष्मावेसीत्येना॥४॥ रश्मयाभिदधा-
 त्यदित्या ण्वीषमसीति^४ बाधुरस्यैव इति चर्मदुधो वक्ष्म-
 भित्प्रत्ययेनमुपावसृजति पूषा लोपावसृजलश्विर्भां प्रदाप-
 येति^५ धयन्तमनुमन्त्रयते^६ यस्य सानः ग्रग्रथो यो मयोभूर्ध्वज
 १० विद्या युज्यसि वायांषि । यो रश्मभा वसुविद्यः सुदधः
 सरस्वति तमिह भातवे करिति^७ प्रताद्यामुजयत्युक्त चर्म॥
 २० शिश्वोक्त चर्म एहि चर्माय शिश्वेति^८ निपुण्य
 संघायोपसीदति इहस्यतिकोपसीदति^९ सनाचंमृशति
 दानव स्य पेरवो विव्यामृतो कोहितेनेत्यथ यथ होतुरभि
 २५ जानात्या दशभिर्विवस्यत इति तदेनां पिबन्ने पिबन्मत्यश्विर्भां
 पिबन्स्य सरस्वत्यै पिबन्स्य पूषो पिबन्स्य इहस्यतये पिबन्सेन्द्राय
 पिबन्सेन्द्राय^{१०} । १३०त्यतिप्रिष्टं क॥३॥ दोहयत्येतस्मिन्काशे

१ अथ ins. BT.

२ अथावेदि twice JT ; thrice the other MSS, also P, comp. Rudra-
 datta on Ap. XV. 9. 4.

३ Thus TF Bh. Kś. (the last glosses सानं पिबन्मनु०, thus also
 the Somaprayoga 10); the other MSS. IBHP have सानमभि० ।

४ All the MSS, except P, have इन्द्राय पिबन्स्य once only, but comp.
 Taitt. Ār. v. 7. 4 s. f. and 5 int, and Padārthanuv. p. 287.

प्रतिप्रक्षाता पिबने क्षर्गा पिबयति तृण्योर्मयं यथ होतुर-
 भिजानात्युत्तिष्ठ मद्यप्यस्य इति तत्प्रतिप्रक्षाचे पयसो
 संप्रदायेतेनैव धयेतमेत्य ग्रन्थोपयमाणादत्ते^१ नाथसो ऽसीत्यन्य-
 तरक्षेष्टुभो ऽसीत्यन्यतरक्षागतमसीत्युपयमनमयं यथ होतुर-
 भिजानात्युपद्रव पयसा गोधुगोधमिति तत्पयसो आग्नि- ५
 यमादे अभिमन्त्रयते^२ सहोर्ध्वं भागेनोप मेहीन्शशिना मधुनः
 शारवणं धर्मं पात वसवो यजता वक्षित्यं पुरस्तात्प्रत्यक्षाधु-
 पविश महावीरे पयसो यवनयतो ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रक्षाता
 योऽध्वर्युः पूर्वो गोपसो ऽवनयति क्षात्रा ता सूर्यं च रश्मि-
 रुद्विवनचे जुहोमि क्षात्रेत्यंशोऽश्वमन्त्रोक्तं मधुहविरचि १०
 सूर्यं च तपस्वपेत्येतस्मिन्नाशे प्रतिप्रक्षाता क्षात्रापसो ऽवनयति
 तृण्योस्तुभयः समानीयाध्वर्युस्तृतीयमवनयत्यं च यत्कः^३ पय-
 सावुपयमने समवनयति प्रत्यक्षात्तरारणवाध्वर्युः मधरणीयं
 महावीरः^४ यत्ताभ्यां परिगृह्णाति ॥ ६ ॥

आवाप्रचिवीर्भा ता परिगृह्णातीति^५ वेदेनाभक्षावुप- ११
 मृण्योपयमनेनोपयच्छत्यन्तरिक्षेण लोपयच्छामीत्येवमादायो-
 पोत्तिष्ठति देवानां ता पिबणामनुमतो भर्तुः^६ ग्रन्थमिति^७

१ Thus BT, Kśā and Taitt. Ār. v. 7. 5, comp. also Āp. xv. 9. 10 ;
 ग्रन्थोपयमाणादत्ते HJIP ग्रन्थोपयमनाम्यादत्ते F and Padārthanirv. p. 287.

२ Thus HIBP Kśā, Padārthanirv. ; प्रतिमन्त्रयते TJF.

३ I ius. मैत्रेय before वेदः ।

- प्राक् हरति तेजो ऽसि तेजो ऽतु प्रेक्षन्निर्मां इच्छियाः पातु
 वायुरन्तरिक्षासूयो दिवो दिविसूय्या मा हिंसीरन्तरि-
 क्षाया मा हिंसीः इचिसूय्या मा हिंसीः सुवरसि सुवर्मे
 यच्छ दिवं यच्छ दिवो मा पाहीत्येष वातनामानि व्याचष्टे
 ११ वसुत्राय त्वा वाताय स्त्राहेति पञ्चानवानमेवमेव दे वतरे ।
 वसुनराणि यथोपपादमग्र्ये त्वा वसुमते स्त्राहा सोमाय
 त्वा वसुमते स्त्राहा वरुणाय त्वादित्यवते स्त्राहा इत्यस्यते त्वा
 विश्वेदेवावते स्त्राहा अविचे सभुमते विष्णुमते प्रभुमते
 वाजवते स्त्राहा यमाय त्वाङ्गिरस्यते पित्रमते स्त्राहेति । विन्वा
 १२ चाथा दक्षिण्यदिति दक्षिणत चासीनं ब्रह्माचमीयते । विन्वा-
 न्देवानयाजिहेति पञ्चादासीनः सोमारः । व्येनात्याकामश्च-
 पति स्त्राहास्तस्य चर्मक मधीः पिबतमन्विना स्त्राहाग्र्ये
 यद्विषाय ग्रं यक्षुर्भिरिति । यजमानमतिवाचयत्यन्विना चर्म
 पातः शर्दिंवानमशर्दिंवाभिरुतिभिरतु वां चावाइपिवी मः-
 १३ वातामिक्षुर्वाभावाश्च चर्मक यथेति । ववङ्कते जुहोति
 स्त्राहेन्द्रायेति । स्त्राहेन्द्रावदित्यतुववङ्कते अत्रा वाचयति चर्म-
 मपातमन्विना शर्दिंवानमशर्दिंवाभिरुतिभिरतु वां चावा-
 इपिवी अमः वातां तं प्राक् यथावद् नमो दिवे नमः इपिवी
 दिवि धा इमं यज्ञं यज्ञमिमं दिवि धा दिवं मन्त्रान्तरिचं
 १४ गच्छ इपिवीं गच्छ पक्ष प्रदिशो गच्छ देवाग्धर्मपागच्छ
 पितृन्धर्मपागच्छेत्येतस्मिन्काशे प्रतिप्रक्षता पितृन्धर्मोपयमना-
 दुपहृत्य प्रचरसीचं महावीरं पूरयत्यैवमनःपरिधभिपीप-

यतो^१ ऽध्वर्युश्च प्रतिप्रस्थाता च सदैवेवे यौपिस्त्रूर्णं यौपिहि
 ब्रह्मणे यौपिहि चत्वार्य यौपिस्त्रयः यौपिस्त्रोवधीभ्यः यौपिहि
 वनस्पतिभ्यः यौपिहि धावाश्विबोभ्यां यौपिहि शुभ्रताय यौपिहि
 ब्रह्मवर्षाय यौपिहि हथजमानाय यौपिहि मन्त्रमित्युपाऽऽश्रुता
 व्योष्ठाय यौपिहीत्युच्चैर्यैनमनुदिग्मात्मानमभि यौपयति ५
 त्विमे ता शुक्लाय त्वेन्द्रियाय ता भूयै मेत्यत्र यन्महावीरे
 पयस्तदुपयमने समवनवत्यपोदङ्कृत्याक्रम्यैतदुपयमनमन्तर्वेदि
 प्राचीनविक्षां सादधत्येतस्मिन्काशे प्रतिप्रस्थाता राजतः
 दक्षमुदायनीये कर उपगूचति^१ तस्मिन्प्रवरणीयं महावीरः
 सादधति ॥ १० ॥ १०

यस्मांसि सुधर्मा ते न्यक्ते ब्रह्माणि धारय चत्वारि धारय
 विशं धारय नेत्ता वात स्तब्ध्यादित्यत्र यद्यभिचरेदस्य ता
 प्राणे सादधाम्यस्तुना सह निरर्थं गच्छ यो ऽस्मान्देष्टि यं च यथं
 द्विज इत्यत्राप उपसृज्य षडौदुम्भराज्जकसान्याचति^१ तेवा-
 मेकैकेनोपयमनादुपहत्य पूर्वार्धे आहवनीयस्य प्रक्षोतयति १५
 पूष्णे शरसे स्नाहेत्यैनमन्तराज्जनं मध्यमे परिधौ सः सृष्टः
 सादधत्येवमेव द्वितीयेनोपयमनादुपहत्य पूर्वार्धे एवाहवनीयस्य
 प्रक्षोतयति यावभ्यः स्नाहेति^१ तं तथैवाज्जनं मध्यमे परिधौ

१ Thus (चमि०) all and Bl., चतिपोर० F only.

२ Thus B; तंतयैतवं ॥ जने I; FJ om. तं and have तयंतंराज्जनं
 तंतयथातंराज्जनं T; तंतयथातंराज्जनं H; comp. infra.

- सहसृष्टः सादयत्येवमेव तृतीयेनोपयमनादुपहत्य मध्यत
 आहवनीयस्य प्रस्रोतयति प्रतिरेभ्यः स्नाहेति^१ तं तथैवाह्वनं
 मध्यमे परिधौ सहसृष्टः सादयत्येवमेव चतुर्थेनोपयमनादुप-
 हत्यापरार्धं आहवनीयस्य प्रस्रोतयति चावाहयिवीभ्याः स्नाहे-
 ४. तथैवमूर्ध्नाह्वनं मध्यान्त उपगूहत्येवमेव पञ्चमेनोपयमनादुप-
 हत्य दक्षिणार्धं आहवनीयस्य प्रस्रोतयति पितृभ्यो घर्मपेभ्यः
 स्नाहेत्येवमेव बहिराह्वनं दक्षिणे परिधौ सहसृष्टः सादय-
 त्येवमेव षष्ठः अकलः सर्वेषु लेपेषु समन्धोपयमनादन्तत
 उपहत्योत्तरार्धं आहवनीयस्य प्रस्रोतयति रुद्राय रुद्रहोत्रे
 १०. स्नाहेत्येवमनुत्तरेण शाखाया अतीकाशेनान्वीचमाशो निर-
 ज्यत्युना सह निर्यं मध्यं चोऽस्नान्देष्टि चं च वयं दिवा
 हत्येवाम उपसृज्यातिमिष्टाञ्चकजानग्निः सहस्रमहवनीये^२
 ऽनुमहरत्येतस्मिन्काशे प्रतिप्रस्थातोत्तरः रौचिषं जुहोत्यह-
 र्वातिः केतुना जुवताः सुज्योतिर्वीतिषाः स्नाहेत्येवमेताः
 १५. समिधं मध्यत आहवनीयस्याभ्यादधाति द्विषी^३ तस्मान्मादी-
 तायां प्रतिमुखं दिक्षुहोति भः स्नाहेत्येवैतदुपयमनमन्तर्देदि
 प्राचीनविष्णुः सादयित्वा तस्मिन्मग्निहोत्रविधिं वेष्टित्वा^४ स
 यावन्तः प्रवर्ग्यस्त्रिंजक्षेष्पहवमिद्धा यजमान एव प्रत्यक्षं मन्त्र-
 यति ऊतः हविर्मधु हविरिन्द्रतमे ऽग्नौ पिता नो ऽसि मा

१. Thus PJHI; तथैवाहवनीयं TF.

२ सहसृष्ट all.

३ प्रवर्ग्यं om. PHTJ., the three others read it.

मा हि॥धीरभ्याम ते देव धर्मं मधुमतो वाजवतः पितुमतो
 ऽङ्गिरस्यतः स्वाधविनो ऽधीमहि ता मा मा हि॥धीरित्यथै-
 तदुपयमनं परिकर्मीं वाग्मीध्रो वोच्छिष्टसरे मार्जधितान्मर्षेदि
 प्राचीनविल॥ सादधिता तस्मिन्नुवर्णरक्तौ ११ दन्तौ प्रास
 मदनीरप आनीय हिरण्यवतीभिर्मार्जयन्ते ॥ १२ ॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका इति चतसृभिरथैव मद-
 नीरपो निनीयान्स्वस्वाः सुवेशोषधानं धर्मप्रायश्चित्तानि
 जुहोति प्राणाय स्वाहा पूणे स्वाहेत्येताभ्यामनुवाकाभ्यामथैत-
 दुपयमनमर्षेदि प्राचीनविल॥ सादधिता तदेतत्परिधर्मः
 सर्वः समवश्यमप्यन्तर्धर्मोपेक्षाद्यमानायातुमूहीत्यथैतदुपय- १०
 मनमपेक्षाद्वनीचं पर्याहृत्य दक्षिणतः सप्तशतान् कण्ठाग्निने
 प्राचीनविल॥ सादधति स्वाहा ता सूर्यस्य रश्मिभ्य इत्यथो-
 नराः प्राप्तिमुपयन्ति ग्रं गो वातः पवतां मानरिस्तेषां पा-
 यराः आपराग्निनेन प्रवर्षेण प्रचरति तस्य यदिक्षितं विहित-
 नेषां तत्समानं कर्मा दक्षिणस्य रौहिणस्य होमादप्य ११
 दक्षिणः रौहिणं जुहोति रात्रिर्ज्योतिः नेतुना जुषताः
 सुषोतिर्ज्योतिषाः स्वाहेत्येवमेषोत्तरः रौहिणं जुहोति
 समानं कर्मा समिदाधानादप्येताः समिधं मध्यत आहवनीय-

१ om T; Kś also reads it.

१ Thus Bh., Kś. (pr. m.); समवश्यमप्यन्तर्धर्मोपेक्षा J; समवश्यमप्यन्तर्धर्मोपेक्षा PHT.
 (Kś. sec m.); समवश्यमप्यन्तर्धर्मोपेक्षा F; समवश्यमप्यन्तर्धर्मोपेक्षा I; समवश्यमप्यन्तर्धर्मोपेक्षा B, comp.
 Bandh. pīṭmedhaṣṭha p. 21.1 and Sat. Br. vii. 3.2.1. The word
 occurs again infra, ix. 15, and in the Aśvamedhaprāśna.

- स्वाभाद्धातुपौपरो माञ्जो राक्षिषे मा पाक्षेवा ते अग्ने
 समितया समिधसाधुर्मि हा वर्चसा माक्षीरिति वाचमपौ-
 परो^१ मा राक्षिषा अञ्जो मा पाक्षीति भातः^२ भातर्मन्त्रेणात
 कर्त्तुं पूर्वाह्निके^३ ऽभ्याद्धाति^४ वाचमन्त्रेणापराह्निके^५ तस्या-
 ५ माक्षीन्नाथा^६ प्रतिमुखं^७ द्विर्जुहोत्यग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्थाहेति
 वाचः^८ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्थाहेति भातः^९ वमानं
 कर्मां वंशैवाद्ध्येतदुपयमनमघेषावृत्तनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः
 वज्राकाशन्धां कृष्णाग्निने प्रतीचौमविकः^{१०} सादयति स्थाहा त्वा
 नक्षत्रेभ्य इत्यथोक्तराः^{११} शान्तिस्तुपयन्ति न नो वातः पवतां
 १० भातरिष्येति^१ व एवमेव प्रवर्ग्येव प्रचरति अथः^२ पञ्च^३ दाह-
 ग्राहः^४ संवत्सर^५ चतुरो वा^६ मासाः^७ स्थापचिते ऽग्नौ^८ प्रवर्ग्ये^९
 भक्षयित्वा संवत्सरं न माः^{१०} वमन्नीयान्^{११} रामास्तुपेथान्^{१२} कृन्नाद्येन
 विवेकाद्य राम उच्छिष्टं विवेकेन एव तत्सः^{१३} कृतीति^{१४} माञ्ज-
 यम्^{१५} ॥ १२ ॥ तृतीयः ॥
- १५ प्रवर्ग्येमुदासयिष्यन्नुपकल्पयते नौञ्जाकाशानिधाः^{१६} स्त्रीषि
 वताम्बुदकुम्भी इधि मधुमिश्रं शुशुहिसवकाभारं विः^{१७} प्रति-

१ वाचस्य om. all except B.

२ धौर्वाह्निके B only.

३ This passage is found thus in T: वाचमन्त्रेणात कर्त्तुं पूर्वाह्निके
 ऽभ्याद्धाति तस्यामाक्षीन्नाथा etc., but comp. Radradatta on Āp. xv. 12.7.

४ द्विर om. PTH Kod.

५ om. TF.

६ वाचमन्त्रे Fij; the other MSS. also P and Bh., प्रवम

महावीरः शक्ताभ्यां परिगृह्य प्रवृत्तनीचे खरे सादयत्येनं
 मौक्षेन वेदेनापि दधात्येतामासन्दीमणेणाहवनीयं^१ पर्याहृत्य
 दक्षिणतो निदधाति^२ तस्यां हव्याजिनं प्राचीनयौवसुन्तर-
 जोमोपश्रुणात्येतावुपश्रुयौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्या-
 षेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सखासासन्त्यां हव्याजिने ५
 प्राचीननिखौ सादयत्येतामभिर्मणेणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षि-
 णतः सखासासन्त्यां हव्याजिने सादयत्येतां मृदमतिशिष्टाम-
 येणाहवनीयं पर्याहृत्य दक्षिणतः सखासासन्त्यां हव्याजिने
 सादयत्येताः स्मृतां मोदोहनीं कागाथैः शकुमित्यादाय
 सघनेन दक्षिणेन गार्हपत्यं परिक्रम्य दक्षिण्यां दारोपनिर्हृत्य १०
 होतुः चंद्रार्धं स्मृतां निहत्य मौक्षेन दासा घर्मदुष्को वत्सं
 यध्मन्ति^३ तमुत्तरेण कागाथैः शकुं निहत्य कागां नियध्मन्ति^४
 प्रत्युञ्जति कृगस्तमयेतेनैव धयेतमेत्य निष्क्रमयन्ति^५ वृषसान्^६
 कथन्ति पत्नीः^७ कथन्ति होतारः^८ कथन्ति ब्रह्माणः^९ कथन्ति १५
 प्रतिप्रसूतारः^{१०} कथन्ति प्रसूतारः^{११} कथन्त्याग्नीध्रं^{१२} परिभ्रमन्ति
 दाराणि^{१३} पत्नीशाले पत्नीं परिभ्रमन्ति^{१४} परसृणन्ति^{१५} दक्षिणत
 उपविशतो ब्रह्मा च यजमानश्चाप पूर्वाः शान्तिमुपयन्ति
 येषामनुपेता भवति^{१६} ॥ ५ ॥

१. येषामनुपेता भवति I.

२. Thus PITHF; वास्तुवाति JB.

३. • प्रायश्चित्ति BF.

४. Thus PIH K&L; भवन्ति TB.

अथाध्वर्युः सपवित्राः प्रोक्षणीराददान आह ब्रह्मप्रवर्त्यैष
प्रचरिष्यामी होतर्धर्ममभिषुक्ष्यौहौहिणौ पुरोडाशावधियथ
प्रतिप्रस्थातः प्रवर्ग्यं विहर प्रस्तोतः सरमानि गाथेति । तद्वृक्षा
प्रसूतिं यजुर्युक्तं सामभिरान्नसं त्वा विर्यैर्देवैरनुमतं मरुद्भिः ।

- ५ दक्षिणाभिः प्रतप्तं पारथिष्युः सुभो वदन्तु सुममथमानः
स मो रुचं घेक्ष्यणीयमानो भूर्भुवः सुवरोमिन्द्रतः प्रचरतेत्य-
थाध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं प्रोक्षति यमाथ त्वा मखाथ त्वा
सुवर्ध हरेसे स्तेत्यभिप्राप्नुवन्परान्धरान्धभारान्प्रोक्षति । तमेव
प्रतिप्रस्थाता प्रवर्ग्यं विहरत्यथाहवनीये कार्धर्ममथान्परिधीन्य-
१० रिदधाति । तदुपसादयति षष्ठौदुम्बराञ्चकस्तामैककृती च
समिधं गार्हपत्ये चयोद्ग वैककृताम्परिधीन्सुवर्णरजतौ च
रुक्मौ मुष्मप्रक्षवासौहिणपिष्टानीत्यथैव आग्नीध्रो जघनेन गार्ह-
पत्यमुपविश्र ष्टुमीमां प्रमीषो ऽङ्गारान्धिरुक्ष तेषु रौहिण-
कपाले उपस्थात्यथ दारुणसंयुतानि पिष्टानि संयुत्य रौहिणौ
पुरोडाशाग्रौ अपत्यथाव्यं निर्वपत्यथाव्यमधियत्युभयं पयश्चि-
त्तौहणौ पुरोडाशौ अपत्यत्येतस्मिन्काले प्रतिप्रस्थाता
निज्जन वेदेन होमार्थानि पात्राणि संह्रति महावीरः
सुवं पितृभे रौहिणहवनी उपयमनमित्यथ प्रतिप्रस्थाताव्य-
सुत्पूय रौहिणौ पुरोडाशाग्रदुपसौर्णाभिघारितावुदास्य रौहि-
१० णहवनीभ्यां परिगृह्णान्तर्वेद्यासादयति । दक्षिणं परिधिसन्धि-
मन्वेकसुत्तरं परिधिसन्धिमन्वितरं । प्राक्षौ पूर्वाङ्गिके । प्रत्य-

मौदुम्बरोः समिधो सुवप्रकवाचौद्विषपिष्टानि करेभ्यः चिकता
 इत्येव पूर्वाः प्राग्विदुषयन्ति नमो वाच इत्येवापेवाहवनीयं
 हवामि अष्टौषं तदेतत्परिकर्षः सर्वः अह अष्टवादवन्त्यं
 सप्तऋषयोमच सूवा गोदोहनीमच कामावी प्रधुमित्यपेता
 करौ नानैव वतयोः समुप्याचैव अह अष्टवादवन्त्यपेतसुष्टिह- ५
 वरः परिकर्षी वाग्रीभो वा वते अमुष इचिचवा दारोप-
 निहृत्य मार्जालीचद्वेजे निवपत्यपेतेनैव चयेतसेत्य निष्कम-
 यन्ति इषशान्कवन्ति पत्नीः क्वयन्ति शोतारः क्वयन्ति
 ब्रह्माणः क्वयन्ति प्रतिप्रज्ञातारः क्वयन्ति प्रज्ञोतारः
 क्वयन्त्याग्नीध्रं परित्यजन्ति दाराचपेता पत्नीसुहृद्भ्येन वाच- १०
 शान्दधति परित्यजन्ति इचिचत उपविप्रतो ब्रह्मा च
 यजमानश्चाप पूर्वाः प्राग्विदुषयन्ति जेवामनुपेता भवत्येव
 नार्हपाद्य वाज्यं विद्यापोत्युवात्येतस्मिन्वासे प्रतिप्रज्ञातारव-
 नीचे प्राक्षाकमिन्नमादीप्य सुवद्वेजे धारण्युरसात्म्यसुव-
 क्षिहति तमध्वर्युः पक्षाग्रासुवक्षिहन्नुवाज्जत्याभिजुहोति चर्म १५
 वा ते दिवि इग्या नाचये हृन्दयि वा प्राक्षये वा चविधानि
 तां त एतेनावचये ज्ञायेति तमप्येव प्राक्षापरमादीप्य नाभिद्वेजे
 धारण्युरसात्म्यसुवक्षिहति तमध्वर्युः पक्षाग्रासुवक्षिह-
 न्नुवाज्जत्याभिजुहोति चर्म वा ते अन्तरिक्षे इग्या वैशुमे

१ चपेनदु. HIP; चपेनदु. TP; चपेनदु. B.

२ Thus PITHJ; निष्कमयन्ति BF.

३ Thus BT Bli. Kcd.; अहवति LFHP.

४ Thus PIFHJ; सर्वतप्य BT.

हन्वसि वा राजन्वे याग्रीभि तां त एतेनावधये स्मारेति^१
 तमपैव प्राच्यापरमादीष्य चासुदन्ने भारयम्पुरस्तात्प्रत्यभुष-
 षिष्ठति^१ तमध्वर्युः पद्यात्प्राभुषस्त्रिभुवाङ्गत्याभिजुहोति
 घर्मे या ते हविष्याः शुभ्या जागते हन्वसि वा वैष्णे या
 ५ हदधि तां ॥ एतेनावधये स्मारेति^१ तमपैव प्राच्य विवृत्य
 द्वापराद्यय मवर्ग्येमादाय पूर्वया द्वापरोपनिष्कामन्यतु गो ऽध्यासु-
 मतिरन्विदन्मते नमिति द्वाभ्यामथ महावेदिमवक्राय प्रक्षो-
 तारमाथ प्रक्षोतः धाम^१ गायेति^१ वाक्वा प्रक्षोतान्वयेति^१
 चिर्मिधनमुपेति^१ सुवयःपुवो निधनमुपैतीति ब्राह्मणमथा-
 १० भिकामन्ति ॥ १३ ॥

दिवक्षा परक्षाया चत्वारिचक्ष तत्तुवः पाहि इधियाक्षा
 धर्मणा वयमनुक्रामाम सुविताथ नव्यथ इति^१ विपुवति
 द्वितीयं निधनमुपयन्त्याभिक्तामन्ति प्रक्षयक्षा परक्षायाः
 चक्षका तत्तुवः पाहि विप्रक्षा धर्मणा वयमनुक्रामाम सुवि-
 १५ ताथ नव्यथ इत्युपरवकासे तृतीयं निधनमुपयन्त्याभि-
 क्रामन्ति प्राच्यका ता परक्षाये चक्षुवस्तत्तुवः पाहि त्रिचक्ष ता
 धर्मणा वयमनुक्रामाम सुविताथ नव्यथ इत्युपोजरेणोत्तर-
 वेदिसुपरमन्ति^१ च धो वक्रवाः समाचानेनोदत्तुभेन संततया
 धारया पिः प्रदक्षिणं परिविच्छन्मरीहीति^१ च तथा करोति^१
 २० परिविच्छमाने यजमानं वाचयति वक्त्रुरसि ग्रन्थुधायाः

१ Thus TB Koā, Prayoga, Padārthanirv; कामानि IPHJP.

१ T ins. वाच वैरपी।

किञ्चिर्जनधायाः शं च त्वचि परि च वचोति' निधाय कुम्भा-
 यघेतं चिः पुनः प्रतिपद्येत्योत्तरनाभिमभिन्नुप्रति चतुः-
 त्वाभिर्नाभिर्जतस्य सद्यो विश्वायुः शर्म सप्रया अप देवो अप
 करो ऽन्यद्गतस्य सस्त्रिमेत्यथैतौ करानुत्तरेषोत्तरनाभिमव-
 किरति' १ तं दृष्टीभ्यां प्राग्दीर्घं खरं करोति' तस्मिन्नुत्तरं ५
 हिरण्यं निधाय कृष्णामिभं प्राचीनधीवमुत्तरसोमोपसृष्टा-
 त्वथैनं २ रौहिणपिष्टैरनुप्रकीर्य सुक्लमसवैरनुविश्रास्य चिक-
 ताभिरनुप्रकिरत्यध्वर्युः प्रचरणीयं महावीरं ३ प्रक्ताभ्यां
 परिगृह्य दध्ना मधुमिक्षेण पूरयति चर्मैतत्ते ऽजमेतत्पुरीर्य
 तेन वर्षस्य वा च प्याथस्य दधिर्वीमहि च वयमा च प्यामिषी- १०
 महीत्यथैनमभिपूरयति महीनां पयो ऽसि विहितं देवजा
 ष्योतिर्भां अचि वनस्यतीनामोषधीनां ४ रसो वाजिनं त्वा
 वाजिनो ऽवनयाम द्रव्यथैनं पूर्वार्धं खरस्य सादयत्यूर्ध्वं मनः
 सुवर्गमिति' ॥ १४ ॥

अथैतावुपग्रथौ महावीरौ वेदाभ्यां परिगृह्य दध्ना मधु- १५
 मिक्षेण पूरयित्वाशेषं प्रचरणीयं महावीरं ५ सप्तसृष्टौ साद-
 यत्यथैतां प्रचरणीं दध्ना मधुमिक्षेण पूरयित्वापरिगृह्यमहावीरेषु
 प्रतीचीनविज्ञां सादयत्यथैतौ स्वसौ दध्ना मधुमिक्षेण सम-
 न्वाभितः प्रचरणीयं महावीरं ६ सप्तसृष्टौ सादयत्यथैते पिन्धने

१ Thus IFHP Kś., Prayoga, Padārthanirv.; चतिकिरति BJT.

२ म. BPI Kś.; वद् J; च T; F om.

३ साकुचाति instead of सप्तसृष्टौ IFH.

- दध्ना मधुमिश्रेण पूरयित्वाभितः प्रचरणीयं महावीरं प्रती-
चीनविले चक्षुष्टे सादयत्यथैतं मौञ्चं वेदं विक्षल्य दध्ना
मधुमिश्रेण समव्यायेण महावीराग्रप्रतीचीनाय^१ चक्षुष्टं
विक्षुण्णायैतौ शफौ दध्ना मधुमिश्रेण समव्य जघनेन प्रचर-
णीयं महावीरं तिरस्त्रीनायौ व्यतिवक्तौ चक्षुष्टौ सादयत्य-
थैते रौहिण्यवनी दध्ना मधुमिश्रेण समव्य त्रपायाभ्यां
प्रतीचीनाये चक्षुष्टे सादयत्यथैता दशौकुम्भरीः समिधो दध्ना
मधुमिश्रेण समव्य जघनेन रौहिण्यवनी प्रतीचीनायाः
चक्षुष्टा विक्षुण्णायैतं कुशमथं वेदं विक्षल्य दध्ना मधुमिश्रेण
१० समव्य जघनेन प्रचरणीयं महावीरं प्रतीचीनाय^२ चक्षुष्टं
विक्षुण्णायैते सूत्रे दध्ना मधुमिश्रेण समव्य जघनेन शफौ
प्रतीचीनाये चक्षुष्टे सादयत्यथैतदुपधमनं दध्ना मधुमिश्रेण
पूरयित्वापरिहृत्सूत्रयोः प्रतीचीनविल^३ सादयत्यथैतद्वज्र-
द्वयं^४ विक्षल्य दध्ना मधुमिश्रेण समव्यायेणोपधमने^५ समव्य-
१५ मथत्यथैताम्कार्श्वसथाग्नपरिधीन्विचदण्डानिति विक्षल्य दध्ना
मधुमिश्रेण समव्योपरिहृत्सूत्रयोः तिरस्त्रीनायाग्न्यतिवक्तान्
चक्षुष्टान्विक्षुण्णायैतामग्निं दध्ना मधुमिश्रेण समव्य जघनेन
सूत्रे तिरस्त्रीनाया^६ चक्षुष्टा^७ सादयत्यथैते हृष्टौ दध्ना

१ महावीरान् BTJP Bb. Ksd.; -वीरं IFS; आचीनार्थं PEJT' Ksd.;
प्रतीचीनान् B; प्रतीचीनार्थं WIH.

२ Thus TBJ Bb. Ksd. (pr. m.); एक्षुष्टान् PHF Ksd. (soo. m.)

३ Thus only H; समतर्पदयत्नः I; समवनयत्नः the other MSS.;
comp. supra p. 282. 10.

मधुमिश्रेण समन्वाभ्यधात्वा^१ प्रतीचीनापे सऋक्षुष्टे सादयत्यथैते
 धविने दध्ना मधुमिश्रेण समन्व जघनेन धृष्टौ सऋक्षुष्टे सादय-
 त्वथैता दध्नादुन्मरीः समिधो दध्ना मधुमिश्रेण समन्व जघनेन
 धविने प्रतीचीनायाः सऋक्षुष्टा विसृष्टात्यथैतामाव्यक्षाक्षीं
 दध्ना मधुमिश्रेण पूरयिता जघनेनाभिः सऋक्षुष्टाः सादय- ५
 त्वथैतद्विधं दध्ना मधुमिश्रेण समन्व तेनाव्यक्षाक्षीमपि दधा-
 त्वथैते रौहिणकपाळे दध्ना मधुमिश्रेण समन्व जघनेनाव्य-
 क्षाक्षीः सऋक्षुष्टे सादयत्यथैतः सुवं दध्ना मधुमिश्रेण पूरयिता
 जघनेनाव्यक्षाक्षीमन्तरेण रौहिणकपाळे प्रतीचीनविष्टः
 सऋक्षुष्टः सादयत्यथैतं सुग्रमयं वेदं विस्तस्य दध्ना मधुमिश्रेण १०
 समन्व जघनेनाव्यक्षाक्षीं प्रतीचीनापः सऋक्षुष्टं विसृष्टा-
 त्वथैतामावन्धीं विस्तस्य दध्ना मधुमिश्रेण समन्वाचैवोत्तरतः
 सऋक्षुष्टाः सादयत्यथैतां मृदमतिमिष्टां दध्ना मधुमिश्रेण
 समन्वान्तरेण समिधनी निवपति ॥ १५ ॥

जर्मेतते ऽजमेतत्पूरीषं तेन वर्धस्य च च प्यासस्य वर्धिषी- १५
 महि च वयसा च प्यासिषीमहीत्यथैतः विकृताभिरतुमकीर्षं
 सुक्ष्मप्रक्तवैरतुविभास्य रौहिणपिष्टैरतुमकीर्षं कृष्णाजिनेन प्राचीन-
 पोनेकोत्तरकोष्ठा प्रोर्ध्वात्यपि वाभितः प्रचरसीषं महावीरं
 परिचिनोत्यादित्यमण्डकवर्धयेन्नुपतिष्ठते ऽयं यः पुदवक्ष्यो
 ऽसि य न चास्ते न तिष्ठसि । गोर्ध्वा न तिर्यग्मिधां ते ऽतु १०
 विहितो ऽसि विधां ते ऽतु विहितो ऽसि यक्ष्ममसि यो

- इहमस्मि यो इहमस्मि स त्वं नाकमारोह वृद्ध यजमानेन
 वाकनित्यं य शुशुहिमादाय दध्ना मधुमिश्रेणोक्तवस्त्राभ्योः
 इषिवीमस्तानृवभो युवा गाः । स्तुतेमा विद्या सुवगा स्तुतो
 यज्ञः प्रजनयतु । अस्तुजनि प्राजनि । या स्तुजाज्जायते
 ५ इवा । स्तुजाज्जनिषीमसीत्यं प्रक्षोतारमाह प्रक्षोतर्षावा-
 चरः । काम गार्वेष्टाहोवीथं चेति^१ स यो वक्तवाः स्तुजाज्जाने-
 मोदकुम्भेन संतनया भारया निः प्रदक्षिणं परिविष्टपरीक्षीति^२
 स तथा करोति^३ परिविष्टमाने यजमानं गन्धर्वधनुः^४ वि-
 नाशयति- रन्तिर्नामावि दिव्यो गन्धर्व इति प्रतिपद्येन्द्रो^५ दधं
 १० परिजामाहोमनित्यातो^६ निधाय कुम्भं यथेतं निः पुनः
 प्रतिपद्येन्द्रोमनुपतिहत एतत्त्वं देव यमं देवो देवास्तुपांता
 इहमहं मनुष्यो मनुष्यान्धोमपीपातु मेहि सच प्रजया सह
 राक्षसोवेवेत्येवास्त्रिणाप उपवृत्ति सुमिषा न चाप ओद-
 धयः सन्ति^७ तां दिशं निरुचति यक्षामश्च दिशि देव्यो
 १५ भवति दुर्मिचालस्यै भूषासुष्योः^८ इहान्देहि धं क, वधं दिश
 इत्येवाप उपसृष्ट न्योतिस्त्यादित्यमुपतिहत उदधं तमन-
 स्सरीत्येनमवकाभारेण प्रतिपद्या गोभारः समादिप्रति
 वयोभ्यो महवीरं गोपाय^९ प्रक्षोतः स्तुतेनान्वेष्टीति^{१०} प्रक्षोतार-
 रमाह^{११} चैतेनैव^{१२} यजेतमेव गार्हपत्ये द्वे सुवाडती कुशोत्पुं

१ Thus PIEF Kśā, Padārthanirv.; अन्विहीति BJT.

२ Thus T; some of the MSS, om. वाह, others वध ।

त्वं विजमित्वाधावनीयसुपतिङ्गा^१ इमम् तु त्वमसम्भ^२
 यत्तिं गाधत्वं नवीयाऽऽद्यमे देहेषु प्रवीच इत्यध्यामीप्रदेशं^३
 हुत्वा^४ प्रीप्रदेशं कन्तराऽऽ गान्तिमुपचक्षि तं नो वातः पक्ता
 मातरिष्येति^५ ॥ १६ ॥ चतुर्थः ॥

अवातो चर्मप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो^१ ऽथ यदि प्रवर्गम- ५
 मस्तमादित्यो^२ ऽभ्यक्षमिषाद्गार्हपत्ये तिस्रः जुवाञ्जतीर्जुञ्जयाद्-
 भुम्बः सुवरित्युपसदा प्रचर्च यो भूते प्रवर्गमस्य प्रचरेद्दय यदि
 प्रवर्गमस्तमादित्यो^३ ऽभ्यक्षमिषाद्गार्हपत्ये तिस्रः जुवाञ्जती-
 र्जुञ्जयाद्भुम्बः सुवरित्युपपरक्षां वारि सूत्रेण हिरण्यं प्रपञ्च
 प्रचरेद्दय यदि मस्तमा^४ प्रपतेद्गार्हपत्ये^५ तिस्रः जुवाञ्जतीर्जुञ्जया- १०
 द्भुम्बः सुवरित्युपेनसु^६ ऋषयू^७र्ध्वं ऊ पु य ऊतय ऊर्ध्वो नः पाञ्च^८-
 दय इति द्वाभ्यामप्येनमाव्येन पूरयत्यक्षन्ति यं प्रचयन्तो न विप्रा
 इत्ययं यदि विधुर्वा प्रदरो वा जायते ऽक्षपूर्णानि द्वाभापयसि
 संप्रकीर्य तैः मत्स्ययोस्तुकेनाभितपति विधुं दद्राणं पट्टते
 निदभिन्निव इति द्वाभ्या^९ स^{१०} इव रोचति^{११} यद्यु वै सर्वत्र १५
 एवं भिक्षत एतामेव कपासान्यवाच्छनं पिष्ट्वा यैवा मृत्पाच-
 क्षित्वाय परिश्रेते तथा स^{१२} सुष्य क्त्वा पक्ता^{१३} च निदधात्य-
 चास्य-प्रचरणीयं महावीरं प्रहृषत्ययं यदि प्रमत्ता अतिपरि-

१ = निवृत्त PHIT; the other MSS., also Kœ., have the plural.

२ Thus FHJ; चाद्योर्ध TBP.

३ Thus PJP; ऊत्ता B; क्ता ITH.

४ Thus all; read 'प्रहृत्' and 'प्रहृत्' (?)

५ Thus B; प्रचरेत्तार्धं TBh.; प्रपतेत्तार्धं I; प्रचरेत्तार्धं HJ; प्रचयत्त P.

- धन्ति गार्हपत्ये तिस्रः सुवाङ्मतीर्जुङ्गयाङ्गुर्भुवः सुवरित्यथ पुन-
 र्धर्मा सह रथ्येति पुनः प्रतिपरिचय्यथ यद्युद्यतः^१ प्रपतेद्गार्ह-
 पत्ये तिस्रः सुवाङ्मतीर्जुङ्गयाङ्गुर्भुवः सुवरित्यथैनमभिरुग्रति
 मा नो धर्मं व्यथितो विव्यथो नो मा नः कतुभिर्हीनिते-
 ५ भिरुग्रानिति द्वाभ्यामथ यदि धर्मदुर्घं वा महावीरं वा
 वयो ऽभिप्रसावयेत्तावुण्योद्भवेन प्रसावयेदुप नो मिनाददया-
 विद्यावतमित्यथ गार्हपत्ये नव सुवाङ्मतीर्जुङ्गयादिमं ते
 वदथ तस्मा याभि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने
 अयाचुदथं तमसस्तुर्धु त्वं विभं वयः स्रपर्णा इत्यथ यदि
 १० धर्मदुर्घं वा विन्देताभ्यां दोहयेदथ यद्यर्णा न विन्देताभ्यां
 दोहयेदथ यद्यर्णा न विन्देतार्कवीरैः प्रचरेदथ यद्यर्कवीरं न
 विन्देत यवपिष्टानि जीविपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाङ्मिः
 सः स्रज्ज्व तैः प्रचरेदथङ्गिः प्रचरेत् त्वेव न प्रचरेत्तर्कवीरा ययो
 ऽसीत्युक्तं महावीरे ऽवनयनमस्त्वाभ्यौः प्रपिवीमिति स्तन्नातु-
 १५ मन्त्रणमथ यदि विद्युदापतेद्गार्हपत्ये सुवाङ्मतिं^१ जुङ्गयाया
 पुरक्षाद्विद्युदापतदित्येतैर्घ्राकृषं^१ प्रासाथ साक्षा पूष्ये साक्षे-
 त्युक्तानि धर्मप्राचक्षितानि^१ यत्किञ्चिद्दर्मकार्यविपर्यये चैतां
 वाङ्मतीर्जुङ्गयाधमसो धर्मं भूपतये साक्षा नमसो धर्मं भुवन-

१ Thus T Bh; उद्यतः प्रपतेत् J; उद्यतः प्रपते I; उद्यतः प्रपतेद् B;
 उद्यतः प्रपत्ये H; यव यद्यतः पप्रत P.

१ Thus only T; the other MSS. सुवाङ्मतीर्जु + ।

• B ins. वा ।

पतन्ने स्नाना नमसो नमो भूतानां पतये स्वाहा नमोऽपि स्वाहा-
 विभाः॥ स्वाहेन्नाथ स्वाहा इहसंतये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा
 मधुमे स्वाहेत्येवावाहो नमसि शिवा सुतरे नमोऽस्त्युपधायाच
 यमिहकां कुशादिनीं नोमदधात्युहस्य अस्माद्वातुरिति यमै-
 हकां१ यासो यम आहो योनयो वा इति कुशादिनीः॥ ५
 संशितमग्निः॥ कामभिरपस्मादोक्तेनातुग्रस्तुतरे१ कोष्ठस्ते
 तिष्ठन्मग्निमभिवृत्तयश्चिरसि वैश्वानरो ऽकीर्त्येतास्तुवातेनां वा-
 ज्यैवे ऽग्निर्दक्षिणः१ इति अतः॥ अहस्तमन्विहकां वा॥ १७॥

प्रवर्त्यन्ति श्रीमे इधिवर्मे मन्वयन्ति भर्तुवः सुवर्माणि
 त्वादिन्द्रिधं मन्वदित्येतास्तुवातेनाथ श्रीराक्तनूरस्तुदिशति१ यासो १०
 यमे श्रीराक्तस्तु श्रीकृच श्रीशीतिश्च श्रीचित्तिधेति१ श्रीरा-
 क्तस्तु१ धुमिश्च ध्वान्तश्चेति राक्तस्तुधिको गण१ त्वयश्च
 धुमिश्चित्वाग्निचित्थो१ इव यदि यमैदुषं वा महावीरं वा स्तेनो
 ऽपश्येत्तार्त्तपत्ये कुवाकृतिं जुहुयादहोरात्रे त्वोदीरयतामिति१
 वाडिति वाचः कूरापीत्येव यदेकस्तुको वास्तेत तमस्तुमन्वयते १५
 वि ना इह दिवरः॥ आग्र्यस्तेत्येवास्मा अभयतवादीप्तस्तुक्तुमं
 विरेदमे१ अग्निना संवदस्य मृत्यो स्तुत्या संवदस्तेत्येनस्तुप-

१ Thus HJP; चस्तेना अहस्ततरे I; चस्तेनानुमप्यतितुतरे B; चस्ते-
 नानुमप्यतुतरे T.

१ द्विदक्षिणा T; दक्षिणा B; द्विदक्षिणा J; द्विदक्षिणा IPH.

१ This chapter is given by TB only

१ श्रीचित्तिध om. T.

१ निविधिर B; विधिर T.

तिष्ठते अक्षते अग्ने नमो द्विष्टे नमस्त्रिष्टे नम इत्येव यदि
मृधो वाग्नेत तमनुमन्त्रयते इष्टसुखो इधिरेषाव्यक्त इत्येव
यथातां वाग्नुदिवात्तामनुमन्त्रयते धदेतद्वक्तव्यो भूलोत्येव यदि
भयेदकः काकपिञ्जको^१ वाग्नेत तमनुमन्त्रयते धदौषितो यदि

५ वा स्रक्कामौत्येव यदि साक्षात्कौ वाग्नेत तामनुमन्त्रयते
ह्रीर्धसुखि दुर्धस्त्रिष्टेव यशुक्कोक्कौ वाग्नेत तमनुमन्त्रयत^२
इत्यादुक्क वापप्रदित्येव यशुक्कता वाग्नुदिवात्तामनुमन्त्रयते
धदेतद्वृत्तान्वयाविश्लेष्ट्येव यदि घर्मदुग्धं वा स्रक्कामौ^३ वा अक्षो
ऽभिप्रपद्येत तमनुमन्त्रयते प्रसार्धं यजम्यौ-पाणीत्येव यदि अक्ष-

१० दुग्धं वा स्रक्कामौ^४ वा अक्षिभ्य उपविशन्त्येवुक्तान्निः प्रसार्धमे-
दंविष्टा वा अक्षिमे ह्यमौत्येव यदि मृधतं^५ प्रसार्धं भास्वको
ऽभिप्रपद्येत नार्हपत्ये सुवाङ्मतिं जुहुयादाश्चरावधेत्येवैकानु-
व्याहरिष्यन्त्यति^६ तमनुव्याहरेद्ब्रह्मणा वा प्रपाणीत्येव यं वेष्टि
इतिष्टिं हार्वाङ्मनुमन्त्रयतेदुनुद मिमिवावरीति^७ य यो

१५ ज्यं^८ एतेभ्यो वाग्नेत तथा अभयतआदौमनुमन्त्रयतं चिपोमनुद
मिमिवावरीत्येव यशुक्कमिव वातो वावात्तमनुमन्त्रयते^९
भर्भुवः सुवो भर्भुवः सुवो भर्भुवः सुवो सुवो इधायि सुवो

१ Thus Bh; काकपिञ्जको T; कर्पिणको B.

२ तमनु B; तमामनु T; probably तमनु is to be corrected.

३ T om; read मृधतं (P)

४ यज T; य B.

५ Uncertain. यशुक्कमनुमन्त्रयतेदुनुद T (grantha); यजमंविष्टपती-
वावात्तमनु B; Bh. commonia: यशुक्कमिव वातो वावात्तमनुमन्त्रयते ।

ऽधाधि सुवो ऽधाधीत्यथ यद्यदृतः^१ आर्चा^२ प्रपद्येताभि-
नीभिर्चन्दतो न कनमित्येतया प्रपद्येत^३ यद्यु वै प्रकृत^४ एत-
येव^५ ॥ १८ ॥ पञ्चमः ॥

^१अथातो ऽवान्तरदीक्षा व्याख्यास्याम^६ अदगयन चापूर्थ-
मापयते पुच्छे नचरे वेधश्चमु वापयिता पूर्ववदुपाकृत्य पाना-
ध्याचीं वोदीचीं वा दिग्गमुपनिष्काम्य स्थिते ऽच्छदिर्दग्ने
ऽग्निमुपवभाधाय संपरिकीर्षं मदनीरधिभित्त्य प्रथमेनाहु-
वामिन आग्निं काला दग्धैः प्रवर्ग्यदेवताभ्य आसनानि कल्पय-
त्यपेणाग्निं प्रवर्ग्याथ कल्पयामि चर्माथ कल्पयामि महावीराथ
कल्पयामि असाद्ये कल्पयामीति^७ दक्षिणेणाग्निं ब्रह्मणे कल्प-
यामि प्रजापतये कल्पयामीत्युत्तरेणाग्निमृषिभ्यो मन्त्रतज्ञ्यो
मन्त्रपतिभ्यः कल्पयामि देवेभ्यो जर्मपेभ्यः कल्पयामीत्यथ
दक्षिणतः प्राचीनावीतो पित्रभ्यो जर्मपेभ्यः कल्पयामि यमा-
थात्रिरक्षते पित्रमते कल्पयामीत्यथाप उपसृज्योत्तरतो जज्ञो-
पवीतो इन्द्राय इन्द्रोणे कल्पयामीत्यथाप उपसृज्य यवाभ्यः^८

१ Thus T; यद्यदृत आर्चा B.

२ अथ MSS.

३ The following adhyāya, containing the avāntarādīkṣā, is pre-
served only in T, B and Ta; the last MS. is a copy of the grhya-
sūtra MS. No. 9316 of the Tanjore Collection, in Grantha; B
is a copy of the grhyasūtra (Report on a Search for Sanskrit and
Tamil MSS. 1893-94, No. 2, 66). As the tradition of this
adhyāya is rather a bad one, I had to amend several passages,
according to Āpastamba, Hiranyakośin, Bhāradvāja and a
Baudhāyanaaghyaprayoga.

- प्रवर्ग्यदेवताभ्यः कल्पयामीति^१ प्रदक्षिणमग्निं परिविष्य याज्ञतो-
भिर्वैकङ्कतैः समिधो ऽभ्याधाप्य मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवताक्षर्पय-
त्येतेषाग्निं प्रवर्ग्य तर्पयामि यमं तर्पयामि महावीरं तर्पयामि
सम्राजं तर्पयामीति^१ दक्षिणेनाग्निं ब्रह्माणं तर्पयामि प्रजापतिं
४ तर्पयामीत्युत्तरेषाग्निमृषीन्मन्त्रकृतो मन्त्रपतीः५ क्षर्पयामि देवा-
न्धर्मपाः५ क्षर्पयामीत्यथ दक्षिणतः प्राचीनावीतौ पितृन्धर्मपाः५-
क्षर्पयामि यममग्निरस्त्रनां पितृमन्त्रं तर्पयामीत्यथाप उपसृष्टो-
त्तरतो यज्ञोपवीतौ रुद्रः५ रुद्रहोतारं तर्पयामीत्यथाप उपसृष्ट्य
सर्वाः प्रवर्ग्यदेवताक्षर्पयामीति^१ एतच्च औदुम्बरीः समिधो
१० ऽमतिश्रुत्वाया एतान्मन्त्रा अभ्याधापयन्वाचयति प्रथिवी समि-
दित्येतैः प्रतिमन्त्रमथ देवता उपतिष्ठते ऽग्रे व्रतपते शुक्तिं व्रतं
चरिष्यामि तच्छ्वकेयं तस्मै राध्यतां वाधो व्रतपत आदित्य
व्रतपते व्रतानां व्रतपते शुक्तिं व्रतं चरिष्यामि तच्छ्वकेयं तस्मै
राध्यतामित्यथैतेषामनुवाकानां प्रवृत्तीर्वाचयति प्रथमोक्तमथो-
१५ वाँयेनः५ सः५ गाक्षि संनीष्य वाचं यच्छेत्यथास्माद्वतेन वासवा
भिः प्रदक्षिणः५ संमुखः५ गिरो वेष्टयति चित्तं च परिवर्तितः
स्वाहा मदग्निः परिवर्णयस्विति^१ प्रदक्षिणमग्निं परिविष्य याज्ञतो-
भिर्वैकङ्कतैः समिधो ऽभ्याधाप्य मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवताक्षर्प-
यित्वोत्तमेनानुवाकेन गान्तिं कृत्वायास्तमित आदित्ये याम-
२० मायन्ति^१ वाग्यतक्षिष्ठेदेताः५ रात्रिमुपविशेत्संविशेत्वाथ प्रात-
रहित आदित्ये यामात्राचीं वोदीचीं वा दिशमुपनिष्कस्य

शिखी ऽन्वदिर्दग्धे ऽग्निमुपसमधाव संपरिक्षीर्यं स्रद्धनीरधि-
 शित्य प्रथमेनासुवाकेन श्रान्तिं कृत्वा दर्भैः प्रथम्यदेवताभ्य आस-
 शीभिः कथमधित्वा पयः सुपर्णा इति वासो विस्तृत्याशस्य वत्-
 त्वमममिविदग्धयत्प्रिमप आदित्यं गां ग्राह्याणः स्त्रियमिति^१
 जीतादितो ऽनुदर्भयित्वा यथेपपादमितराणि दर्भयित्वा २
 मद्रथिपमग्निं परिधिष्य आहतीभिर्वैकशतीः समिधो ऽभ्याधाव
 सुद्धनीभिः प्रथम्यदेवतासुर्पयिलोकमेनासुवाकेन श्रान्तिं कृत्वा-
 त्यास्य प्रतवर्धासुपदिशेत्^३ यानमारोहेत्^४ हृत्तमधिरोहेत्^५ कूप-
 मकरोहेत्^६ कृतं धारयीत्^७ नोपनशौ धारयीत्^८ नाकम्पाः^९
 शयीत्^{१०} न क्षिप्या न हृत्तेजः संभावेत्^{११} यदि संभावेत् १०
 ग्राह्याणो^{१२} संभावेत्^{१३} न वायं सुखीत्^{१४} यदि वायं सुखीताव-
 न्यक्षितं^{१५} सुखीत्^{१६} न सायादृष्ट्या^{१७} पर्वति^{१८} ओपवर्षेत्तद्वत्^{१९}
 आयादाम्यतस्त्रिदेताः रात्रिमुपविशेत्संविशेद्वा^{२०} मेध्यकोहितश-
 र्वपपत्नदर्भे^{२१} ज्योतिषां संदर्भमममेध्यं कृत्वा जपत्यवहं मनो
 हरिहं चतुः सूर्यो ज्योतिषाः^{२२} केष्टो दीप्ते मा मा चासीरि- १५
 त्वाय यद्येनमभिवर्षेत्युद्धतीर्वत्^{२३} धनौजो धत्त वत्^{२४} धत्त मा मे
 दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेति जपति ॥ १६ ॥

१ Thus TB ; यानमधिरोहे. Ta.

२ Emended ; नर्षदा T ; नर्षदा E Ta.

३ Ta ins. वत् ; E the second time.

४ Thus E ; पर्वति T ; Ta om. the whole passage.

५ Thus E ; आहत्या पर्वती Ta ; आहत्या पर्वति T.

६ Thus E ; मेध्यकोहितवत्तवत्त. Ta ; मेध्यकोहितवत्तवत्त. T.

- संवत्सरमेतद्भूतं चरेत्संवत्सरः॥ हि जतं नातीत्येतस्मिन्क्षेत्रे-
 वैतत्संवत्सरे ऽधीयीत^१ यद्यु वा एतस्मिन्संवत्सरे नाधीयीत
 यावदध्वनमेतद्भूतं चरेद्य संवत्सरे पर्ववेते ऽध्यापयते याव-
 यते वा^२ पूर्ववदुपाकृत्य ग्रामाग्राचीं बोदीचीं वा दिग्मुख-
 ५ निष्कृत्य खिले ऽन्वदिर्दग्ने ऽग्निमुपशमाधाय संपरिस्तीर्य
 मदन्तीरधिभित्त्वा प्रथमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा दर्भैः प्रवर्ग्य-
 देवताभ्य आचमनानि कल्पयित्वा^३ ग्रामाद्यग्रावस्थिते जुहोति चम्ब
 आत्मनो सिन्धुभाभ्युपनरग्निश्चतुरदादिति दाभ्या^४ । प्रदक्षिणमग्निं
 परिविष्ट्य व्याहृतीभिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय मदन्तीभिः^५
 १० प्रवर्ग्यदेवताक्षर्पयित्वा^६ । चतस्र औदुम्बरौः समिधो ऽप्रति-
 शुष्काया घृतान्मन्त्रा अभ्याधाय च्वाचयति द्यौः समिदित्येतैः
 प्रतिसन्त्वमेष देवता उपतिष्ठत आदिद्य जतपते शुक्रियं
 जतमचारिषं तदग्रकं तन्मे ऽराधि वाचो जतपते ऽग्ने जतपते
 जतानां जतपते शुक्रियं जतमचारिषं तदग्रकं तन्मे ऽराधीति^७
 १५ प्रदक्षिणमग्निं परिविष्ट्य व्याहृतीभिर्वैकङ्कतीः समिधो ऽभ्याधाय
 मदन्तीभिः प्रवर्ग्यदेवताक्षर्पयित्वोत्तमेनानुवाकेन शान्तिं कृत्वा^८
 तस्याभध्यायानुपदिशेन्नाधीयीतास्तमित^९ आदित्ये^{१०} नाशुदिते^{११}

१ The beginning of this khaṇḍa has been emended and restitu-
 ted after the collateral passages in the gṛhyasūtra.

२ The passage प्रद० तर्पयित्वा om. T.

३ Uncertain; तस्याभध्यायानु० Tn; तस्याभ्यायानु० T; अथाभ्याधायैव
 तस्याभ्यायानु० B.

न विप्रोचितो^१ न पर्याहितो^१ नाभ्यध्यायाया^१ न प्राप्ताय
 पशोरन्ते^१ नारक्ष्य^१ नाधामन्ते^१ न हरितयवाग्नेयमाको^१
 न हर्माचि^१ न ग्ररीराचि^१ न सोहितमुत्पतितं कृदा^१ न
 माह्वमशिला^१ न आह्वं शुक्ला^१ न केन्द्राश्रु वापयित्वा^१ न
 केन्द्राग्रवार्ध^१ न दत्तो धावते^१ नाह्ने^१ नाभ्यह्ने^१ नाह्ने^१
 नाह्ने^१ वाससा^१ नाह्ने^१ इत्यथ स्वाध्यायमधीषीता^१ परेणाग्निं
 दर्भान्वाचीनो दर्भान्धारयमाणः पराचीनं स्वाध्यायमधीषीत^१
 एवम कृत्वाग्नान्निष्ठं पश्येत्पुनरेव अग्निं दत्ताधीषीता^१धीत्य
 षोतमेन^१ प्रवर्गाद्योपनिष्कृतं नाप्रविशत याममन्वदधीषी-
 तान्वदधीषीत ॥ २० ॥ षष्ठः ॥

॥ इति नवमः प्रश्नः ॥

१ Thus E; विप्रोचिते Ta; विप्रुचिते T.

२ Thus E Ta; नाभे न वाचाया T.

३ Thus E; प्रोक्षमाचे Ta; प्रेक्षते T.

४ Thus M T. (comp. Hir. प्रविशत); प्रवर्धय Ta.

५ Conjecture: ~~नाह्ने~~ नाह्नेति^१ T; नाह्नेति^१ Ta; नाह्नेतिनाह्नेति-
 तिनाह्ने^१ E; probably नाह्ने is to be taken as a locative, su. ऐजे,
 comp. Āpastamba xv. 21.8.

६ E ins.; यदि सोहितमुत्पतितं कृदा कृत्वा^१.

७ T Ta om. अधीत्य; अधोतमेन Ta.

८ Thus E Ta; प्रवर्गाद्योपनिष्कृतं T.

CORRIGENDA.

- p. 1 l. 14 r. बजोरिनि
- p. 27 l. 2 r. द्वितीयमपरा.
- p. 101 n. 8 r. *ad Br.*
- p. 112 l. 19 r. चीकली.
- p. 126 l. 18 r. बरिचय.
- p. 180 n. १ r. ब्रह्म. i.e. O. ब्रह्म

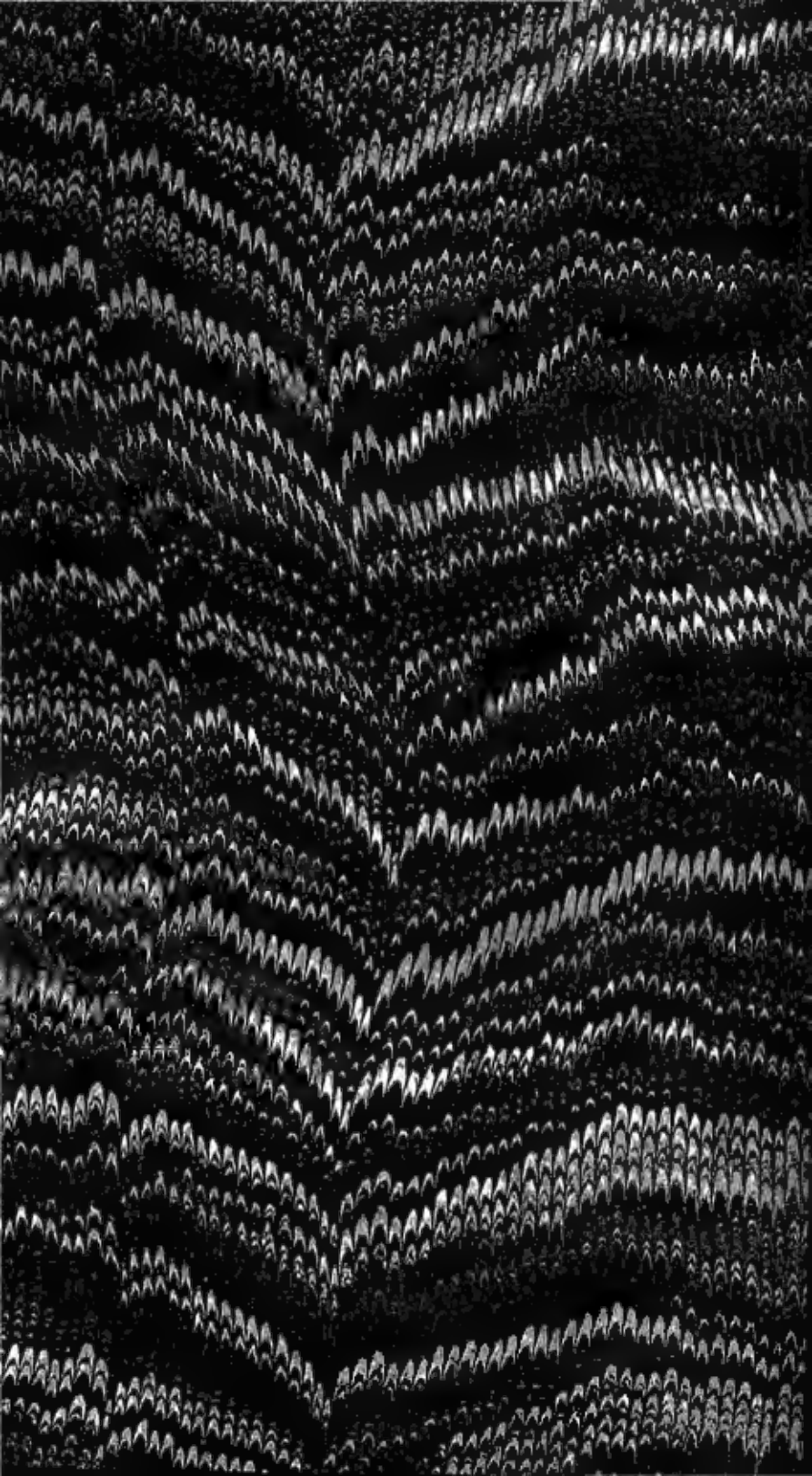
INDEX.

Preface	Page VII.
Darśapūrṇamāsaṃ	Prasna I.
Agnyādhyayam	II.
upavyākhaṇyam	" 1 } adhy. 1.
devayajunayānam	" 2 }
rtvijān varuṇam	" 3, 4 }
viśvādhyaḥ	" 5 }
agnyādhyakṛmāntam	" 6, 7 adhy. 2.
upavasathagavi	" 8-11 adhy. 4.
agnyādhyayam	" 12-20 }
anvārambhaṇiyocith	" 21 } adhy. 5, 6.
Dvāādhyāyikā	III.
panārādhyam	" 1-3 (adhy. 1).
agnihotram	" 4-7 (" 2).
agnyupasthānam	" 8-9 (" 3).
pinḍapitryajñah	" 10-11 (" 4).
āgnyanam	" 12 (" 5).
agnibhyah pravāśah	" 13-14 (" 6).
yājamaṇam	" 15-22 (" 7, 8).
brahmatvam	" 23-26 (" 9).
hastam	" 27-31 (" 10).
Paśubandhaḥ	IV.
Cātermāyāni	V.
vaitvadevahaviṣṭi	" 1-4 (adhy. 1).
varuṇapraghāsahaviṣṭi	" 5-9 (" 2).
sākamedhahaviṣṭi	" 10 (" 3).
mahāpitryajñah	" 11-15 (" 4).
trājyambakahomah	" 16-17 (" 5).
śonāstrīyahaviṣṭi	" 18 (" 6).
Agnistomah	VI, VII, VIII.
prāsthasavanam	VI, VII.
mālihyandinam savanam	VIII. 1-8 (adhy. 1, 2).
trītyasavanam	VIII. 9-15 (" 3, 4).
yajñapucobah	VIII. 16-22 (" 5, 6).
Pravargyah	IX. 1-16 (" 1-4).
pravargyaprāyścittāni	" 17-18 (" 5).
avāntaradikah	" 19-20 (" 6).

So 2 V's

Central Archaeological Library,
NEW DELHI.

14446
Call No. 892V51/Banyal

Author Caland, W. ed.

Title Baludhayana Smritis
Sutra. Vol. 1

Borrower No.	Date of Issue	Date of Return
G.R. Kaula	2/8/87	32/10-87

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
shut and moving.